

İçindekiler

Sunuş	2
Cumhuriyetin Tanıklarına Gece Yarısı Operasyonu	4
Kentsel Toprak Reformu Niye Gereklidir?	5
Güncel Bir Kent Sorunu: Kentsel Dönüşüm <i>A. Ege YILDIRIM</i>	7
Mimarlar, Plancılar ve Ankara: 1960'ların İkinci Yarısını Kentsel Politika Aktörleri Açısından Düşünmek <i>Bülent BATUMAN</i>	25
29. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu'nun Ardından: Türkiye'de Mekan Çalışmaları "Riskler ve Fırsatlar"ın Peşinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer? <i>Ayten ALKAN</i>	33
Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirmesinin Tarihsel Süreçteki Gelişimi <i>Gencay SERTER</i>	43
Serbest Şehircilik Hizmetinin İçyapısına İlişkin Bir Değerlendirme <i>A. Cenap YOLOĞLU</i>	53
İmar (Yapılanma) Haklarının Devri: Model-Uygulama Alanları ve Sonuçlar <i>Yalçın YAMAK</i>	63
Erişilebilirlik <i>Orhan KUNTAY</i>	75
Metropolitan Kurumsal Reformu ve Çağdaş Batı Avrupa'da Devlet Mekanının Yeniden-öçeklenmesi <i>Neil BRENNER, Çeviren: A. Cenap YOLOĞLU</i>	113
Son Dönem Kentsel Tasarım Yarışmaları <i>Hazırlayan: Mehmet Nazım ÖZER</i>	138
İmar Hukuku	178
Kitap Tanıtımı	182
Tez Özetleri	184

Dergiyi göndereceğiniz yazıların ve görsel malzemelerin basılı kopyası ile birlikte olanaklı ise bilgisayar ortamında hazırlanmış bir kopyasını da iletiniz.

- Yazı ile birlikte, kısa bir özgeçmişinizi de göndermeyi unutmayınız.
- Fotoğraf, harita, çizim vb. görsel malzeme metnin içine yerleştirilmeli ve ayrıca 300 dpi çözünürlükten düşük olmamak koşuluyla TIFF veya JPEG formatında sunulmalıdır.
- Çeviri yazılar ve fotoğraflar için kaynak belirtmeniz zorunludur.
- Yayın Kurulu, gönderilecek yazıların yayına ilişkin kararını yazı ile bildirecek; gönderilen yazılar iade edilmeyecektir.
- Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda, yazım kurallarına uygun gerekli düzeltmeleri yapma ve dil yanlışlıklarını gidermeye yetkilidir.
- Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlerine aittir. Şehir Plancıları Odası sorumluluk kabul etmez.

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın
Üç ayda bir yayınlanır
Oda birimlerine ve üyelere ücretsiz
gönderilir.
Sayı: 35
Eylül 2006

TMMOB Şehir Plancıları Odası Adına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Buğra Gökçe

Dergi Sekreteri
İbrahim Gündoğdu

Yayın Kurulu
Olgu Çalışkan
Özlem Çelik
Çağatay Keskinok
N. Tunga Köroğlu
Binali Tercan
A. Cenap Yoloğlu

Yayın İdare Merkezi
Hatay Sokak No. 24/17
Kocatepe/ANKARA
Tel: 0312 417 87 70
Faks: 0312 417 90 55
e-posta: spo@spo.org.tr
www.spo.org.tr

Baskıya Hazırlık
PLİİR LTD. Şİİ.—Şenife Eren
Tel: 0312 432 01 83-93 Faks: 432 55 22

Kapak Tasarımı
Ahmet Ünver

Baskı
Kozan Ofset
Büyüksanayi 1. Cad. Arpacıoğlu İşhanı 2
No: 95/11 İskitler-Ankara
Tel: 0312 384 20 03-04 Faks: 341 28 60

Basım Tarihi-Saati: 06.09.2006-14:00
3.000 Adet Basılmıştır

SUKUŞ...

1986 yılında yayına başlayan Planlama Dergisi 2006 yılı başında 34 sayıya ulaşmış, 1987, 1991 ve 1998-2000 yılları arasında dergi yayınlanmamıştır. 2001 yılından başlayarak derginin sürekliliği sağlanmış, her yıl dört sayı olarak (2001 yılı 1. ve 2. sayılar ile 2002 yılı 2. ve 3. sayılar hariç) yayınlanmıştır.

Derginin temel yayın hedeflerinden biri şehir ve bölge planlama alanındaki meslek deneyim ve bilgi ile akademik dünyanın yaklaşımının bütünleştirilmesi ve ortak tartışma ortamının yaratılmasıdır. Bu nedenle akademik çevre ile mesleki çevreden gelen yazı dengesine dikkat edilmektedir. Diğer yandan, şehir ve bölge planlama mesleğinin ilişkili olduğu diğer meslek alanlarının da katılımının sağlanmasına ve tartışma ortamına katkı sağlanmasına da özen gösterilmektedir.

Yazılar üniversitelerin Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinde görev yapan öğretim üyelerinin yanı sıra deneyimli meslek üyelerinden oluşan genişletilmiş bir yazı kurulu tarafından değerlendirilmekte olup, yeni dönemde birlikte daha geniş tabana yayılmış bir Oda Yayın Kurulu oluşturulması yolunda çalışmalar başlatılmış, şubelerimizin yayın kurumumuzda aktif olarak katkı sağlayacak arkadaşlarımız katılmıştır.

Özellikle 2001 yılından sonra çıkan sayılarda şehir ve bölge planlama gündeminde önemli yer tutan, Afetler ve Planlama, Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması, İmar Mevzuatı ve İmar Planlaması gibi konulara yer verilmektedir. Bu konular dışında Planlama dergisinde çıkan yazılarda ele alınan başka konular şöyle sıralanabilir:

- Bölge Planlama,
- Kent içi Ulaşım Planlaması,
- Kent Planlama ve Yeni Teknolojiler,
- Kentsel Ekonomi, Planlama ve İktisadi Politikalar,
- Kentsel Koruma ve Kentsel Yenileme,
- Kırsal Alanlar ve Sorunları,
- Konut ve Barınma Sorunları/Politikaları,
- Mimarlık-Planlama İlişkisi,
- Planlama/Tasarım Kuramları ve Pratikleri,
- Sanayi Alanları/Sanayi Alanları Planlaması,
- Siyaset ve Kent Yönetimi,
- Şehir Planlama Mesleği ve Pratiği,
- Şehir ve Bölge Planlama Eğitimi,
- Toplumsal Sorunlar ve Planlama,
- Turizm ve Turizm Planlaması,

Bu kapsamda planlama dergisine akademi içinden ve dışından gelen yazıların meslek gruplarına göre kendi içinde dengeli bir dağılım gösterip göstermediğine bakılmış ve akademi içinden ve akademi dışından gelen yazılar arasında mesleklerle göre dengeli bir dağılım olduğu gözükmektedir.

Planlama Dergisinin gelecekteki yayın politikası açısından tartışmaya açılmasına yarar görülen konular şunlardır:

- Yazar kaynaklarının seçimi (yazarların mesleki ve kurumsal dağılımı)
- Yazıların meslek üyelerimize katkı düzeyi
- Seçilen konuların güncel sorunlar açısından katkısı
- Yazıların akademik ortama ne ölçüde girdi sağlayabildiği

- Planlama, yerleşme sorunları ve dergi tartışma konularının seçimi
- Yayın kurulunun örgütlenmesi
- Mesleki deneyimlerin dergi sayılarına ne ölçüde aktarıldığı / yansıtıldığı
- Oda Yayın Yönergesi'nin hazırlanması

Odamızın Yayın Kurulu yeni dönem ile birlikte, yapılan çalışmalar, örgüt içinde yapılan tartışma ve paylaşımlar üzerinden yeni bir yapılanma biçimini benimsemiş ve uygulamaya geçirmektedir.

Planlama Dergisi'nin 2006 yılının ilk sayısı ise farklı konular üzerine hazırlanmış çalışmalarından oluşuyor. İlk yazımız, A. Ege Yıldırım tarafından gündemdeki bir konu olan KentSEL Dönüşüm üzerine. Yıldırım yazısında, kentSEL dönüşümün günümüzde kadar ki gelişimini, kavramsal çerçevesini, yasal boyutunu ve bu bağlamda uygulanan politikaları ele alıyor.

Bülent Batuman'ın Mimarlar, Plancılar ve Ankara başlıklı yazısı, Mimarlık ve Şehir Plancılığı mesleklerini 1960ların Ankarası'ndaki politik dönem bağlamında ele alıyor.

Sayının üçüncü yazısını ise, Odamızın temel etkinliği olan Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu üzerine yazılmış eleştirel bir değerlendirme oluşturuyor. Ayten Alkan tarafından kaleme alınan yazıyla, 29. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu toplumsal, eşitsizlik ve iktidar sorunsalı etrafında tartışılıyor.

Gencay Serter, Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirmesinin Tarihsel Süreçteki Gelişimi başlıklı yazısında, ÇED'in tarihsel süreç içindeki tüm aşamalarını değerlendiren bir çalışma hazırlamıştır.

Dergimizin A. Cenap Yoloğlu tarafından Serbest Şehircilik Hizmetinin İç Yapısına İlişkin Bir Değerlendirme yazısı, serbest şehircilik hizmetinin iç yapısını ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanmış olup, çalışmanın temel sorusu yüksek/büyük kâr grubuna sahip planlıların serbest şehircilik hizmetinde bir tekel oluşturup oluşturmadığıdır.

Yalçın Yamak tarafından hazırlanan İmar (Yapılanma) Haklarının Devri: Model-Uygulama Alanları Ve Sonuçlar yazısı, "imar (yapılanma) haklarının devri" kavramı ile tanımlanacak yöntemin tarihseli, uygulama örnekleri ve sonuçlarını aktarırken ülkemizde getirilen düzenleme ele alınarak, yapılacak karşılaştırma sonucu yöntemin uygulanabilirliği için ülkemizde öngörülen mekanizmaların ne ölçüde yeterli olabileceğini tartışmıştır.

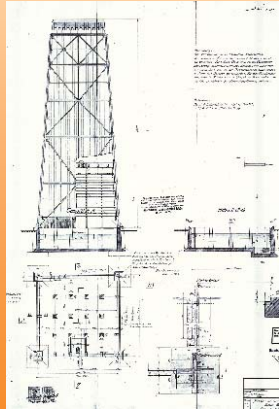
Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Orhan Kuntay tarafından yürütülen bir ders kapsamında Erişebilirlik konusunda yapılan çalışmalardan oluşan yazı, erişebilirlik kavramını tartışmaktadır.

Sayının son yazısı, A. Cenap Yoloğlu tarafından çevirisi yapılan, Neil Brenner'in Metropolen Kurumsal Reformu Ve Çağdaş Batı Avrupa'da Devlet Mekanının Yeniden Ölçeklenmesi makalesidir.

Bu sayıda kapak konumuz olan Havagazı Fabrikası 'endüstri mirası' olma özelliğinin yanında literatürde sanayi arkeolojisi olarak tanımlanan anıtlardan birisiydi aynı zamanda. Ancak 1991 yılında tescil edilen tesis, geçen ay Ankara Koruma Kurulu'nun aldığı kararla yıkıldı. Ankara'nın kültür varlıkları adına alınan son dönem kararlarla, kentin geleceği adına ciddi değişiklikler taşıdığımız ve alınan kararların kentin tarihsel birikimine ağır bir müdahale olduğu kanaatindeyiz.

Planlama Dergisi'nin çeşitli konulardan oluşan 2006 yılının ilk sayısının yeni gündemler yaratması, tartışma alanları açması dileğiyle, iyi okumalar...

YAYIN KURULU

Havagazı Fabrikası kesit ve planları
(Kaynak T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Gn. Md.)
Doç. Dr. Ali Cengizkan'ın kişisel belgelerinden

“CUMHURİYETİN TANIKLARINA GECE YARISI OPERASYONU”

14 Haziran 2006

Cumhuriyetin ilk sanayi tesislerinden olan ve 1929 yılında inşaa edilen, “endüstri mirası” Havagazı Fabrikası Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen gece yarısı operasyonu ile yıkılmaya başlandı.

Başkent Ankara’ya 66 yıl boyunca hizmet veren ve doğalgazın gelmesi ile devre dışı bırakılan Havagazı Fabrikası, 1990 yılında “İş Merkezi” yapılmak amacıyla yıkım kararı alınmış ve yıkıma başlanmıştır. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi kentin teknolojik profiline katmanlarından biri olan Havagazı Fabrikası Tesislerinin aynı zamanda türünün ayakta kalabilmiş son örneği olması nedeniyle (Londra’nınKings-Crown Ana Tren Garına komşu ve Viktorya dönemi ticari canlılığın bir simgesi olarak 3 adet “gazometre”benzer gerekçeyle korunmuştur.) korunması ve yaşaması için mücadele başlatılmıştır.

1929 yılında inşa edilen Hava Gazı Fabrikası;1930’lu yıllar Almanya’sının hala “zanaat” bileşeninden kopamamış “endüstriyel yapı” tasarımlarının bir örneği olması dolayısıyla mimarlık tarihimiz açısından yeri son derece önemli, tasarımlı ve mühendislik tekniği ve teknoloji açısından asla yeniden inşa edilmesi mümkün olmayan, sanayi arkeolojisi olarak literatürde tanımlanan anıtlardan olması,

Havagazı Fabrikası Tesislerinin yıkılması halinde Ankara Garı ve Çevresi gibi kent kültürünün en önemli unsurlarından birinin yıkıcı spekülasyonların gündemine gelmesi gerekçeleri ile,

Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescil edilmesi için 23.10.1990 tarihinde kurula başvurulmuş ve Prof.Dr.Gönül Tankut,Filiz Oğuz, Günsel Renda, Gürkan Toklu,Enver Yılmaz ve Mıyesser Sönmez’in olduğu Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma kurulu üyeleri tarafından 19.03.1991 tarihinde taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Alınan tescil kararının ardından mülkiyet sahiplerinden birisi olan EGO Genel Müdürlüğü İdare Mahkemesine açmış olduğu tescilin iptali davasının kaybetmiş ve karar son olarak Danıştay 6.dairesinin 1996/5342 sayılı kararı ile kesinleşmiştir. Kesinleşen kararda, Üstün Kamu Yararı adına Hukuksal Koruma altına alınmıştır.

1991 yılında Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu üyeleri tarafından kültür varlığı olarak tescil edilen Havagazı Fabrikasının 15 yıl aradan sonra, mahkeme kararına rağmen, bugünkü kurul üyeleri tarafından tescil kararının kaldırılması bilime, hukuka, üstün kamu yararına aykırıdır.

Ankara Koruma Kurulu’nun son günlerde almış olduğu kararlar, Ankara’nın ve kültür varlıklarının geleceği açısından endişe yaratmaktadır. Güvenpark, Atatürk Kültür Merkezi Alanı, Ulus Tarihi Kent Merkezi, Gençlik parkı ve son olarak da Havagazı fabrikası bardağı taşırın son karar olmuştur.

Koruma kurulu üyeleri, hukuksal süreçlerde göz ardı ederek objektif ve bilimsel karar üretme yetisini kaybetmiştir. Bu durum Ankara’ya zarar verecek bir ortama zemin hazırlamaktadır.

2863 sayılı (5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile çeşitli kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun ile değişik) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma kanunda Kültür varlıkları; “tarih öncesi ve ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi yada tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde ve yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır” denilmektedir”.

Aynı yasa bu konudaki devletin sorumluluğunu, şöyle tariflemiştir;

“Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen ve ya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.”

Ankara Büyükşehir Belediyesi Havagazı Fabrikası yıkımına başlamakla Devlet Malına zarar vermekte ve suç işlemektedir.

Koruma Yasasına göre Kültür ve Tabiat varlıklarının korunmasından I.derece sorumlu olan Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cumhuriyet’in başkentinde, Ankara’nın orta yerinde bir kültür varlığının tescilinin kaldırılarak ve gece yarısı operasyonu ile kültür varlığının ortadan kaldırılmasına göz yummakla suç ortak olmaktadır.

Ankara’yi yoksullaştıran ve yoksunlaştıran çağdışı anlayış, Cumhuriyet’in değerlerine karşı yürüttüğü operasyonlarına bir yenisini daha ekleyerek, Maltepe Havagazı fabrikasını kent belleğinden ve kent kimliğinden silmek istemektedir.

TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, TMMOB PEYZAJ MİMARLARI ODASI, TMMOB ÇEVRE MÜHENDİSLERİ ODASI ANKARA ŞUBESİ olarak biz Anayasal ve kamusal sorumluluğumuz gereği bu suç ortak olanları birkez daha uyarırken,

1. Havagazı Fabrikasının tescilinin kaldırılmasına imza atan Ankara Koruma Kurulu üyelerini,
2. Geceyarısı operasyonunu bizzat yürüten, EGO genel Müdürlüğü,
3. Cumhuriyet’in başkentini Kültürsüzlüğe mahkum eden Ankara Büyükşehir belediye başkanını istifaya davet ediyoruz,
4. Kültür ve Turizm bakanlığını 2863 sayılı yasadaki sorumluluklarını yerine getirmesi konusunda göreve çağırıyoruz,
5. Ankara’nın Kültür ve Tabiat Varlıklarının, kent merkezindeki Kamusal Alanların ticari yapılara kurban edilmesine ve Cumhuriyetinin ilk yıllarından başlayan ve Ankara’nın Kültür Başkenti olma yolundaki çabalarını kesintiye uğramasına izin vermeyeceğiz.
6. Kamu oyunu, tüm sivil toplum örgütlerini ve Ankara’lı Yurttaşları Cumhuriyetle ve onun değerlerine sahip çıkmaya davet ediyoruz.

TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, TMMOB PEYZAJ MİMARLARI ODASI, TMMOB ÇEVRE MÜHENDİSLERİ ODASI Ankara Şubesi

KENTSEL TOPRAK REFORMU NİYE GEREKLİDİR?

Yaşadığımız süreç, sadece yerel karar vericilerin değil, merkezi yönetim organlarının da kentsel topraklar üzerinde alım-satım, plan koşulları, tahsis vb kararları üretebilme anlamında gösterdikleri yetki mücadeleleri ve emlak pazarı üzerinden ülke ekonomisini kurtarmaya(!) yönelik söylem ve uygulamalarla ön plana çıkıyor. Sermayenin ikincil döngüsünde üretimden çok emlak pazarının ön plana çıkacağı çeşitli kuramlarda ifade edilmekle birlikte, üretim ekonomisi üzerine kalkınma ve gelişme konusunda tüm süreçleri tamamlanmış ülkelerin kentlerinde, emlak pazarının en temel ekonomik araç ve kurtuluş reçetesi olarak tarif edilmesinin kentlerde yaratabileceği tahribatın, henüz kuramlarda yer bulduğunu söylemek olanaklı değil. Oysa ülkemiz ve kentleri böylesi bir tahribatın gözlenebileceği, etkilerinin yıllarca analiz edileceği en temel çalışma alanı olarak dünya literatürüne girmeye aday!... Kentlerimizi bu anlamda birer “deneme tahtası” ve “pazarlama alanı” olarak tarifleyenlerin literatüre katkıları ise, kendi siyasi ömürlerinin çok ötesinde olacak gibi görünüyor!...

İnşaat ve emlak sektörüne verilecek sahte ivmeler, gösterilecek kolaylıklar, engel olarak tarif edilen plan kararları ve planlama mekanizmasının asılıp, aşındırılmasıyla, krize girmiş ülke ekonomisinin, kentlerden başlayan ekonomik hareketlenmelerle rahatlayıp, refaha erişeceği beklenti ve söylemleri de, sınırsız planlama ve iktisat teorilerinin akademisi ve meslek alanlarından çok daha iyi bilinen(!) siyasetçilerin başarı ve katkıları olarak yorumlanabilir.

Öyle olmasa;

- yol inşaatlarından başlayıp, konut inşa ederek devam eden inşaat sektörü hareketlerinin,
- orman ve 2b arazilerinden başlayıp, kamu mülklerinin, hazine arazilerinin satışından elde edilecek gelirlerin,
- kıyılarının koşullu ve kısıt olmaksızın yapılaşmaya konu edilecek biçimde tahsis edilmesiyle kazanılacak yatak kapasitesinin,
- doğa ve kültür varlıklarının daha fazla beketilmesi halinde içi geçecek “turşu” olarak görülmesi nedeniyle bir an önce kullanılmasyla kazanılacak paranın, ve dahası
- kentlerimizin en stratejik bölgelerindeki değerlerin satışı, tahsisi, yüksek yoğunluklu imar haklarıyla yapılaşmaya konu edilerek kullanılmasyla elde edilecek rantların,

kentlerimizi ve ülke ekonomisini kurtaracak reçeteler olarak hayata geçirilmesi de olanaklı olmazdı herhalde!...

Yıllar boyu kararlılıkla sürdürülen “rant ekonomisi” ve uygulamaları ile, “rant gözü açılan halk kesimlerinin” artık, kamu yararı, toplumsal fayda ve uzun soluklu üretim ekonomisine dayalı çaba ve yöntemlerden büyük ölçüde uzaklaştırılması ve bunun tüm kent topraklarının kısa yoldan köşe dönme aracı olarak görülmesi yaklaşımıyla bütünleşmesi, kentlerimizi ve geleceğimizi ciddi biçimde tehdit ediyor...

Kentlerin planlanmasında en önemli ve ilk unsur, kente “bütünlüklü” ve bir kentsel gelişme stratejisi ve vizyonu üzerinden bakabilmek, bu bakışın uygulamasında amaç dışındaki sapma ve müdahalelere karşı koyabilmek anlamına da geliyor. Bunun yanında, her kentin ve kent içindeki her parçanın özgün dinamik, koşullu ve kısıtları da olabilir. Bunların derinlemesine analizinden sonra verilecek kullanım ve yoğunluk kararlarının oluşturacağı çevrelerin çok daha sağlıklı ve sorunsuz olacağı açık. Oysa, kentlerimizin yapı çevreleri çoğu kez kentlerin bütününe yönelik bu kural ve kısıtlara yönelik “istisnalar” ile biçimlenmekte, nedense(!) plan deyince akla gelen, “kat-kot ve imar hakkı” kavramları, kentsel toprakların rantından pay alarak “köşe dönme” anlayışıyla içten içe tüm halkın bilincine işlenmekte, imar afları ile, yapının yanına kar kaldığı ve devlete, kent yönetimine ve plana duyulan saygının çöktürüldüğü bir sistemde planlı kentleşme de söz konusu olamamakta.

Ülkemizde yaşanan kentleşme deneyiminin, modernite hareketinin bir parçası olan aydınlanma ürünü, “kent planlaması” ile, hayata geçen planlı kentlerin oluşumunu hazırlayamadığı ortada. Aksine, populist siyaset yapma biçimi içinde üretilen “plan dışı kalma yolları” ile, plan dışı gelişmeler bir siyasi rant dağıtma aracı olarak yasallaştırıldı, kentsel mekan planlı bir yapı çevre unsuru olarak ortaya çıkmadı. Sürekli “af”lar üreten “patron-adamı” yaklaşımı üzerine kurulu bu siyaset seçimi, bir yandan rantlar oluştururken, diğer yandan da ranttan kaçınmayı olanaklı kılarak plan dışı tüm çarpıklıkları kabul edip “planlı!” görünmeyi başardı. Bu haliyle bakıldığında “görünen plan” da, kent planlaması kuramlarının öngördüğü, tüm kentsel süreçleri çözümleyen “gerçek kent planı” olmaktan öte, sistemin kendini realize etme, rant dağıtma aracı haline indirgediği “imar planı” mantığında biçimlendi.

Kentlerimizi biçimlendiren imar planlaması mantığı, “kamu yararı” amacıyla başlayan ancak karar verme ve uygulama sürecindeki dişal etkilerle sonuç ürünü bir çok kez kamu ve toplum yararı dışına çıkacak şekilde biçimlenebilen niteliği ve onu biçimlendiren dşsal süreçlerden bağımsız olarak yeterince kavranamaz. Bunda, yukarıda sözü edilen “af-rant-oy üçgeni” üzerine kurulu siyaset seçimi ve o seçimin yarattığı “sahte planlı” mekanizma, en temel etken. Her seçim öncesi kentlerimizin etrafını çepeçevre saran kaçak yapılar ve onları aşama aşama affeden kent ve ülke yönetimleri bu üçgeni açıklamaya rahatça örnek olarak verilebilir. Dahası, ülke ekonomisini kent topraklarını yüksek fiyat hakları verip satarak, kentleri kurtardığını sanan karar vericiler ile, hazine, orman, kıyı, sit alanı demeden tüm kamu mülklerini paraya çevirerek ülke ekonomisini düzleştirecek çıkaracağı savıyla, kentleri, doğayı ve kültür varlıklarını, bilimin, aklın ve üstün kamu yararının ötesinde anlık beklenti, hırs ve uzağı göremeyen dar bakış açılarının içine hapsedenler de, bu süreci açıklayan temel aktörler olarak kentlerde durmakta.

Kentlerimizi, kent planları ve planıcılarından öte ve önce biçimlendiren yukarıda ana başlıklarını ortaya koyduğumuz sistem, kentsel toprakları en temel rant aracı olarak tanımlamaya ve kente eklenilen nüfus yığınlarını da “oy deposu” olarak görmeye devam ettiği sürece, fiziksel çözüm önerilerinin de hayata geçmesi olanaklı olamamakta, önerilen çözümlerin çoğu da belediye meclislerinin yetkin(!) üyelerince bozularak, içeriği değiştirilerek ya da yoğunlukları artırılarak “rantsal bölüşüm” aracı olarak kullanılmakta...

Tüm bunları üst üste koyduğumuzda, kentlerimizin biçimlenmesinde “mülkiyet”in ne denli önemli ve belirleyici bir etmen olduğu çok daha rahat anlaşılabilir. Kentsel topraklar üzerindeki mülkiyetin, kendisine verilen yapılaşma hakkını sadece parseli içerisinde kullanması önemli sınırlar doğurabilmekte. Ancak, mülkiyete ilişkin “rant dağıtma” mantığına oturan en temel sorun ise, kentsel topraklar üzerindeki “tam mülkiyet” anlayışı. Buna göre, kentin gelişme süreci içerisinde tüm kentin birikimli değerleri ve tüm kentlilerin içerisinde yaşayarak, üreterek, sorunlarına katlanarak ürettikleri “değerler”, mülkiyet sahibinin arası üzerine verilen imar hakkını sadece kendisinin kullanmasıyla, kente ve kamuya geri dönüşü olmayan “mutlak rant” aracı haline gelmekte. Bu yapı, kentlerimizin ekonomisinin emlak pazarı ve arsa-arazi spekülasyonu ile, üreten değil “pazarlayan” ve “rant dağıtan” bir nitelikte biçimlenmesini de beslemekte. Bu nedenle, özellikle ve öncelikle büyükkentler olmak üzere tüm kent parçalarının “yüzen rantın” araştırıldığı ve köşe dönme mantığında ele alındığı bu sistem yerine, kentsel gelişme sürecinde kentin birikimli değerleri ile üretilen değerlerin kente ve kamuya geri dönüşünün olduğu “bağıl mülkiyet” anlayışının esas alınması gerçek ve kaçınılmaz bir “kentsel toprak reformu” nu beraberinde getirmekte.

Bir başka deyişle, kentsel gelişme sürecinde çoğu kez hiçbir yatırım aracının sağlayamayacağından fazla rant getiren mülkiyet üzerindeki değer artışının bir bölümünün o süreç içerisindeki tüm unsurlara, kente ve kamuya dönüşmesini sağlayacak bir mekanizma, gerçek bir kentsel toprak reformu olarak adlandırılabilir. Bu amaçla planlarda bir dönem uygulanan ancak daha sonra vazgeçilen “şerefiye” uygulaması, kentsel rantları daha adil ve kamu yararına dağıtılması için ilk uygulamalardan biri olarak tarif edilebilir. Buna yönelik diğer yöntem ve arayışlar için yapılmış çalışmalar yararlanılmayı, yeni çalışmalar ise, bu sorunu bakış açısından kurtulacak kamu otoritelerini beklemekte.

Bu reform, kent topraklarına şu an popüler olan “sorunlu bakış açısı”nın değiştirilmesi anlamında kamunun rolünü tarif etmesi anlamında çok önemli değişimleri hazırlayabilir. Kamuyu kentsel toprakları pazarlayan, toprak rantından pay alma yarışında diğer aktörle yarışan konumundan kurtararak, kamu otoritelerine kentlerin tüm kentlilerin hakça ve sağlıklı yaşayabileceği mekanlar olarak düzenlenmesi anlamındaki anayasal, etik ve şehircilik ilkelerinden kaynaklı görevlerini hatırlatabilir. Bu görevlerin, kamu elinde tutulan arazilerin çokluğu ve kamu yararına değerlendirilmesi ile hayata geçirilebileceği, bunun da rant dağıtma aracı haline indirgenmemiş bir planlama mekanizması ile olanaklı olacağı ortada.

Kentsel toprak reformu, kentlerimizin geleceği ve sağlıklı yaşam ortamlarının oluşturulabilmesine yönelik açılımlar yanında, ilke ekonomisi ve siyaset yapma biçiminin değişimi için de kaçınılmaz ve gerekli görünmekte.

TMMOB Şehir Planları Odası Yönetim Kurulu

Güncel Bir Kent Sorunu: Kentsel Dönüşüm^(*)

A. Ege YILDIRIM

Şehir Plancısı

Tarihte ilk ortaya çıkışlarından bu yana içinde buldukları doğal ve sürekli evrilme sürecinde, kent mekanları, sosyo-ekonomik, politik, teknolojik vb çeşitli dinamikler ve baskılar yoluyla değişmekte ve dönüşmektedir. Ancak dünyada son iki yüzyıldır, özellikle sanayi devrimi sonrasında Batı'nın kentleşme ve planlama yazınında belirli bir yer edinen kentsel dönüşüm olgusu, Türkiye'de de son birkaç yılda, adeta trnak içine alınmış özel bir kavram olarak yeniden yorumlanarak kamuoyuna sunulmuş, yeni ve özel yasalara konu olmuş, böylece de gündemdeki tartışmalarda önemli yer edinmiştir.

Tartışmaları izlerken ve konu ile ilgili bilgi birikimini gözden geçirirken, kentsel dönüşüm konusunun çok geniş ve çapraşık şekillerde ele alındığını görmek mümkündür. Böyle bir ortamda, konuya tutarlı bir çerçeve getirmek adına, kentsel dönüşümün kavramsal tanımlarını yeniden incelemek, ve konunun çeşitli boyutlarını, 'kentsel dönüşüm bir kent için gerekli midir?' ve gerekli ise 'kentsel dönüşüm nasıl olmalıdır?' soruların eşliğinde ele almak, izlenecek uygun bir yöntem gibi görünmektedir.

Kentsel Dönüşümün Günümüze Kadarki Gelişimi

19. yüzyılda sanayileşme ile birlikte Batı ülkelerinin büyüyen kentlerinde işçi sınıflarının yaşadığı

sosyal ve ekonomik çöküntü alanlarını iyileştirme gereksinimi ile 20. yüzyılın daha sonraki dönemlerinde işlevsizleşmiş sanayi alanlarını yeniden değerlendirme girişimleri, kentsel dönüşümün temellerini oluşturmaktadır. 1980'lerden itibaren, şehirlerde kamu – özel sektör ortaklığı eyleme tasarlanan 'öncü projeler', kentsel ekonomik gelişmenin tetikleyicileri olarak görülmüş ve buna uygun olarak çizilen yeni kurumsal çerçevede kentsel dönüşüm projelerine özgü birlikler, ajanslar vb yeni kurumlar oluşturulmuştur. Son dönemde ise, kamu ve özel sektörün yanında yurttaşların ve sivil toplum kuruluşlarının da dahil olduğu, çok aktörlülüğe, katılıma ve planlama sürecinin ortaklaşa tasarımına dayalı 'stratejik planlama' yaklaşımları öne çıkmıştır.

Türkiye'nin son elli yıllık kentleşme dinamiklerine bakıldığında ise, Batı'dakine koşut gelişmeler yaşandığını, ancak bunların özellikle gecekondu olgusu ile ilişkili olarak, ülkemize özel biçimlerde gerçekleştiğini görmekteyiz. 1950-1980 arasında, ülkedeki ekonomik büyüme ve sanayileşmeye koşut biçimde, güç ararak hızla büyüyen kentlerin çeperlerinde oluşan gecekonduların zamanla apartmanlaşması, imar programları dışında emrivakilerle gelişen büyük kent parçaları doğurmuş, 1960'lardan 1980'lerin sonlarına kadar süren imar afları yoluyla kentsel ve kırsal bölgelerde çeşitlenen kaçak yapılaşma önce meşrulaştırılmış,

* Bu yazı Ankara Üniversitesi Sosyal Çevre Bilimleri Doktora Programı kapsamında Prof. Dr. Ruşen Keleş ve Prof. Dr. Ayşeğül Kaplan Mengi tarafından verilen Kent Planlamasının Tüzel ve Yöneltil Boyutları dersi için Ocak 2006'da hazırlanan ödev dayanak yazılmıştır.

sonra da çeşitli dönüşüm süreçlerinin zemini olmuştur.

1980'lerden bu yana etkisini arttırmakta olan küreselleşme, liberalleşme ve özelleştirme eğilimleri ile, Türkiye'deki başlıca kentlerin küresel kent sistemleriyle bütünleştirilmesi çabaları; nitelikli işgücü talebinin doğması, kent içinde ruhsatlı ve ruhsatsız yapılaşma, konut, sanayi, merkez ve kıyılarda dönüşüm, ve örgütlenmede ağırlığın merkezi kamu kurumlarından yerel yönetim – özel sektör işbirliklerine kayması gibi sonuçları beraberinde getirmiştir. 2000 sonrasında da özel sektörün ağırlığı artarak devam etmekte, bir yandan da dünyada yaygınlaşan katılımcı 'süreç tasarımı' ve 'dönüşüm stratejileri' söylemleri vurgulanmaktadır. Ancak bu stratejilerin uygulama sürecinde sivil toplum kuruluşlarının ve halkın katılımının gerçekleşmediğine dair yapılan yoğun eleştiriler yapılmaktadır. Tüm bu etkenlerin ortaya çıkardığı durum, kentsel dönüşüm ile ilgili yaşadığımız olayların arındaki farklı dinamiklerin anlaşılması gereğine işaret etmektedir. Böylece bu gündemin neden içinde bulunduğumuz şu dönemde karşımıza çıktığını da anlamamız mümkün olabilecektir.

Temel Tanımlar

Kentsel dönüşümü en genel anlamda tanımlayacak olursak, bu olguyu 'değişime uğrayan kentsel bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel sorunlarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir bakış (vizyon) ve eylem' olarak özetlememiz mümkündür. Bu kapsamda, kentsel bozulma süreçlerinin anlaşılması ve üzerinde uzlaşılması, toplum sağlığı için düşük yaşam koşullarının iyileştirilerek fiziksel ve sosyal altyapı eksikliklerinin giderilmesi, sorunların eşgüdümlü ve sürekli bir biçimde çözülmesi, yeni alanlar yerine varolan kentsel alanların planlanması ve yönetimi ve kentsel dokuda yitirilmiş sürekliliklerin yeniden sağlanması, dönüşümün vurgulanan diğer yönleri arasındadır.

Kentsel dönüşüm eylemlerinin başlıca amaçları, kent planlamasının da temel amaçlarıyla örtüşen bir şekilde tanımlanabilir:

- Kentsel refah ve yaşam kalitesinin artırılması, kent merkezlerin gelirlerinin artırılması ve kentlerin ekonomik rekabet edebilirliğinin sağlanması,

- Fiziksel koşullar ile toplumsal sorunlar arasında ilişki kurularak, sosyal dışlanmanın azaltılması,

- Kentsel politikanın çok paydaşlı ve katılımlı planlama yoluyla demokratik bir doğrultuda şekillendirilmesi,

- Kentsel alanların etkin kullanımı ile gereksiz yayılma ve israfın önlenmesi, böylece çevrenin korunması ve geliştirilmesi,

- Dönüşüme konu alanların şehrin geneli ile bütünleştirilmesi,

- Kentsel alanların doğasındaki sürekli değişim ihtiyacına cevap verilmesi.

Kentsel dönüşümün temel yapısal özellikleri ise şöyle sıralanabilir:

- Somut göstergeleri fiziksel yapı, işlev ve sosyal tabaka değişimleri olan dönüşüm, fiziksel yönünün yanı sıra sosyal, ekonomik, yasal, yönetsel, politik vb çok yönlü dinamikler içermektedir.

- Kentsel dönüşüm ihtiyacını doğuran başlıca kentsel bozulma türleri, yapı stoğunun bakımsızlaşması ve yapısal sağlamlığının yitirmesine bağlı fiziksel, işlevlerin nitelik veya kent içindeki konum açısından uygun olmayışından doğan işlevsel, ve çevresel kalitenin düşmesine bağlı oluşan imaj sorunlarını kapsamaktadır.

- Bugün anladığımız anlamı ile 'kentsel dönüşüm', belirli sosyal grupların hareketlerine dayalı 'kendiliğinden' gelişimlerden ziyade, toplumsal, ekonomik ve politik amaçlarla dışarıdan özel bir müdahale sonucunda gerçekleşen planlı bir girişimdir. Kendiliğinden yenilenmenin kente maliyeti, planlı yenilenmeden daha yüksek olup, plan – program dışı yatırım oldu-bittileri, ulusal ekonomi açısından da sorunlar doğurmaktadır (Keleş 2005: 433-436).

- Dönüşüm, yapıların hemen tükenmeyen ekonomik ömrü, korunması gerekli tarihi, kültürel ve sembolik değerleri, kentsel yer değiştirmenin maliyeti ve sınırlanmış imar hakları gibi dönüşüm hızını denetleyen çeşitli direnç unsurları ile karşılaştıkça bir mücadele konusu olabilmektedir (Tekeli 2003: 4-5).

İlk ortaya çıkışından bu yana farklı şekillerde ele alınan kentsel dönüşüm (urban transforma-

tion, urban regeneration), müdahale şekilleri ve dereceleri göre çeşitli isimler altında alt-tür- lere ayrılmaktadır. En eski ve radikal müdahale yöntemi olan kentsel yenileme (urban renewal) mevcut dokuların yıkımını ve yeniden imar edilmesini içermektedir. İstanbul'daki Menderes imarı, Tarlabası Bulvarı operasyonu ve Haliç kıyı düzenlemeleri gibi uygulamalar buna örnektir. Kentsel yenileme ve buna yakın bir müdahale olarak kentsel yeniden inşa (urban reconstruction), kentlerdeki sosyal gruplara etkileri ve tarihi dokulara neden olduğu yıkımlar açısından eleştirilmiştir. İlerleyen yıllarda, toplumsal sorunlara daha duyarlı, sorunların ekonomik kaynaklarına odaklı ve daha ılımlı müdahaleler içeren kentsel iyileştirme (urban improvement) ve kentsel sağlıklılaştırma (urban rehabilitation) yaklaşımları tercih edilmiştir. 1980'li yıllardaki yerel yönetim – özel sektör ortaklıklarına kayma sürecinde benimsenen yaklaşım, kentsel yeniden yapılandırma / geliştirme (urban redevelopment) olmuştur. Son yıllarda Avrupa Birliği'nin desteğiyle, girişimci ve rekabetçi yerel yönetimlerin sürdürülebilirlik, kültür, turizm, ve kent imajını yükseltme odaklı kentsel canlandırma (urban revitalization) ve kentsel koruma (urban conservation) projeleri yaygınlaşmıştır. Her ne kadar kentsel dönüşümü bilinçli ve planlı bir müdahale olarak tanımlama gereği belirtilse de, kentteki bazı sivil grupların inisiyatifleriyle ortaya çıkıp kent yönetiminin de zamanla müdahil olduğu bir dönüşüm süreci de soyulaştırma / mutenalaştırma (gentrification) olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyada birçok ülkede 1980'lerden sonra tarihi ve merkezi kent dokularına orta ve üst sınıfların yerleşmesi ile beliren bu olgunun Türkiye'deki kayda değer yansımaları İstanbul'un bazı eski mahallelerinde ve Antalya Kaleiçi'nde görülmektedir.

Dönüşümün ardındaki çok-yönlü dinamikleri incelemeye başlarken, dönüşümün ardındaki sosyo-ekonomik etkenlerin dışavurumu olarak bazı fiziksel ve işlevsel yönlerine değinilmesinde fayda vardır. Öncelikle, dönüşüme konu alanların tanımlarken büyük ölçüde bu alanların fiziksel, konumsal ve mekansal karakteri kullanılmaktadır; kentin bütünsel fizyonomisi zaman içinde yeni biçimler alırken, daha sık olarak, kent merkezleri, tarihi alanlar, kent çepçerleri, gecekondu bölgeleri, çöküntü alanları, afet riski altındaki alanlar gibi belirli kent parçaları ayrı ayrı dönüşmektedir.

Konut alanlarının merkezi iş ve karma kullanım alanlarına, tarihi konut dokusunun turizm tesislerine, kırsal, doğal ve kıyı alanlarının kentsel alanlara dönüşmesinde ise işlev belirleyici bir unsur olmaktadır.

Kentsel alanlar, yapı yoğunluğu, yapı düzeni vb fiziksel doku özelliklerinin değişmesi, teknik altyapının iyileştirilmesi, veya işlevsel yeniden yapılandırmalar yoluyla dönüşebilmektedir. Ancak bu müdahaleler anlaşılır gerekçelere dayansa bile, mutlaka daha iyi yaşam koşulları getirmiyor olabilmektedir. Örneğin, yasadışı fakat yeşil ağırlıklı gecekondu bölgeleri, ruhsatlandırılarak apartmanlaştığında, alan sakinlerinin yaşadıkları daha sağlıklı ve ölçekli sosyal ilişkiler de yitirilebilmektedir. Kentsel yenileme nitelikli müdahalelerinin, korunması gerekli tarihi dokulara yıkıcı etkileri olduğu da sık sık görülmektedir. Bu açıdan, kentsel dönüşümün mimari ölçükle iç içe bir kentsel tasarım sürecinde gerçekleştirilmesi önem kazanmakta, yıkılması doğru, kolay veya akılcı olmayan, yoğunlaşmış kentsel alanlarımızın, daha ince düşünülmüş, ayrıntılı çözümler içeren müdahalelerle yeniden değerlendirilmesi zorunlu olmaktadır. Bu süreçte mimarların planlar ve diğer ilgili disiplinler kadar toplumla ve siyasetle de buluşması önemli olmaktadır.

Ekonomi-Politik Kuramları

Kentsel dönüşüm de, kent ile ilgili diğer birçok konu gibi, geniş bir sosyo-ekonomik ve politik kuram birikimi ile idelenmektedir. Bu birikime yön veren başlıca düşünce sistemleri arasında, 1970'li yıllardan bu yana etkili olan, genel olarak Marksist çizgide düşünen toplumbilimcilerin, kentsel sistemin, emeğin tüketim yoluyla yeniden üretilmesi sürecinin bir işlevi olduğunu, kentle siyasi erk arasındaki ilişkilerin önemini ve bu ilişkilerin toplumsal sınıflar dinamiği içinde anlam kazandığını belirten kuramları sayılmalıdır (Keleş 1998: 112-113).

Kapitalist sistemin kent mekanlarına müdahalesini inceleyen Harvey, kentlerdeki bozuk kaynak dağıtım aygıtlarının adaletsizlikleri artırdığını ve bu gidüş durdurulamazsa kentler sistemi içinde yoğun bir çatışmalar dönemine gireceğini ifade etmiştir. Kentlerde olup biten her şeyi, toplumsal ilişkiler ağını ören sınıflar diyalektiğinin belirlediğini öne süren, günümüzün önde gelen toplumbilim-

Kentsel dönüşüm de, kent ile ilgili diğer birçok konu gibi, geniş bir sosyo-ekonomik ve politik kuram birikimi ile idelenmektedir.

**PLANLAMA
2006/1**

cilerden Castells'e göre "kentsel bunalım, üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çelişkilerin özel bir görünümüdür". Ayrıca Castells, kentsel politikanın konusunun, siyasal pratiklerden ziyade sistemdeki çelişkilerin tanımlanması olduğunu, o halde dar gelirliliğin kentsel bunalımlar karşısından gösterdiği tepkinin, siyasal gelişmeleri belirleyen en önemli bağımsız değişken olduğunu ifade etmiştir (age: 105-115). Türkiye'de gecekondu kesimlerinin kentleşme süreci üstündeki belirleyiciliği de burada kuramsal olarak açıklama bulmaktadır.

Türkiye'de Gecekondu Olgusu ve Arsa Ekonomisi

Türkiye kentlerindeki dönüşüm deneyiminin her dönemde belirleyici olan unsurların başında gecekondu alanlarının geldiğini söylemek yanlış olmaz. Bu, Türkiye'nin ekonomik gelişme sürecinin de temel bir ögesi olup, tarımdaki modernizasyon ve kentlerdeki sanayileşme ile kırdan kente kopuş ve göçler ile bunların getirdiği kentsel yoksulluk gibi olgular, Batıda sanayi devriminde yaşanan evrelerin ülkemizdeki karşılığı niteliğindedir.

Gecekondu alanlarının hikayesi, bu alanlarda yaşanan çeşitli dönüşüm türlerine koşut olarak anlatılabilir. İlk olarak, kent merkezlerindeki geçiş ve çöküntü bölgelerine dönen eski gecekondu mahallelerinin, ilk sahipleri tarafından daha sonra gelen göçmenlere kiraya verilmesi şeklinde bir el değişimi yaşanmıştır.

Gecekondu kesimlerinin kentsel siyasette varlığını hissettirmesi, 1963 yılında çıkarılan ve belediye başkanının halk tarafından doğrudan seçilmesini sağlayan 307 sayılı Belediye Yasası ile başlamıştır. Önemli büyüklüğe ulaşan gecekondu halkı, mahalle statüsünü elde ederek kent yönetiminin yasal bir parçası olmak olanağına kavuşmuş, 1960'lı-70'lı yıllardaki gelişmelerine koşut olarak özellikle İstanbul'da küçük belde belediyelerinin oluşumunda bir patlama yaşanmıştır (Keleş 2003: 12). Gecekondu halkı, mahallelerine teknik altyapı ve sosyal donatı hizmetleri almak konusunda politikacılara baskı yapar hale gelmiştir. İmar afları süreci ise gecekondu alanlarını yasallaştıran 775 Sayılı Gecekondu Yasası (1966) ile başlamıştır. Bu yasada, yasadışı yerleşimi önlemek için ıslah - imar planları üretileceği hükümü de yer almış, bu planlar yoluyla, gecekondu alan-

ları meşru hale gelirken, altyapı hizmetlerinin getirilmesiyle düzgün, düşük yoğunluklu, yeşil ağırlıklı yaşam alanlarına dönüşmüştür. Burada gerçekleşen dönüşüm türü 'sağlıklaştırma' olarak tanımlanabilir. 1983-1988 arasındaki yıllar içinde, birbiriyile ilişkili ve af kapsamını fiziksel ve işlevsel yönden genişleten yeni af yasaları (2805, 2981 ve 3414 sayılı yasalar) çıkarılmıştır. Bu yasalarla beraber getirilen uygulamada, gecekondulaşmış ve gecekondulaşma tehlikesi altındaki alanlarda tapu tahsis belge satışları ile gelişim alanları da yaratılmıştır.

Bir diğer dönüşüm türü olarak 'yeniden yapılandırma', söz konusu alçak ve seyrek dokunun çok katlı binalara dönüşmesiyle gerçekleşmiştir. 634 Sayılı Kat Mülkiyeti Yasası (1965), bireysel yapı birimlerine yönelik mülkiyet haklarının genişletilmesini desteklemiş, aynı zamanda piyasa mekanizması içinde yap-satçı olarak tanımlanan küçük sermayeli konut üreticileri eliyle mevcut konut stokunun yıkılarak apartmanlaşmasına imkan vermiş ve hisseli tapuya dayalı parçalı mülkiyet yapısının gelişmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda, bir yandan kent çeperlerinde, gecekondular kendi imkanlarıyla ürettikleri çok katlı binalara taşınmış, bir yandan da 1980'lerde kent merkezlerindeki eski ruhsatlı konut alanları da yap-satçı, ruhsatsız apartmanlaşmaya maruz kalmıştır. 1984 yılında çıkarılan 2985 sayılı Toplu Konut Yasası, yarattığı Toplu Konut fonu (ve fazla uygulama alanı bulamayan, tarihi konut stoğunun iyileştirilmesini de öngören hükümleri) ile, kooperatifler, Toplu Konut İdaresi (TOKİ) veya TOKİ – yerel yönetim işbirliği ile dar ve orta gelir grubuna, büyük özel girişimciler ve Türkiye Emlak Bankası kanalıyla ise yüksek gelir grubuna yönelik yapılan toplu konut uygulamaları yaygınlaşmıştır.

Kent çeperindeki gecekonduların, orta – üst gelir gruplarına büyük inşaat şirketlerince sunulan konutların yapımı yoluyla 'kentsel yenileme' süreçleri yaşanmıştır. Konut yapımı, Ankara'daki Gecekondudan Çağdaş Konuta Geçiş (GEÇAK) Projesi'nde olduğu gibi yine gecekondular halkına, veya Portakal Çiçeği Vadisi ve Dikmen Vadisi Projelerinde olduğu gibi hem gecekondular hem de daha üst gelir gruplarına yönelik de olabilmektedir. Adı geçen projeler, yeşil ve kültür amaçlı kullanımları da içeren, kaliteli

yaşam çevreleri yaratmaları açısından olumlu bulunmaktadır. Ancak bu olumlu hedefleri ve sonuçları paylaşmayan uygulamalar çok daha yaygındır. Gecekondular kesimine yönelik popülüst politikalar sonrasında, üst gelir düzeyindeki lüks sitelerden daha fazla oranda, alt gelir düzeyine yönelik çok katlı sitelerinin artışı görülmektedir. Arsa piyasası üzerindeki sıkı denetimin gevşetilmesiyle, toplu konut konusunda gelişen talebin, hükümet üzerinde, kamuya ait toprakları inşaat gruplarına tahsis etme konusunda yarattığı baskı (Keyder 2000: 184-189) bu gelişmelerle bağlantılıdır.

Gecekondular dönüşümü ve diğer benzer süreçler incelendiğinde, kentsel dönüşümün temelinde bir rant paylaşımı meselesi olduğu hatırlamak gerekir. Kent içinde arsa değerlerindeki değişimler, gerçekleştirilemeyen rant potansiyelleri yaratarak dönüşüm baskısı oluşturur (Tekeli 2003: 3). Bu baskıların egemen olduğu kentsel ortamda, bir ulusal servet olan kent topraklarının ve bunların oluşturduğu arsa değerinin nasıl toplum yararına kullanılacağı, cevaplanması zor fakat kritik bir sorudur. Arsa ve konut ekonomisinin toplu yararına yönlendirilememesi sonucunda oluşan arz – talep dengesizlikleri, bir yandan kentlere göçen yoksul kesimlerin meşru yoldan karşılanamayan konut ihtiyacı, diğer yandan ise gecekondular dönüşümü süreci sonunda oluşan sunum fazlası şeklinde kendini göstermektedir.

1982 Anayasası'nın 23. maddesinde belirtilen 'sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek amacı' doğrultusunda kamunun alacağı etkin önlemlerin yerine, kentleşmeye çekil veren asıl belirleyici kapitalist üretim ilişkileri olmaktadır. Türk kentlerinde üretim alanları ve işgücü özellikleri, çalışan nüfusun sosyo-ekonomik seviyesi ve yaşam alanlarıyla yakından ilişkilidir. Kent mekanı, ister merkezde ister çeperde olsun, sanayide marjinal işlerde ve hizmetlerde çalışan işgücünün yaşadığı ve oluşturduğu konut alanlarının niteliklerine göre biçimlenir ve gelişir. Ayrıca, kentlere göçen işgücünün, konut talebinin karşılanmasında yaşadığı sürecin meşrulaştırılması için kent ve devlet yönetimlerinde oluşturduğu baskı, bu işgücünden yararlanılan sermaye kesiminin de çıkarlarına koşut olup, imar aflarının örgütlenmesinde sermaye kesiminin de etkili olduğu kabul edilmektedir. Bu olguyu doğrulayan Castells'e

Gecekondular dönüşümü ve diğer benzer süreçler incelendiğinde, kentsel dönüşümün temelinde bir rant paylaşımı meselesi olduğunu hatırlamak gerekir.

göre, nitel dönüşümlere yönelmiş bir toplumsal hareketin kendiliğinden oluşması beklenemez; bu dıştan örgütlenmeye bağlıdır (ODTÜ MATPUM 2005: 18-24, Keleş 1998: 115).

Kent mekanı için toplumsal tabakaların hareketliliği de değişen ekonomik dengelerle ilişkilidir. Belirli bir gelir grubunun yaşadığı konutun bir alttaki gelir grubuna geçmesi olarak tanımlanan süzülme (filtering) olgusu sonucunda, terk edilen ve boş kalan yapıların sonradan gelenlerce işgali (invasion – succession), çevresel kalitedeki ve konut fiyatındaki azalmalara koşut olarak gerçekleşmektedir. Bu süreç daha sonra ters yöne dönerak soyulaştırma ile sonuçlanabilmekte, bu durumda ise sosyal dışlanma sorunları gündeme gelmektedir. Kentsel dönüşüm amaçlı müdahalelerde, belirli bir sosyal grubunun haklarının zedelenmesi ve bu değişimin istemli olup olmadığı gibi sorular kritik olmaktadır. Gecekondu dönüşümünde hem halkın rızası hem de itirazı olan durumlar yaşanmıştır. Bazı durumlarda ise, sosyal grupların konumları değişebilmektedir. Örneğin, Ankara’da Pursaklar bölgesindeki gecekonduların çok katlı konut yapılaşması amacıyla tasfiye edilmesi sırasında vatandaşların önce isteyerek yıkımlara yardım ettiği, daha sonra ise yeni yerleştirildikleri alanlarda, eski sosyal ilişki ağlarından kopmaktan şikayetçi oldukları aktarılmaktadır. Burada, dönüşümün fiziksel etkileri önce algılamak, sosyal etkilerin arkadan geldiğinin varsaymak doğru olabilir. Tam tersi bir durum olarak ise, Ankara’da Çankaya bölgesinde eski gecekondu sahiplerinin arsalarının satışından elde ettikleri apartmanları daha üst sosyo-ekonomik gruplardan kişilere kiralayarak bu gruplardan daha iyi ekonomik duruma geldikleri de aktarılmaktadır (Ulusoy, Turan, Yıldırım 2005).

Finansman ve İmar Haklarının Dönüşümü

Türkiye’de kentsel dönüşüm projelerinin kent yönetimlerinde hayata geçirilmesi için ayrılmış merkezi yönetim kaynakları bulunmamaktadır. Buna karşılık, yerel yönetimlerin yararlanabileceği, Avrupa Birliği, Akdeniz Çevresel Yardım Programı (METAP), Avrupa Yatırım Bankası, Euromed, UNESCO ve Avrupa Konseyi fonları gibi çeşitli uluslararası kaynaklar mevcuttur. Ülke çapında kullanılacaklar, uluslararası kurumlar-

dan, merkezi ve yerel yönetim kaynaklarından ve özel sektör katkılarından beslenen, kentsel dönüşüme yönelik özel bir fon kurulması ise daha kalıcı bir yöntem olarak tavsiye edilmektedir (Keleş 2003: 24-26). Bu tür dışarıdan desteklerle yürütülme seçeneğinin yanısıra, kentsel dönüşüm projelerinin kendi iç kaynaklarını yaratabilmeleri ve ekonomik sürdürülebilirliklerini sağlamaları için özelleşmiş modeller üretmeleri için de çabalar mevcuttur. Bu modellerle, bir yandan kentsel rantların kamuya dönmesi da sağlanmış olmaktadır.

Türkiye’de yerel yönetimlerin kentsel uygulamalarda başvurdıkları başlıca imar araçları arasında kamulaştırma ve 18. madde uygulamaları olarak bilinen arsa düzenlemesi bulunmaktadır. Bu araçlardan yola çıkılarak kentsel dönüşüm projelerinde yeni yaklaşımlar ve yöntemler de bugün üretilmektedir. Buna göre, bireysel imar hakkı yerine, proje bazında yaratılan değerlerin paylaşımı esasına dayanan modeller geliştirilmelidir (Göksu 2003: 279). Mülkiyet ve imar haklarını farklı biçimlerde ele alan çeşitli yöntemler aşağıda sıralanmıştır:

- İmar hakkı toplulaştırması: Hisseli mülkiyetten kaynaklanan uygulama zorluklarını aşmak için uygun olan bu yöntem, Dikmen Vadisi ve Portakal Çiçeği Vadisi projelerinde kullanılmıştır. Klasik kamulaştırma yerine, projede yaratılacak rantın, uzlaşma yoluyla paylaşımı ilkesi esaslıdır (agm: 271).
- İmar hakkı aktarımı: İstanbul – Kuştepe kentsel dönüşüm projesinde bu yöntem kullanılmıştır (Keleş 2005: 436). ABD’de tarım toprakları ve korunacak kentsel alanlar için çok kullanılmış olan imar hakkı aktarımı, Türkiye’ye özgü koşullar iyi değerlendirilerek birçok uygulama alanı bulabilir. Buna göre, imar hakkı gönderen bölgenin, koruma amaçlı kısıtlı imar statüsü devam edecek, karşılığında edinilen kaynak ile alanın koruma ve bakımı sağlanacaktır. İmar hakkı alan bölge ise bu haklar sayesinde gelişecek ve imar rantı elde edecektir. (Göksu 2005)
- Menkulleştirme: Gayrimenkulün Türkiye’de temel bir yatırım aracı olması dolayısıyla, bu yöntem planlamanın en önemli aracı haline gelebilir. Gayrimenkul ve finans sektörünün bir araya gelmesi ile bu yönde yeni olanaklar bulunmaktadır, ancak modellerin hukuki

yönden iyi hazırlanması, bu işlemden yararlanacak bankaların da hazırlanması gerekmektedir. Fonların kullanımında, yasa çıkarmada ve ortaklıkların oluşumunda, düzenleyici ve yol gösterici olma konusunda kamuya büyük görevler düşmektedir (Göksu 2003: 279).

Yukarıda anlatılan proje gerçekleştirme araçlarına eşlik edecek, sosyo-ekonomik sürdürülebilirlik araçları da geliştirilmesi gereklidir. Başarılı dönüşüm doğrultusunda, yapılar ve çevreleri ile birlikte buralardaki 'faaliyetlerin' de korunması ve dönüşüme ayak uydurması, yerel halka yeni istihdam olanakları yaratan, gelir düzeyini yükseltici insan kaynakları geliştirme programları ve katma değer stratejileri uygulanmalıdır. Bunun yanında hızla yükselen fiyatlar ve yaşam giderleri de göz önüne alınarak yapılması, yerel halkın yerel tüketim döngülerinden dışlanmalarını önlemek açısından önemlidir. Bu konu dönüşümün yapısal sosyo-ekonomik sorunlarından biridir. (Göksu 2005; Keleş 2003: 5)

Küreselleşmenin Kentlerdeki Etkileri

Türkiye'de kentsel dönüşümün ardındaki türlü sosyal ve ekonomik dinamiklere ve uygulama olanaklarına baktıktan sonra, bugünkü tabloyu derinden etkileyen bir unsur olarak küreselleşmenin de iyi anlaşılması gerekmektedir. Küreselleşmenin etkilerinin sorgulanması, kentlerin dönüşümünün

boyutlarının anlaşılması ve araştırılması ile eşanlamlıdır (Görgülü 2005).

Sermayenin dünya çapında egemenliğini ve özgürce uluslararası dolaşımını hedefleyen küreselleşmenin bu hedefe ulaşması için ulusal sınırların ortadan kalkması gerekmektedir; bu nedenle ulus devlet işlevinin ıttıdia edilmede ve yerleşme kavramı devreye sokulmaktadır. Küreselleşme, postmodernizm kavramıyla bütünleşmektedir. Sermayenin hareketine yönelik olarak yaratılan, sendikal yapılanmadan yoksun bırakılmış esnek işgücü piyasası, sermayenin yarattığı eşitsiz mekan gelişimi sonucu ortaya çıkan zengin bölgelerin ve çöküntü alanlarının birlikteliği, dengesiz gelir dağılımı ve yoksulluk, küreselleşmenin sosyal ve ekonomik alandaki önemli yansımalarıdır. (Akin 2005: 8)

Ancak, sermayenin hareketliliğine karşın emek hareketsizleştirilmekte, ulusal sınırlar içinde tutulmaya çalışılmaktadır. Çünkü bu, yeni emeğin aktığı ülkelerde hazmedilemeyecek oranlarda işsizliğe ve diğer sosyal ve ekonomik gerginliklere yol açacaktır (agm: 12). Burada küresel kapitalist sistemin, 'merkez ülkeler' ile 'çevre ülkeler' şeklindeki ayrımının önemi ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan 'çevre ülkelerin' küresel sistem içinde yer alışı, ancak toplumsal düzenlerinin ve yaşam çevrelerinin olumsuz etkilenmesi pahasına gerçekleşebilmektedir.

Sermayenin hareketliliğine karşın emek hareketsizleştirilmekte, ulusal sınırlar içinde tutulmaya çalışılmaktadır.

PLANLAMA
2006/1

**İstanbul'da
1970'lerden
itibaren ve
çoğunlukla
1980'li
ve 1990'lı
yıllarda soy-
lulaştırma
ve koruma
kavramları
çerçeve-
sinde dönü-
şüm çabaları
da yaşan-
maktadır.**

1980'lerin başında yaşanan hızlı ekonomik dönüşüm, çöküş içindeki eski imalat endüstrilerinin yerine, hizmet sektöründe yeni istihdam alanları yaratılmasına beraberinde getirmiştir. Post-Fordist ekonominin gelişimi ve desantralizasyon eğilimlerinin görüldüğü bu dönemde, ekonomik taban genişlemiş ve hizmet sektörü yatırımlarında coğrafi yer seçimi öne çıkmıştır. Şehirler turistleri, yatırımcıları ve onların istihdam ettikleri insanları kendilerine çekmek için sıkı bir rekabete girişmiştir (Urry 1995: 212). Ekonomik ve fiziksel kentsel dönüşüme katkıda bulunan bir strateji olarak kültür politikasının önemi artmıştır.

Küreselleşme ve beraberinde gelen metalaşma süreçleri, toplumsal kimlikleri oluşturan özgün değerlerin kaybolmasıyla ilgili sonuçlar yaratmaktadır. Sterilize edilerek izleyiciye yeniden sunulan 'miras' olgusu, son dönemde kültür turizmi alanında çok tartışılan bir mesele olmuştur (age: 219). Yerel kimliklerin türlenmesi yanında, bir tek-tipleştirme süreci de mekana yansımaktadır. Dünya kapitalist sistemi, tüm dünyayı kendi hedefleri yönünde ekonomik ve kültürel boyutlarıyla bütünleştirmekte, asimile etmektedir (Akin 2005: 8). Uluslararası sermayenin serbest akışının öndeki engellerin kaldırılması girişimleri, kent kimliğini oluşturan kültürel ve doğal değerlere olumsuz etkilerde bulunmakta, aynı zamanda, karar verici konumdaki aktörlerin dünya görüşlerini de bu yönde etkilemektedir. Küreselleşme ile sürdürülebilir kalkınmanın çelişkisi bu noktada açıkça ortaya çıkmaktadır. (Keleş 2003: 11)

İstanbul, 19. yüzyıldan itibaren küresel sisteme bağlanmış, batılı ülkelerin bir 'çevre ülke' olarak Osmanlı'nın ekonomisini kontrol edebildikleri bir kanal işlevi görmüştür. Böylece, dünya kapitalist sistemiyle bütünleşmiş Üçüncü Dünya ülkelerinde görülen, Manuel Castells'in bağımlı kentleşme (dependent urbanization) diye nitelendirdiği tipik eğilime örnek olmuştur. İstanbul, 1980'li ve 1990'lı yıllarda dünyada yayılan küreselleşmeden de çok etkilenmiştir. Ekonomik, finansal, sosyo-kültürel ve siyasi kurumları ile bir dünya kenti özelliklerini gösteren şehir, uluslararası sermayenin ilgisini çekmiştir. Post-Fordist gelişmeler, İstanbul'da hizmet sektörünün artışına, dünyadaki yeni tüketim anlayışını paylaşan yeni bir orta sınıfın yükselmesine ve bu sınıfın talep

ettiği prestijli konut alanlarının türemesine neden olmuştur. Aynı değişimlerin mekandaki yansımaları, 1980'lerde Haliç kıyısı ve Tarlabası'ndaki yenileme müdahaleleri ve İstiklal Caddesi'nin yayalaştırılarak bir kültür aksı haline getirilmesi şeklinde belirmiştir. Sterilize edilen kimlikler konusunda gösterilebilecek en son örneklerden biri ise Beyoğlu'ndaki Fransız Sokağı sokak dönüşüm projesi olup, yüksek gelir gruplarına hitap eden bu kafe – restoranlar bölgesinin, Beyoğlu'nun kozmopolit yapısı içine tam oturmayan homojen ve kontrollü yapısı, toplumun çeşitli kesimlerinden tepkilerle karşılaşmıştır.

İstanbul'da 1970'lerden itibaren ve çoğunlukla 1980'li ve 1990'lı yıllarda soylulaştırma ve koruma kavramları çerçevesinde dönüşüm çabaları da yaşanmaktadır. Bu tür dönüşümün ayrıntı özelliklerinden biri, arındaki itici güçtür; resmi yönetimce alınan kararlara bağlı dış etmenler yerine, burada dışsal ve içsel etmenlerin özel bir karışımı etkili olmaktadır. Söz konusu örneklerden, Kuzguncuk, Cihangir ve Galata dönüşümleri, 'sivil müdahale' denebilecek türdedir. Bunların ortak özellikleri arasında, tarihi / eski kentsel dokularda, entellektüel / profesyonellerin öncülüğünde birey temelli süreçlerle, özgün kimliği ve tarihi değerleri canlandırma uğraşlarını içermesi, bu uğraşlar sonucunda yükselen çevre kalitesine koşut olarak arazi fiyatlarında artış olması ve sosyal dışlanma tehlikesinin belirmesi, ancak semt içi örgütlenme ve kısmi kurumsal desteğin sağlanabilmesi sayılabilir. Bu örneklerin yanısıra, daha yeni örnekler olarak verilebilecek, Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi odaklı güzelleştirme projesi ve UNESCO ve AB destekli Fener – Balat Rehabilitasyon Projesi dönüşümleri ise 'kurumsal müdahale' niteliği taşımaktadır.

Son yıllarda gözlenen bu dönüşüm örnekleri, tüm olumlu göstergelerine karşın eşgüdümstüz ve parçalı bir düzeyde kalmaktadır. Yerel yönetim, merkezi yönetim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki kopukluk, mevcut projeleri ekonomik ve kültürel açıdan sonuçsuz bırakmış, bu da dönüşüm için ulusal ve uluslararası kaynakların harekete geçirilmesinin engellemiştir. Planlı bir yaklaşımın, bu konudaki olanakları da arttıracağı beklenmektedir. Görünüşe göre, İstanbul halkının ve meslek örgütlerinin artan beklentileri, şehir yöneticileri üzerinde daha planlı ve etkili

projeler uygulanması, özellikle de tarihi alanların korunarak dönüştürülmesi konusunda baskı yaratacaktır. (Keleş 2003: 15)

Merkezi ve Yerel Dönüşüm Politikaları

Türkiye’de kentlerde yaşanan değişim ve dönüşümleri yönetmek görevi, öncelikle merkezi kurumlara ait olmuştur ve bu ağırlığın izleri bugün de mevcuttur. 1963 yılında başlayan Planlı Dönemde, Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve bölgesel ölçekte kalkınma planları yapılmaya başlamıştır. Gerçekten de, kentsel dönüşüm olgularının etkileşim içinde olduğu dinamikler, kırdan kente göçte olduğu gibi, bölge planlama ölçeğine kadar uzanmakta ve ülke çapında ele alınmayı gerektirmektedir.

Hızlı kentselleşme, doğurduğu gecekondu olgusu ile birlikte, kentsel siyasetin önem kazanmasında büyük bir rol oynamıştır. Yerel ile merkezi yönetim arasında, kaynak sorunları, vesayet uygulamaları, arsa spekülasyonu, konut bunalımı ve kır – kent dengesizlikleri ile ilgili gerginlikler yüzeye çıkmıştır (Keleş 1998: 119). Merkezi yapılanmadan kaynaklanan sorunlara bir tepki olarak, 1970’li yıllarda Belediyecilik Hareketi doğmuş, ancak çok büyük bir etki yaratamamıştır. Daha sonra, 1980’li yıllardan itibaren yerel yönetimler daha somut biçimde ağırlıklarını artırmıştır. Bu süreçte bir etken olarak, 3030 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası (1984) ve 3194 sayılı İmar Yasası (1985) ile bazı yetkiler belediyelere devredilmiştir. Bununla birlikte, yukarıdan aşağıya doğru yönetim anlayışı belirli ölçüde, özellikle yerel yönetimlerin merkezi fonlara bağımlılığı konusunda devam etmektedir (Keleş 2003: 13).

Güntümüzde, kentsel dönüşüm kapsamına giren müdahaleler yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluk alanına girmektedir. Avrupa Birliği’nin Avrupa Yerel Yönetim Şartı gibi belgelerinde vurgulanan yerinden yönetim (subsidiarity) ilkesi doğrultusunda, kamu hizmetlerinin vatandaşın yakın makam tarafından yerine getirilmesi beklenmektedir. Ancak yapılacak işin kapsamı, niteliği ve ekonomik verimlilik ile ilgili gereklilikleri göz önüne alınarak, bu hizmetler daha büyük bir makama da devredilebilmektedir. (agm: 24) Bununla birlikte, kentsel dönüşüm için ulusal bir strateji izlenmesi önerilmektedir. İngiltere’deki ulusal dönüşüm stratejisi ile ilgili politikalar, ser-

best piyasa yanlısı ve müdahaleci sosyal demokrat yaklaşımlar arasında bir denge kurmaya çalışan ‘Üçüncü Yol’ ideolojisi üzerine inşa edilmiştir. Thatcher iktidarında, pazar öncülüğünde dönüşüme dayalı, Urban Development Corporations (Kentsel Gelişme Şirketleri) ve City Action Teams (Kent Eylem Ekiplei) gibi oluşumlarda, İngiliz İşçi Partisi’nin yenilenmiş programlarında ise 1998 tarihli New Commitment to Regeneration (Dönüşüme Yeni Bağlılık)’ gibi merkezi – yerel yönetim birimlerini bir araya getirme girişimleri, bu doğrultudaki yeni kurumlar kurulma girişimlerini yansıtmaktadır. Bunların yanında, daha yaygın kentsel dönüşüm dalgalarının tetikleyicisi olacak prestij stratejileri geliştirilmiştir. Yüksek kaliteli bir yer imgesi yaratmaya odaklı, bir nevi ‘kentsel akupunktur noktaları’ olan bu projelerde, kentsel tasarım ögesinin de önemli rolü bulunmaktadır. Ancak prestij projelerinin yoksul kesimlere faydadan çok zarar getirdiği, fiziksel dönüşüm mekanizması sağlansa bile, daha derinde yatan sosyal ve ekonomik ayrımları gizlediği bilinmektedir. Kente gerçek anlamda olumlu etkiler getirecek kültürel politikalarının, kentsel dönüşümün, ekonomik, çevresel, sosyal, kültürel, sembolik ve politik vb tüm boyutlarına cevap verebilmesi gerekir. (agm3-4)

Kapsamlı – Rasyonel Planlamadan Stratejik Planlamaya Geçiş

Küreselleşme ile yakından ilgili olan postmodern anlayışta, kentin bir bütün olarak görülmesinden vazgeçilince kent, parçalı, değişik öğelerin kolajından oluşan bir oluşum olarak algılanmaktadır. Bu halde, rasyonel kapsamlı planlama anlayışının yerini değişik projelerden oluşan bir plan anlayışı almakta ve kentsel tasarım projeleri ön plana çıkmaktadır. (Tekeli 1999: 29-31) Planlama kuramına göre, imar planlarının uzun süreli olma özelliği, Türkiye’de denetlenmeyen kentsel gelişmeler nedeniyle hayata geçmekte zorlanmakta, bu durum kentsel dönüşümün de doğasına uygun olan noktasal müdahaleler için zemin hazırlamaktadır. Bu yüzden postmodern ‘planlama’ anlayışının, Türkiye gibi istikrarsız ülkelerde daha kolay yeşerebildiği düşünülebilir.

Son zamanlardaki akımlar içinde kentsel yenileme ve kentsel tasarım projeleri gibi kavramlar, litera-

türe yeni giren kavramlar olarak lanse edilmektedir, fakat aslında bu terimlerle açıklanan işlevler her zaman varolmuştur. Yeni olan, içeriklerinin postmodernitenin parçacı yaklaşımına uygun olarak tanımlanması ve kentsel rantları yasallaştırma aracı olmalarıdır. Dönüştürülecek alanların belirgin seçim kriterlerinin olmayışı, planlama ilkelerinin dikkate alınmayışı ve tasarımların parçalı yapılması, dönüşen alanları birer yamadan ibaret kılmaktadır. İstanbul özelinde Galataport, Haydarpaşa ve Dubai Towers gibi projeler, sermayenin mekandaki belirleyiciliğinin açık ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. (Akn 2005: 18)

Kentsel dönüşümün Türk planlama literatüründe tartışılmaya başlanması, 1980'lerin dışı dönük, küreselleşen dünyada bir yer edinme çabaları ile şekillenen hükümet politikalarının uzantısıdır. 1970'lerden beri dünyada tartışılmakta olan, katılımlı süreçlerin uygulanması, dönüşümün gerçekleştirme süreci, kent sosyal coğrafyasına etkileri gibi konular, Türk planlama deneyimi için görece yenidir. Bu nedenle küresel sermayenin çekici bulacağı dönüşüm uygulamaları, tarihi doku, çöküntü alanları ve özellikle islah planları ile dönüştürülemez alanlarda tek çözüm olarak öne sürülmektedir. (Dündar 2003: 65)

Kentselleşmeyi ilgilendiren, Habitat II ve Yerel Gündem 21 gibi güncel uluslararası belgelerde, konut sağlamanın çok boyutluluğu, ödenebilir konut biçimleri, eşit erişim, katılım ve ortaklıklar gibi ilkeler vurgulanmaktadır. Bu ilkeler arasında en çok tartışılanlardan biri olan katılım, küreselleşme ve stratejik planlama açısından da değerlendirilmek durumundadır. Bir yandan, küreselleşmenin türlü olumsuz etkileri arasında katılımcı yaklaşımlardan da söz edilirken, diğer yandan bunun sağlıklı kentsel süreçlerde bir şart olduğu kabul edilmektedir. Sonuç olarak, katılımın hangi koşullarda ve amaçlarla gerçekleştirildiğine bakmak gerekli görünmektedir.

Postmodernizmde, tam katılımcı, planıcının oyunun belirleyicisi değil, bir parçası haline geldiği planlama anlayışı ortaya çıkmaktadır (Tekeli 1999: 29-31). 2000'li yıllarda görülen ve 'ikinci kuşak yapısal reformlar' olarak adlandırılan hareket, bürokrasinin hantallığına karşı daha etkili olacağı öne sürülen özelleştirme ile ilgili olarak da katılım karşımıza çıkmaktadır. Kentsel hizmetlerin sağlanmasında devlet hizmet üretici

rolünün düzenleyici role dönüşmesine ve hizmetlerin özelleştirilmesine meşruiyet verilmesi gerekmektedir, burada da katılımcı demokrasi anahtar bir rol oynamaktadır. Ancak demokratik süreçlerin gerçekten işleyip işlemediği sorgulandığında bu meşruiyet de yerine gelmemiş olmaktadır. (E. Göksu 2005)

Uygulamalar, katılımlı planlamanın Türkiye'de gerçek anlamda gerçekleşmediğini göstermektedir. Bunun nedeni de katılımın Türk kentleşme yapısı ile kurumsal ve yasal yapıdaki özel sorunlarının yeterince irdelenerek uyarlanmadığı şeklinde açıklanmaktadır. Etkin katılım için, idari birimlerin nüfus ve alan cinsinden büyüklüklerinin uygun olması gerekmektedir, bu koşullar sağlanamadıkça da M. Bookchin'in 'yurttaşlığın düşüşü' ('the decline of citizenship') olarak adlandırıldığı süreç oluşmaktadır. Bununla birlikte, Dikmen Vadisi ve Portakal Çiçeği Vadisi gibi islah - imar projeleri ilk defa planlama ve uygulamada yerel hak sahiplerinin karar alma sürecine katılımını benimsemiştir.

Son Yasal Düzenlemeler ve Arka Plan
Sürdürülebilirlik, stratejik planlama, katılım, ve yönetime dair, yukarıda yer yer açıklanan ilkeler, bir yandan Türkiye'de kent gündeminde 'ideal' planlama süreçleri olarak tartışılmakta, diğer yandan son iki yılda kent planlaması ve ilgili birçok alanda yapılan yasa değişikliklerine farklı şekillerde yansımaktadır. Yaşanan yasal ve yönetsel değişimler, her zaman bilimsel ve adaletli planlama ilkelerini yansıtmamakta, yasalık her zaman meşruiyet anlamına gelmemektedir.

Toplumsal refah ideallerinin gerçekleşmesini engelleyen bir unsur olarak sürekli karşımıza çıkan küreselleşme, bu güncel gelişmelerin de arka planına egemen görünmektedir. Sermayenin özgür dolaşımını sağlamak üzere küçültülmesi istenen devletin boşalttığı alanları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün doldurması beklenmektedir. Kent mekânının kolaylıkla tüketilmesi için yeni yapılanmalara ihtiyaç vardır. Bu nedenle gerek duyulan yasa ve yönetmelikler hızla çıkarılmaktadır. Son dönemde çıkarılan / çıkartılmaya çalışılan kamu yönetimine, yerel yönetimlere, kamu görevlilerine, imar uygulamalarına ve yapılaşmaya, ülke arazilerinin satışına vb ilişkin yasalar ve yasa tasarıkları bu

çerçeve de değerlendirilmelidir. Yerel yönetimler yasası örneğinde, iddia edilenin tersine, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi şöyle dursun, toplumsal hizmetlerin daha da büyük bir kısmının özel sektöre devredileceği açıktır. Dahası, sermayenin devletin korumacı duvarlarından uzak, küçük birimlerle kolay iş yapma olanağını sağlayacak olan yerleşme için bir adım daha atacaktır. (Akın 2005: 18-20)

Görünüşe göre, ulus-devlet yerine geçen bu daha küçük birimlerin başında, büyükşehir belediyeleri gelmektedir. Kürselleşmeden kaynaklanan sosyal ve ekonomik dengesizlikler ve yığılmalar sonucunda, hammadde ve insan kaynaklarının etkin kullanımı amacıyla kentlerin bir ağ şeklinde birleşerek oluşturduğu 'bölge-kent' kavramı geliştirilmiştir. Bu durum ile, büyükşehir belediyelerinin görev ve yetki alanlarını genişleten, ancak ilçe ve daha alt kademe belediyelerinin yetkilerini kısıtlayan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası (2004) arasında bağlantı kurulabilir. Yasada ayrıca katılım konusuna yer verilebile, katılım imkanları kısıtlı kalmakta, meclis gündemlerinin Büyükşehir Belediye Başkan tarafından belirlendiği kapalı bir sistem sürmektedir. 5393 sayılı Belediye Yasası (2005) da Büyükşehir Belediyelerine büyük yetkiler tanımakta, kamu kurumlarının yetkileri belediyelere transfer olmaktadır.

Konut sunumu ile ilgili bunlardan başka, bankalardan uzun vadeli kredi ile ipotekli konut satın alınmasını öngören 'mortgage' sistemi de büyük bir tartışma konusudur. 'Dar gelirlilerin konut sorununa çözüm' olarak sunulsa bile, aslında bu sistemle arza çıkarılacak olan konutların yüksek gelir gruplarının yararlanabileceği nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Şimdiden basın – yaygın araçlarında reklamları verilen lüks konut siteleri de bunu ele vermektedir. 'Mortgage' sistemi ile ilgili düzenlemeleri, anayasal bir hak olan konut hakkının ve kamu yararının ihlali olarak yorumlamak da mümkündür. Diğer bir kritik nokta, Bankalar Birliği Başkanının da endişesini belirttiği, konut yapım işlerinde dış fonlardan yararlanılması ile ilgilidir. Kürselleşmenin Türkiye gibi 'çevre ülkeler' için taşıdığı tehlikelerden biri de bu noktada belirmektedir. Böylece, ulusal gelire katkısı olmayan bu ekonomik etkinlik ile,

Türkiye'deki kentsel topraklar yabancı grupların ekonomik yatırım alanına dönüşmekte, Türk toplumu ise giderek daha çok tüketen bir topluma dönüşmeyi sürdürmektedir. Oysa bu konut alanlarının yaşam kalitesi ve insani / sosyal boyutu açısından sorgulanması yapılmamaktadır. (Ulusoy, Turan, Yıldırım 2005)

Bunlar bir yana, karar süreçlerinin katılımdan uzaklaştığını, baş döndürücü yasama hızından, toplumun ve meslek çevresinin yasamayı zorlukla takip etmesinden anlamak da mümkündür. Kentsel dönüşümün yapısal özellikleri ile ilgili olarak daha önce anılan direnç unsurlarından biri de, dönüşüm gündemini empoze eden yöneticiler ve işbirliği içinde oldukları özel şirketler gibi aktörlerin, Mimarlar Odası gibi meslek odaları ve sivil toplum kuruluşları ile karşı karşıya gelmesiyle somutlaşmaktadır. 1 Mart 2005 tarihli 'Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Yasa Tasarısı' ile oluşan tepkiler sonucunda bunun kapsamı daraltılmış halde yürürlüğe giren hali, 16 Haziran 2005 tarih ve 5366 sayılı 'Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun' (kısaca adı ile 'Koruma ve Yaşatma Yasası') ardından başlayan uygulamalar, davalar ve yoğun tartışmalar, daha uzun bir süre gündemdeki yerini koruyacak gibi görünmektedir.

Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Yasa Tasarısı

1 Mart 2005 tarihli Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Yasa Tasarısı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yayımladığı özete göre, "kentin işlevsel ve yaşamsal standartlarını oluşturan bazı şehir merkezlerinin eskiyen dokularının ve yerleşim alanlarının, kültürel miras değerlerinin korunması, sosyal donatı alanlarının büyütülmesi ve sağlıklılaştırılması, otopark sorununun çözülmesi, günümüz konfor şartlarında konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, kentlerin merkez alanlarının sağlıklı bir şekilde iskan edilerek günümüz gereklerine uygun olarak kullanılabilir hale getirilmesi" amacını taşımıştır. Ayrıca, afete duyarlı alanlarda, kentsel standartlara uygun kullanıma yönelik iyileştirme, tasfiye ve yenileme sağlanmasından da tasarıda söz edilmektedir.

Böyle bir yasa tasarısı, kentsel dönüşüm için daha önce belirtilen, ulusal bir strateji izlenmesi gerek-

PLANLAMA
2006/1

sinimine bağlanabilir, ancak içeriği bu konuda çok belirgin ayrıntılar içermemekte ve gerçek anlamda etkin ve sağlıklı bir dönüşüm pratiği yaratma kapasitesine sahip görünmemektedir. TMMOB'un Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası gibi konuyla ilgili meslek odaları da yasaya verdikleri tepkilerde; yasanın kapsamlı ve bütüncül olmaması, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile çelişkiler taşıması, uygulama ve denetimde uzmanların ve aktörlerin katılımının sağlanmaması, tarihi dokularda tahribata ve kaçak yapılaşmanın meşrulaştırılmasına neden olacağı ve haksız rant düzenlemelerine olanak sağlayabilecek hükümler içermesi değerlendirilmeleri yapmıştır. (Ekinci 2005a; Ekinci 2005b; TMMOB Şehir Plancıları Odası 2005a)

'Kentsel dönüşüm'ün ne demek olduğu konusunda da üniversitelerden 'farklı amaçlara hizmet etmeyecek' şekilde kesin ve açık bir tanımlama almak ihtiyacı belirtilmiştir. Bu tanımlamalar aslında mevcut olup, yeni gelişmelerle birlikte güncellenmektedir; ancak yasama ve uygulama süreçlerinde bunlardan daha çok yararlanması gerekmektedir; yasa koyucuların ve yerel yönetimlerin akademik ve bilim çevrelerinden alacakları danışmanlık hizmetleri bu konuda yararlı olacaktır.

Kentsel Gelişim ve Dönüşüm Yasası resmen çıkmamış olsa bile, ona koşut olarak hazırlanmış anlaşılan 5393 sayılı Belediye Yasası'nın 'Kentsel dönüşüm ve gelişim alanı' ile ilgili 73. maddesinde kentsel dönüşüm ve gelişim projelerine ilişkin ifadeler kalmıştır:

'Büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri ve il belediyeleri ile nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyeler; kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir.'

5366 sayılı yasada yer almayan bu ifadeler, hızlı yasa çıkarma furçasında bazı tutarsızlıkların meydana gelebileceğini göstermektedir. Ayrıca, her ne kadar 'asıl yasa' yürürlükte değilse bile, Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin, Ulus Tarihi Kent Merkezi için aldığı kararda, 73. maddeye gönderme yapılmaktadır. Yasa çıkarma operasyonları birbirini tamamlayıcı olmanın ötesinde birbirinin yerine geçebilme güvencesi ile de hazırlanmış görünmektedir.

‘Koruma ve Yaşatma Yasası’

Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Yasası, ilk haliyle yürürlüğe girmeyip, yalnızca tarihi yapı stoğuna indirgenmiş bir biçimde tekrar görüşüldüğünde, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun (Kabulu 16.6.2005; RG 5.7.2005 / 25866) adıyla yasalaşma şansını bulmuştur.

Kısaca ‘koruma ve yaşatma yasası’ olarak anılmaya başlayan yasanın içeriğine göz atıldığında sayıca az ancak her biri kapsamlı maddeler altında düzenlenmiş olan şu hükümler görülmektedir:

- Yasanın amaç ve kapsamı, sit alanları ile koruma alanlarının, yeniden inşa ve restore edilmesi; buralarda konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması; doğal afet risklerine karşı tedbirler alınması ve kültür varlıklarının yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.

- Yenileme alanların belirlenmesi, belediye meclisinin salt çoğunluğu ve Bakanlar Kurulu kararı ile yapılmakta, uygulama bir program dahilinde etap etap projelendirilebilmektedir.

- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca karara bağlanmasını müteakip, yenileme projesine yönelik kamulaştırma ve uygulama yapılır.

- Yenileme projeleri ve uygulamaları, il özel idareleri ve belediyeler eliyle, ayrıca Toplu Konut İdaresi ile ortak olarak da, yapılır veya yaptırılarak uygulanır, kontrol, denetim ve takip işlemleri yapılır.

- Aynen korunarak yenilenecek yapılara ilişkin uygulamalar, projenin bütünlüğü kaydıyla parsel sahibince yapılabilir.

- Doğal afet riskine karşı, tasfiye de dahil olmak üzere gerekli düzenlemeler yapılabilir.

- Yenileme projelerini onaylamak üzere Koruma Bölge Kurulları gereğince oluşturulur.

- Yenileme projeleri, kültür varlığının rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile onarılacak veya yeniden inşa edilecek yapıların imar mevzuatında öngörülen projelerinden oluşup, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerinden muafır.

- Taşınmaz tasarrufları üzerinde geçici kısıtlamalar konabilir, anlaşma yolu öncelikli olup anlaşma sağlanmazsa kamulaştırma yapılabilir veya sınırlı aynı hak tesis edilebilir.

- Hazineye ait taşınmazlar belediyelere bedelsiz devredilir, hazire getirici faaliyetlerin yüzde yirmibeşi Hazineye verilir, taşınmazlar Hazinece satılmaz.

- Yenileme projeleri her türlü vergi, resim ve harçtan muafır.

- Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı hesabından belediyelere aktarma yapılır.

- Tarihi yapılar, korunmak suretiyle, kişi ve kuruluşlara sınırlı aynı hak olarak tesis edilebilir.

Koruma ve Yaşatma Yasası, bir yandan Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Yasasıyla yapılan eleştirilerin bir kısmına maruz kalmış, bir yandan da tarihi dokuların korunarak geliştirilmesi için itici bir güç olma potansiyeli açısından iyimserlikle karşılanmaya çalışılmıştır. Bu yasaya yöneltilen eleştiriler arasında, yine mevcut koruma mevzuatı ile tam örtüşmemesi, bu mevzuattaki eski (özellikle siltlerdeki yapılaşma koşulları ve koruma amaçlı imar planları gibi) kavramlar ve değişikliklerle getirilen yeni (örneğin alan yönetimi gibi) kavramlar ile ilişkisinin kurulmaması; koruma terminolojisindeki bazı eksiklikler ve tutarsızlıklar; ve yöntemlerin belirsizliği sayılabilir.

Yöntemdeki belirsizliklerin açığa kavuşturulması, Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği'nin (RG 14.12.2005 / 26023) çıkarılması ile belirli oranda giderilmiştir. Yönetmelikte, il özel idareleri ve belediyelerce oluşturulacak olan yenileme alanlarının tespitine, teknik altyapı ve yapısal standartlarının belirlenmesine, projelerin oluşturulmasına, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin usul ve esaslar verilmektedir.

Yönetmelikte yer alan konu başlıklarına bakıldığında, meslek odalarına dağıtımı yapılmış olan önceki taslağın göre geri adımlar atıldığı görülmektedir:

- Yenileme avan projesi, yenileme uygulama projesi, etap alanı, etap proje ve programı,

Yöntemdeki belirsizliklerin açığa kavuşturulması, Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği'nin çıkarılması ile belirli oranda giderilmiştir.

PLANLAMA
2006/1

İstanbul'da, Formula 1 otomobil yarış pisti, Galataport, Haydarpaşa Limanı ve Garı ve 'Dubai Towers' gibi projeler kamuoyunda geniş yankı bulmuştur.

uygulama birimi ve ortak uygulama şeklinde yeni tanımlar getirilmiştir; yönetmelik taslağında yer alan koruma amaçlı imar planı tanımının ve taslak metinde "yenileme projeleri ile etap proje ve programları koruma amaçlı imar planı esas alarak hazırlanır" ifadesinin kaldırılması, yasada da mevcut olan kopukluğun sürmesine yol açmaktadır.

- Örgütlenme, Katılım ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi ile ilgili olarak, taslak metinde uygulama biriminin oluşturulması ve bu birimde görev alacak uzmanların niteliklerin belirleyen madde kaldırılması, uygulamanın niteliğini olumsuz etkileyecektir. Ayrıca, Katılım ile ilgili maddelerin yer alması olumlu olmakla birlikte kapsamı oldukça daraltılmıştır.

- Yenileme Alanının tespitindeki kriterler yetersiz ve koruma bilimi bakımından tutarsızdır.

- Koruma bölge kurulunun sadece yenileme alanına özgü kararlar almak üzere kurulması kurullar sisteminde tutarsızlık yaratacaktır.

- Büyükşehir belediyelerince başlatılmayan uygulamaların ilçe ve ilk kademe belediyelerince tek başına veya müşterek olarak yapılması veya yaptırılması tanımlanmış ancak bunun esaslarının nasıl düzenleneceği belirsiz kalmıştır

- Uygulama esnasında her türlü kontrol, denetim ve takip işlemleri, yetkili idareler veya uzman kurumların yanında özel kişi veya kuruluşlara yaptırılması, sakıncalı olacaktır. Bu konu, yapı denetimi ile ilgili, 'yeminli serbest mimarlık ve mühendislik büroları' kurulmasını öngören kararın yargıda iptal edilmesi gibi süreçler ile birlikte değerlendirilebilir.

Yürürlüğe giren bu yasa ve yönetmelik, kentsel dönüşüm konusunun yalnızca tarihi doku kısmı ile ilgili olduğundan, etkileri bir derece kısıtlanmış gibi görünmektedir. Öte yandan, şimdiki kadar ortaya çıkan uygulamalarda, Koruma ve Yaşatma Yasası'nın sınırları zorlanarak birçok alanın yenileme alanı ilan edilmesi suretiyle suistimal edilmeye çalışılacağı, ayrıca yerel yönetimlerle ilgili çıkarılan diğer yasalardan faydalanılacağı anlaşılmaktadır.

Güncel Proje Uygulamaları

Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin belirttiği üzere, son günlerde özellikle Ankara ve İstanbul'da kamusal alanlarda yabancı ve yerli yatırımcılar tarafından yapılması planlanan ve yapımı ile ilgili engellerin yöneticiler tarafından, yasa tanımadan bertaraf edilmeye çalışıldığı, 'büyük' ve 'akıllı' projeler, kentlerimizde ve mimarlık alanında tahmin edilebilecek gelişmeleri doğuracaktır.

Tüm dönüşüm süreçlerinin en yoğun yaşandığı yer olan İstanbul'da, Formula 1 otomobil yarış pisti, Galataport, Haydarpaşa Limanı ve Garı ve 'Dubai Towers' gibi projeler kamuoyunda geniş yankı bulmuştur. Bu projelerin çoğunda, İstanbul'un özgün kent kimliği açısından çok özel konum ve özellikteki mekanlara, bu kimlikleriyle bağdaşmayan kamuya kapalı veya yoğun yapılaşmalar önerilmekte olup, bir kısmı da alışıldık biçimde yargı yoluyla engellenmiştir. En son olarak ise, Beyoğlu Belediyesi'nin Koruma ve Yaşatma Yasası'na dayanarak ilçede bir yenileme alanı ilan edildiğine ve burada turizm / ticaret ağırlıklı işlevlere dayalı müdahaleler getirileceğine dair taslak bilgiler alınmaktadır.

Bu bölümde, İstanbul'daki projeler yerine, Ankara'da uzun süredir çok tartışılmayan bazı projelere daha geniş yer verilmesi tercih edilmiştir. Bunlardan ilki, Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 14 Ocak 2005 / 210 tarih ve sayılı kararı ile belirlenen 'Ulus Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı'dır. Bu meclis kararında,

- İlk sit kararının alındığı 1980 yılından itibaren Ulus Tarihi Kent Merkezinde köklü değişim / dönüşüm sağlanmadığından, mevcut dokudaki yapıların yıkılmaya, yıpranmaya yüz tutmuş olup, alanın mezbelelik bir görünüme kazandığı,

- Hızlı, hayata geçebilecek güncelleştirilmiş yeni bir 'Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı' oluşturma ihtiyacı doğduğu

belirtilerek, Belediye Kanunu'nun 73. maddesinin verdiği yetki ile teklif sınırları içinde kalan tüm planların iptali öngörülmüştür.

Yenileme alanında eski planlar yerine yapılacak proje, 1920'ler - 60'lar arası yapılmış bazı önemli Cumhuriyet dönemi anıtsal yapıları da dahil olmak üzere birçok binanın yıkılmasını ve yerine yeşil alan, otopark ve çarşı yapılmasını,

ayrıca Sümerbank binasının yeni belediye sarayı olarak hizmete sokulmasını içermektedir (CNN Türk 2005).

İptale konu esas plan olan Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma İslah – İmar Planı ('Bademli Planı') müellifi B. Günay'ın, bilim ve meslek adamı olarak bu karara tepkisi şöyle dile getirilmiştir:

- Planlama uzun soluklu bir süreçtir. Planın öngördüğü projelere bağlı olarak alt-ölçeklerde ele alınmış, katılım ve yönetim pratiğe aktarılmıştır. Uygulamaların sonuçları (parselasyon planları) ise yeni alınmaktadır.

- Usul açısından bir yönetimin plan iptal etme yetkisi olmaması gerekir, bu karar bir hukuksuzluk örneğidir. Bir Belediye Başkanı'nın yasal zemini de olan bir plana 'iptal ediyorum' deme hakkı, hiçbir katılımcı ya da yönetişimci planlama modelinde bulunmadığı gibi, genelde ahlak ve özelde meslek ahlaki içinde yer almamaktadır.

- Planı onaylayacak olan Koruma Kurulu'nun yapısını değiştirme girişimleri olduğu basına yansımıştır.

Bu yenileme projesine, birçok kurum tepki göstermektedir. Projeyi, aynı zamanda İslamcı eğilimli kent yönetiminin Cumhuriyetin sembolik değerlerine müdahalesi olarak yorumlayan Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 'Ulus Benim' kampanyasını başlatmış, bu çerçevede,

- Yıkılacağı söylenen Cumhuriyet dönemi yapılarından yedi ana yapının kültür varlığı olarak tescil edilmesi talebiyle 13 Ocak 2005

tarihinde Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kuruluna başvurulmuştur. Bunlardan birinin tescillenmesi sağlanabilmiştir.

- 'Ulus Girişimi Platformu' oluşturularak, kamuoyu bilinçlendirme çalışmaları ile sorunu kentliyle paylaşma süreci başlatılmıştır. Bugüne kadar 56 sivil toplum kuruluşu, yıkımları istemeyen Ulus sakinleri ve esnafı ile bir araya gelmiş, alanın önem ve değerlerinin tanıtılmasına yönelik geziler gerçekleştirilmiştir.

- Büyükşehir Belediyesi meclis kararının iptali için dava açılmıştır.

(Ulusoy 2005: 42, Ulusoy, Turan, Yıldırım 2005)

Ulus Tarihi Kent Merkezi Yenileme Projesinin, yakınında yer alan Atatürk Kültür Merkezi Yenileme Projesi ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. AKM alanının kullanımını, 2302 sayılı yasa ile belirlenmiş olup, yasasının ilk hükmüne göre, alanda 'Milli Mücadele tarihini, türk halk kültürünü ve sanatını tanıtan kullanımlar ve Milli Komitenin saptayacağı tesisler bulunur'. Milli Komite'nin 9 Aralık 2004 tarihli toplantısında, alanın bütünü için genel bir projenin plan ve maketleriyle birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından tamamlanmasına karar verilmiştir. Ankara Mimarlar Odası, Cumhurbaşkanı bir mektup yollayarak, alanın Büyükşehir Belediyesine devredilmesiyle ilgili endişelerini iletmıştır. Konu Milli Komitede görüşülmüş, Oda'nın öne-

rısı ile teknik bir alt komite kurulmuştur. Burada da büyükşehir belediyesinin AKM yasasına aykırı hareket ettiği açığa çıkmış ve belediye öneriyi şimdilik geri çekmiştir. (Ulusoy 2005: 42, Ulusoy, Turan, Yıldırım 2005)

Kuzey Ankara Belediye Dönüşüm Projesi Yasası ise, büyükşehir belediye başkanına ithafen kamuoyunda 'Gökçek Yasası' olarak bilinen ve havaalanı – Çankaya Köşkü hattını oluşturan Protokol Yolundaki yerleşim alanlarını konu almaktadır. Bu yazıda bahsedilen birçok olguyu barındıran bu girişim ile, kente dışarıdan gelenlere karşı sergilenen çevresel imajın düzeltilmesi istemi ile gecekonduların yerine 72 bin nüfusluk 18 bin toplu konutun temeli atılmaktadır. Bu yapılaşmanın, Ankara'nın önemli hava sirkülasyon vadilerinden birini kapatacak olması da projenin bilimsel kriterlerinin, kente katkısının, gerçek talebine arz olup olmadığının sorgulamalarına eklenen ayrı bir eleştiri olmaktadır. (Ulusoy 2005: 42, Ulusoy, Turan, Yıldırım 2005)

Ankara'nın bir diğer sorunlu projesi olan, batı gelişim aksına yakın TOBB arsası konusunda, Mimarlar Odası girişimlerinin, alandaki emsal değerinin tekrar imar planında öngörülen değere düşürülmesi yönünde olumlu sonuç verdiği anda, Büyükşehir Belediyesi burayı 'kentsel yenileme alanı' ilan etmiştir. Böylece, kentsel dönüşüm, Ulus konusunda ideolojik ve politik bir araç haline gelmesinin yanısıra, burada da bir planlama aracı olarak kentsel rant artırımı için kullanılmış olmaktadır. (Ulusoy, Turan, Yıldırım 2005)

Meslek çevreleri, gündemdeki projelerin, getirmekte oldukları ciddi ve büyük bir değişimlere oranla ciddiyetsiz kanunlarla ele alınması karşısında tepki duymakta ve bu gelişmelerin ardındaki derin ilişkiler ağını kavradıkça büyük endişeler duymaktadır. Uygulamalar, dönüşümün toplumsal adalet ve sürdürülebilirlik ilkelerine sahip stratejik yaklaşımlarına değil, küreselleşme içindeki hızlı imaj ve rant kazanımı boyutuna odaklanmış şekilde ilerlemektedir.

Genel Değerlendirme

Kentsel dönüşümün şimdiye kadar anlatılmaya çalışılan çeşitli ve karmaşık boyutları değerlendirildiğinde, başlangıçta sorulan 'kentsel

dönüşüm bir kent için gerekli mi?' sorusuna dönülebilir.

Kentlerin değişiminin ve dönüşümünün, doğal akışları içinde kesin bir gerçek olduğu kabul edilmekle birlikte, müdahaleci bir girişim anlamındaki kentsel dönüşümün gerekli olmadığı ilk bakışta düşünülebilir. Sürdürülebilir gelişme ve öncelikli eylemler alınmasına bugünkü ve gelecekteki kuşaklarca yeterince dikkat edilirse, büyük dönüşüm operasyonlarına gerek kalmayabilir (Keleş 2003: 26) İstikrarlı gelişme, köklü ve sarsıcı değişimlere fırsat vermeyebilir. Ancak dış etkenler, dünyada yaşanan uluslararası gelişmeler, yerelde kent dokularına da yansımaktadır. Kent ortamları sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan bu etkilere karşılık verebilecek donanım sahip olduğu ölçüde, sosyal dengelerini, değerlerini ve sağlıklı yaşam çevrelerini koruyabilme şansına sahip olabilir. Türkiye'de bu tür bir donanım bulmak güç görünmektedir. Kentsel aktörler arasında, sömürücü dış etkilere sorgulayan, direnç gösteren kesimler, örneğin mimarlık ve planlama alanındaki meslek odaları, bazı yerel sivil örgütler ve bilim çevreleri, yargının da işleyebildiği oranda, yasal değişikliklerin önünü kesmeyi ve kampanyalar yoluyla topluma sorgulanmasını sağlamayı başarabilmektedir.

Kentsel dönüşümün gerekliliği hala tartışılmalı olsa da, son derece karmaşık kentsel dinamikler karşısında kaçınılmaz olduğu söylenmelidir. Planlama disiplininin özünde, kentsel – mekansal gelişmeyi ve toplumun doğal eğilimlerini doğru şekilde (adaletli, kamu yararını ve çevre değerlerini gözeterek) yönlendirme görevi yatmaktadır. Özellikle demokratikleşme ve aydınlanma sürecinin toplum genelinde tamamlanmadığı bir toplumun istikrarlı sosyo-ekonomik düzeninde, fiziksel mekânın ve içinde barındırdığı değerlerin sürdürülebilir kullanımı için, dönüşüm müdahalelerinin de toplumdaki ilgili aktörlerle iletişim halinde, sürekli denetim ve gözetim altında tutulması şart görünmektedir.

Kentsel aktörlerin başında gelen yerel yönetim, birçok güncel durumda, özel şirketlerle birlikte kamu hakkını gasp etme yolları bulmaktadır. Yerel yönetimler, ekonomilerini sürdürme ve büyütme adına yalnızca gayrimenkul serma-

yesine temellenmek ve bunu da 'kentsel dönüşüm' olarak sunmak hakkına sahip değildiler (Görgülü 2005) Yerel yönetimler, başta kamu yararını gözetme olmak üzere üzerlerine düşen görevini yapmayınca ve yetkilerini suistimal edince, sivil toplum kuruluşları olmak üzere diğer aktörlere büyük sorumluluk düşmektedir. Toplum genelinde, sorunların bilincinde olan örgütlü bir kitle yaratıldığı zaman, konuyla ilgili duyarlılığa ve uzmanlığa sahip kısıtlı çevrelerin yükü azalabilecektir. Sağlıklı düşünce / politika üretenemeyen toplumlar, sağlıksız çevrelerde yaşamak durumundadır.

Ortaya çıkan oldukça karamsar tablo ve zorlu koşullara karşın, geleceğe dair iyimser beklentileri korumak ve ilerleme yönünü pekiştirmek adına, ve 'dönüşüm nasıl olmalı?' sorusu yanıtlanmaya çalışılmalıdır; bunun için uzmanlarca önerilen temel yaklaşımlar hatırlanabilir:

- Tüm dönüşüm projeleri, yalnızca pazar güçlerinin yönlendirilmesine bırakılmayıp, kapsamlı, bütüncül ve düzenleyici bir plan / program doğrultusunda yürütülmelidir.
- Etkin katılım ile ortaklıklar ve müzakere ortamı tüm aktörler adına sürekli ve canlı tutulmalıdır; ortaklık kavramı yerel yönetim – özel sektör ötesinde daha geniş bir çerçevede algılanarak, uzman meslek üyeleri, sivil toplum kuruluşları ve aydın vatandaşların işbirliğinde katılması gerekir. Koruma ve dönüşüm, birer sosyal bilinç ve kültür meselesidir. Bu konuda siyasi liderlerin kararlılığı da gereklidir.
- Farklı ölçeklerdeki eylemlerin ve farklı düzeylerdeki kamu mercilerinin birbirleriyle hem yatay hem de dikey eşgüdümü sağlanmalıdır.
- Ulusal ve uluslararası düzeyde farklı şehirlerin birbirleriyle dayanışma ve bilgi alışverişi, Avrupa Yerel Yönetim Şartı uyarınca da beklenmektedir.
- Gelişim dinamiklerinin doğru teşhis edilerek duruma uygun olarak özelleşmiş, gerçekçi ve uygulanabilir politikaların ve planların hazırlanması gerekir.
- En son ve belki de en önemli olarak, hakçalık, çevre değerleri ve yaşam kalitesi ilkelerine bağlı bir kentsel dönüşüm anlayışıyla şekillenen stratejilere ihtiyaç vardır.

Kaynakça

1. --, 'Tarihi Kent Merkezini Yıkım Bekliyor', CNN Türk, 13 Ocak 2005
2. AKIN, Emel, 'Kireselleşme, Kent ve Mekan', TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni, Kasım 2005, s. 6-20
3. CASTELLS, Manuel (çev. A. Erendil), 1997, Kent, Sınıf ve İktidar, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
4. DÜNDAR, Özlem, 'Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sonuçları Üzerine Kavramsal bir Tartışma', Özet, TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı (der. ÖZDEN, Pelin Pınar vd.), Yıldız Teknik Üniversitesi, 2003, İstanbul, s. 65
5. EKİNCİ, Oktay, 'Kentsel Dönelik' Yasası', Cumhuriyet, 24 Mart 2005 (a)
6. EKİNCİ, Oktay, 'Kentsel Dönelik'ten Dönüldü...', Cumhuriyet, 26 Mayıs 2005 (b)
7. GÖKSU, Emel, 'Yeni Yasal Düzenlemelerin Koruma Eylemleri Açısından Taşdığı Riskler ve Fırsatlar', TMMOB Şehir Plancıları Odası Koruma Sempozyumu, 24-26 Kasım 2005, Diyarbakır (konuşma notları)
8. GÖKSU, Faruk, 'İmar Hakları Transferi Kavramı ve Yeni Yasada Taşınmaz Hak Aktarımı Uygulama Aracının Değerlendirilmesi', TMMOB Şehir Plancıları Odası Koruma Sempozyumu, 24-26 Kasım 2005, Diyarbakır (konuşma notları)
9. GÖKSU, Faruk, 'Kentsel Dönüşüm Projelerinde Yenilikçi Yaklaşımlar', TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı (der. ÖZDEN, Pelin Pınar vd.), Yıldız Teknik Üniversitesi, 2003, İstanbul, s.270-279
10. GÖRGÜLÜ, Zekai, 'Kentsel Dönüşüm Kentsel Rantın Yeni Adı Olmamalı', Cumhuriyet, 21 Ekim 2005
11. HARVEY, David, 1999, Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul
12. KELEŞ, Ruşen, 1998, Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınevi, İstanbul
13. KELEŞ, Ruşen, 2004 (8. baskı), Kentleşme Politikası, İmge Yayınları, Ankara
14. KELEŞ, Ruşen, 'Urban Regeneration in Istanbul', Paper presented to the Workshop on Urban Regeneration in the Mediterranean Region, Split, 21-22 Temmuz 2003, UNEP Priority Action Programme, Regional Activity Center

15. KEYDER, Çağlar, 2000, İstanbul Küresel ile Yerel Arasında, Metis Yayınları, İstanbul
16. MADRAN, Emre & ÖZGÖNÜL, Nimet, 2005, Son Yasal Düzenlemelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler El Kitabı, T.C. Kültür Bakanlığı & TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Ankara
17. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Araştırma Tasarım Planlama ve Uygulama Merkezi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, BİMTAŞ, 2005, İstanbul'un Eylem Planlamasına Yönelik Mekansal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme Çalışması (yayınlanmamış rapor)
18. SARIOĞLU, Servet, Yapı Denetimi, Kent ve Hukuk dersi için hazırlanmış sunuş, Ankara Üniversitesi, Aralık 2005
19. TEKELİ, İlhan, 1999, Modernite Aşırırken Siyaset, İmge Kitabevi, Ankara
20. TEKELİ, İlhan, 'Kentleri Dönüşüm Mekanı Olarak Düşünmek', TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı (der. ÖZDEN, Pelin Pınar vd.), Yıldız Teknik Üniversitesi, 2003, İstanbul, s.2-7
21. TMMOB Mimarlar Odası, "'Eskiyen Kent Dokularının Yenilenmesi Korunması ve Kullanılması Hakkında Kanun Tasarısı" Hakkında Görüş', 19 Nisan 2004
22. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 50. Yıl Paneli: Mimarlar Odası'nın 50 Yılına Dışarıdan Bakış, 23 Aralık 2005 (konuşma notları)
23. TMMOB Şehir Plancıları Odası, 'Kentsel Dönüşüm Kanunu Tasarısı Yeni Sorunlar Yaratmaya Aday', Basın Açıklaması, 31 Mart 2005 (a)
24. TMMOB Şehir Plancıları Odası, "'Yıpranan Kent Dokularının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun' Tüm Uyarılarımıza Karşın Yasallaştı', Basın Açıklaması, 23 Haziran 2005 (b)
25. ULUSOY, Ali, 'Ankara Kenti ve Mimarlar Odası', TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni, Kasım 2005, s. 40-47
26. ULUSOY, Ali, TURAN, Menaf & YILDIRIM, Ege, Ankara'da Kentsel Dönüşüm Politikaları, Yansımaları ve Sonuçları, Sunuş ve Sohbet Etkinliği, Mimarlar Derneği 1927, 22 Aralık 2005 (konuşma notları)
27. URRY, John (çev. R. Öğdül), Mekanları Tüketmek, Ayrıntı Yayınları, 1995
28. UZUN, C. Nil, 2001, Gentrification in Istanbul: A Diagnostic Study, Netherlands Geographical Studies, Utrecht

Mimarlar, Plancılar ve Ankara: 1960'ların İkinci Yarısını Kentsel Politika Aktörleri Açısından Düşünmek

Bülent BATUMAN

70'lerin ortalarında Türkiye kentlerine bakıldığında, kentin, özgül bir siyaset odağı haline gelmiş olduğu kolayca görülür. Bir yanda –hem politik bir aktör hem de toplumsal bir çevre olarak- gecekonda, diğer yanda “yeni belediyeçilik hareketi” ile toplumsal bir yerel yönetim modelinin araçlarına dönüşen kentsel hizmetler hızla politikleşmiş bulunmaktadır. Bu dönüşüm, sadece on yıl öncesi düşünüldüğünde bile çarpıcıdır. Zira, 60'ların ortalarında gecekonda, himayecilik ilişkileriyle yeniden üretilen ucuz bir kentleşme yöntemi, kentsel toplu tüketim hizmetleri ise, devletin yerel uzantıları olarak görünen belediyelerin doğal işlevleri olarak kavranmaktadır. Dahası, bu on yıllık süreçte, kentin siyasal anlamı da dramatik bir dönüşüme uğramış görünmektedir. Planlı kalkınmanın araçsal odakları olarak kentler, artık çatışan çıkarlarıyla tanımlanan kentsel toplumsal grupların paylaştığı bir mücadele alanına dönüşmüştür. Kısaca ifade edilirse, 70'lerin ortalarında Türkiye kentlerine bakıldığında görünen şey, özgül bir mücadele alanı olarak kentsel politikanın ortaya çıkmış olduğudur. İşte bu yazının göstermeyi amaçladığı şey, kentsel politikanın ortaya çıkış dinamiklerinin 60'ların ikinci yarısında bulunduğu, ve bu dinamiklerin devindirilmesinde mimar ve planlıların üretken işbirliğinin önemli bir rol oynamış olduğudur. Göreceğimiz gibi, bu işbirliğinin mekanı coğrafi olarak Ankara, kurumsal olarak ise Mimarlar Odası'dır.

Kentsel politika kavramının ilk çağrıştırdığı anlam, özgül bir siyaset ölçüğü olarak kentin

tariflediği yerel politika alanı ve bunun odağını teşkil eden yerel yönetim yapıları üzerinden gelişen süreçlerdir (Castells, 1977; Judge, Stoker, Wolman, 1995). Buna karşılık, 70'li yıllardan başlayarak geliştirilen Marksist yaklaşımlar, kentsel politika kavramının çerçevesini bir yandan kenti küresel ekonomik süreçler içerisine yerleştirerek (Harvey, 1973; 1982), bir yandan devlet ve kent arasındaki ilişkiselliğin analizini derinleştirerek (Castells, 1977; Cockburn, 1977), bir yandan da bu süreçler içerisinde toplumsal hareketlerin rolünü tespit ederek (Castells, 1983) genişletmiştir. Bu çalışmalara ek olarak, özellikle Lefebvre'in (1991) vurguladığı gibi, mekan temsillerinin mekânın toplumsal üretiminin –ve dolayısıyla kentsel politikanın- önemli bir boyutunu oluşturduğuna işaret edilmelidir. Kentin temsili, kenti odağına alan mücadelelerin –bilinçli ya da bilinçsiz- kurucu bir unsurudur.

Kentsel politikanın Türkiye'de ortaya çıkış süreci tarihsel olarak başka ülkelerdeki gelişmelerle paralellikler göstermiş ve 60'ların ikinci yarısında başlayıp 70'lerin ilk yarısında –özellikle 1973 yerel seçim sonuçlarıyla- somutlaşmış ise de, ciddi özgünlükler de barındırmıştır. Bu özgünlüklerin başında da kentsel politika süreçlerinin ilk aşaması olarak tariflenebilecek oluşumun, bu oluşumu tetikleyecek kentsel toplumsal hareketlerin –henüz- yokluğunda, başka aktörlerin etkinliği ile başlamış olması gelir. Bu argümanı açmak gerekirse, 60'ların ikinci yarısında Türkiye'de kentlerin ilk kez siyasal süreçlerin ve projelerin dolaylı ürünleri yahut

Mimar, Dr.
Mersin Üniv.
Mimarlık Fakültesi

PLANLAMA
2006/1

İronik biçimde, yaklaşık otuz yıl sonra, bilimsellik iddiası, bu kez kent plancılarının mimarlara karşı mesleki meşruiyetlerini savunmalarının aracı olacaktır.

nötr sahneleri olmaktan çıkıp doğrudan siyasal ilgi nesnesi haline gelişleri, aşağıdan yukarı toplumsal hareketler aracılığıyla değil, burada kentleşme uzmanları olarak tanımlayacağımız, özellikle meslek ve şehir plancılarından oluşan bir grup meşrek insanın etkinliğiyle başlamıştır. Bir başka deyişle, Türkiye’de kentin ilk defa bilinçli bir tercih ve programlı bir eylemlilikle siyasatin nesnesi haline gelişi, kentleşme sorunlarını kamu yararı doğrultusunda ve bilimsel akıl aracılığıyla çözüme kavuşturmayı amaç edinmiş bir grup teknisyenin etkinliğiyle, ve bu etkinliğin koşullarını barındıran Ankara’da başlar. 60’ların sonlarına gelindiğinde, yeni planlama kurumlarını barındıran Ankara, bu kurulumlar içinde yer alan ve kendilerini snai kalkınma projesinin taşıyıcısı olarak gören mimar ve plancıların hem kente, hem de kendilerine dair düşüncülerinin dönüşümüne sahne olacaktır.

“Tekokrat” Olarak Mimarlar ve Plancılar

60’ların ortalarında mimar ve kent plancılarının –çalışma alanlarından görece bağımsız– kurgusal bir tahayyül olarak benimsedikleri teknokrat kimliğinin oluşumunu anlamak için erken cumhuriyet döneminden başlamak gerekiyor. Özellikle çalışma koşulları uzun yıllar boyunca küçük büro sahipliğiyle belirlenecek olan mimarların böylesi bir kimlikle özdeşleşmelerinin başka türlü anlaşılabilir kılınması mümkün değildir. Cumhuriyet’in ilk döneminde mimarların Modern Mimarlık söylemini etkin bir meslek ideolojisi olarak benimseyişleri, hem kendilerini modernleşme sürecinin baş aktörü olan ulus-devletle ilişkilendirmiş, hem de onun üzerinden mesleğin toplumsal meşruiyetine zemin sağlamıştır (Nalbantoğlu, 1989; Bozdoğan, 2001). Geleneksel patronaj ilişkileriyle belirlenmiş mimarlık pratiğini yeni, teknokratik ve profesyonel bir tanıma kavuşturan Modern Mimarlık ideolojisi, bilimselcilik ve pozitivism iddiasını, “rasyonalizm” ve “işlevselcilik” söylemleriyle meşrulaştırmış, mimara yeni bir yaşam tarzının öğreticisi rolünü biçmiştir (Bozdoğan, 2001: 169). İronik biçimde, yaklaşık otuz yıl sonra, bilimsellik iddiası, bu kez kent plancılarının mimarlara karşı mesleki meşruiyetlerini savunmalarının aracı olacaktır. Yine de, mimarlar açısından ulus-devletin modernleşme projesine eklenmenin hem entellektüel hem de profesyonel meşruiyet

sağlayan bir pozisyon oluşu, tarihsel açıdan kilit önemdedir. Ve 60’lara gelindiğinde, erken cumhuriyet döneminin modernleşme projesine benzer biçimde bu kez tüm siyasal aktörlerce paylaşılan planlı kalkınma ideolojisi ve yine bu süreçin baş aktörü olarak devlet, mimarlara kendilerini içinde konumlandıracakları koordinat sistemini ve referans noktalarını sağlar.

Örneğin Mimarlar Odası’nın 1964-1968 arası çalışma programlarının üç temel maddesi kalkınma planının yurt sathı üzerinde bir “genel yerleşme planı” ile mekansallaştırılmasını, inşaat sektörü yatırımlarına özel önem verilmesini ve teknik gücün yurt sathında organizasyonunu önerir (Mimarlar Odası, 1965). Az sonra göreceğimiz gibi, genel yerleşme planı fikri, aynı görüşü savunmakta olan şehir ve bölge plancılarının Mimarlar Odası ile ilk temasını sağlayacaktır. Öte yandan diğer iki program maddesi örtük olarak metropollerdeki iş alanını denetleme kaygısının izlerini taşır. Arzulanan şey inşaat yatırımlarının üretken yatırımlar olarak kavranıp devlette desteklenmesi ve metropollerdeki işgücü (mimar) “fazlasının” yurdun az gelişmiş bölgelerine yönlendirilmesinin özendirilmesidir. Görüldüğü gibi, 60’ların –özellikle ilk yarısını– Mimarlar Odası, kalkınmacı devlete neredeyse yarı-korporatist denebilecek yakınlıkta, dışardan teknik destek sunar niteliktedir. Ve bu pozisyon, mimarlara, meslekçi taleplerini (örneğin ihtisas ayrımı), kamu yararını gözetken kalkınma hamlesinin projelendirilmesine katkı ile eklemlene olanağı tanımaktadır. Bu pozisyonun dönüşümüne geçmeden, yine bu dönüşümde önemli rol oynayacak olan plancıların gelişimine kısaca göz atalım.

50’lerin ikinci yarısı, Türkiye’de gerek fiziksel gerekse ekonomik planlamaları kurumsal temellerinin atılmasına sahne olur. Bu kurucu süreçte, genellikle mimarlık kökenli olup, yurt dışı eğitim kurumlarından planlama derecesi almış ilk kuşak Türk plancıların öne çıkışı göze çarpar. Bu ilk kuşağın içinde yetiştiği kurumlar arasında Bayındırlık Bakanlığı içindeki Belediyeler İmar Heyeti ve Şehircilik Fen Heyeti bulunmaktadır (Tekeli, 2005). Aynı kuşak, ODTÜ, İmar ve İskan Bakanlığı (özellikle Bölge Planlama Dairesi) gibi kurumların kurulmasında ve yeni İmar Yasası’nın hazırlanmasında rol oynar. 60’ların ilk yarısı ise, ikinci bir plançı kuşağının ortaya çıkışına sahne

olur. Bu kez, çeşitli disiplinlerden gelen ve özellikle yeni kurulmuş olan ODTÜ'den planlama dalında yüksek lisans derecesi alan genç uzmanlar, kendilerini büyük çaplı bölge planlama denemelerinin içinde bulurlar.¹ Bu ikinci kuşağın ayrıncı bir özelliği, 1960 askeri müdahalesini öğrenci olarak deneyimlemiş olmalarıdır. Zira bu deneyim, 60 kuşağına mensup gerek mimar gerek plancılar için, kamu yararını gözetmeyen bir hükümetin meşruiyetini reddetmeyi, ve dolayısıyla kendileri için kurguladıkları "teknokrat" imgesinin devlete olan bağlılığının da görece sınırlı ve kamu yararına kıyasla ikincil olmasını getirmiştir.

"Plancı Teknokratlar"dan "Kentleşme Uzmanları"na

60'ların ortası, gerek Türkiye siyaseti gerekse Mimarlar Odası için keskin bir dönemdir. AP iktidarının kurulması ve TİP'in parlamentoya girişi gibi gelişmeler yanında Mimarlar Odası da 60 kuşağının baskınına hissetmeye başlar. Devletçi kalkınmaya ve planlama ideolojisine yörekte inananmış bu kuşak, planlı kalkınmayı, gözlemekte oldukları Üçüncü Dünya örneklerine paralel olarak ve yeni tanıtmış oldukları sosyalist fikirler çerçevesinde yeniden tanımlamaktadır. Oda kurumsallığı içerisinde sosyalist kimlikleriyle yer bulmakta zorlanan² 60 kuşağının genç mimarları Oda için Oda dışında bir örgütlenme çabasına girerler. Yükselen toplumsal hareketin önemli bir taşıyıcısı olan TİP bu süreçte mimarlar için de önemli bir işlev görür. TİP, yalnızca 60 kuşağının sosyalizmle buluşmasına aracılık etmekle kalmaz; aynı zamanda Mimarlar Odası'nın bir sonraki on yılına damgasını vuracak çalışma biçimlerinin ve bu çalışma biçimlerini yürütecek kadroların da ortaya çıkışına ortam hazırlar. Bu yeni kadrolar, TİP içinde başlayıp DEV-GENÇ'e doğru evrilen gençlik hareketinin içinden çıkacak-

tır (Önen, 2005). Bir başka deyişle bu, Mimarlar Odası içinde yer alacak olan 68 kuşağının ortaya çıkış sürecidir. Ancak, başta da belirtildiği gibi, bu kuşağı öneleyen aktivist bir 60 kuşağı halihazırda mevcuttur. Üstelik bu kuşağın mensupları çeşitli devlet kurumları içinde genç teknokratlar olarak da görev yapmaktadırlar. İşte 60'ların ikinci yarısında 60 kuşağı mimarları Oda'ya dışardan bir dinamizm taşımışlarsa, ikinci bir dinamik de, yine 60 kuşağına mensup, özellikle şehir ve bölge plancıları teknokratlarca taşınacaktır. AP iktidarı altında planlı kalkınmaya olan inancın giderek sarsılması, böylesi genç teknokratlar arayışı içinde bıraktığında Mimarlar Odası onlara uzmanlıklarını kamu hizmetine sunabilecekleri –uygulamacı olmasa da kamuoyu nezdinde saygınlığı olan– bir kurumsal alan sağlar.

Yukarıda değinildiği gibi, şehir ve bölge plancılarının Mimarlar Odası ile ilk teması "genel yerleşme planı" fikriyle ve bu önerinin somutlaştığı Milli Fiziki Plan Semineri aracılığıyla gerçekleşir. 1968'in Ocak ayında düzenlenen Seminer, devlet kurumları içinde ekonomik plancılarla meşruiyet mücadelesi yaşayan şehir ve bölge plancılarıyla, hem nüfusun hem de sınıy yatırımların yurt dışında dağılımını örgütleyecek ulusal bir yerleşme planının gerekliliğini 1964'ten itibaren savunan Mimarlar Odası'nın ilk önemli ortak çalışmasıdır. Oldukça yoğun katılım gören etkinlik, amacını "milli fiziki plan" kavramını kamuoyuna tanıtmak yerine, böylesi bir planın teknik sorunlarını çözümlenerek olarak tarifler (Mimarlar Odası, 1968a). Etkinliğe damgasını vuracak iki önemli tartışma "mevcut müesseseler düzeni" (mevcut siyasi rejim) içinde planlamanın etkinlik sınırlarının ne olduğu ve "mekan organizasyonunun kalkınmada bir bağımsız değişken" olup olmadığıdır.³ Milli fiziki plan kavramı, yurt sahının ulus devlet eliyle ve modernist planlama yoluyla inşası projesinin en radikal ütopyasını (Tekeli,

¹ Bu iki kuşağın gelişimini örnekleleyen iki biyografik çalışma için İlhan Tekeli'nin (2005) Esat Turak üzerine, ve Tanrı Şenyaptılı'nın (2004) da İlhan Tekeli üzerine yazdıkları makalelere bakılabilir.

² 1965 yılı içinde İstanbul Şubesi içinde bir grup mimar "Toplumcu Mimarlar Fikir Kulübü"nü kurarlar. Kurucuları, kulübün kuruluşunu duyurulan basın toplantısı yüzünden Oda Haysiyet Divanı'na verilirken, Ankara Şubesi'nin genel yerleşme ve arsa politikası konularında düzenlemek istediği açık oturumlar "konuya politik yaklaşıldığı" gerekçesiyle Genel Merkez tarafından engellenir (Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 1966).

³ Bu ikinci tartışma konusu özellikle ekonomik ve fiziki plancılar arasındaki çatışmanın aracı olurken aslında bir yandan da Türkiye'de mekana ilişkin disiplinlerin geldiği tarihsel aşamada mekân kavrayışları açısından bir dönüştürme işaret eder. Zira bu tartışma, mekânın ekonomik süreçler tarafından belirlenen pasif bir unsur olarak anlaşılmasına karşı mekânın önemseyen bir yaklaşımın yeşermeye başladığını göstermektedir.

1998: 17), ve bu anlamda fiziksel planlamanın –en azından kuramsal ve kurumsal olarak– zirvesini temsil eder. Ancak kavramın hararetle tartışıldığı Seminer aynı zamanda gerek ekonomik kalkınma planlarının, gerekse bölge planlarının uygulanma olasılıklarına olan inancın da tükenmeye başladığı çesiktir. Tükenmekte olan yalnız siyasal iktidarın planlı kalkınmayı sürdüreceğine olan inanç değildir. Aynı anda hem planlama teknisyenleri hem de Mimarlar Odası için teknokrat bir pozisyonun, öte yandan Ankara için de modern bir ağ olarak örgütlenmiş/örgütlenecek yurdun coğrafi odağı olma iddiasının imkansızlığı kendini gündeme getirmektedir.

1968 yılının yapı çevreye dair en önemli gündem maddesi olan Boğaz Köprüsü ve ona karşı yürütülen kampanya hem bu tükenişleri tescilleyecek, hem de yeni olasılıkların kapısını aralayacaktır. 50'lerde gündeme alınıp projelendirilen ve hatta ihaleye çıkarılan köprü girişimi 27 Mayıs müdahalesi sonrası iptal edilir. 1966'da yeniden gündeme getirildiğinde ise başta Mimarlar Odası olmak üzere çeşitli çevrelerin muhalefetiyle karşılaşır. Oda'nın İstanbul'da düzenlediği açık oturuma ilgili devlet kurumlarından davet edilen teknokratların katılımı bakanlıklarınca engellenir. Buna karşılık Oda'nın kurduğu komisyon, raporunu Mayıs ayı içerisinde tamamlar. Kamuoyuna duyurulan rapor birkaç ay içerisinde de yayınlanır (Mimarlar Odası, 1968b).⁴ Rapor, köprü projesini "bölge ve şehir planlığı açısından", "ülke ekonomisi açısından", proje ekonomisi yönünden", "mühendislik teknolojisi yönünden" ve "çevre şartları ve estetik açıdan" olmak üzere beş boyutta inceler. Boğaz'ın iki yakasının birleştirilmesi, rapora göre, "çok karmaşık, teknik bir sorundur", ve ne ekonomik ne de toplumsal yönden "rantaabl" olmayan köprüntün kentin gelişimine etkisi olumsuz olacaktır. Boğaz'da çevre bozulmasına sebep olacak, yeni köprülere ihtiyaç yaratacak ve son olarak ulusal kalkınma yerine yabancı sermayeye getiri sağlayacaktır.

Buradaki tartışmamız açısından, raporun tarihsel süreç içinde doğrulanışından daha önemli olan nokta yeni bir mücadele sathı tanımlıyor oluşudur. Ulusalçı bir teknisyen perspektifiyle ortaya

koyulan sorun ve bu sorunun tariflediği çatışma, bilimsel aklı temsil eden teknisyenlerle yabancı sermayenin işbirlikçisi konumunda bulunan politikacılar arasındadır. Bu koşullar altında hem kentleşme uzmanları hem de Mimarlar Odası, devletin uzantıları olma pozisyonlarına yabancılaşacak, yeni toplumsal konular tanımlamak durumunda kalacaktır. İlginç olan bir nokta, özellikle Oda görüşünün oluşturulmasında görev alan isimler incelendiğinde göze çarpacağı gibi, İstanbul üzerine bir tartışmanın aslında Ankara'da cereyan etmesidir. Boğaz Köprüsü tartışmasının çarpıcı bir biçimde örneklemediği gibi kentsel dönüşüm politikaları da, bunlara karşı muhalefet de artık Ankara'da üretilmektedir. Hükümetlerin dayattığı ve ulusal çıkarlarla çelişen projelere karşı mücadelede Ankara'daki mevzilerde ve soyut bir "kamu"nun hizmetindeki teknokratlıktan, "halk"ın esenliğini gözetken yeni konumlanışlara yönelen yeni aktörlerce yürütülmektedir.

Öyleyse şu söylenebilir: 60'ların ilk yarısında özellikle genç planlama teknokratları kendilerini Devlet Planlama Teşkilatı, İmar ve İskan Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Ankara İmar Müdürlüğü gibi kurumlardan oluşan bir ağın içinde bulmuşsa, 60'ların ikinci yarısında Mimarlar Odası, bu kurumların mensuplarını, ve özellikle mezun vermeye başlamış olan ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nin hem mimar hem de plancı kadrolarını bir araya getiren yeni bir kurumsal ağ kurmuştur. Bu sivil-teknik muhalefet ağının 1967-1970 arasında (su kıyılarının kullanımı, kent toprakları, Boğaz Köprüsü gibi konularda) ürettiği çalışmalar Mimarlar Odası'nın "devlet mekanizması ile temas içinde teknokratik bir kamu kuruluşu" imgesinin en azından devlet nezdinde geçersizleşmesine sebep olur. Bu imgenin, Oda'nın kendisi için de yok olup yerini kentsel toplumsal muhalefet yürüten bir meslek odası hüviyetine bırakması 1971 başlarındaki XVII. Genel Kurul ile gerçekleşir. Fakat 1967-1970 arası dönemin bu ürünleri aynı zamanda Oda çalışmalarını 68 kuşağının aktivizmi yanında ve onun bütünüleyicisi olacak biçimde belirleyecek –60 kuşağının taşıyıcısı olduğu– bilimsel-paradigmatik bir geleceğin de tohumlarını atar. Kısaca söylenirse, Mimarlar

⁴ Raporu hazırlayan komisyonun üyeleri Gülten Kazgan, Necat Erder, Tuğrul Akçura, R. Ülker, Turgut Cansever, Erhan Karaesmer, İlhan Tekeli ve Tank Okyay'dır.

Odası için erken 60'ların Ankara'sı devlet kurumlarının başkenti, geç 60'ların Ankara'sı ise toplumsal teknokratların başkentidir. Üstelik bu iki Ankara'nın başkentliği de birbirinden farklıdır: birincisinde kastedilen devlet kurumlarının odağı, ikincisinde ise yeni bir ulusal projenin (buna ister Yön'ün "yeni devletçiliği", ister DEV-GENÇ'in "ikinci kurtuluş savaşı" densin) odağı olmaktadır.

Tartışmamız açısından önemli olan nokta şudur: 1967-1970 arası üretilen Oda çalışmaları önemli bir işlevi de aslında Türkiye'de kentsel politikanın –yani kenti özlü bir mücadele alanı olarak kavrayan siyasal süreçlerin– ilk aşamasını oluşturmasıdır. Burada söz konusu olan ise henüz aşğıdan yukarı bir biçim yokluğunda (bu biçim 1974'ten sonra ortaya çıkacaktır), toplumsal teknokratların taşıyıcılığı yaptığı bir süreçtir. Yani, 60'ların kalkınma odağı olan kentleri, 70'lerin toplumsal çatışma alanlarına evrilmişse, bu politik dönüşümün kuramsal cephaneliğini ürettiğı mekan coğrafi olarak Ankara, kurumsal olarak da Mimarlar Odası olmuştur. Bu politikleşmiş kuramsal birikimin üç boyutta incelenmesi gerekir: kentin bir ekonomik ilgi odağı olarak dönüşümü, kentleşme sürecine dair kuramsallaştırmaların –dolayısıyla kentin temsilinin– dönüşümü, ve son olarak, mimar ve plançıların kendi kimliklerine dair tahayyüllerinin dönüşümü.

Ekonomik İlgisi Odağı ve Bilimsel Bilgi Nesnesi Olarak Kentin Dönüşümü

Yukarıda belirtildiğı gibi, 60'ların kalkınma ideolojisi, sanayi burjuvazisinden işçi sınıfına, devletçi seçkinlerden sol aydınlara kadar hemen tüm siyasal aktörlerle paylaşılan bir söylem kurmuştur. Ulus ölçeğinde topyekün bir sanayileşmeyi ve bunun aracılığıyla bölgesel eşitsizliklerin giderilmesini amaçlayan bu kalkınma projesinin mekansal kurgusu ise kır ve kent arasında sürekli bir işbölümü tasavvur eder. İşgücü ve hammadenin üretim noktalarına, çıkan ürünlerin de pazara ve tüketiciye taşındığı sürekli bir üretim ve dolaşım ağı olarak kavranan ülke sathı içinde kentler bu ağın düğüm noktaları olmak dışında bir nitelik taşımazlar. Bu çerçevede yoğun göç olgusuyla biçimlenen kentleşme süreci bir yandan emekgücünün kentlere yığılması yoluyla sanayileşme (ve kalkınma) için kaynak sağlarken, bir

yandan da kentsel hizmet ve yatırımların artışı gündeme getirdiğinden bir maliyet yaratmaktadır. Dönemin DPT raporlarının örnekleğiğ gibi, bu sürecin tanımladığı sorunsal kentleşme hızının optimizasyonu olacaktır (Keleş, 1968).

Buna karşılık, 60'ların ikinci yarısına gelindiğinde çeşitli disiplinlerden teknokratların paylaştığı görüş, kalkınma planlarının yeterince uygulanmadığı ve sanayileşme hızının–en azından kentleşme hızına kıyasla– düşük seviyede kaldığıdır. Bu görüşün iki doğrudan sonucu ise, AP hükümetlerinin planlı kalkınma konusundaki samimiyetinin ve kentleşme yazınına hakim olan modernleşme söyleminin sorgulanması olacaktır. Yukarıda gördüğümüz gibi, 60 kuşağı teknokratlarının bir yandan siyasal, bir yandan da bilimsel bu iki sorgulamayı benimsemeleri özellikle Boğaz Köprüsü girişimi ile gerçekleşmiştir. Boğaz Köprüsü, aynı zamanda, 12 Mart döneminde iyice yoğunlaşacak olan bir eğilimin ilk işaretidir. Bu eğilim, yabancı sermayenin Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlar aracılığıyla Türkiye'de (özellikle İstanbul'da) kentsel hizmet alanlarına ilgi göstermesidir. Bu eğilimin hükümetçe aşıktan ve yer yer ulusal çıkarlarla çatışan biçimlerde desteklenmesi, özellikle yeni kurulumuz Nazım Plan Büroları içindeki mimar ve plançıların muhalefetiyle karşılaşacaktır. Bürolar'ın çalışmaları incelendiğinde, İstanbul NPB'sinin uluslararası finansal çevrelerin baskısı altında kentin nazım planını bile üretilmez duruma getirdiğı, buna karşılık Ankara'daki büronun merkezi hükümetin baskılarına güçlü şekilde direndiğı (Tekeli, 1975), salt kentsel gelişimin yönlendirilmesine değil, gerek bu alandaki bilgi üretimine, gerekse yeni kuşak teknik elemanların yetiştirilmesine ciddi şekilde katkıda bulunduğu görülür (Altaban, 2002). Büro'nun başarısı yukarıda söz konusu edilen ve Ankara'da doğmuş bulunan sivil-teknik muhalefet ağı ile eklemlenmesinde aranmalıdır.

Türkiye kentlerinin ekonomik değer üreten alanlar olarak görünmelerini sağlayan bir olgu da kuşkusuz süregiden arsa spekülasyonu ve oluşan toprak rantıdır. Bu konu da, kentleşme uzmanlarının hem kuramsal düzeyde kafa yordukları (Mimarlar Odası, 1973), hem somut öneriler geliştirdikleri (örneğin Arsa Ofisi'nin kurulması mimar ve plançıların çok önceden beri savdukları bir öneridir) bir alandır. Buna karşılık, yine tipik bir biçimde,

1967-1970 arası üretilen Oda çalışmalarının önemli bir işlevi de aslında Türkiye'de kentsel politikanın –yani kenti özlü bir mücadele alanı olarak kavrayan siyasal süreçlerin– ilk aşamasını oluşturmalarıdır.

PLANLAMA
2006/1

önerilen araçların, hükümetlerin uygulamaları doğrultusunda spekülasyonu engellemek bir yana, kısa sürede spekülatif araçlara dönüştükleri izlenecektir. Dahası, sürekli ve yüksek enflasyon, ve özellikle 1970’te gerçekleşen devalüasyon, arsa spekülasyonunu her türlü yatırımdan kârli kılacaktır. Bu gelişmeler karşısında kentleşme uzmanları kentsel rantı toplumsal güç ilişkileriyle ilişkilendirecek, ve bu çerçevede analizlere girişeceklerdir. Bu da, kentin özgül siyasal dinamiklerinin keşfi anlamına gelmektedir.⁵

Öte yandan, kentleşme sürecini kavramsallaştırılan yaklaşımlar da politize olarak dönüşüm geçirilmektedir. Kentleşme yazınına bu zamana kadar hakim olan modernleşme söylemi, kentleşme ile sanayileşme arasında doğrusal bir ilişki kurgular. Buna göre, kırdan göçen nüfus sanayi tarafından istihdam edilir; ekonomik açıdan modern proleterlere dönüşen bu kitle, kısa sürede kentle bütünleşerek toplumsal ve kültürel göstergeler açısından da modernleşir. Ancak, Türkiye’de yaşanan süreç (tıpkı başka azgelişmiş ülkelerde olduğu gibi) bu modele uymamaktadır. Kentleşme hızı sanayileşmenin önünde gitmekte, geçekundu nüfusu ne kültürel ve ekonomik olarak, ne de siyasal bilinç göstergeleri açısından modernleşmemektedir. İşte kentleşme ve geçekondunun böyle bir kuramsal soruna dönüştüğü 60’ların sonunda, 60 kuşağına mensup kentleşme uzmanlarının azgelişmişlik tartışmalarını kentleşme ile ilişkilendirdikleri ve kentleşmenin sanayileşmeden bağımsız bir değişken olarak barındırdığı toplumsal dönüşüm potansiyellerine yoğunlaştığı görülmüştür. Modernleşme yaklaşımının temeli olan sanayileşme ile kentleşme arasındaki nedensellik ilişkisinin reddi, hızlı kentleşme deneyimleyen azgelişmiş toplumlar için devrimci bir potansiyel tanımlar. Buna göre, henüz kurumsallaşmamış toplumsal yapılarıyla azgelişmişlik, kalkınma yönünde daha büyük bir sıçrama potansiyeli barındırır (Ceyhan, 1968; Aktüre, Tankut, Adam, Evyapan, 1969; Ceyhan, 1969). Kurulu düzene entegre olmak anlamında henüz kentleşmemiş geçekundu nüfusu ise, bu yaklaşıma göre, seçmen olarak davranışları ne olursa olsun, devrimci potansiyeli olan “ümit depolardır” (Gürkan, 1969).

Görüldüğü gibi, gerek kentin ekonomik bir birim, gerekse toplumsal bir yapı olarak kavranışı dönüşüme uğramaktadır. Daha ilginç olan ise, bir bilgi nesnesi olarak kent ve kentleşme, 60 kuşağına mensup kentleşme uzmanlarının elinde hem bilimsel eleştiri konusu olmakta, hem de üretilen bilgi, neredeyse doğal bir biçimde politika araçları olarak kavranmaktadır. Bu da teknokrat kimliğinin toplumu eleştiriye benimsedikçe siyasal bir aktör olarak konumunu etkinleştirmektedir.

Özgül Bir Siyasal Fail Arayışı: “Çevre Düzenleyicisi”

Plancı teknokratlardan toplumcu kentleşme uzmanlarına dönüşüm, halen kentin ve kentleşmenin kalkınma araçları olarak kavrandığı bir düzlemde cereyan etmektedir. Oysa, yukarıda belirtildiği gibi, 1967-1970 arası Mimarlar Odası’nda yürütülen çalışmalar aynı zamanda yeni bir kent temsili üretmiş ve özgül bir alan olarak kentsel politikanın oluşumuna katkıda bulunmuştur. Bu özgül alanın ise, aynı anda mimar ve planıncıları kapsayacak yeni bir siyasal pozisyon arayışını uyandırdığı görülmüştür.

Mimarlık dergisinin, 1969 yılında yayınlanan “Mimarlık Eğitimi” temalı sayısında “Çevre Düzenleme Disiplini İçinde Plancı ve Mimarı Değişmekte Olan Rolü” başlıklı bir makale göze çarpar. Mimarlık Fakültesi öğretim elemanlarından iki mimar ve iki şehir planıncısı tarafından kaleme alınmış olan makale, “çevre düzenleyicisi”ni “bir meslek disiplini içerisinde tüm çevrenin düzenlenme sorunlarına cevap veren insan olarak” tanımlar. Buna göre, “çevre düzenleyicisinin toplumsal sosyo-ekonomik yapıyı kavrayabilecek aletlerle donatılırken, ülkenin kalkınma süreci içinde, kendi yerini anlayabilecek ve bu süreçte kendine sunulan olanakları ekonomik katsayıların paralelinde kaynak kullanma bilinci ile değerlendirmesi gerekir” (Aktüre, Tankut, Adam, Evyapan, 1969: 40). Makale, azgelişmişlik koşullarının, toplumsal dönüşüme ket vuracak kurumlaşmaların eksikliği dolayısıyla sağladığı avantajları tartışarak çevre düzenleyicisini bu çerçeveye içine yerleştirir. Bu bağlamda, çevre

⁵ Burada kısaca değindiğimiz bu süreç giderek yoğunlaşacak, ve 70’lerin toplumcu belediyeçilik pratikleriyle somut politikalara dönüşecektir. Detaylı bir tartışma için bkz. Batuman, 2004.

düzenleyicisi hızlı ve sanayileşmeden bağımsız kentleşmeyle belirlenen az gelişmişlik koşullarında aktif olan toplumsal bir faildir. Yine aynı sayıda yer alan bir başka makale de mimarlık ve şehir plançılığının geçirdiği toplumsal dönüşümü yine aynı kavramla tanımlar:

Piyasa mekanizmasının arz ve talebe göre şekillenen müşteri-çevre düzenleyicisi ilişkisi, çevre düzenleyicisinin eleştirici rolünü ortadan kaldırıyor, müşterinin beğenisine indirgiyordu... Müşteri-çevre düzenleyicisi modelinin yerini toplum- çevre düzenleyicisinin alması halinde tekrar eleştirinin rolü önem kazanacaktır (Tekeli, 1969: 44).

Aynı kavram, aynı yılın Aralık ayında düzenlenecek olan “Mimarlık Semineri”nin kapanış panelinde de gündeme gelir. Panelin geneli ise, mimarlığın tanımını toplumsallaştırma çabalarına sahne olur. Bu çabanın baş vurduğu bir kavram da “planlama” olacaktır. Örneğin, Metin Göktürk mimarlığa olan talebin “şehirleşme hareketi ile bir kolektiflik kazanmış” olduğunu ve “planlama kavramıyla mimar[ın] subjektif sanatçı kişiliğinden çıktığını” savunur. Benzer şekilde, Cengiz Bektaş, mimarın “toplum sorunları içindeki yerini bir plançı sorumluluğu ile almaya çalışması” gerektiğini vurgular (Mimarlar Odası, 1969).

Mimar ve plançıların, Mimarlar Odası üzerinden geliştirdikleri işbirliği, hükümetin kentsel gelişime yönelik projelerine yönelik eleştiriler ve bu süreçlere dair toplumsal önerilerle birlikte meslek alanlarına yönelik yeni bir “çevre düzenleme” tanımının da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çok uzun ömürlü olmasa da bu tanım, mimar ve plançıların disipliner farklılıklarını yok sayan bir homojenleştirme olarak değil (aynı süreçte Şehir Plançılığı Odası’nın kurulması çabasının da sürdürüldüğü hatırlanmalı), kendiliğinden bir kentsel politik pozisyonun tanımlanması çabası olarak anlaşılmalıdır. Bu çaba, yine aynı dönem tartışmalarının önemli bir kavramı olan “savunucu planlama” ile birlikte düşünüldüğünde, amaçlanan şeyin, teknokratlıktan, ezilen sınıfların doğrudan bir mütefakkinde dönüşme gayreti içinde bulunan kentleşme uzmanları için, kentin ürettiği siyasal süreçlerin özgüllüğünü ve bu süreçte mekanın önemini kavrayacak bir pozisyon tanımlamak olduğu görülmektedir.

Mimar ve plançıların, kentin ve mekanın siyasal süreçlere kazandırdığı özgünlükleri kavramak yönünde dikkat çekici bir duyarlılıkla belirlenmiş bu yaklaşımı, ne yazık ki uzun ömürlü olmayacaktır. Zira, gerek bu mesleklerin mensupları, gerekse onların işbirliğinin kurumsal mekanı olan Mimarlar Odası, 12 Mart müdahalesiyle dikkatini demokrasi mücadelesi ve 1961 anayasasının savunusuna yöneltecek, bu doğrultuda en geniş savunma hattını kurmak üzere tüm teknik elemanları kapsayacak “teknik güç” tanımına yönelecektir. Bu çaba aslında teknokrat kimliğinin ötesine geçmek isteyen çeşitli disiplinlere mensup teknisyen kadrolarının paylaştığı bir eğilim olarak düşünülmelidir. Ancak, böylesi bir tasavvur, gerek tanımladığı geniş cephe, gerekse acil hedefleri açısından, kentsel politikanın özgüllüğüne vurgu yapan “çevre düzenleyicisi” tanımına yer bırakmaz ve bu tanımın kısa sürede yok olduğu gözlenir. Yine de, unutulmaması gereken nokta, başta da belirtildiği gibi, mimar ve plançıların işbirliğinin ürünü olan 1967-1970 arası çalışmalar ve bunların ürünleri, 1974 sonrasında ortaya çıkacak olan çok boyutlu kentsel mücadele süreçleri için hem kavramsal bir birikim hem de bu konuda yetkin toplumsal kadrolar üretmiştir. Bu yazının sınırlarını aşan bu süreçte, kentleşme uzmanları, kentsel politikayı aşağıdan yukarı toplumsal taleplerin varlığında ve bunlarla etkileşim içinde yürüteceklerdir.

Bu tarihsel incelemeyi sonlandırmadan önce, son olarak, mimarlar ve plançıların bugünün Türkiye’inde işbirliği yap(ama)ma koşullarına dair düşünmekte fayda var. 70’lere damgasını vurmuş olan kentsel politika süreçlerine dair ciddi bir işbirliği gerçekleştirilebilir mi? Bu meslek alanları neden daha da parçalanmış ve birbirlerinin mesruyetlerini sorgulayacak düzeyde bir çatışma içine girmişlerdir? Detaylı bir incelemeye konu olabilecek bu sorunun cevabı kuşkusuz 60’larda gerek mesleklerin tanımlanmasında, gerekse meslek mensuplarının büyük çoğunlukla paylaştığı meslek etiğinin ekstenini oluşturan “kamu yararı” kavramının geçirdiği aşınmada aranmalıdır. “Plan” kavramının toplumsal faydadan bağımsız düşünülmeyeceği 60’larda, mimarlık pratiğinin kendisi bile bu kavram aracılığıyla toplumsal bir hizmet olarak yeniden tanımlanmaya çalışılmıştır. Bugün ise, kamu yararı nosyonu ile birlikte ciddi bir erozyona uğramış

70'lere damgasını vurmuş olan kentsel politika süreçlerine dair ciddi bir işbirliği gerçekleştirilebilir mi? Bu meslek alanları neden daha da parçalanmış ve birbirlerinin mesruyetlerini sorgulayacak düzeyde bir çatışma içine girmişlerdir?

PLANLAMA
2006/1

görünen planlama eylemi de, mimarlık pratiği de bireylerin para kazanma çabalarının somatlaştığı iş alanlarına dönmüş görünmektedir. Bilindiği gibi, insanların üretim faaliyetlerinin salt yaşamlarını idame ettirme güdülerıyla belirlendiği durum yaklaşık 150 yıldır “yabancılaşma” kavramıyla tanımlanıyor. Ancak bundan da önemli ve vahim olan nokta, bireysel “iş”lere dönmüş bu pratiklerin toplumsal meşruiyetlerini yeniden üretmelerinin mümkün olamayacağıdır. Gerek mimarlar, gerekse planlar için gözardı edilemeyecek olan şey, bu disiplinlerin meşruiyetlerinin ancak toplumsal fayda bilinciyile geliştirilecek bir işbirliği sayesinde yükseleceğidir.

Kaynakça

Aktüre, T., G. Tankut, M. Adam, A. Evyapan (1969) “Çevre düzenleme disiplini içinde Plancı ve Mimarın Değişmekte Olan Rolü”, Mimarlık 1969/9, s. 39-40.

Altaban, Ö. (2002) “Ankara Metropolitan Alan Planlama Deneyimi: 1970-1984 Nazım Plan Bürosu'nun Kuruluşu, Örgüt Yapısı, Planlama Yaklaşımı ve Sorunlar”, Planlama 2002/4, s. 32-45.

Batuman, B. (2004) “Türkiye’de Kentsel Politikanın Ortaya Çıkışı ve Bir Toplumsal Aktör Olarak Kentleşme Uzmanları (1965-1977)”, Praksis 12, s. 163-192.

Bozdoğan, S. (2001) *Modernism and Nation Building: Turkish Architectural Culture in the Early Republic*, Seattle ve Londra: University of Washington Press.

Castells, M. (1977) *The Urban Question: a Marxist Approach*, A. Sheridan çev., Cambridge: MIT Press.

Castells, M. (1983) *The City and the Grassroots*, Londra: Edward Arnold.

Ceyhun, D. (1968) *Yağma Edilen Türkiye*, İstanbul: Habora.

Ceyhun, D. (1969) “Az Gelişmiş Ülke Mimarlığı”, Mimarlık Semineri içinde, Ankara: Mimarlar Odası.

Cockburn, C. (1977) *Local State*, Londra: Pluto.

Gürkan, G. (1969) “Açılış Konuşması”, Mimarlık Semineri içinde, Ankara: Mimarlar Odası.

Harvey, D. (1973) *Social Justice and the City*, Londra: Arnold.

Harvey, D. (1982) *The Limits to Capital*, Oxford: Blackwell.

Judge, D., G. Stoker, H. Wolman (der.) (1995) *Theories of Urban Politics*, London: Sage.

Keleş, R. (1968) *Alternatif Şehirleşme Hareketlerinin Maliyetleri Hakkında Ön Rapor*, DPT, yayınlanmamış rapor.

Lefebvre, H. (1991) *The Production of Space*, Oxford ve Cambridge: Blackwell.

Mimarlar Odası (1965) *Mimarlar Odası X. Dönem Çalışma Raporu*, Ankara: Mimarlar Odası.

Mimarlar Odası (1968a) *1. Milli Fiziki Plan Semineri*, Ankara: Mimarlar Odası.

Mimarlar Odası (1968b) *Boğaz Köprüsü Üzerine Mimarlar Odası Görüşü*, Ankara: Mimarlar Odası.

Mimarlar Odası (1969) *Mimarlık Semineri*, Ankara: Mimarlar Odası.

Mimarlar Odası (1973) *Kent Toprakları Sorunu*, Ankara: Mimarlar Odası.

Mimarlar Odası Ankara Şubesi (1966) *Mimarlar Odası Ankara Şubesi X. Dönem Çalışma Raporu*, Ankara: Mimarlar Odası Ankara Şubesi.

Nalbantoğlu, G. B. (1989) *The Professionalization of the Ottoman-Turkish Architect*, Yayınlanmamış doktora tezi, University of California, Berkeley.

Önen, Y. (2005) “Yavuz Önen ile Röportaj”, B. Batuman (der.) *Sekreter Üyeler Gözüyle Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin 50 Yılı içinde*, Ankara: Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s. 87-102.

Şenyapılı, T. (2004) “İhan Tekeli: Mesleki ‘Yolculuğun’ Başında Kişisel ‘Durusunun’ Oluşumu”, *Planlama 2004/4*, s. 4-13.

Tekeli, İ. (1969) “Değişen Üniversite ve Öğrenci Modelinin Çevre Düzenleme Eğitimlerine Etkileri”, *Mimarlık 1969/9*, s. 41-44.

Tekeli, İ. (1975) “Ankara Nazım Plan Çalışmaları Üzerine”, *Mimarlık 1975/7*, s. 13-17.

Tekeli, İ. (1998) “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, Y. Sey (der.) *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık içinde*, İstanbul: Tarih Vakfı, s. 1-24.

Tekeli, İ. (2005) “Bir Kurucu Kişilik Olarak Esat Turak”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi v. 22, n.1, s. v-xii*.

29. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu'nun Ardından: Türkiye'de Mekan Çalışmaları “Riskler ve Fırsatlar”ın Peşinden Giderken “Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar” Nereye Düşer?

Ayten ALKAN

David Harvey 1968 yılında planlamanın çoğu zaman “status quo’dan bir ideal” ürettiğini söylüyordu. 1973’te yayınlanan ve “pozitivist devrim”in etkisi altındaki coğrafya disiplininin gelişiminde köktenci bir dönüm noktası olarak değerlendirilen Social Justice and the City (Toplumsal Adalet ve Kent) adlı kitabında da¹ 1960’ların temel kent planlama hatasının “varolan eğilimleri korumak ve kolaylaştırmak” olduğunu belirtiyordu.

Henri Lefebvre’in, “mekanın toplumsal olarak üretildiği”ni dile getirip (Lefebvre, 1973) bunu gözardı eden klasik kent planlamasının mekanı “saf, apolitik, nesnel, yansız, bilimsel ve masum bir çalışma nesnesi” olarak görmesini kuramsal değil de “ideolojik” bir yaklaşım olarak değerlendirmesinin üzerinden de 30 yılı aşkın bir zaman geçti. Kasten “ideoloji” kavramını kullanmasının nedeni çok açıktır:

“Mekan, ideoloji ya da siyasetten arındırılmış bilimsel bir nesne değildir; her zaman politik ve stratejik olmuştur. (...) Mekan elbette tarihsel ve doğal unsurlarca biçimlendirilmiştir, ama bunun kendisi politik bir süreç olmuştur. (...) Bir mekan ideolojisi vardır. Neden? Çünkü saf biçiminde türdeş ve tümüyle nesnel görünen mekan toplumsal bir üründür. (...)

Mekan, başka herşey gibi, sözcüğün klasik anlamında, tarihsel bir üründür. Dolayısıyla mekânın bilimi, türlü düzeylerde değerlendirilmelidir: biçimsel mekânın bilimi olarak görülebilir –bu durumda matematiğe yakındır; yapı yoğunluğu, ağ (network) çözümlemesi, eleştirel yol analizi, program değerlendirmesi ve gözden geçirme teknikleri gibi kavramları kullanan bir bilim. Ne var ki bilim, salt bu düzeyde konumlandırılmaz; biçimsellikle yetinemez. Eleştirel çözümleme verili bir mekânın nasıl ve hangi stratejiye göre üretilmiş olduğunu tanımlar. Ve son olarak, verili bir mekânın içerdiklerini, bir başka deyişle bu mekânı kullanan insanları, belki de o mekânın fiziksel biçimine ya da işlevine karşı durmuş insanları dikkate alan bir bilimsel çalışma alanı vardır.” (Lefebvre, 1976) (vurgular bana ait)

Lefebvre’in “ideoloji”ye yaptığı vurguyla Manuel Castells’in yine aynı yıllarda bir “mit”ten bahsedip (1977: 73-86) bu miti, mekânın “belli bir tarihsellikte inşa edilmiş toplumsal ilişkiler bağlamında çözümleniyor olması”yla ilişkilendirmesi elbette rastlantısal değildir. Harvey ve Lefebvre gibi Castells’in de La Question Urbaine’de (Kent Sorunsalı) (1972) karşı durduğu –daha ölçülü bir

¹ Kitabın 1988 baskısına yazdığı Önsöz’de Katznelson, Harvey’in, aslında, coğrafya disiplininin dar-biçimsel (morfolojik) niteliğini, “gerçek”i ve “değer”i köktenci biçimde ayırmasını, veri ve ölçüm sorunları konusundaki “saplantısı”nı reddettiğini vurgular ve Social Justice and the City’yi, “sınırları, kategorileri ve geleneksel kentbilimin kendinden emin duruşunu yikan, büyük bir olasılıkla yatırlayabileceğinden çok daha fazla soruyu ortaya atan bir çalışma” olarak niteler. Bir anlamda Harvey’in de istediği buydu: coğrafya disiplininin kapsadığı alanın sınırlarını genişletip (topluma yönelik bir bakış açısı sağlayacak kapsam ve niteliğe kavuşturmak) sorulduğu sorular değiştiirmek (bildik “mekan nedir?” sorusunun yerine “farklı insan pratikleri nasıl farklı mekansal oluşumlar yaratır?” sorusunu koymak).

Dr. Arş. Gör.
AÜ. Siyasal Bilgiler
Fakültesi, Kamu
Yönetimi Böl. Kent
ve Çevre Bilimleri
Ana Bilim Dalı

PLANLAMA
2006/1

anlatımla yetinemediği- bir gelenek, o geleneğin varsayılan “masumiyeti” ve yine o geleneğin yerleştiği sınırlı (dolayısıyla çoğu kez “yanıltıcı”) algılama biçimleriyle:

“Bu çalışmanın [La Question Urbaine] temel amacı; toplumsal bilimlerin, teknokrasinin ve kitlesel medyanın kentsel sorunları algılayışının geleneksel kategorilerini eleştirirken, yeni araştırma araçları geliştirebilmektir. Bu, olabildiğince katı bir eleştirelilik: bir yandan belli ülkelerdeki kent toplumbilimi literatürünün belli izlekler etrafında değerlendirilmesine yaslanırken, bir yandan da bu kategorilerin, toplumsal olarak baskın çıkarlar doğrultusunda kimi soruları “yersiz”leştirme ve gerçeklik kavrayışımızı çarpıtma mekanizmalarını açığa çıkarmayı deniyor. (...) Bu çalışma, doğrudan doğruya gerçeklere ulaşmayı deneyen bir ilk ampirik araştırmalar döneminin akışında ortaya çıkan çok sayıdaki yanıltılmamış soruya bir araştırmacının tepkisi olarak değerlendirilebilir. Deneyim göstermiştir ki bu tür bir yaklaşım, araştırma süreçlerinin kendisinde çarpıtıcı etkiler yaratan entelektüel çerçevelerin hapishanesi haline gelmiştir. Örneğin, mekanı fiziksel olarak verili değerlendirmek, yansız bir çıkış noktası değildir: bizi, toplumsal davranışın belli bir fiziksel çevreye verilen tepkilerle belirlendiğini varsayan organist ve mekanistik bir bakış açısıyla ilişkilendirir. Bu durumda gereksinim duyduğumuz, kentsel-toplumsal bilimleri, çarpıtıcı ideolojik mekanizmaları soruşturacak biçimde eleştirel bir bakış açısıyla gözden geçirmektir.” (1977: vii-viii) (vurgular bana ait)

Mekan ve kent çalışmalarında -Althusser'den ödünç alınmış bir anlatımla- “epistemolojik bir kopuş” yaratan bu çalışmaların Türkiye'nin Mimarlık Fakülteleri'nde, Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim dallarında, dahası Sosyoloji Bölümleri'nde yaygın olarak okutulduğunu biliyoruz. Peki nasıl olup da bir yandan ağır bir mekan fetişizmi / teknisizmi, bir yandan da sorgulanmaya teşne olunmayan bir serbest piyasa dili, alandaki

akademik, disiplinler ve / ya da mesleki çalışmaların bir prizması olarak pekala nitelenebilecek bir bilimsel toplantıda büyük ölçüde hakim olabilir? Yanıtını bulmakta zorlandığım soru bu... Belki de “riskleri ve fırsatları” değerlendiren bir “gerçekçilik”le “toplumsal adaleti, eşitsizlikleri ve iktidar ilişkileri”ni dert edinen bir “naiflik ve demodelik” arasındaki uçurumun yuttuğu bir yanıtıdır bu...

Bu “eleştirel değerlendirme yazısı”, o uçuruma bakıyor; yoksa gelenekselleşmiş Dünya Şehircilik Günü Kolokyumlarının içeriği, yaslandığı hakim kuramsal yaklaşımlar, sorduğu temel sorular, yönelmiş başlıca sorunsallar ve -aslında bütün bunları içerecek biçimde- epistemolojik çerçeveye açısından nereden nereye geldiği, ne gibi dönüş noktalarından geçtiği, nasıl bir “ilerleme” kaydettiğini amaçlamıyor (bunun için ne yeterli birikime, ne buna elverecek yaşa sahibim; daha da önemlisi, bu tür bir geniş kapsamlı değerlendirme herhalde ancak kolektif olarak yürütülebilecek bir tartışma alanının oluşmasıyla olanaklı: gördüğümüz şeylerin baktığımız yerler ve ardında durduğumuz pencerelerle birebir ilişkili olduğunu unutmaya- ve o yerlerle pencelerleri apaçık tanımlayarak, “itiraf” ederek...). Hedef, 29. Kolokiyumu, düzenleyenleri, tek tek bildirileri, bildiri sunanları yargılamak, böyle bir tekilliğe ve kişiselliğe girmek de değil... Bu yazı, yalnızca içinde bulunan moment üzerine, 29. Kolokiyum'un fotoğrafına bakarak soru(n)lar tanımlamaya, belli “endişeler”² dillendirmeye çalışıyor.

Planlama ve Şehircilikle Piyasamın Tehlikeli Dansı...

İstanbul'da üç gün (7-9 Kasım 2005) süren Kolokiyum'dan yaklaşık bir hafta sonra bir grup yüksek lisans öğrencisinden basılı Kolokiyum programı üzerinde birkaç dakikalığına zihinsel mesai harcamalarını istediğimde, ilk tepkileri, programın altbaşlığının yanı sıra bildiri başlıklarının da fazlasıyla “ekonomi koktuğu”nu söylemek oldu. “Hangi ekonomi?” diye kendilerini sorulduğunda, “piyasa ekonomisi” dediler. Gerçekten de bildiri başlıklarına şöyle bir göz atıldığında bile insan

² Zor, “bilimsel” görünmeyen sözcükleri, ifadeleri “bilimsel” olması gereken bir metinde tırnak içine almadan kullanmak; yaşamlarımız, bireysel duruşlarımızı bilim arısına zihinsel olarak koyduğumuz (koyduğumuzu sandığımız) mesafeleri kapatmamış olmaktadır... Öyle bir yanıt/samadandır daha doğrusu... Yanılsama olduğunu dışlandırdığımdendir bu dipnota da “bilimsellik”in tırnak içine atışış...

bu keskin kokuyu alabiliyor: “riskler ve fırsatlar, fırsatlar ve tehditler, büyük bölgesel projeler, sektörel öncelikler, hedonik fiyat analizi ...”. Bir şehircilik kolokyumunun altbaşlığı “riskler ve fırsatlar” olduğunda, elbette “kentler arası rekabetin artışı” (agk.: xv), “her türlü hizmet için üs olmaya yönelik stratejik öneme sahip projeler” (agk.: 13), “mekanın niteliğini artırıcı rekabetçi yatırımlar” (agk.: 25), “yeni liberal politikaları uygulayabilme ve ekonomik anlamda dünya ile bütünleşebilme becerisi” (agk.: 59), “[turizm sektöründe] dünya çapında kazanılan yarışabilirlik, ekonomik kalkınma, istihdam artışı, sektör kırıl-ganlığı azaltımı...” (agk.: 75), “sanayi dallarının küreselleşme sürecinde verimli üretim stratejile-rinin nasıl planlanabileceği” (agk.: 85), “kültürel potansiyelleri değerlendirme yolları ve kültürel çeşitliliğin kentsel gelişme stratejilerinde kulla-nımı” (agk.: 421) ... da pekala araştırma sorun-salları için uygun çıkış noktaları oluşturabiliyor. Piyasa ekonomisi pratiği ve ideolojisinin üretip dolaşıma soktuğu bir dili kullanmak, kuşkusuz, akademiyle “dışarı”, bilimsel bilgi üretimiyle pratik, kuramla uygulama arasında ortaya çıkması kaçınılmaz bazı sorunların üstesinden gelmede meşru bir nitelik kazanabilir: Siyasi iradeyi bir planlama uygulamasının gerekliliğine ikna etmede, bir holdingi kamu yararına çevresel önlemler almaya yönlendirmede, ekonomik karar alıcıların toplumsal adalete ilişkin düzenlemeler yapmasını gerekçelendirmede... pekala ekonomik verimlilik, kalkınma, küreselleşme, karlılık, rekabet.... jargonu ve argümanları kullanılabilir... Ne ki “bilimsel” bildirimlerde, bir şehircilik kolokyu-munda, bir başka deyişle “akademik” etkinliğin bileşenlerinde bu dilin mesafesizce kullanımı, tam da sözünü ettiğimiz akademiyle “dışarı”, bilimsel bilgi üretimiyle pratik, kuramla uygula-masındaki niteliksel ayrımların giderek daralıp ortadan kalktığını bütün ürkütücülüğüyle yüzümüze çarpıyor.

Kullanılan, liberal ekonomi fetişisti bir dil olduğunda, birbirine bağlı iki “bilimsel hat”ın imkan ufukları da beliriverir: Birincisi, kentin

de mekanın da toplumsallık formasyonlarının da tarihselliğini gözden kaçırmak, dolayısıyla mevcutu tanırsallaştırmak, ezeli ve ebediymiş-çesine, bir alternatifi yokmuşçasına kendi içinde kendi üzerine kapatarak ele almak, çözümlenmek.³ İkincisi de bu kendi içine ve üzerine kapatmada iktidarı, eşitsizliği, adaletsizliği doğallaştırıp olağanlaştırmak, bu olağanlaştırmayı da çoğu durumda “yok sayma” yeğlemesiyle (nasıl denir, “verili” olanlar...) gizlemek...

“... Türkiye’deki yabancı sermayeli firmaların sayısı 29 kat artmıştır. Buna rağmen, bu artış diğer gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldı-ğında beklenenin altındadır. ...” saptamasıyla yola çıkarak bu iki hattı mükemmen önümüze seren bir bildiriye (Berköz ve Eyüboğlu, 2005) sunanlar, işletme disiplininin gelmiyorlar (gerçi başbakanlıkla pazarlamacığın birbirine karşıtı böyle bir konjunktürde “ne farkeder” diye de sorulabilir elbet...). İddiaları, “gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermaye[nin] istihdam yaratma, yeni teknoloji transferi, sermaye girişi, üretim ve ihracat hacminin artışı sağlayarak ekonomik büyümeyi hızlandır[dığı]” (s.180). Bu temel iddi-adan yola çıkarak, “1950’lerden itibaren yabancı sermayenin ekonomik kalkınmaya olan katkısının bilincindeki Türk politika üreticileri[nin] yabancı sermaye girişini teşvik etme yolunda adımlar attı[kları]” (s.181), fakat özellikle 1980’lerde yapılan düzenlemelere karşı, yabancı sermayeli firmaların sayısındaki artışın “beklenenin altında” olduğu. “1990’ların başlarından itibaren Orta Asya Türki Cumhuriyetleri’nde ve de Ukrayna ile Rusya Federasyonu’nda yeni fırsatların ortaya çıkışı gibi nedenlerle Türkiye’nin dışa yönelik yöneliminin sürebilmesi için bölgesel hedef de-ğişikliklerini sağlaması gerek”liğini önerip (s.180) bu çerçevede, İstanbul metropoliten alanının “konumu itibariyle, Balkanlar’da Orta Asya’ya kadar uzanan bölgesinin zengin hammadde kay-naklarının dünya pazarlarına eriştirilmesinde, başka bir deyişle üretim ve tüketimin koordine edilmesinde önemli bir role sahip” olduğu (s.199) temel önermesini ortaya koyuyorlar.

**Kullanılan,
liberal
ekonomi
fetişisti bir
dil oldu-
ğunda,
birbirine
bağlı iki
“bilimsel
hat”ın
imkan
ufukları da
beliriverir.**

³ Oysa, yalnızca bundan 10 yıl önce, 10. Şehircilik Günü Kolokyumu’nda Türkiye’nin önde gelen kentbilimcilerinden İlhan Tekeli’yi değil mi, “planlama düşüncesi temelde kaderine razı olmağa karşı çıkışa dayanıyor” deyip disiplin belki de en temel ilkesinin altını çiziyor?...

Geçtiğimiz 15 yılda “İstanbul”u nasıl pazarlamalı?” gibi bir sorunun kazandırdığı bir meşruyet alanı bu; genel olarak kentsel mekân, özel olarak da İstanbul’u böyle bir çerçevede anlamak gerekiyor: firmaların yer seçimi dağılımları ve özelliklerini incelemek, зон dağılım haritalarını çıkarmak... Bu çerçeveye; metropoliten alan boyunca iki paralel otoyolun ulaşma açılması, özel oto sahipliğinin artması, çevre alanlardaki arazi değerlerinin düşük olması, İstanbul’un ülke ekonomisi içindeki “dominant” yeri, 24 Ocak kararları, İran-İrak Savaşı, Beyrut’un Ortadoğu’nun finans merkezi olmanın çıkışı, ... ancak yabancı sermayeyi çekici etkiler yaratmaları ölçüsü ve ekseninde yerleşiyor (s.187-8).

Ülke ekonomisi içindeki “dominant” yerin 1999 depreminde ne gibi can yıkıcı sonuçlar üretmiş olduğunu analiz çevrimine almanın bir alemi yok burada. Ne de planlamanın diliyle “bize patates değil, otomobil lazım” ya da “gerekirse Çankaya’nın bahçesini fabrikaya ayırırım” gibi Türkiye’nin toprak kullanımı politikaları tarihinde uygun renklerde yerini almış kestirmeci “politik” dil arasındaki ayrımı sorgulamanın... 24 Ocak kararlarıyla birlikte askeri yönetim döneminin, ranta dayalı haksız kazançların ağırlıklı olduğu, devletin toplumsal özelliğinin giderek eritildiği bir ekonomik düzenin temellerini atmış olduğunu, paradan para kazanma dönemini başlattığını, ücretlerin dondurulması politikasının yıllarca uygulandığını da unutmamak gerekiyor bu arada...

Bilimsel etkinliğin bir önkoşul olarak gerektirdiği, en genel anlamında, “eleştirilelik”le böylesine mesafelemek ile toplumsal asimetrlileri yok saymaya ya da doğallaştırmaya yarayan bir “mekân nesne(leşirme)” yeğlemesinin el ele gitmesi kesinlikle rastlantısal değil. Kimbilir, belki de “mutlak mekân, herhangi bir dışsallıkla ilişkili olmaksızın, doğası gereği türdeş ve sabittir” diyen Newton’dan bu yana pek de fazla yol katedemedik...

“Mekânın Bilimi”ni Yapmanın Dayanılmaz Hafifliği...

“... Suça mekansal ve çevresel faktörlerin neden olduğu uzun zamandan beri tartışılmaktadır. ...” açılımlıyla yönelim buluyor bir alan araştırması (Ergun & Yirmibeşoğlu, 2005: 296). Evet... “çocuk suçlarına en çok hangi özelliğe sahip kent bölgelerinde rastlandığı” gibi toplumbilimsel çıkarımlara varan (Burgess & Bogue, 1964: 7) ve “insan çevrebilimi” adıyla da anılan ekolojik yaklaşımdan bu yana tartışılıyor mekansal ve çevresel etmenlerin toplumsal oluşumları belirlediği... 1920’ler Chicago’sundan bu yana (Yıl 1920’ler ve burası Chicago mu yoksa?)... Epey bir süredir de “mekân belirlemcilik” olarak eleştiriliyor bu yaklaşım ilgili yazında...⁴ İnsan etkinliklerinin salt mekân gibi bir “şey”in işlevi ya da etkisi olamayacağı, ya da salt “mekansal çevre”ye bir tepki olarak değerlendirilemeyeceğinin üzerinde ısrarla duruyor toplum ile mekân arasında anlamlı ilişkiler kurmaya çalışılanlar, bir yandan mekânla ilgili disiplinlerin “toplumsal körlüğü”, öte yandan da toplumsal disiplinlerin “mekân körlüğü”nden sıyrılmaya çalışılanlar... Mekansallıkla toplumsallık, mekânla güç ve iktidar, coğrafya ile politika ve ideoloji, yapıyla eylem arasındaki kopukluğu, çok farklı bakış açılarında gidermeye çalışılanın açtığı ufuklar oralara doğru bakmaktan kaçınılmayacak denli parlak⁵. Belki de o parlaklıktır gözleri kamaştırıp geçici olması umut edilecek bir körlük yaratan...

Meselenin bu yanı gözardı edildiğinde, “büyük şehirlerin kalabalığı ve kültürel farklılık büyük ve düzensiz ve güvensiz bir şehir gelişimini beraberinde getirmektedir” (Ergun & Yirmibeşoğlu, 2005: 295) gibi yeni-Malthuşçu bir iddianın yola çıkarak “haritalar çıkarmak” ve orada kalmak yeterli oluyor. Bu haritaların üzerinde; firmalar mekansal hareketlilikte bulunup yeni yer seçimleri yapıyor (Dalğakran, 2005: 104), üst kademe hizmetler MIA’yı tercih ediyor (Berköz ve Eyüboğlu, 2005: 187), konut ve işyerleri yer

⁴ Tam da aynı konuda, bundan 25 yıl önce Tekeli’nin (1980: 321) “kent olgusunun, toplumsal normların dışına çıkışın temel nedeni gibi gösterilmesi ancak gerçek nedenleri tartışmaktan kaçınmanın ya da öne sürülen modelin yeterliliğini gizlemenin bir yolu olmaktadır” önermesini anımsamakta, bir kez anımsadıktan sonra da hiç unutmamakta yarar var...

⁵ Bu yazının girişinde sayılanlara (Castells, Harvey ve Lefebvre’ın çalışmaları) ek olarak bazıları için bkz.: Bourdieu, 1977; Foucault, 1961; 1979; Giddens, 1984; Gottdiener, 1984; Keleş, 1978; Keskinok, 1997; Martindale: 1960; Sengül, 2001; Tekeli, 1982; Werlen, 1988. Bu çalışmaların dağıldığı yaklaşımlar ve temel sorunlar yelpazesi oldukça geniştir; birleşikleri noktaysa, mekânın yansızlığı, apolitikliği ve nesnet(leşime) getirdikleri eleştirinin bir uzantsı olarak toplumsal iktidar ve güç ilişkileriyle olan derlendiri.

seçiminde doğaya yakın olmak istiyor (Ergun & Yirmibeşoğlu, 2005: 298) ya da “yeni ulaşım olanakları” o olanakları kullanacak kenttaşlar için ne diyebileceğine bakmaya gerek görülmeğin “kent makroformu” üzerindeki etkileriyle sınırlandırılacak değerlendirilebiliyor (Öksüz, 2005)...

Bu Öklidyen-mekanistik mekan kavrayışında toplumsal-kültürel anlamlara dair ne vardır? Ya da başka türlü sormak gerekirse, toplumsal-kültürel anlamlar gibi maddi-olmayan “şey”leri iki boyutlu haritalara yerleştirmekle yetinerek, hangi soruları sormaktan kaçınılırız? Bazen söylenenlerden çok söylenmeyenler dehşet düşürür insan. Ve bu söylemenin hangi “bilimsel yöntemler”le nasıl meşurlaştırılabildiği... “Açık kanım odur ki mekansal fetişizm ya da toplumsal dünyanın aşırı mekansallaştırılması, baskıcı söylem ve politikalara kapı aralar” diyen Werlen’i (1993: viii) anımsamakta yarar var herhalde... Ardından döntüp “alkolik evsizler, tinerçiler”i “marjinal gruplar” olarak nitelenmekte bir beis görmeyen, keza “vandalizm”i de “antisosyal bir kişilik bozukluğu”na göndermede bulunarak tanımlayan yaklaşımlara bakmak... Bu kişilik bozukluğudur ki yerel yönetim bütçelerine de ağır yükler getirmektedir zaten (Erkan, 2005: 309-10, 313)... Kriminolojinin, kaltımın hijyeni ile modern psikiyatriye koşut olarak doğuşu tarihsel olarak bir rastlantı mıydı yoksa? Ve bütün bunlarla “mekansal kanunlar”ın keşfi macerasının başlaması arasında hiçbir bağlantı yok muydu gerçekten? O maceranın hala sekmeden sürdüğünü görünce insan... Üstelik bu maceranın sunduğu “mekansal argümanlar”ın, toplumsalı temsil etme ve yorumlama biçimlerinde, örneğin ırkçı ve cinsiyetçi açıklamalarda –niyetlenmiş olmasa da– nasıl uyum içinde bulunduğunu (Werlen, 1993: 5) farkedince... Mekansal nedensellik biyolojik nedensellik kuramları arasında epistemolojik bir yakınlık olduğundandır belki de...

Ne İlgisi Var Mekanla da Planlamayla da Cinsiyetin?!

“Cinsiyet ayrımcılığı ya da eşitsizliğiyle herşeyi bağlantılandırmak zorunda mısınız?.. Yani mekanla nasıl bir ilgisi var cinsiyetin? Ya da plan-

lamayla? Ya da kentle?..” Akademik, mesleki ve / ya da politik çalışmalarını cinsiyetler arası hiyerarşi, eşitsizlik, iktidar üzerine yoğunlaştırılan, geldikleri disiplinleri ya da uğraş verdikleri pratik alanları erillikten çıkarmak üzere çabalayanların sıkça karşılaştıkları soru türleridir bunlar. Öyle ya, erkek-egemenliği değiştirmiş (ataerki deyin diler-seniz, ya da patriyarka) ne oradadır ne burada, ne yerdedir ne gökte... Söz konusu olan, yukarıda tariflendiği üzere “toplumsal-körü” olma geleneğinin hala büyük ölçüde kırılmadığı bir alansa çok daha şiddetli oluyor bu gibi soruların şaşkınlığı, yüklenedikleri kabullenmeme isteği de... Öyle ya, şehir planları mekan planları, cinsiyet eşitsizlikleriyse toplumsal olarak vardır... Ya da zaten toplumsal olan mekana yansır, mekan ne yapısın?!

Bu eleştiri yazısını kaleme alan kişi olarak benim de 29. Dünya Şehircilik Günü Kolokyum’ndaki ortak bildirilerden birinin altında imzam var (Tokman & Alkan, 2005: 467-78)†. Geniş kapsamlı (çok-katımlı) akademik etkinliklerde aşağı yukarı bir on yıldır alışık olduğumuz üzere bir oturumu bile “kapatamamışız”!.. Yalnızca bu tür toplantılarda değil, meseleye yer veren raporlarda, kitaplarda ve dahası örgütsel yapılarla alışkın olduğumuz kalıp “çocuklar, yaşlılar, engelliler ve kadınlar” tarzı bir şeydir. İyi niyetli gibi görünen (“yer ayırıyoruz işte, bir köşecik, orada kendi kendinize konuşun...”) bu kategorileştirme gerçekte cinsiyetçi ideolojinin belli başlı araçlarından birkaçına birden işaret eder: “asıl ve sorunsuz özne”nin dışında kalan, “normdan sapan herkes”in bir bileşeni olarak tanımlama, “sorunlu özne” durumunda görme (Sancar Üşür, 1998: 535-6), ikincilleştirme, kıyıya itme... Eh, insan bazen de “ne olacağım” değil de “neydim” demeli, bir mücadelenin katettiği mesafeleri döntüp değerlendirmeli, bir zamanlar o “ikincil yerler”in bile kendine açıldığını anımsamalı. Nitekim, 63 bildirim sunulduğu Kolokyum’da bir oturum bile oluşturamamışız, ikincilleşmemiş bile!.. Bu elbette, kolokyum düzenleyenlerin kabahati değil; Türkiye’de kent / mekan çalışmalarının hala ne denli cinsiyet-körü olduğunun bir göstergesi.

Öyle ya,
erkek-
egemenliği
dediğimiz
ne ora-
dadır ne
burada, ne
yerdedir
ne gökte...

† Belirtmeliyim ki, burada, okuduğumuz yazıda dile getirilen görüşlerin sorumluluğu tümüyle ve yalnızca bana aittir.

İyimsen bir yaklaşım, cinsler arası eşitlik bakış açısının başka bütün araştırma konularına yedirilmiş olduğu, bir başka deyişle bizim "toplumsal cinsiyetin ana politikalara / kurumsal yapılara / araştırma konu ve yöntemlerine yerleştirilmesi (gender-mainstreaming)" dediğimiz sürecin⁷ başlamış ve tamamlanmış olduğu, dolayısıyla ayrı bir kategorizasyona gerek kalmadığı olabildi. Norveç'te, 1975 yılından bu yana bulunan Eşit Statü için Yerel Komiteler'in başına gelen gibi yani... Bu komiteler kendi topluluklarının cinsler arası eşitlik yönünde ilerleme kaydetmesini sağlamaya çalışırlar. Son yıllarda yapılan kimi çalışmalar birkaç istisna dışında bu Komitelerinin marjinalleşme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Ne var ki bu eğilim bir gerileme olarak değil, tam tersine bir ilerleme olarak değerlendirilmektedir: bu tür ayrı birimler yerine, cinsler arası eşitlik ile ilgili konuları belediye meclislerinin ve karar alma forumlarının genel çerçevesiyle ve işleyişle bütünleştirme yönünde artan bir eğilim vardır. Bu gelişmeye koşut olarak, yerel komitelerin sayısı da giderek azalmaktadır. Elbette, hayal kurmanın sonu yok... "Kentsel Planlamada Güncel Kurumsal Yaklaşımlar ve Stratejiler" (Polat, 2005: 378-90) gibi iddialı bir başlık taşıyan bildiri metnine bile baktığımızda, çoğaltıcı planlamadan müzakereci planlamaya değin birçok kavramı görüyoruz da görülmemekten hala yorulmuyoruz. 1970'lerin ortalarından bu yana kayda değer bir birikim edinmiş olan "feminist coğrafya" akımı, "kadınlar ve planlama" hareketi, geleneksel disipliner iddia ve yönelimlere getirdikleri köktenci eleştiriler, cinsiyet asimetrisini temel bağlam olarak alıp mekana ve kente odaklanan yüzlerce araştırma⁸ böylesine mi görülmeyen diye sormadan edemiyor insan kendine... Gerçekte, bu da bir başka "tartışamama alanı"na işaret ediyor. Bunun kırılabilmesi içinse tam da "bu sizin zamanlık alanınız, bir yeriniz, köşeniz

var, oraya girmek haddimiz değil" alçakgönüllülüğünden sıyrılmak, cehennem giden yolu iyiniyet taşlarıyla döşeli olduğunu unutmamak...

Söz konusu bildirinin (Tokman & Alkan) sunulduğu oturum, konuyla ilgili canlı bir tartışmayla bile sonuçlanmadı ne yazık ki. Oturumun sayın başkanı, değerlendirme konuşmasını yaparken, biz bildirimizi sunarken dinleyicileri saydığını, 38 kadın 23 erkek olduğunu saptadığını söyledi; yine salondaki bir dinleyici Türkiye'de Şehir ve Bölge Planlama ile Mimarlık bölümleri öğrencilerinin çoğunluğunu kızların oluşturduğunu, dolayısıyla zaman içinde belki bizim gösterdiğimiz gibi ayrı bir değerlendirmeye, önerdiğimiz gibi özgül düzenlemelere gerek kalmayacağını belirtti. Eh, bu da bir umuttur elbette, basit bir gerçekliği unutsak: dünya ve bu arada Türkiye nüfusunun yarıdan fazlasının kadın olduğunu ve cinsler arası eşitsizlik ve iktidar meselesinin sayılarla hiçbir ilgisi bulunmadığını...

Bu arada, yine aynı oturumun sonunda sanırım benimle aşağı yukarı aynı rahatsızlıkla paylaşılan bir dinleyicinin "kolokyum sırasında çok az eleştirel bildiri dinledim, bu oturumda şu kadınları biri de engellileri dert edenini iki sunuş denlmenini kendisini sevindirdiği"ni dile getirmesini, yine bir kadın katılımcının araştırmamızla ilgili ayrıntıları öğrenmek istemesi, izleyen oturum sırasında⁹ hem oturum başkanının hem de bildiri sahipleri ve izleyicilerin bazılarının konunun önemine vurgu yapmasını, bir bildiri sahibinin (Sinemlioğlu, 2005) kendine Diyarbakır'da kurulan ve ciddi bir toplumsal gereksinimi karşılayan çamaşır evlerini konu edinmesini, yine bir başka bildiri (Özdemir, 2005: 445) özgün bir planlama deneyiminin kadınların yaşamında ne gibi değişiklikler yarattığının da dikkate alınmasını nazar boncuğları olarak anmalı...

⁷ Toplumsal cinsiyetin ana politikalara yerleştirilmesi, "bir yer ayırma"nın bir adım ilerisi olarak görülebilir. Bu bir adım ötedeki nihil farklılık, Mitchell ve Oakley'in (1984:17,20) işaret ettiği, harita yapımında "arazide dolaşmak" ile "çizim tahtasına geri dönmek" arasındaki ayrım benzer. Bundan böyle, dünyayı, kadınları da içine alacak bir bakış açısından yeniden yorumlamak, kadınları "katmak" değil, bakış açısını "yeniden kurmak" söz konusudur.

⁸ Yalnızca bazıları için bkz: Alkan, 1999, 2000, 2005; Andrew & Moore Milroy, 1988; Ardener, 1981; Ayata & Ayata, 1996; Beall, 1996; Blunt & Rose, 1994; Boles, 1986; Bowlby, Ford & Mackenzie, 1981; Bruegal, 1973; Burnett, 1973; Christophersen, 1989; Ecevit, 1995; Eneju & Save, 1974; Garber & Turner, 1995; Greed, 1994; Hamford, 1996; Hayden, 1982; Hayford, 1974; Kayastı, 1996; Kümbeoğlu, 2001; Loyd, 1975; Mackenzie & Rose, 1983; Mackenzie, 1986, 1989a, 1989b; Markusen, 1980; Matrix, 1984; Mazey & Lee, 1983; McDowell, 1989, 1993, 1997; Momen & Townsend, 1987; Monk & Hanson, 1982; Özgüç, 1998; Radokı, 1996; Rose, 1993a, 1993b; Sanderecock & Forsyth, 1992; Short, 1999; Takmaz Nişancıoğlu, 1996; Tivers, 1978; Wekerle, Peterson & Morley, 1980; Wedel, 2001; WSGIBIG, 1984; White, 1999; Zelinsky, Monk & Hanson, 1982.

⁹ Fulin Bölén'in oturum başkanlığında "Toplumsal Kurumsal Organizasyon ve Çok Paydaşlı Yönetim" oturumu (8 Kasım 2005)

Sonsöz Yerine...

Bu, "sonsöz"ün söylenebileceği bir nokta değil. Gerçekte, son söz'ün söylenmesi toplumsal bilim-ler ve disiplinlerin hiçbir anında olanaklı değil. Tıpkı mekanın ve toplumsallığın biçimlenmesi, yeniden ve yeniden biçimlenmesinde "kıyamet"e değin bir son nokta olamayacağı gibi. Durduğum yerden ve baktığım pencereden çekmeye çalıştığım fotoğrafı "kıyamet alametleri"nden sayasım gelmiyor. Bu yitizdendir ki, "son söz"ü Ten ve Taş arasındaki değişken ilişkiler üzerinden insan yer-leşimlerinin tarihini okuyup belki de hep parçalan-mamız ve parçalamamız gereğini –yeniden yeni ve başka bir bütün kurabilmek üzere- bize anım-satan Richard Sennett'ye bırakıyorum; "şehir" sözcüğü yerine "şehir çalışmaları"nı, "mekan" sözcüğü yerine "alan"ı koymayı önererek:

"Mekanları insanın kendi suretine uygun olarak tutarlı ve bütün hale getirilen şehir bir iktidar yeri hizmeti görmüştür. Şehir ayrıca bu başat imgelelerde çatlakların başgösterdiği mekan da olmuştur. Şehir birbirlerinden farklı insanları bir araya getirir, toplumsal hayatın karmaşık-lığını yoğunlaştırır, insanları birbirine yabancı olarak sunar. Kent deneyiminin bütün bu yönleri –farklılık, karmaşıklık, yabancılık- tahakküme direnme imkanı verirler. Bu sarp ve çetin kent coğrafyası belli bir ahlaki vaatte bulunur. Kendile-rini Cennet Bahçesi'nden sürülmüş kişiler olarak kabul edenlere bir yuva olabilir." (Sennett, 1994 –çev.2002: 20)

Kaynakça

ALKAN, Ayten (1999) Toplumsal Cinsiyet ve Kent Planlaması, SBF Dergisi 54-4 (Ekim-Aralık) 1-29.
----- (2000) "Özel Alan - Kamusal Alan" Ayrımın Feminist Eleştirisi Çerçevesinde Kentel Mekan, Kültür ve İletişim 3(1) Kış: 71-95.
----- (2005) Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı (Ankara: Dipnot)
ANDREW, Caroline & Beth MOORE MILROY (ed.) (1988) Life Spaces: Gender, Household, Employment (Vancouver: University of British Columbia Press)
ARDENER, Shirley (ed.) (1981) Women and Space: Ground Rules and Social Maps (London)
AYATA, Ayşe Güneş & Sencer AYATA (1996) Konut Alanları, Cemaat İlişkileri ve Kent Kültüründe

Kadınlar, Diğerlerinin Konut Sorunları (der.Emine M. Komut) (Ankara: TMMOB) 65-70.

BEALL, Jo (1996) Urban Governance: Why Gender Matters (UNDP, Gender in Development Monograph Series, No.1)

BERKÖZ, Lale ve Engin EYÜBOĞLU (2005) Yabancı Sermayeli Üretici Hizmet Firmalarının İstanbul'daki Mekansal Dağılımları, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 179-201

BLUNT, Alison & Gillian ROSE (ed) (1994) Writing Women and Space: Colonial and Post-Colonial Geographies (New York & London)

BOLES, J. (ed.) (1986) The Egalitarian City: Issues of Rights, Distribution, Access and Power (New York: Praeger)

BOURDIEU, Pierre (1977) Outline of a Theory of Practice (Cambridge Uni. Press)

BOWLBY, S., J. FOORD & Suzanne MACKENZIE (1981) Feminism and Geography, Area 13, 711-16

BURGESS, Ernest W., Donald J. BOGUE (1964) Research in Urban Society: A Long View, Contributions to Urban Sociology (ed. Ernest W. Burgess & Donald J. Bogue) (USA: University of Chicago Press) 1-14.

BURNETT, P. (1973) Social Change, the Status of Women and Models of City Form and Development, Antipode 5: 57-62

BRUEGAL, I. (1973) Cities, Women and Social Class: a Comment, Antipode 5: 62-3

CASTELLS, Manuel (1977) The Urban Question: A Marxist Approach (tr. Alan Sheridan) (London: Edward Arnold) [Orijinali: La Question Urbaine (1972) (Paris: François Maspero)]

CHRISTOPHERSON, Susan (1989) On Being Outside 'The Project', Antipode 21-2: 83-9

DALGAKIRAN, Ahu (2005) İzmir'de Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Özelinde Ticari Aktivitenin Değişen Coğrafyası (1980-2000) 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 96-108.

ECEVİT, Yıldız (1995) Kentel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri,

PLANLAMA
2006/1

1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar (der. Şirin Tekeli) (İstanbul: İletişim) 117-28.

ENJEU, C. & J. SAVE (1974) The City: Off Limits to Women, *Liberation* 18: 9-13

ERGUN, Nilgün & Funda YIRMIŞEŞOĞLU (2005) İstanbul'da 2000-2004 Yılları Arasında Suçun Mekansal Dağılımı, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 295-308

ERKAN, Nilgün Çolpan (2005) Yaşam Kalitesini Etkileyen Bir Faktör: Kentsel Vandalizm, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 309-16

FOUCAULT, Michel (1961) Folie et Dérasion (Paris: Plon) [(1992-3) Akıl ve Akıl Bozukluğu: Klasik Çağda Deliliğin Tarihi (çev. M. Ali Kılıçbay) (Ankara: İmge) C:1-3]

----- (1975) Surveillir et Punir (Paris: Plon) [(1992) Disiplin ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu (çev. M. Ali Kılıçbay) (Ankara: İmge)]

GARBER, Judith A. & Robyne S. TURNER (1995) *Gender in Urban Research* (California: Sage)

GIDDENS, Anthony (1984) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration* (Oxford: Blackwell)

GOTTDIENER, Mark (1984 – Türkçe çev. 2001) Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru (çev. Çağatay Keskinok) *Praksis* 5.2 (Kent ve Kapitalizm) (Bahar 2001) 248-70. [Orijinali: Smith, Michael Peter (ed.) (1984) *Cities in Transformation* (London: Sage) içinde]

GREED, Clara (1994) *Women and Planning* (London & New York: Routledge)

HAMFORD, Susan (1996) Spatial Divisions and Women's Initiatives in British Local Government, *Geoforum*, Vol.20, No.2: 161-4.

HARVEY, David (1973) *Social Justice and the City* (London: Edward Arnold) [(1996) *Sosyal Adalet ve Şehir* (çev. Mehmet Morali) İstanbul: Metis]

HAYDEN, Dolores (1982) *The Grand Domestic Revolution: a History of Feminist Designs for American Homes, Neighbourhoods and Cities* (Cambridge, Mass.: MIT Press)

HAYFORD, A. (1974) *The Geography of Women: A Historical Introduction*, *Antipode* 6: 1-19,

İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası (2005) 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar (İstanbul)

KATZNELSON, Ira (1988) Preface, *Social Justice and the City* (David Harvey) (London: Edward Arnold)

KAYASÜ, Serap (1996) Kadın, Evde Üretim, Konut, Diğerleri'nin Konut Sorunları (der.Emine M. Komut) (Ankara: TMMOB) 140-145.

KELEŞ, Ruşen (1978) İdeolojiler, Kent Politikaları ve Üçüncü Dünya, *SBF Dergisi* C.31, S.1-4: 5-19

KESKİNOK, Çağatay (1997) *State and the (Re)Production of Urban Space* (Ankara: METU)

KÜMBETOĞLU, Belkıs (2001) Kentsel Alan ve Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet, Yerli Bir Feminizme Doğru (der. Aynur İlyasoğlu & Necla Akgökçe) (İstanbul: Sel) 259-82.

LEFEBVRE, Henri (1973) *La Production de l'Espace* (Paris: Editions Anthropos)

----- (1976) Reflections on the Politics of Space, *Antipode* 8/2: 30-7 [aynı makale Richard Peet (ed.) (1997) *Radical Geography: Alternative Viewpoints on Contemporary Social Issues* (London: Methuen & CO) 339-52]

LOYD, B. (1975) Women's Place, Men's Place, *Landscape* 20: 10-3

MACKENZIE, Suzanne & D. ROSE (1983) *Industrial Change, the Domestic Economy and Home Life, Redundant Spaces in Cities and Regions? Studies in Industrial Decline and Social Change* (ed. J. Anderson, S. Duncan & R. Hudson) (London: Academic Press) 155-99.

MACKENZIE, Suzanne (1986) *Women's Responses to Economic Structuring: Changing Gender, Changing Space, The Politics of Diversity: Feminism, Marxism and Canadian Society*, (ed. M. Barrett & R. Hamilton) (London: Verso)

----- (1989a) *Restructuring the Relations of Work and Life: Women as Environmental Actors, Feminism as Geographic Analysis, Remaking Human Geography* (ed. A. Kobayashi & S. Mackenzie) (London: Unwin Hyman) 40-61.

----- (1989b) *Women in the City, New Models in Geography - Vol. Two* (ed. Richard Peet & Nigel

Thrift) (London: Unwin Hyman) 109-26 [Türkçesi için: (2002) Kentte Kadınlar, 20. Yüzyıl Kenti (der. & çev. B. Duru & A. Alkan) (Ankara: İmge) 249-84]

MARKUSEN, Ann (1980) City Spatial Structure, Women's Household Work and National Urban Policy, Signs: Journal of Women in Culture and Society 5, 3 (Supplement) 23-44.

MARTINDALE, Don (2000 – İng. orj. 1960) Önsöz, Şehir: Modern Kentin Oluşumu (Max Weber) (çev. Musa Ceylan) (İstanbul: Bakış) 5-71.

MATRIX (1984) Making Space: Women and the Man-Made Environment (London: Pluto Press)

MAZEY, M. & D. LEE (1983) Her Space, Her Place: A Geography of Women (Washington DC: Association of American Geographers)

MCDOWELL, Linda (1989) Women, Gender and the Organisation of Space, Horizons in Human Geography (ed. D. Gregory & R. Walford) (Macmillan) 136-51

----- (1993) Space, Place and Gender Relations, Progress in Human Geography 17 (2) 157-79

----- (1997) Capital Culture: Gender at Work in the City (London: Blackwell)

MITCHELL, Juliet & Ann OAKLEY (1984) Giriş, Kadın ve Eşitlik (der. Juliet Mitchell ve Ann Oakley) (çev. Fatmagül Berktaş) (İstanbul: Kaynak) 11-22

MOMSEN, Janet Henshall & Janet TOWNSEND (ed.) (1987) Geography of Gender in the Third World (London: Hutchinson)

MONK, J. & S. HANSON (1982) On not Excluding Half the Human in Geography, Professional Geographer 34: 11-23.

ÖKSÜZ, Ahmet Melih (2005) Bölgesel Merkez Olarak Trabzon Kenti Gelişimi: Yeni Ulaşım Olanakları – Kent Makroformu İlişkisi, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 170-80.

ÖZDEMİR, Semahat (2005) Karaburun Yarımadası Pratiğinden Planlama Pratiğimize Aktarabileceklerimiz, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 441-7

ÖZGÜÇ, Nazmiye (1998) Kadınların Coğrafyası (İstanbul: Çanta)

POLAT, Erkan (2005) Kentel Planlamada Güncel Kuramsal Yaklaşımlar ve Stratejiler, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 378-90

RADOKI, Carole (1996) Women in the City of Man: Recent Contributions to the Gender and Human Settlements Debate, Gender and Development 1 (Vol.4) 57-60

ROSE, Gillian (1993a) Feminism and Geography: The Limits of Geographical Knowledge (UK: Blackwell, Polity Press)

----- (1993b) Progress in Geography and Gender. Or Something Else, Progress in Human Geography 17/4: 531-7.

SANCAR ÜŞÜR, Serpil (1998) Siyasal Alanda Cinsiyetçilik ve Kadınların Söylemsel Kuşatılmışlığı, 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek (19-21 Kasım 1997 tarihli sempozyum bildirileri) (der. Oya Çitçi) (Ankara: TODAİE) 531-42.

SANDERCOCK, Lonie & Ann FORSYTH (1992) A Gender Agenda: New Directions for Planning Theory, Journal of the American Planning Association 58 (1) 49-59.

SENNETT, Richard (2002 – orj.1994) Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir (çev. Tuncay Birkan) (İstanbul: Metis)

SHORT, John Rennie (1999) Gender, Space and Power, The Urban Order: An Introduction to Cities, Culture and Power (John Rennie Short) (UK.: Blackwell) 307-30.

SİNEMİLLİOĞLU, Mustafa Oğuz (2005) Yerleşme ve Yönetişim Bağlamında Diyarbakır; Bir Yerel Örgütlenme Örneği ve Toplumsal Yaşama Yansımaları, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 517-26.

ŞENGÜL, Tark (2001) KentSEL Çelişki ve Siyaset (Ankara: Demokrasi Kitaplığı)

TAKMAZ NİŞANCIOĞLU, Şule (1996) Kadınlar Düşünen Konut Planlaması, Diğerlerinin Konut Sorunları (der.Emine M. Komut) (Ankara: TMMOB) 81-9.

TEKELİ, İlhan (1980) Kent-Suçluluk ve Şiddet [(1982) Türkiye'de Kentleşme Yazıları (Ankara: Turhan) içinde]

----- (1986) Türkiye’de Kent Planlamının Kurumsallaşması ve Günümüzdeki Sorunları, 10. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu (İstanbul) [Tekrar basım: Kent Planlaması Konuşmaları – 1991 içinde]

TIVERS, J. (1978) How the Other Half Lives: The Geographical Study of Women, Area 10: 302-6

TOKMAN, L. Yıldız & Ayten ALKAN (2005) Yerel Politika ve Planlamayla Cinsler-arası Eşitlik Bakış Açısının Bütünleştirilmesi: “Yarın için Bugünden” Kampanyası Deneyimi, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 467-78

WEDEL, Heidi (2001) Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekonularında Kadınların Siyasal Katılımı (çev. Can Kurultay) (İstanbul: Metis)

WEKERLE, G., R. PETERSON & D. MORLEY (ed) (1980) New Space for Women (Boulder, Westview Press Col.)

WERLEN, Benno (1988) Gesellschaft, Handlung und Raum (Stuttgart: Franz Steiner) [İngilizce basım: (1993) Society, Action and Space (tr. Gayna Walls) (London: Routledge)]

WGSIGIB (Women and Geography Study Group of the Institute of British Geographers) (1984) Geography and Gender: An Introduction to Feminist Geography (London: Hutchinson)

WHITE, Jenny B. (1999) Para ile Akriba: Kentsel Türkiye’de Kadın Emegi (çev. Aksu Bora) (İstanbul: İletişim)

ZELINSKY, W., J. MONK & S. HANSON (1982) Women and Geography: A Review and Prospectus, Progress in Human Geography 6: 317-66.

Türkiye’de Çevresel Etki Değerlendirmesinin Tarihsel Süreçteki Gelişimi(*)

Gencay SERTER

Sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için kullanılan bir araç olarak ortaya çıkan Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) bu çalışma içerisinde incelenmiştir. Çalışmada esas olarak ÇED Yönetmeliği’nin 1993-2003 yılları arasında geçirdiği 3 revizyon incelenmiş, yapılan bu değişikliklerin üzerinden ülkemizdeki çevre politikalarının gelişimi ve bu değişikliklerin arkasında yatan sosyo-ekonomik ve politik nedenler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışma temelde üç ana bölüm üzerinde kurgulanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde ÇED’in tanımı ve içeriğiyle beraber dünyadaki gelişimi kısaca incelenmiştir. İkinci bölümde ise ÇED’in Türkiye’deki tarihsel gelişimi incelenerek bu gelişimlerin itici gücü olan sosyo-ekonomik ve politik nedenler ortaya konmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise ÇED sürecinde yaşanan zorluklar, ÇED sürecine ilişkin çözüm önerileri ve genel olarak Türkiye’de çevre politikaları tartışılmıştır.

ÇED NEDİR?

1970’li yıllardan başlayarak çevre sorunlarına karşı artan duyarlılık, kalkınma ile çevre arasındaki sıkı ilişkiyi de gündeme getirmiştir. Önceleri kalkınmanın çevresel etkilerinin gider-

ilmesi yöntemi kabul edilen “tepki-ve-tedavi” (react-and-cure) stratejisinin, diğer bir deyişle, önce kirletip sonra temizleme yaklaşımının teknolojik açıdan olduğu kadar ekonomik açıdan da güçlüğü ortaya çıktıkça başka bir stratejiye, “tahmin-ve-önleme” (anticipate-and-prevent) stratejisine geçilmesi gereği anlaşılmıştır. (Özer, 1996: 12) Kalkınmanın çevre üzerinde yarattığı ağır tahribatı onarmamın ve kirlilikleri gidermenin pahası yükseldikçe, çevreyi tahrip etmeden ve kirlilmeden kalkınmanın daha akılcı bir yaklaşım olacağı anlayışı, ÇED’in geliştirilmesinin temel nedeni olmuştur. (Özer, 1996: 14)

Bugüne kadar “tahmin ve önleme” stratejisinin uygulama araçlarından biri olan ÇED sürecine ilişkin yerli ve yabancı kaynaklar içerisinde birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlamaların hepsinin üzerinde birleştiği temel nokta ÇED’in öncelikle faaliyet öncesinde başlayan ve inşaat aşamasıyla etkilerinin gözlenmeye başlanıp, faaliyet sona erdikten sonra da devam eden bir izleme ve değerlendirme süreci olduğudur. Bir izleme ve değerlendirme süreci olarak tanımlayabileceğimiz ÇED temelde üç temel basamaktan oluşmaktadır. Eleme, Kapsamlaştırma ve İzleme olarak adlandırılan ÇED süreci içerisindeki bu basamaklar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Şehir Plancısı
Çevre ve Orman
Bakanlığı

* Bu yazı Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü, Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalı’nda “Çevresel Etki Değerlendirme Sürecinin Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) – Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) ilişkisi” adlı Yüksek Lisans Tezini temel alınarak hazırlanmıştır.

PLANLAMA
2006/1

Eleme

ÇED sürecinde "Eleme" (Screening), ÇED Raporu hazırlanacak projeler ile hazırlanmayacakları ayırtmak için yapılan bir iştir. Bu eleme işinde amaç, proje içerisindeki faaliyetler veya faaliyetlerin çevresel etkilerinin büyüklüğüne ve çevre için önem arz edip etmemesine göre projenin ÇED sürecine dahil edilip edilmeyeceğine karar verilmesidir. Bu sayede hem yatırımcının hem de ÇED sürecindeki sorumlu kurum, kuruluş ve kişilerin gereksiz yere zaman, emek ve para harcamaları engellenmektedir. (Doğan, 2003: 14)

Kapsamlaştırma

Kapsamlaştırma (Scoping) kısaca, hazırlanacak olan ÇED raporunun kapsamını belirleme sürecidir. Farklı sektörlerle ait faaliyetlerle ilgili projeler için hazırlanacak ÇED raporlarının içeriği ve bu faaliyetlere uygun olarak işletilecek ÇED süreçlerinin birbirinden farklı olacağı açıktır. Aynı sektöre ait bir faaliyetin değişik alanlarda yarattığı etkinin ölçüsü ve önemi de farklı olabilmektedir.

"Hangi faaliyetler ÇED sürecine dahil edilecek sorusu" Eleme basamağıyla cevaplanırken, "Değişik yerlerde gerçekleşecek olan çeşitli faaliyetlere ait hazırlanacak ÇED raporlarının içeriği ne olmalı ve neleri kapsamalıdır?" sorusu da ÇED süreci içerisindeki Kapsamlaştırma basamağında cevaplanmaktadır.

İzleme

İzleme (monitoring) ÇED süreci içerisindeki en son basamaktır. ÇED Raporu, bilimsel bir doküman olmasının yanında içerisinde belirli taahhütleri de barındırır. İzleme sürecinde, ÇED Raporu içerisinde yer alan bu taahhütlerin yerine getirilip getirilmediği test edilir. Kapsamlaştırma ve eleme basamaklarında olduğu gibi izleme basamağında kullanılacak belirli bilimsel yöntemler yoktur. (Doğan, 2003: 15) Ancak, ÇED raporunda ortaya konan şartların ve kararın kendisinin gerçekte karar verildiği şekilde uygulanmasını sağlayacak bir mekanizmanın ortaya konması zorunludur.

ÇED'İN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

Çevresel Etki Değerlendirme sürecine ilişkin ülkemizde ilk yasal düzenleme 11 Ağustos

1983'de yürürlüğe konan 2872 sayılı Çevre Kanunu'dur. Bu kanunun 10. maddesi şu şekildedir: "Gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler bir Çevresel Etki Değerlendirme Raporu hazırlarlar. Bu raporda çevreye yapılabilecek tüm etkiler göz önünde bulundurularak çevre kirlenmesine sebep olabilecek atık ve atıkların ne şekilde zararsız hale getirilebileceği ve bu hususta alınacak önlemler belirlenir." (RG 18132, 11.08.1983)

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun kabulünden on yıl sonra 7 Şubat 1993 tarihinde ilk ÇED yönetmeliği 21489 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sonrasında bu yönetmelik üç kez revize edilerek bugün yürürlükteki son şeklini almıştır.

1993 ÇED Yönetmeliği

7 Şubat 1993 tarihinde, 21489 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren bu ilk ÇED yönetmeliğinin amacı 1. maddesi içerisinde "...; gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kamu veya özel sektöre ait kurum, kuruluş ve işletmelerin yatırım kararlarının çevre üzerinde yapabilecekleri tüm etkilerin belirlenerek değerlendirilmesi, tespit edilen olumsuz etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi ve alternatiflerin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilecek Çevresel Etki Değerlendirilmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik esasların düzenlenmesidir." şeklinde belirtilmiştir. (RG 21489, 07.02.1993)

Bu yönetmeliğin 1997, 2002 ve 2003 yıllarında yürürlüğe girmiş olan diğer yönetmeliklerle kıyaslandığında çok daha basit bir işleyişin ve çok daha dar bir kapsamın olduğu görülmektedir. Bu yönetmelikte ÇED ve ÖN-ÇED işleyişi Şekil: 1'de gösterilmiştir.

1993 ÇED Yönetmeliğinde "Eleme" basamağında, ÇED sürecinde değerlendirilecek faaliyetler kabaca sektörel bir ayrıma göre seçilmiş olup faaliyetlerin kapasitelerine göre ayrıştırılması yöntemi bu yönetmelikte uygulanmamıştır. Bir başka deyişle kapasiteleri ne olursa olsun bütün faaliyetler içinde buldukları sektörlerle göre ÇED sürecine tabi tutulmuşlardır. Projenin türünden başka eleme sürecinde ele alınan

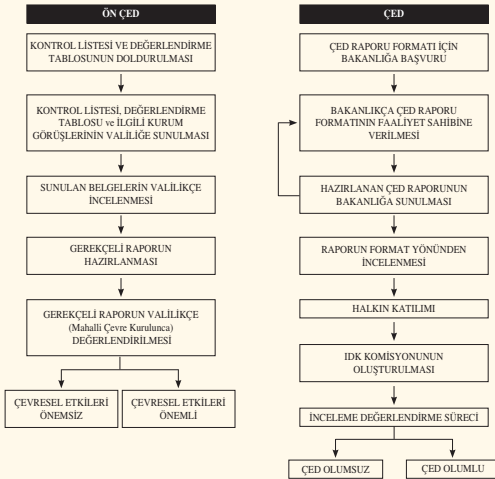
bir diğ er kriter ise projenin üzerine kurulacağı alanın özelliğ idir. Projenin üzerinde kurulacağı alanı sınıflandırmak için bu yönetmelikte "Hassas Yöre" tanımı getirilmiş ve faaliyetler kirleticilik durumlarından ö te, hassas yö re içerisinde olup olmamalarına göre elemeye tabi tutulmuşlardır.

1993 yönetmeliğ inde; kapsamaştırma basamağ ında kirleticilik yükü daha az olan faaliyetler için uygulanan ÖN-ÇED işleyişinin oldukça basit olduğu görülmü ştür. ÖN-ÇED'e tabi faaliyetler için herhangi bir rapor hazırlanması gerekmemektedir. Karar vericiler bu tür faaliyetleri yönetmeliğ in EK IV içerisinde yer alan Ön Araştırma Kontrol Listesine göre değerlendirmişlerdir. Bu tabloya göre yapılan değerlendirme sonucunda Valilikler iki çeş it karar verebilmekteydiler: "Çevresel Etkileri Önemlidir" ya da "Çevresel Etkileri Önemli Değ ildir". Bu yönetmeliğ e göre Çevresel Etkileri Önemli kararı çıkan bir faaliyet için ÇED Raporu

hazırlama yükümlülüğ ü getirilmişken; Çevresel Etkileri Önemli Değ ildir kararı verilen faaliyetler için yönetmeliğ in Ek-5 bölümünde yer alan tabloya göre yapılacak basit bir değerlendirme yeterli görülmüş tür.

1997 ÇED Yönetmeliğ i

23.06.1997 tarihinde 23028 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Yönetmelik ile 1993 Yönetmeliğ i arasında göze çarpan ilk farklılık 1997 Yönetmeliğ inin amaç maddesi içerisinde alternatiflerin değerlendirilmesi hükümünün bulunmamasıdır. Alternatiflerin değerlendirilmesi 1993 Yönetmeliğ i içerisinde ana amaçlardan biri iken 1997 Yönetmeliğ i ile birlikte bu anlayış yok olmuştur. Bir başka farklılık ise 1993 Yönetmeliğ i ile kıyaslandığında 1997 yönetmeliğ inde Tarama ve Kapsamaştırma basamaklarının oldukça detaylı ve kapsamlı olmasıdır. Eleme basamağ ı

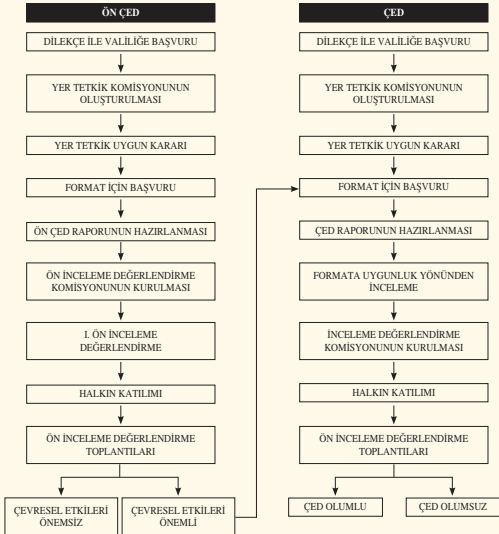
Şekil 1: 1993 ÇED Yönetmeliğ i ÇED ve ÖN-ÇED Süreçleri Akış Şeması.

1993 Yönetmeliğinde sadece sektörlere göre yapılırken, 1997 yönetmeliğinde kapasite ayırımı da eleme süreci için önemli kriterlerden biri haline gelmiştir.

Bu yönetmelikle gelen en önemli yenilik ise ÖN-ÇED sürecine tabi faaliyetler için de rapor hazırlama zorunluluğunun getirilmiş olmasıdır. Bir önceki yönetmelikte ÇED ÖN Araştırma sürecine dahil projeler için sadece yönetmeliğin içerisinde yer alan Ön Araştırma Kontrol Listesine göre basit bir değerlendirme yapılması mümkün iken 1997 yönetmeliği ile bu faaliyetler için de rapor hazırlama zorunluluğu getirilmiştir. Ancak, bir önceki yönetmelikte bulunan "Hassas Yöre" tanımı 1997 yönetmeliğinde yer almamıştır. Bir

başka deyişle artık, projenin üzerine kurulacağı alanın özelliği eleme sürecinde dikkate alınacak kriterlerden değildir. 1993 yönetmeliğinde eleme basamağında sektör ve projenin üzerine kurulacağı alan dikkate alınırken 1997 yönetmeliğinde sektör ve kapasiteye göre bir ayırım yapılmıştır.

1997 yönetmeliğinde, ÇED ve ÖN-ÇED Raporlarının hazırlığı profesyonel ekipler tarafından yapılmıştır. Değerlendirme süreci uzmanlaşmış ve uzamıştır. Bu kapsamlı süreç yeni bir sektör olan ÇED bürolarının yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Zaten bu yönetmeliğin hemen ardından 12.08.1999 tarih ve 23784 sayılı Resmî Gazete'de "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği Uyarınca Rapor Hazırlayacak Olanlara Yeterlik

Şekil 2: 1997 ÇED Yönetmeliği ÇED ve ÖN-ÇED Süreçleri Akış Şeması.

Belgesi Verilmesine İlişkin Tebliğ” yayımlanmış ve rapor hazırlayan kuruluşlara ilişkin düzenlemeler getirilmiştir.

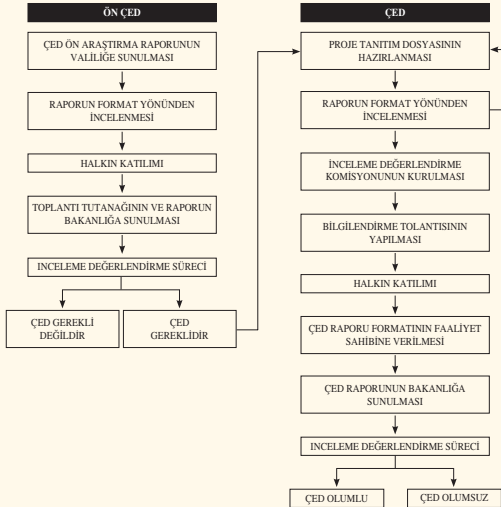
2002 ÇED Yönetmeliği

ÇED Avrupa Birliği'nin çevre politikalarında anahtar bir role sahiptir. Bu özelliğinden ötürü Avrupa Birliği'ndeki gelişmelere paralel olarak üyelik sürecinde bir ülke olarak Türkiye'de ÇED yönetmeliğini sürekli yenilemiştir. Bu sürecin sonucunda Çevre Bakanlığı 06.06.2002 tarihinde 24666 sayılı Resmî Gazete'de yeni ÇED yönetmeliğini yayımlamıştır.

Yönetmeliğin kapsamla ilgili olan 2. maddesinde önceki iki yönetmelikte olmayan “Çevresel etki değerlendirmesi sisteminin, çevre yönetiminde etkin ve yaygın biçimde uygulanabilmesi ve

kurumsal yapısının güçlendirilmesi için gerekli eğitim çalışmalarını kapsar” (RG 24666, 06.06.2002) maddesi bulunmaktadır. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere Çevresel Etki Değerlendirmesi üzerine eğitim ve ilgili tarafların kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi bu yönetmelikte ele alınmış ve Bakanlığa bu konuda görev yüklenmiştir.

2002 yönetmeliği içerisinde bir diğer farklılık ise Madde 4: Tanımlar ve Kısaltmalar içerisinde olmuştur. Bu yönetmelikle birlikte önceki diğer iki yönetmelikte yer almayan Çevresel Etki Değerlendirmesi Süreci bu madde içerisinde “...: Gerçekleştirilmesi planlanan projenin çevresel etki değerlendirmesinin yapılması için 8 ve 17 nci maddelerde belirtilen başvuru ile başlayan ve işletme sonrası çalışmaların uygun

Şekil 3: 2002 ÇED Yönetmeliği ÇED ve ÖN-ÇED Süreçleri Akış Şeması.

hale geldiğinin belirlenmesi ile sona eren süreç" (RG 24666, 06.06.2002) olarak tanımlanmıştır. Ancak ÇED ile ilgili olarak yapılan bütün bilimsel tanımlamalarda ÇED süreci yönetmeliğin belli maddeleri arasında tanımlanabilen yapay bir süreç olarak değil; faaliyet öncesi, inşaat safhası, işletme safhası ve işletme sonrası dönemlerin hepsini kapsayan, sürekliliği olan bir süreç olarak tanımlanmıştır. Yönetmelik içerisinde böyle bir tanımın yapılmasının sebebi ÇED sürecinin yatırımcı kurum ve kuruluşlar tarafından her zaman süre uzunluğu yönünden eleştirilmesi ve ilgili Bakanlığın bu baskıları azaltmak üzere bu süreci tanımlama yoluna gitmiş olmasıdır. Ancak, faaliyetlerin çevresel etkileri sürekli ve bu etkilerin sürekli olarak ölçülüp değerlendirilmesi gereği vardır. Tanımlanan sadece ÇED belgesi almak için bürokrasi içerisinde geçen sürenin tanımı olup bu süre kaygısı da bundan sonraki yönetmelikte iyice kendini gösterecektir.

Çevre ile ilgili olarak hazırlanmış ulusal ve uluslararası hukuka dahil metinlerin bu yönetmelik içerisinde yer alması 2002 yönetmeliğinin, 1997 yönetmeliği ile kıyaslandığında ortaya çıkan üstünlüklerindedir. Ayrıca bu yönetmelikte çevresel etkinin sadece faaliyete göre değil faaliyetin kurulacağı alana göre de tanımlanması çabası vardır. 1993 yönetmeliğinde varken, 1997 yönetmeliğinde bulunmayan duyarlı yörelerin 2002 yönetmeliği içerisinde Ek -5 listesinde yer almasına rağmen ÇED süreci içerisinde nasıl kullanılacağı veya bu alanlar içerisinde diğer alanlardan farklı olarak nasıl bir değerlendirme sürecinin uygulanacağı yönetmelik içerisinde yeterince açıklanmamıştır.

2002 yönetmeliği'nin 1997 yönetmeliği ile en büyük farklılığı ise ek listelerde ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği Direktifi'nin hemen hemen aynı Türkçeye çevrilerek oluşturulan ek listeler 2002 ÇED yönetmeliği'nin en çok eleştirilen yönü olmuştur.

Diğer önemli bir farklılık olarak da "Halkın Katılımı" safhası, 2002 yönetmeliğinde önceki yönetmeliklerden daha etkin bir hale gelmiştir. Örneğin 1997 Yönetmeliğinde İnceleme Değerlendirme Komisyonu'nun 1. toplantısından sonra yapılan Halkın Katılımı Toplantısı, 2002 yönetmeliğinde Bilgilendirme Toplantısından önceye konulmuştur. (Bkz. Şekil: 3) Bu sayede kurumların resmi görüşlerini bildirmeden veya herhangi bir teknik

değerlendirme yapılmadan önce projeden etkilenen kişilerle faaliyetle ilgili görüşlerinin dinlenmesi esası getirilmiştir.

Ayrıca bu yönetmelikte bir önceki yönetmelikte bulunan "Yer Tetkik Süreci" kaldırılmıştır. Bu yenilik özellikle mülga Çevre Bakanlığı'nın taşra teşkilatları olan ve Valiliklere bağlı olarak faaliyet gösteren İl Çevre Müdürlükleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Çünkü Yer Tetkik sürecinde Türkiye'de arazi kullanımına ilişkin verileri olan belli başlı kurumlara faaliyet alanına ilişkin görüş bildirme zorunluluğu getirilmiştir. Bu veri tabanı ve bilgi sistemlerinin gelişmediği ülkemizde ÇED Gereklidir veya ÇED Gerekli Değildir kararını verecek olan Valilikler için güven sağlayan bir durum iken 2002 yönetmeliğinde süreci hızlandırmak adına yapılan bu yenilik sonucunda veri tabanından yoksun olan valiliklere faaliyetlere ilişkin değerlendirme yapımları istenmiş bu da Valilikleri ağır bir yükümlülüğe altına sokmuştur. Açıkça ifade edilmese de bu yönetmelikle süreci hızlandırmak adına çevre tanımının kapsamı daraltılmış ve kurumlara yatırımlarla ilgili olarak görüş sorma zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Bir başka ifade ile ÇED Yönetmeliğinde yapılan değişikliklerle ÇED süreci hızlanmış bununla beraber kapsamı daralmıştır.

2003 ÇED Yönetmeliği

Şu anda yürürlükte olan ve 16.12.2003 tarih ve 25318 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2003 yönetmeliğinin 2. maddesinde kapsama ilgili olarak önceki yönetmeliklerden farklı olarak Proje Tanıtım Dosyası ve izleme sürecinin etkinleştirilmesi maksadıyla izlemeye ilişkin hükümler yer almıştır.

Bu yönetmelikle birlikte ÖN ÇED Raporu kalkmış onun yerine Proje Tanıtım Dosyası, ÇED süreci içerisindeki yerini almıştır. Hemen belirtmek gerekir ki bu yönetmelik öncelikle ÇED sürecini kısaltmak maksadıyla hazırlanmış bir yönetmeliktir. Bu anlamda ÖN ÇED Raporunun isminin değişerek Proje Tanıtım Dosyası haline gelmesi basit bir isim değişikliğinden fazlasını ifade etmektedir. Bu dosya ÖN ÇED Raporları ile kıyaslandığında kapsamı oldukça dar bir döküman olmuştur.

Ayrıca bu yönetmelikle önceki yönetmeliklerde olmayan bir başka rapor türü daha gündeme gel-

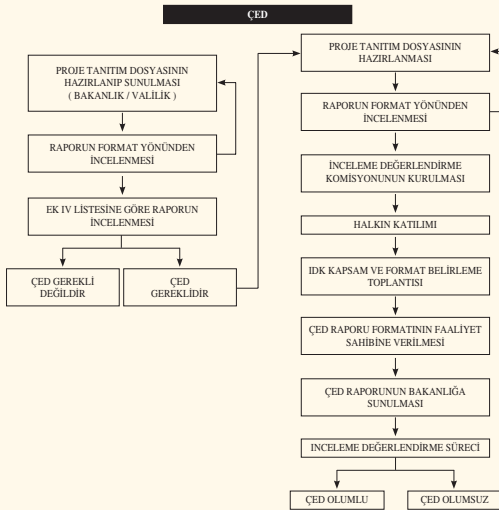

miştir. Çevresel Durum Değerlendirme Raporu olarak adlandırılan bu rapor yönetmelik içerisinde “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin ilgili hükümlerine uymadan işletmeye geçmiş mevcut faaliyetler için gerekli çevresel önlemlerin alınmasını sağlamak amacıyla hazırlanan teknik raporu ifade eder” (RG 25318, 16.12.2003) şeklinde tanımlanmıştır. Aynı raporun kullanımı ile ilgili olarak yönetmelik geçici 6. maddesi içerisinde şu hüküm bulunmaktadır:

“Bu yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden önce 7/2/1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, 23/6/1997 tarihli ve 23028 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği ve 6/6/2002 tarihli ve 24777 sayılı Resmî

Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği hükümlerine tabi olduğu halde gerekli işlemleri tamamlamamış ve mevzuat uyarınca yer seçimi uygun olan mevcut faaliyetler, ilgili yönetmelikler çerçevesinde gerekli yükümlülüklerini yerine getirmeleri amacıyla çevresel durum değerlendirme raporunu Bakanlığa sunar, bu rapor Bakanlığa değerlendirilir.” (RG 25318, 16.12.2003)

Bu hüküm, önceki yönetmeliklerde olmayan bir nevi af sayılabilecek bir hükümdür. Bu yönetmelikle birlikte bugüne kadar ÇED Yönetmeliği hükümlerine uymayan ve yasal yükümlülüklerinden kaçan proje sahiplerine kolaylık sağlanmış ve ÇED sürecinden ayrı ÇED raporu dışında teknik bir rapor ile yasal duruma getirilmelerinin önü

Şekil 4: 2003 ÇED Yönetmeliği Akış Şeması.

açılmıştır. Ayrıca yatırımcıların önünü açacak ve bir nevi af sayılabilecek bu düzenlemeye ait yönetmelik içerisinde herhangi bir işleyiş seması, süreç ve rapor formatı öngörülmemiştir. Bu özellikleri yönetmeliğin eleştirilen tarafları olmuştur. Bu yönetmelikle birlikte yenilenen ve yürürlükteki halini alan ÇED süreci işleyiş seması Şekil 4'de gösterilmektedir.

Bu yönetmelikle ilgili yeni sayılabilecek bir başka düzenleme ise Çevre Bakanlığı ve Orman Bakanlıklarının birleşmesiyle oluşan Çevre ve Orman Bakanlığı'na verilen yeni görev tanımları ile ÇED süreci arasında bir ilişkinin ilk kez bu yönetmelikle kurulmuş olmasıdır. Örneğin 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığının Kuruluş Görev ve Yetkileri Hakkındaki Kanun'un 10. maddesi (b) bendi gereğince Çevre Düzeni Planlarını yapma yaptırma ve onaylama yetkisi Çevre ve Orman Bakanlığına verilmiştir. Bu yönetmelik içerisinde Planlama süreci ve ÇED süreci arasında bir ilişki kurulmuş olsa da kurulan bu ilişkinin mantıklı ve bilimsel temellere dayandığı söylenemez. (Serter, 2004: 29)

Yönetmeliğin 6. maddesi içerisinde bu konuyla ilgili olarak şu hüküm bulunmaktadır: "Bu Yönetmeliğe tabi projeler için "Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu" kararı veya "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir" kararı alınmadıkça bu projelere hiç bir teşvik, onay (Çevre düzeni planı tadilatı onayları dahil) izin, yapı ve kullanma ruhsatı verilemez, proje için yatırma başlanamaz." (RG 25318, 16.12.2003) Bilindiği üzere ÇED sadece proje özelinde bir değerlendirme iken; bilindiği üzere plan, projenin üzerinde daha geniş bir alanda arazi kullanım kararlarının verildiği bir belgedir. Dolayısıyla planın ÇED basamağından üstte bir basamak olduğu açıktır. Dolayısıyla genelde bir değerlendirme yapılmasına olanak vermeyen ve proje bazındaki bir değerlendirmenin sonucunun aynen sorgulanmadan üst ölçekli plana yansıtılmasını öneren bu hüküm hem ÇED, hem de planlama sürecinin mantığına aykırı ve bu iki sürecinde kalitesini azaltan hatta planlama mantığını yok sayan bir hüküm olarak yönetmelik içerisinde yer almıştır.

Bu eleştirilerin yanında yönetmeliğin 6. maddesi içerisinde ÇED süreci, Çevre Düzeni Planları ile ilişkilendirilirken; 25. madde (c) bendi içerisinde

Stratejik Çevresel Değerlendirme yapılacak alanlarla, ÇED süreci arasında basitte olsa bir ilişkinin kurulmuş olması bu yönetmeliğin olumlu karşılanan taraflarıdır (Serter, 2004: 29).

Bu yönetmelikle ilgili olarak bir başka olumlu nokta ise Halkın Katılımı sürecinin sadece bir toplanti ile kısıtlanmamış bir süreçte yayılmış olmasıdır. Böylece daha geniş bir süre içerisinde halkın katılımı etkin kılınmaya çalışılmıştır. Ancak ÇED Raporları için halkın katılımı daha etkin bir hale getirilirken, Proje Tanıtım Dosyaları için herhangi bir halkın katılım toplantısı öngörülmemiştir. Zaten bu yönetmelikte bundan önceki yönetmeliklerde olduğu gibi bir ÇED süreci ve ÖN-ÇED süreci gibi iki farklı süreç öngörülmemiştir. Bu tamamen süreci hızlandırmak adına yapılan bir düzenlemedir. Ancak bu durum kapsam gereği Proje Tanıtım Dosyası hazırlanacak faaliyetler için yöre halkının hiçbir şekilde görüşüne başvurulmadan adeta onlar çok sayılabilecek projelerin gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir.

Görüldüğü üzere yapılan yönetmelik değişiklikleri ile ÇED Raporu kalitelerinde ve ÇED sürecinin işleyişindeki etkinlikte sürekli bir düşüş görülmüştür. 1997 yönetmeliği'ne göre çevre kaygısı açısından geriye doğru bir adım sayılan 2002 yönetmeliği bile 2003 Yönetmeliği ile kıyaslandığında çevre koruma kaygısı daha yüksek bulunmuştur.

SONUÇ YERİNE: ÇED SÜRECİNDE YAŞANAN ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İlk kez 1993 yılında yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliği 10 sene içerisinde 4 kez revizyona uğrayarak değişmiştir. Yapılan değişiklikler bir önceki ÇED yönetmeliği'nden tamamen farklı bir anlayış ve işleyiş gündemimize sokmuştur. Ancak yapılan değişiklikler sonucunda ÇED raporlarının kalitesi giderek düşmüş ÇED süreci inandırıcılığını yitirmiş, ÇED sadece süre açısından değerlendirilen, yatırımcı tarafından sadece tamamlanması zorunlu bürokratik bir süreç olarak algılanmış, siyasi iktidarlar da sermaye grubunun bu anlayışına uygun şekilde yönetmelikleri öncelikle süreci kısaltacak biçimde sürekli yenilemişlerdir. Ancak ÇED süreci ile ilgili olarak ülkemizde yaşanan zorluklar ve problemler hala çözüme kavuşmuş değildir.

Türkiye’de yürütülen ÇED süreci ile ilgili zorlukları tespit edebilmek için öncelikle, etkin bir ÇED süreci için gerekli kriterlerin ortaya konması gerekmektedir. Birden çok sektörü ilgilendiren ve çok ortaklı bir çalışmayı gerektiren ÇED sürecinin başarısı için belli başlı kriterler şunlardır:

- İdari kapasite
- Şeffaf karar verme süreci ve sonucu halka açıklama
- Başarılı bir kapsamaştırma
- Etkin halkın katılımı
- Başarılı bir inceleme-değerlendirme komisyonu
- Kaliteli ÇED raporları
- Uzmanlaşmış danışman kadrolar
- Etkili ve bilimsel bir izleme süreci

Türkiye’de 1993 yılından beri sürdürülen ÇED uygulamaları sonucunda; yapılan değişikliklere rağmen, idari kapasitenin hala beklenen düzeye geldiği söylenemez.07.02.1993-31.12.2004 tarihleri arasında Çevre ve Orman Bakanlığı’nca 810 adet projeye ilişkin ÇED olumlu karar verilmiş olup, bu kararlardan 156 tanesi sanayi, 123 tanesi enerji, 268 tanesi madencilik, 126 tanesi tarım-gıda,74 tanesi ulaşım-kıyı, 127 tanesi turizm-konut projelerine ilişkin olarak verilmiştir. Bu tarihler arasında toplam 16 projeye ÇED Olumsuz Kararı verilmiştir. 07.02.1993-31.12.2004 tarihleri arasında Bakanlık Merkez ve Taşra teşkilatlarında ÇED Yönetmeliğinin Ek II Listesi kapsamında yer alan 10081 adet proje incelenmiş-değerlendirilmiş olup bu projelerden 9906 adeti için ÇED Gereksiz, 175 adeti için ise ÇED Gereklidir Kararı verilmiştir. (Çalışma Belgesi Taslağı, I. Çevre ve Ormanlık Şurası, III. Komisyon, I. Alt Grup, 2005:3)

2003 ÇED yönetmeliğinin 18 maddesi uyarınca, projeye ilişkin hazırlattırılan ÇED Raporu ile Proje Tanıtım Dosyasında faaliyet sahibi tarafından taahhüt edilen (inşaat-işletme-işletme sonrası) hususların yerine getirilip getirilmediğini Çevre ve Orman Bakanlığı izler ve kontrol eder. Çevre ve Orman Bakanlığı, İzleme ve Kontrol Dairesi Başkanlığı, 1997 yılında (ilk ÇED yönetmeliğinin yasalasmasından dört sene sonra) kurulmuş olup, bu daire tarafından 1997-2004 tarihleri arasında 580 ÇED (%66,05) ve 1075 ÇED Ön Araştırma (%12,61) faaliyetinin izleme ve kontrolü yapıl-

mıştır (Çalışma Belgesi Taslağı, I. Çevre ve Ormanlık Şurası, III. Komisyon, I. Alt Grup, 2005:5).

Görüldüğü üzere ÇED sürecinde ilk ÇED yönetmeliğinin yürürlüğe girmesinden bugüne değin 12 sene geçmiş olmasına rağmen faaliyetlerin birçoğunun denetlemesi yapılmamıştır. İdari kapasitede yaşanan bu eksiklik proje sahipleri tarafından ÇED’in sadece alınan ÇED Olumlu kararı veya ÇED Gerekli Değildir kararı ile biten zorunlu, bürokratik bir süreç olarak algılanmasını sağlamıştır. Sık sık ekonomik krizler yaşayan işletmeler, idari kapasitede yaşanan bu eksikliği değerlendirmekte ve çevre konusunda ÇED raporunda taahhüt ettikleri birçok konuyu faaliyetleri sırasında veya faaliyet sonrasında yerine getirmemektedirler.

Diğer yandan çok sık yenilenen yönetmelikler başlı başına idarelerin kapasitelerini ve yapabilirliklerini kısıtlayan bir durumdur. Birleşen Bakanlıklar ve süreci belirsi idari olan Kamu Yönetimi Reformu Tasarıları idari yapılarıdaki belirsizliği artırmakta, bu da idare elemanlarının yaptıkları işe olan inancılarını yitimlerine sebep olmaktadır. (Serter, 2004: 35)

Gelişmekte olan ülkeler içerisinde halk tarafından en çok eleştirilen konulardan biri de “şeffaflık”tır. Ülkemizin de dahil olduğu bu tür ülkeler sınıfında demokrasi geleneği henüz tam oturmamış olduğundan “alınan kararların denetlenmesi” halk tarafından etkin bir şekilde yerine getirilememekte, bir çok zaman da tür denetleyici mekanizmalardan halk bilerek dışlanmaktadır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin en temel sorunlarından olan patron-adamı (patron-client) ilişkisi ile açıklanabilir.

“Patron-adamı (patron-client) ilişkisi, denetlediği kaynakları siyasal sadakat ya da bağlılık gösteren kimselere kişisel çıkar sağlayacak biçimde, yasal düzeni belli ölçülerde bozarak dağıtmaktadır. Bu ilişki denetlenen kaynağa, çıkar dağıtan tabanın genişliğine, siyasal sadakatin gösterilme biçimlerine bağlı olarak değişik biçimler alabilmektedir. Ama böyle bir ilişki üzerinde düşünülmeye başlandığında iki sonuç ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi bir siyasal güç sahibinin denetlediği kaynaklar sınırlı olacağı için, ancak çok küçük

bir taraftan grubuna dağıtılabileceğidir. Bu ise ulus-devletin, vatandaşları eşit gören normları karşısında bir çifte standart yaratacaktır. Eğer dağıtım eşitliği kaygılarla geniş kitlelere yönelirse sistem değişik bakımlardan çözümlüzlüklere gidecek ya da krize girecektir.” (Tekeli, 2001: 47)

Türkiye’de siyasal yapı ve kaynak dağılımı konusundaki ilişkiyi açıklayan bu paragraf, dağıtılan bu kaynakların kişilerin mülkiyetine geçmeden önceki bir süreç olan ÇED sürecinde şeffaflık tartışmalarının da bir ölçüde sebebini ortaya koymaktadır. Patron-adamı (patron-client) ilişki biçiminin bürokrasiye egemen olduğu Türkiye gibi ülkelerde bürokrasi aldığı kararları halka açmakta ve paylaşmakta isteksiz; toplum ise bu katılım sürecinde tutuk ve yetersiz kalmaktadır. ÇED sürecinde görülen bu sorun aslında bir başka açıdan bu sorunun çözümünü de içerisinde barındırmaktadır. ÇED işleyişi içerisinde yer alan halkın katılımı sürecinin bütün başarısızlığına ve eksikliğine rağmen, bu sürecin ülkemizde en çok eksikliğini duyduğumuz yerel kimlik, sivil toplum ve çevreye duyarlılık gibi konularda olumlu katkılar olacağı açıktır. Bu noktada, ÇED sürecinin tarihsel gelişimi içerisinde Halkın Katılımı Toplantısının teknik toplantılardan önce yapılması olumlu bir gelişme olarak görülebilir.

Ancak halkın katılımı sürecinde görülen bu başarı, ÇED sürecinin en önemli basamağı olan kapsamaştırma sürecinde görülememektedir. Bunun en önemli sebebi ülkemizde bilgiye hızlı ve güvenli olarak ulaşmaktaki zorluktur. Kurumlar verilerini farklı tür, ölçek ve tabanda üretmektedirler. Bu da sadece ÇED raporlarının yazımında değil, herhangi bir bilimsel çalışma yapılırken ortaya çıkan en büyük zorluklardan biridir. Türkiye’de insan faaliyetlerinin doğaya etkisinin belirlenmesi amacıyla toplanan bilginin niteliği ve niceliği açısından önemli eksikliklerin var olduğu uluslararası gözlemcilerin yer aldığı BM Johannesburg Zirvesi’nde de ülkemize bildirilmiştir. (<http://www.un.org/esa/agenda21/natlinfo/wssd/turkey.pdf>, 05.10.2003.)

Kapsamaştırma süreci ile ilgili ikinci bir sonuç ise raporlayan kişilerin yerel ve küçük ölçekli bilgi üretmedeki tembellikleridir. Projenin ölçeğine göre detaylı ve küçük ölçekte çalışmayı gerektiren konularda; veriler şehir hatta bölge

ölçeğinde toplanmakta, etkilerin tahmini kısmında bunun tam tersi bir süreç işlemekte şehir, bölge ve ülke ölçeğindeki etkileri tahmin etme çabasına bile girilmeden etkiler projenin dar sınırları içerisinde bırakılmaktadır.

Bütün bu eksiklikler göstermektedir ki ÇED sürecinin kalitesinin artırılarak; katılımın etkin ve yüksek hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun yanında ÇED daha profesyonel bir şekilde yürütülmeli, bu konuda kalite ve verimi artıracak, sürekli olarak kalite kontrolü sağlayacak birimler oluşturulmalıdır. Çevre ve Orman Bakanlığı ÇED süreci içerisindeki sekreteryaya konunun ötesinde danışman, eğitici ve denetleyici rolünü daha fazla üstlenmelidir.

Kaynakça

Çalışma Belgesi Taslağı, I. Çevre ve Ormanlık Şurası, III. Komisyon, I. Alt Grup, (2005) Ankara..

Çevresel Etki Değerlendirmesi Direktifi, 25.06.1985, S. 85/337/EEC.

Doğan, E. C. (2003) Preparation of Environmental Impact Assessment Report, Ankara, GEO 414 Environmental Geology Term Project, METU.

Özer, A.Ö. (1996) Çevresel Etki Değerlendirilmesine Giriş, Ankara.TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları.

Serter, G. (2004) Çevresel Etki Değerlendirme Sürecinin Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) – Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) İlişkisi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Kent ve ÇevreBilimleri Anabilim Dalı.

Tekeli, İ. (2001) Modernite Aşılırken Kent Planlaması, Ankara, İmge Yayınevi.

11.08.1983 tarih ve 18132 sayılı Resmi Gazete.

07.02.1993 tarih ve 21489 sayılı Resmi Gazete.

23.06.1997 tarih ve 23028 sayılı Resmi Gazete.

16.12.2003 tarih ve 25318 sayılı Resmi Gazete.

06.06.2002 tarih ve 24666 sayılı Resmi Gazete.

Web Siteleri

<http://www.un.org/esa/agenda21/natlinfo/wssd/turkey.pdf>, (Turkey: Sustainable Development Country Profile) 05.10.2003.

www.cevre.gov.tr, 29.04.2003.

Serbest Şehircilik Hizmetinin İçyapısına İlişkin Bir Değerlendirme

A. Cenan YOLOĞLU

Bu çalışma serbest şehircilik hizmetinin iç yapısını ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Çalışmadaki temel soru yüksek/büyük karne grubuna sahip planlıların serbest şehircilik hizmetinde bir tekel oluşturup oluşturmadığıdır.

Çalışma 2001-2005 yılları arasında serbest şehircilik belgesini yenileyen aktörler incelenerek yürütülmüştür. Çalışmanın söz konusu tarihler arası kapsamının nedeni daha önceye gidene ulaşılamamış olmasıdır. Aynı zamanda, sadece söz konusu yıllarda şehir planları odası tarafından yayınlanan bültenlerdeki liste verileri değerlendirmeye alınmış ve yıl içinde serbest şehircilik belgesini yenileyen bürolar incelemeye katılmamıştır.

Çalışma sırasında sırasında kullanılan veriler, serbest şehircilik hizmetine ilişkin piyasada olup olmama (aktif-pasif), düzenlilik, devamlılık (5 yıl içinde kaç yıl aktif olduğu), hizmet sunum şekli (şahıs-şirket), karne grubu (a, b, c, d, e, f) ve karne grubu artışı gibi değişkenler yardımıyla değerlendirilmiştir. Çalışma sırasında söz konusu değişkenler hem sıklık hem de diğer değişkenlerle olan ilişkisi bakımından incelenmiştir. Çalışmanın sonunda ise aynı değişkenler iller bağlamında incelenerek coğrafi farklılaşmalar gösterilmeye çalışılmıştır.

3194 sayılı İmar Kanunu'nun amaçlar kısmını tanımlayan 1. maddesinde "Bu Kanun, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenmiştir" denmektedir.

Dolayısıyla imar faaliyetinin kendisini de aynı koşulları sağlamaya dönük bir eylem olarak kabaca tanımlayabiliriz. Plan yapımına ait esaslara dair yönetmeliğin 1. maddesinde "Bu Yönetmeliğin amacı; insan, toplum, çevre münasebetlerinde kişi ve aile mutluluğu ile toplum hayatını yakından etkileyen fiziksel çevreyi sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, yatırımların yer seçimlerini ve gelişme eğilimlerini yönlendirmek ve toprağın korunma, kullanma dengesini en rasyonel biçimde belirlemek üzere hazırlanacak her tür ve ölçekteki planın... hangi esaslar dahilinde yapılacağını belirlemektir" ifadesi yer almıştır.

Yukarıda tanımlanan içeriğe göre planlar alan ve amaçlarına göre farklılaşmaktadır. Aynı kanunun plan kademelenmelerini tanımlayan 6. maddesi "Planlar, kapsadıkları alan ve amaçları açısından; "Bölge Planları" ve "İmar Planları", imar planları ise, "Nazım İmar Planları" ve "Uygulama İmar Planları" olarak hazırlanır" denmektedir. Yine aynı kanunun planların hazırlanmasını ve yürürlüğe konulmasını tanımlayan 8. maddesi "Sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanacak bölge planlarını, gerekli gördüğü hallerde Devlet Planlama Teşkilatı yapar veya yaptırır. İmar Planları, Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planından meydana gelir. Mevcut ise bölge planı ve çevre düzeni plan kararlarına uygunluğu sağlanarak, belediye sınırları içinde kalan yerlerin nazım ve uygulama imar planları ilgili belediyelerce yapılır veya yaptırılır" denmektedir.

Araç. Gör. ÖDTÜ
Kentsel Politika
Planlaması ve
Yerel Yönetimler
Anabilim Dalı

PLANLAMA
2006/1

Yukarıdaki “yaptırır/yaptırılır” ifadelerinden de anlaşılacağı üzere planlama eylemi sadece kurumlar tarafından değil kurumlar adına özel sektör tarafından da bir hizmet olarak sunulabilmektedir. Ancak bu hizmet de içeriğindeki farklılaşmalara göre ayrırmakta ve farklı yeterliliğe sahip kişi veya kuruluşlarca yerine getirilmektedir. İmar planlarının yapımını yükümlenecek müellif ve müellif kuruluşlarının yeterlilik yönetmeliğinin 5. maddesi “Yerleşme ve onu bütünüleyen çevreye ait alanlarda düzenlenen imar planlarının yapım alanlarının büyüklüğü, plan yapımına konu olan yerleşme veya yerleşmeler bütünüünün gelecekteki nüfusları veya nüfus toplamalarına göre aşağıdaki gruplar teşkil edilmiştir.

- Plân yapım alanı 10.001 hektar veya daha fazla olan veya geleceğe ait nüfus projeksiyonuna göre 1.000.001 ve daha fazla nüfuslu olabilecek yerleşme ve yerleşme bütünlüleri, A GRUBU,
- Plân yapım alanı 5.001-10.000 hektar arası olan veya geleceğe ait nüfus projeksiyonuna göre 500.001-1.000.000 nüfuslu olabilecek yerleşme ve yerleşme bütünlüleri, B GRUBU,
- Plân yapım alanı 2.001-5.000 hektar arası olan veya geleceğe ait nüfus projeksiyonuna göre 200.001-500.000 nüfuslu olabilecek yerleşme ve yerleşme bütünlüleri, C GRUBU,
- Plân yapım alanı 801-2.000 hektar arası olan veya geleceğe ait nüfus projeksiyonuna göre 50.001-200.000 nüfuslu olabilecek yerleşme ve yerleşme bütünlüleri, D GRUBU,
- Plân yapım alanı 301-800 hektar arası olan veya geleceğe ait nüfus projeksiyonuna göre 10.001-50.000 nüfuslu olabilecek yerleşme ve yerleşme bütünlüleri, E GRUBU,
- Plân yapım alanı 25-300 hektar arası olan veya geleceğe ait nüfus projeksiyonuna göre 10.000 ve daha az nüfuslu olabilecek yerleşme ve yerleşme bütünlüleri, F GRUBU, olarak adlandırılır”

denmektedir.

Aynı yönetmeliğin plan yapımı işlerini yükümlenecek müelliflerde aranacak nitelikleri tanımlayan 8. maddesinde

“A GRUBU Müelliflik için;

- 5 inci maddede belirtilen B Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak,
- B Grubu plânlamalardan en az bir işi ve C Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak,
- B Grubu plânlamalardan en az bir işi, C Grubu plânlamalardan en az bir işi ve D Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak,
- Yükseköğretim kurumlarının plânlama ile ilgili bilim dalında doçent veya profesör unvanı almış veya plânlama birimlerinde iki yıl daire başkanlığı seviyesinde veya daha üst seviyede yönetici olarak görev yapmış veya en az 15 yıl çalışmış olmak,

B GRUBU Müelliflik için;

- 5 inci maddede belirtilen C Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak,
- C Grubu plânlamalardan en az bir işi ve D Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak,
- C Grubu plânlamalardan en az bir işi, D Grubu plânlamalardan en az bir işi ve E Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak,
- Yükseköğretim kurumlarının plânlama ile ilgili bilim dalında doktor unvanı almış olmak ve bu unvanı aldıktan sonra en az dört yıl öğretim üyesi olarak çalışmış olmak veya öğretim üyesi, öğretim görevlisi veya araştırma görevlisi olarak toplam en az 12 yıl çalışmış olmak veya plânlama birimlerinde en az 12 yıl çalışmış olmak,

C GRUBU Müelliflik için;

- 5 inci maddede belirtilen D Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak,
- D Grubu plânlamalardan en az bir işi ve E Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak,
- D Grubu plânlamalardan en az bir işi, E Grubu plânlamalardan en az bir işi ve F Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak,
- Kamu kurum ve kuruluşlarında en az dokuz yıl çalışmış olmak,

D GRUBU Müelliflik için;

- 5 inci maddede belirtilen E Grubu plânlamalardan en az üç işi bitirmiş olmak,

• E Grubu plânlamalardan en az iki işi ve F Grubu plânlamalardan en az üç işi bitirmiş olmak,

• Kamu kurum ve kuruluşlarında veya A, B veya C grubuna giren işleri yapan özel plânlama bürolarında en az altı yıl çalışmış olmak,

E GRUBU Müelliflik için;

• 5 inci maddede belirtilen F Grubu plânlamalardan en az üç işi bitirmiş olmak,

• F Grubu plânlamalardan en az iki işi ve 10-24 hektar arasında en az üç işi bitirmiş olmak,

• Kamu kurum ve kuruluşlarında veya A, B, C veya D gruplarına giren işleri yapan özel plânlama bürolarında en az üç yıl çalışmış olmak,

F GRUBU Müelliflik için;

• Yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Plânlama Bölümlerinden Şehir Plâncısı veya Şehir ve Bölge Plâncısı unvanı ile lisans eğitimi tamamlayarak mezun olmak, şartları aranır”

denmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere F grubundan A grubuna doğru yükselen hiyerarşide hem bir bağımlılık hem de tek yönlü bir sınırlama ilişkisi vardır. Şöyleki serbest şehircilik hizmetlerinde karnе grubunu yükseltmek için bir önceki karnе grubunda yeterince iş bitirmiş olmak gerekmektedir. Aynı zamanda her karnе grubunun yapabileceği hizmetlerde üst sınır saptanmış iken alt sınır tanımlanmamıştır.

2001-2005 yılları arasında toplam 691 farklı aktör serbest şehircilik hizmeti vermek üzere tescillerini yenilemişlerdir. Ancak her aktör, her dönemde tescilini yenilemediği için, ilgili yılda tescilini yenilemiş ise “aktif”, yenilememişse “pasif” olarak değerlendirilmiştir. Tablo 1 ‘de yıllara göre tescilini yenilemiş “aktif” aktörlerin sayı ve toplam içindeki oranları verilmiştir. Buna göre 2001-2005 yılları arasında her bir aktör için tescil yenileme oranı ortalama %61,2 düzeyindedir.

Tablo 1. Tescilini yenilemiş aktörler

	aktif	aktif %
2005	424	61,4
2004	363	52,5
2003	447	64,7
2002	447	64,7
2001	432	62,5
Toplam	691	100

Bura sorulması gereken diğer bir soru tescilini yenileyen aktörlerin yıllar itibarıyla birbirlerinden nasıl farklılaştığıdır. Çünkü belki de belli bir sayıda aktör tescilini sürekli yenilerken çok marjinal bir grup değişim göstermektedir. Dolayısıyla, her aktör düzeyinde ilgili 5 dönem için tescilini yenilemiş olup olmaması bağımlı değişken olarak nitelendirildiğinde ve “yıllar itibarıyla tescilini yenileyen aktörler arasında fark yoktur” farksızlık hipotezi test edildiğinde, $p < 0,05$ olduğu için bu hipotez reddedilmiştir. Diğer bir değişle yıllar itibarıyla tescilini yenileyen aktörler birbirlerinden farklılaşmaktadır. Bu değerlendirmeye göre yıllar itibarıyla her dönemde serbest plânlama hizmetinde, piyasada farklı aktörlerin yer aldığı söylenebilir.

N	691
Cochran's Q	39,779(a)
df	4
Asymp. Sig.	,000

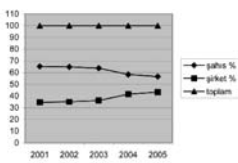
Serbest şehircilik hizmeti veren aktörler kişi veya kuruluş olabilmektedir. Buna göre yıllar bazında aktif olan aktörlerin statüsü incelendiğinde, şahıs olarak hizmet sunan plâncıların oranının azaldığı, aynı hizmeti şirket bazında sunan kuruluşların ise oranının arttığı gözlenmektedir (bknz. Tablo2 ve Grafik1). Şirket oranının artmasında hertürlü harcamanın gider olarak gösterilebilmesinin etkisi olduğu düşünülebilir.

Tablo 2. Hizmet sunum şekli

	şahıs %	şirket %	toplam
2001	65,3	34,7	100
2002	64,9	35,1	100
2003	63,8	36,2	100
2004	58,4	41,6	100
2005	56,6	43,4	100

Serbest şehircilik hizmeti veren aktörler kişi veya kuruluş olabilmektedir. Buna göre yıllar bazında aktif olan aktörlerin statüsü incelendiğinde, şahıs olarak hizmet sunan plâncıların oranının azaldığı, aynı hizmeti şirket bazında sunan kuruluşların ise oranının arttığı gözlenmektedir.

Grafik1. Hizmet sunum şekli

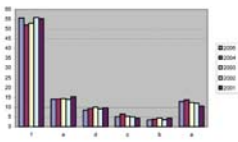

Şahıs yada kurum olarak ilgili yıllarda tescilini yenilemiş aktörlerin karne grupları incelendiğinde Tablo3'ten de izlenebileceği üzere serbest şehirlik hizmetlerinin yarısından fazlası "f" grubu karneye sahip kişi yada kuruluşlarca yürütülmektedir. Ancak dikkat çekici nokta "a" grubu karneye sahip kişi yada kuruluşlarının oranını en yüksek 3. oran olması ve bu oranın giderek artmasıdır. Bu durum iki şekilde yorumlanabilir; iş bitirmeler sayesinde "a" grubu karneye sahip aktörlerin sayısı artmıştır veya piyasaya yeni aktörler giremediği için durum ister istemez "a" grubu karneye sahip aktörler lehinedir.

Tablo3. Karne grupları

	2005	2004	2003	2002	2001
f	55,7	52,1	53	55,9	55,3
e	14,2	14,3	14,5	14,1	15,5
d	8,5	9,4	10,1	9,2	9,7
c	5,2	6,6	5,4	5,1	4,4
b	3,5	3,9	4,5	3,6	4,4
a	13	13,8	12,5	12,1	10,6
Toplam	100	100	100	100	100

Grafik 2. Karne grupları

Her bir aktör için herhangi bir yılda "aktif" veya "pasif" olmak gibi 2 durum ve aynı zaman da toplam 5 tane zaman dilimi olduğu için herhangi bir aktör için toplam 32 tane "aktiflik-pasiflik"

olasılığı vardır. Ancak her beş dönemde "pasiflik" olasılığı olamayacağı için bu olasılık 31 tanedir. Tüm bu 31 olasılığa göre aktörlerin durumu tablo4'te özetlenmiştir. İlk harf 2005 yılındaki durumu son harf 2001 yılındaki durumu göstermektedir. Örneğin "p-a-a-p-a" ibaresi 2005 yılında "pasif", 2004 yılında "aktif", 2003 yılında "aktif", 2002 yılında "pasif" ve 2001 yılında "aktif" bir aktörü anlatmaktadır.

Tablo 4. Yıllara göre aktiflik ve pasiflik

	sayı	%
a-a-a-a	200	28,9
a-a-a-p	27	3,9
a-a-p-a	12	1,7
a-a-p-p	29	4,2
a-p-a-a	7	1
a-p-a-p	3	0,4
a-p-p-a	2	0,3
a-p-p-p	30	4,3
p-a-a-a	19	2,7
p-a-a-p	6	0,9
p-a-p-a	4	0,6
p-a-p-p	5	0,7
p-p-a-a	5	0,7
p-p-p-a	2	0,3
p-p-p-p	5	0,7
p-p-a-a	68	9,8
p-p-a-p	20	2,9
p-p-p-a	14	2
p-p-a-p	4	0,6
p-p-p-p	5	0,7
p-p-a-a	2	0,3
p-p-p-p	1	0,1
p-p-p-a	1	0,1
p-p-p-p	6	0,9
p-p-a-a	65	9,4
p-p-a-p	12	1,7
p-p-p-a	3	0,4
p-p-p-p	22	3,2
p-p-p-a	35	5,1
p-p-p-p	29	4,2
p-p-p-p	48	6,9
Toplam	691	100

Bu veriden bağımsız olarak 2001-2005 yıllarını kapsayan toplam 5 yıllık zaman diliminde sadece 1 yıl tescilini yenileyen aktörlerin oranı %25'tir. Herhangi iki yıl, herhangi üç yıl, ve herhangi dört

yıl tescilini yenileyen aktörlerin oranları ise sırasıyla %14,3, %19,4, %12,3'dir. Beş yıl boyunca tüm yıllarda tescilini yenileyen aktör oranı ise %28,9'dur. Tablo4'teki dağılımı daha anlaşılır kılmak için tablo5'deki düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme yapılırken dikkat edilen nokta aktörlerin ardı ardına tescillerini yenilemiş olmalarıdır. Tabloda dikkate çekici bir nokta herhangisi bir yılda tescilini yenileyen aktörlerin yaklaşık ¼'nün piyasada tamamıyla düzensiz bir yapı göstermesidir. Bu durum iki şekilde yorumlanabilir; ya piyasasının kendisinin düzensiz bir yapısı ya da işin kendisinin düzensiz bir yapısı vardır.

Tablo 5. Düzenlilik

	sayı	%
düzenli (son 5 yıl)	200	28,9
düzenli (son 4 yıl)	27	3,9
düzenli (son 3 yıl)	29	4,2
düzenli (son 2 yıl)	30	4,3
yeni	68	9,8
düzenli (ilk 4 yıl)	20	2,9
düzenli (ilk 3 yıl)	65	9,4
düzenli (ilk 2 yıl)	35	5,1
sadece ilk yıl	48	6,9
düzensiz	169	24,5
toplam	691	100

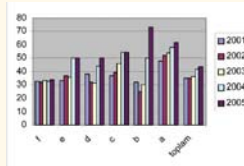
Daha önce serbest şehircilik hizmeti veren aktörler arasında şirketleşme oranının arttığı ifade edilmiştir. Bu durumun karnelerine göre nasıl farklılaştığı ise tablo6 ve grafik3'te görülmektedir. Burada dikkate çekici nokta sadece "f" grubu karneye sahip kişi yada kuruluş düzeyinde herhangi bir belirgin farklılaşmanın olmamasıdır. Bunun yanında en ciddi farklılaşma ise "b" grubu karneye sahip aktörler arasında görülmektedir.

Tablo 6. Karnelerine göre şirketleşme oranları

	2001	2002	2003	2004	2005
f	32,2	32	32,9	32,3	33,5
e	32,8	36,5	35,4	50	50
d	38,1	31,7	31,1	44,1	50
c	36,8	39,1	45,8	54,2	54,5
b	31,6	25	30	50	73,3
a	47,8	51,9	53,6	58	61,8
toplam	34,7	35,1	36,2	41,6	43,4

¹ İlk kez tescil yaptıran kişi yada kuruluşlar bu gruba dahildir.

Grafik 3. Karnelerine göre şirketleşme oranları

Tablo7'de serbest şehircilik hizmeti veren kişi yada kuruluşların 5 yıl içinde toplam kaç yıl aktif olarak hizmet verdiği özetlenmiştir. 5 yıllık zaman diliminde toplam 1 yıl, 2 yıl ve 3 yıl aktif olanlar arasında şahıs düzeyinde hizmet verenlerin oranının şirket düzeyinde hizmet verenlere kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir. Buna karşın 4 yıl ve daha üzeri süre hizmet verenler arasında ise şirket düzeyinde hizmet veren aktörlerin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Şahıs ve şirketlerin 5 yıl içinde kaç yıl aktif olduğu

	şahıs	şirket	toplam
1 yıl aktif	127	46	173
%	28,0	19,4	25,0
2 yıl aktif	67	32	99
%	14,8	13,5	14,3
3 yıl aktif	100	34	134
%	22,0	14,3	19,4
4 yıl aktif	52	33	85
%	11,5	13,9	12,3
5 yıl aktif	108	92	200
%	23,8	38,8	28,9
toplam	454	237	691
%	100	100	100

Benzer bir biçimde "kişi yada kuruluşlar 5 yıl içinde toplam kaç yıl aktif olduğuna göre farklılaşmış farklılaşmadığı" test edildiğinde p<0,05 çıkmaktadır. Diğer bir değişle şahıs yada kuruluşlar aktif olunan yıl sayısı bazında farklılaşmaktadır.

	tur	% aktivite
Chi-Square(a,b)	68,146	68,124
df	1	4
Asymp. Sig.	,000	,000

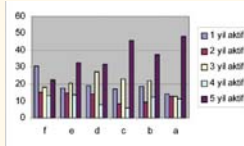
4 yıl ve daha üzeri süre hizmet verenler arasında şirket düzeyinde hizmet veren aktörlerin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Karne gruplarına göre 5 yıl içinde aktörlerin kaç yıl aktif görev yaptığı tablo8 ve grafik4²te gösterilmiştir.

Tablo 8. Karne gruplarına göre 5 yıl içinde kaç yıl aktif olduğu

	f	e	d	c	b	a
1 yıl aktif	30,7	17,8	19	17,1	18,8	14,5
2 yıl aktif	15,3	14,9	14,3	8,6	9,4	12,9
3 yıl aktif	18,3	20,8	27	22,9	21,9	12,9
4 yıl aktif	13,3	13,9	7,9	5,7	12,5	11,3
5 yıl aktif	22,4	32,7	31,7	45,7	37,5	48,4
toplam	100	100	100	100	100	100

Grafik 4. karne gruplarına göre 5 yıl içinde kaç yıl aktif olduğu

Aynı amaçla "karne gruplarına göre ortalama yıllık aktiflik durumunun farklılaşp farklılaşmadığı" test edildiğinde $p < 0,05$ çıkmaktadır.. Buna göre karne gruplarına göre aktif olunan yıl miktarı 2001-2005 yılları arasında farklıdır.

a,b	% aktivite
Chi-Square	27,353
df	5
Asymp. Sig.	,000

Yukarıdaki akıştan da anlaşılacağı üzere aktörlerin yüksek karneli olması hemen hemen tüm değişkenleri çok büyük oranda etkilemektedir. Bu durum anlaşılabilir olduğu gibi yeni aktörlerin piyasaya girmesinin önünde bir engel olarak da yorumlanabilir.

Yukarıda yapılan analizlere ek olarak diğer incelenmesi gereken bir konu da karne artışlarıdır. 2001-2002, 2002-2003, 2003-2004, 2004-2005 dönem geçişlerinde karne grubu yükselen aktörlerin toplam içindeki oranları sırasıyla %7,1, %3,6, %6,1 ve %5,8'dir.

Dönem aralıkları bazında piyasada aktif olunan yıl ile karne artışı arasında özellikle 4 yıl ve üzerinde aktif olan aktörlerde belirgin bir farklılık göze çarpmaktadır. Ancak bu durum çok doğal olarak nitelenebilir. Çünkü aktörler piyasada iş yapabileceğini umduğu için tescilini yenilemekte ve buna bağlı olarak da iş-birleme sonucunda karneleri de büyümektedir.

Tablo 9. Aktif olunan yıl sayısına göre karne büyüme durumu

	2004-2005	2003-2004	2002-2003	2001-2002
2 yıl aktif	0	0	1	3
%	0	0	7,7	12
3 yıl aktif	1	0	3	5
%	5,6	0	23,1	20
4 yıl aktif	4	3	1	5
%	22,2	15,8	7,7	20
5 yıl aktif	13	16	8	12
%	72,2	84,2	61,5	48
toplam	18	19	13	25

2001-2005 yılları arasında toplam 54 ilde serbest şehircilik hizmeti sunmak üzere şahıs veya kuruluşlar tescilini yenilemiştir. 2005, 2004, 2003, 2002 ve 2001 yıllarında tescilini yenileyen aktörlerin söz konusu illere göre dağılımının normal olup olmadığı test edildiğinde tüm yıllar için ($p < 0,05$) söz konusu 54 il için dağılımın normal olmadığı görülmektedir. Bu durum serbest şehircilik hizmetinin yürütüldüğü iller arasında aktörlerin dağılışı bağlamında çarpık bir yapının olduğunu göstermektedir.

Aynı zamanda 5 yıllık zaman dilimi içinde sadece 1 yıl, sadece 2 yıl, sadece 3 yıl, sadece 4 ve tüm yıllarda aktif olan üyelerin illere göre dağılımının normal olup olmadığı test edildiğinde dağılım yine normal çıkmamıştır ($p < 0,05$). İller bazında aktörlerin sürekliliği konusunda da yine çarpık bir durum söz konusudur. Bu durum bazı illerdeki aktörlerin serbest şehircilik hizmetinin sunumunda diğer illerdeki aktörlere göre daha şanslı olduğunu veya bazı illerdeki aktörlerin, faaliyet alanlarının niteliği ve niceliği bağlamında diğer illerdeki aktörlerin yaşamasına izin vermediği söylenebilir.

² Normal dağılım tek tepeli bir dağılım olup, dağılımın aritmetik ortalaması, ortancası ve tepe değeri birbirine eşittir. (Alpar, R. (2000) Spor Bilimlerinde Uygulamalı İstatistik, Ankara: GSGM s. 76)

"a", "b", "c", "d", "e" ve "f" grubu karneye sahip aktörlerin illere göre normal dağılıp dağılmadığı test edildiğinde dağılım yine normal çıkmamıştır ($p<0,05$). Karne grupları oranlarının iller bazında normal dağılmaması piyasaya yeni giren "f" grubu karne sahibi aktörler dışında bırakılacak olursa iş-bitirme ve dolayısıyla iş yapabilme açısından iller arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir. Çünkü iş yapma ve dolayısıyla iş-bitirme sürecinin düzgün işlemesi sonucunda karne grupları dağılımının iller bazında normal dağılımını beklemek yanlış olmayacaktır.

Buna ek olarak yıllar bazında aktörlerin karne artışı incelendiğinde 2003-2004 dönemi hariç yine dağılımın illere göre normal olmadığı görülmektedir ($p<0,05$).

Genel olarak hem aktif aktörlerin dağılımında, hem söz konusu aktörlerin hizmet sunumunun düzenliliğinde, hem hizmeti farklı karne grupları düzeyinde sunan aktörlere göre, hem de aktörlerin karne artış durumunda iller arasında dengesizlik vardır.

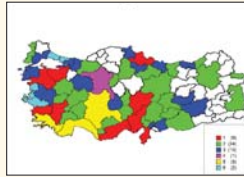
İllere göre normal dağılım gösteren tek değişken ise serbest şehirçilik hizmetini şirket ve şahıs olarak sunan aktörlerin oranlarıdır ($p>0,05$)

Tablo 10. Değişkenlerin normal dağılım test sonuçları

		N	Kolmogorov-Smirnov Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
aktif-2005	A	54	2,396	0
aktif-2004	B	54	2,389	0
aktif-2003	C	54	2,587	0
aktif-2002	D	54	2,681	0
aktif-2001	E	54	2,685	0
1 yıl aktif	F	54	1,613	0,011
2 yıl aktif	G	54	1,681	0,007
3 yıl aktif	H	54	1,707	0,006
4 yıl aktif	I	54	1,952	0,001
5 yıl aktif	J	54	1,7	0,006
f grubu	K	54	2,113	0
e grubu	L	54	2,424	0
d grubu	M	54	2,919	0
c grubu	N	54	3,629	0
b grubu	O	54	3,562	0
a grubu	P	54	3,489	0
2004-5	R	54	1,926	0,001
2003-4	S	54	1,051	0,219
2002-3	T	54	2,158	0
2001-2	U	54	3,305	0
şirket %	V	54	1,312	0,064

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde ise yukarıda bahsedilen değişkenlerin ve bu değişkenlerin hiyerarşik olarak kümelendiği halinin ((a-b-c-d-e), (f-g-h-i-j), (k-l-m-n-o-p), (r, s, t, u)) iller bazında nasıl değiştiği haritalarla gösterilecektir.

Harita1. 2001, 2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında aktif olan aktörlerin illere göre oranının kümelmesi

Tablo11: Küme adlarına yıllara göre aktif aktör oranlarının ortalamaları

küme		aktif-2005	aktif-2004	aktif-2003	aktif-2002	aktif-2001
1	ort.	0,019	0,021	0,020	0,021	0,021
2	ort.	0,004	0,003	0,002	0,002	0,001
3	ort.	0,009	0,009	0,009	0,008	0,008
4	ort.	0,255	0,275	0,338	0,378	0,382
5	ort.	0,042	0,043	0,034	0,031	0,033
6	ort.	0,108	0,097	0,099	0,092	0,093

2001, 2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında aktif olan aktörlerin illere göre oranlarının kümelmesi sonucu toplam 6 farklı küme çıkmıştır. Kümelerin oluşumu yukarıdaki tabloda yer alan 5 kolondaki ortalama değerlerin bir bileşimi olarak değerlendirilebilir. Örneğin Ankara kenti 4 numaralı kümeyi tek başına oluşturmaktadır. Bu kümenin özelliklerine bakıldığında 2001, 2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında toplam aktif olan aktörlerin sırasıyla %38,2'sini, %37,8'ini, %33,8'ini, %27,5'ini ve %25,5'ini oluşturmaktadır. Dikkate edilecek olursa bu oranlar ilgili sütunlardaki en yüksek değerlerdir.

Genel olarak aktif aktörlerin dağılımında, hem söz konusu aktörlerin hizmet sunumunun düzenliliğinde, hem hizmeti farklı karne grupları düzeyinde sunan aktörlere göre, hem de aktörlerin karne artış durumunda iller arasında dengesizlik vardır.

PLANLAMA
2006/1

Harita 2: 2001, 2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında aktörlerin 5 yıl içinde kaç yıl aktif olduğu üzerinden yapılan kümeleme

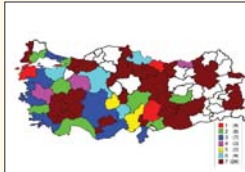

Tablo2: Küme adlarına yıllara göre ortalama aktif olan yıl

küme	1 yıl aktif	2 yıl aktif	3 yıl aktif	4 yıl aktif	5 yıl aktif	toplam
1	ort. 0	0	0,500	0,250	0,250	1
2	ort. 0,284	0,152	0,222	0,111	0,230	1
3	ort. 0,155	0,088	0,195	0,163	0,399	1
4	ort. 0,174	0,311	0,280	0,121	0,114	1
5	ort. 0,087	0,278	0,090	0,093	0,452	1
6	ort. 0,276	0,126	0,209	0,217	0,171	1
7	ort. 0	0,370	0,407	0,074	0,148	1
8	ort. 0,270	0,135	0,157	0,148	0,290	1

Kümeleme yine yukarıdaki tabloda yer alan kolanlardaki ortalama değerlere göre oluşmuştur. Ancak burada bir önceki tabloda olmayan bir özellik önemlidir. Bir önceki tabloda her kolan bağımsız bir değişken iken burada bir kolandaki değişim diğer kolanlardaki değerleri de değiştirmektedir. Bu yüzden bir önceki tabloda olduğu gibi satırlarda bir benzeşimin aranması yanlıştır. Yine Ankara'nın içinde bulunduğu 5 numaralı kümeden örnek verilecek olursa sırasıyla 5 yıl içinde 1 yıl, 2 yıl, 3 yıl, 4 yıl ve dönemlerin tamamında aktif olan aktörlerin ortalamaları sırasıyla %8,7, %27,8, %9, %9,3 ve %45,2 dir.

Harita3: illerin, aktörlerin karne grupları ortalamasına göre kümelemesi

Tablo13: Küme adlarına göre ortalama karne değeri

küme	f grubu	e grubu	d grubu	c grubu	b grubu	a grubu
1	ort. 0,741	0,259	0	0	0	0
2	ort. 0,547	0,297	0,090	0,023	0,027	0,017
3	ort. 0,768	0,077	0,087	0,022	0,026	0,020
4	ort. 0,645	0	0,289	0	0,067	0,000
5	ort. 0,181	0,417	0,181	0,111	0,111	0,000
6	ort. 0,382	0,133	0,093	0,023	0,019	0,350
7	ort. 1	0	0	0	0	0

Bu tablonun yorumunda da bir önceki tablodaki mantık geçerlidir. Kümelerin yorumuna açıklık getirmek amacıyla 7 numaralı küme örnek olarak verilebilir. Bu kümede aktörlerin tamamının ortalama karne büyüklüğü "f" grubu düzeyindedir. Ankara'nın içinde bulunduğu 6 numaralı kümenin özelliği ise sırasıyla "f", "e", "d", "c", "b", ve "a" grubu karne sahibi aktörlerin oranları %38,2, %13,3, %9,3, %1,9 ve %35 tir.

Harita4: 2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında aktörlerin karne grubu büyüme küme analizi

Tablo14: Küme adlarına ve yıllara göre ortalama karne artış oranı

küme	2004-5	2003-4	2002-3	2001-2
1	ort. 0,222	0,263	0,615	0,440
2	ort. 0,222	0	0,077	0,040
3	ort. 0	0	0,103	0,013
4	ort. 0,019	0	0	0,093
5	ort. 0	0	0	0,008
6	ort. 0	0,074	0	0
7	ort. 0,056	0,123	0	0,053
8	ort. 0	0	0	0

Kümelerin yorumlanmasına açıklık getirmek amacıyla Amasya'nın içinde bulunduğu 1 numaralı kümenin özellikleri incelendiğinde 2001-2002, 2002-2003, 2003-2004 ve 2004-2005 dönemlerinde sırasıyla aktörlerin %44'ünde, %61,5'inde %26,3'ünde ve %22,2 sinde karne artışı yaşanmıştır.

Serbest şehircilik hizmetinin bazı niteliklerinin de coğrafi olarak eşit şekilde dağılmadığı görülmektedir.

Yukarıda yapılan değerlendirmeler doğrultusunda serbest şehircilik hizmeti sunumunun yüksek karne grubuna sahip kişi yada kuruluşlar lehine geliştiği görülmektedir. Bu durumu piyasadaki güçlü aktörler ile zayıf aktörler arasındaki ilişki olarak da yorumlayabiliriz. Buna benzer bir tespit şehir plancıları odasının yeni ihale kanunu ile ilgili bir değerlendirmesinde de vurgulanmıştır.

Bu noktada güçlü ile zayıf arasındaki ilişkiyi dengeleyecek bir çıkış noktası olarak serbest

şehircilik hizmetinin yapımında yazının başında belirtilen üst sınır tanımlamasına ek olarak alt sınır tanımlaması da getirilebilir. Nasıl f grubu bir plancı kendinden daha büyük bir karne grubunun iş tanımı içinde hizmet sunamıyorsa, tersi de geçerli olmalı ve f grubu bir planlama hizmetinin yapılacağı bir işte f grubundan daha büyük karneye sahip aktörlerin yer alması engellenebilir. Böylece serbest planlama hizmetlerinde farklı karnelere sahip aktörler için adil bir ortamın sunulması sağlanabilir.

Bu noktada serbest şehircilik hizmetinin piyasada daha eşitlikçi bir şekilde yürütülmesinin bir diğer unsuru da niteliksel sınırlamalar yanında niceliksel sınırlamaların da getirilebilir olmasıdır. Buna bir örnek verilecek olursa serbest şehircilik hizmeti sunan aktörlerin iş yüküne bir sınırlama getirilebilir. Böylece bazı aktörler yapabileceğinden fazla işle uğraşırken bazılarının iş bekleme süreleri uzatılabilir.

**Şerbest
şehircilik
hizmeti
sunu-
munun
yüksek
karne gru-
buna sahip
kişi yada
kuruluşlar
lehine
geliştiği
görülme-
tedir.**

Ozlem Çelik
Chain Bridge, Budapeşte, 2005

İmar (Yapılanma) Haklarının Devri: Model-Uygulama Alanları ve Sonuçlar

Yalçın YAMAK

Ülkemizde ilk defa 27.07.2004 tarih ve 5226 sayılı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik yapan Kanunun 8/c maddesi ile hukuk sistemimiz, yapılanma hakları kısıtlanmış kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanlarında bulunan taşınmazların "korunması" yönünde yeni bir modelle tanışmıştır. Bu çalışmada, "imar (yapılanma) haklarının devri" kavramı ile tanımlanacak bu yöntemin, özellikle A. B. Devletlerinde uygulandığı şekliyle, tarihçesi, uygulama örnekleri ve sonuçlar aktarılacak ve modelin başarılı olması için gerekli koşullar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte ülkemizde getirilen düzenleme ele alınarak, yapılacak karşılaştırma sonucu yöntemin uygulanabilirliği için ülkemizde öngörülen mekanizmaların ne ölçüde yeterli olabileceği tartışılacaktır.

MODEL

Kavram (Transferable Development Rights)

Mülkiyet hakkı sahibine, taşınmaz üzerinde kullanma, yararlanma, onu dönüştürme ve devretme haklarını birlikte ve mutlak olarak tanyan bir haklar bütünüdür. Gelişmiş dünyada ancak kamusal yarar söz konusu olduğunda ve kanun gücüyle sınırlanan bu haklar manzumesi, bu sayede hakkın kötüye kullanılmasını önleyici önemli bir gelişme göstermişse de, niteliği gereği özellikle tarımsal araziler, doğal alanlar ile tarihi

dokuların bulunduğu yerlerdeki mülkiyet haklarının, mülkiyet sahibi aleyhine kamuya maledilmesi veya kullanımının kısıtlanması yönündeki arayışlar ciddi açmazlarla karşı karşıyadırlar.

Mülkiyetin sahipliği ancak bedeli ödenerek kamuya geri döndürülebileceğinden, bunun dışında kamu otoritesi tarafından, kamu adına ve lehine yapılan bütün kısıtlayıcı ve korumaya yönelik tasarruflar hukuki de olsa, eğer ki mülkiyete sahiplikten dolayı elde edilmesi muhtemel rant, mevcut kullanımdan dolayı elde edilen gelirden fazla ise mülk sahibi tarafından devredilebilir veya aykırı kullanıma yönelme riski ile karşı karşıyadır.

Literatürde "rant" kavramı üzerine yoğunlaşan ve ciddi biçimde kent bilimcilerin üzerinde tartıştığı bu açmazın çözümüne yönelik tarihsel süreçte önemli görüşler ortaya çıkmış ve uygulamalar yapılmıştır. Bu alanda kimi özel mülkiyeti kut-sarken, kimi de çözümünü özel mülkiyetin tümüyle ortadan kaldırılmasında bulmuştur. Genel olarak kamu yararı kavramı ve mülkiyet hakkını birey ve toplum çıkan açılarından değerlendiren bu görüşler üç başlık altında toplanmaktadır:¹

"1- Bireycil Yaklaşım: Bu gruba giren görüşler yararçı (utalitarian) ya da toplamacı (aggregationist) olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımlara göre kamu yararı, bireysel yararların ağır bastığı ya da onların toplamından oluşan bir kavram-

¹ Prof. Dr. Ruşen KELEŞ, Kent ve Siyaset üzerine Yazılar, (1975-1992) Shf. 95-97

Maliye Bakanlığı
Milli Emlak Başkontrolörü

PLANLAMA
2006/1

dir. Hobbes, Hume, Bentham gibi düşünürler ve refah iktisatçılarına benimsenen bu görüşe göre, bireysel tercihleri bir kolektif tercih durumuna getirmek olanaklı olmakla birlikte, bunun birçok mantıksal güçlükleri vardır. (X)'in (Y)'den daha fazla kamu yararı olduğunu söyleyebilmek her zaman kolay değildir.

Hobbes kamu yararını özel yarara karşı olarak kullanmaktadır. O'na göre mantık, bireysel yararların önde gelmesini gerektirir. David Hume'a göre, bir eylemin, politikanın ya da düzenlemenin kamu yararına olup olmadığına karar verebilmek için, etkilediği bireylerden çoğu için, bir üstünlük taşıyıp taşımadığına bakmak gerekir (...) Jeremy Bentham'a göre, topluluk bireylerin toplamından başka bir şey değildir. Dolayısıyla, topluluğun yararı da, onu oluşturan üyelerin yararları toplamından ibarettir.

2- Ortak Yararçılar: Bu grupta toplanabilecek görüşlerin sahipleri ise, kamu yararını, bir topluluğun bütün üyelerinin ortaklaşa sahip oldukları yararların toplamından ibaret sayarlar. Bu yaklaşıma göre, savunma, para değerinin korunması ve yerel yönetimlerce sağlanan en az sağlık ve refah standartları, kamu yararına olan şeylerdir (...) Bu görüşü savunanların bireysel yararların toplanması gibi aritmetik kaygıları yoktur. Çünkü, bunların yaklaşımına göre, kamu yararı, çatışma durumunda bulunan bireysel yararlarla ya da tercih ölçeklerine göre değil, fakat çelişki durumunda olmayan ya da oymbirliği ile paylaşılan yararlarla dayanan bir kavramdır. Bu düşünürler, kamu yararının normatif bir değer taşıdığı görüşündedirler. J.J Rousseau ve Pareto bu grupta yer alanların başında gelir.(...)

3- Tekçi Yaklaşımlar: Bu kuramın sahipleri ise, kamu yararını açıkça normatif ve değer yargılarına dayanan bir siyasal tercih konusu olarak görürler. Eflatun, Aristo, Hegel, Marx bunların başında gelir. G. W. Casinelli'de kamu yararının (siyasal olaylara uygulayabilen en yüksek ahlaki standart) olduğunu belirtmektedir. Kamu yararı, belli bir zamanda ve yerde, her bireye, haberi olsun ya da olmasın, kılavuzluk etmesi gereken tek bir değer yargıları sistemidir(...)"

Bu görüşlerden herhangi birini benimseyen ülkelerde de, mülkiyet hukukunu bu esaslar çerçevesinde şekillendirmişlerdir. Ülkemizde de gerek 1924, gerekse 1961 ve 1982 Anayasalarında mülkiyetin kamu yararı amacıyla kanunla sınırlanabileceği kabul edilerek "ortak yarar" söz konusu olduğunda özel mülkiyetin kamusal amaçlarla kullanılmak üzere değeri ödenerek kamu malı haline getirilebileceği öngörülmüştür. Anayasal bu yetkilendirmeden yararlanarak çeşitli yasalarla toplum adına yetki kullanan otoritelere özel mülkiyetin kullanımının kısıtlanması veya tümüyle kamuya döndürülmesi yönünde çok çeşitli düzenleme yapma ve uygulama yetkisi verilmiştir. Bunlardan en bilinenleri imar kanunu, kamulaştırma kanunu, orman kanunu, kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu v.b. yasalardır.

Özünde, her bir düzenleme kaynağını oluşturan hukuki metinde belirtilen amacı gerçekleştirme yönelik olsa da, başta da belirttiğimiz gibi özel mülkiyetin ve dolayısıyla toprağın sahipliğinin tanındığı serbest piyasa ekonomilerinde sınırlı imkânlarla "rantın" çekiçliğini ortadan kaldırmak mümkün olmadığından, devam eden araştırmalar, mevcut veya muhtemel rantın mülkiyet sahibi ile paylaşılarak, kentleşme sonucu ortaya çıkan olumsuzlukların önlenmesi ve bu arada kamusal yararında maksimizasyonu temelinde "imar (yapılanma) haklarının devri" modelini ortaya çıkarmıştır.

Ortaya çıktığı ve en yaygın olarak uygulandığı ülke olan A.B.Devletlerinde de, modelin hayata geçirilmesinin de bahsedilen ikileme temel rolü oynamıştır. Rick Pruetz kitabında:² "Birçok yerel yönetimin tarımsal, tarihi ve kültürel değerlerle, çevre koruma gerektiren alanların korunmasında ellerinde tuttukları planlama ve kamulaştırma yetkilerinin siyasi ve toplumsal baskı ve maddi yetersizlikler sonucu çoğu zaman yeterli olmadığını ..." vurgulamakta ve imar haklarının devri yönteminin "bu nedenlerle birçokları tarafından benimsendiğini, esasen bir uygulama modeli olan bu yöntemin sayesinde korunması toplum yararına olduğu kabul edilen taşınmazların ve değerlerin maliyet unsuru dışlanarak gönüllülük temelinde olanaklı olduğunu" belirtmektedir.

Bu düşünceden hareketle doğmuş olan model, özünde mülkiyet sahiplerinin taşınmaz üzerindeki aynı haklarının (inşaat yapma, faydalanma, tarım, başkalarının kullanımını engelleme, satış, kiraya verme, irtifak hakkı tesisi v.b.) belli bir kısımdan sürekli olarak vazgeçme ve bunun karşılığında da kendisine bedel ödenmesini mümkün kılacak bir mekanizmadır.

Taşınmazda mevcut (imar kararı ile) veya muhtemel yapılanma hakkının, taşınmazın mevcut kullanımını değiştirmeksizin, ondan ayrılarak başka bir taşınmazda kullanımına olanak sağlayan bu mekanizma ile, bir yandan mülkiyet sahibi sürekli olarak bu haktan mahrum olurken, hakkın satışından elde ettiği gelir ile karşılığını almaktadır. Hakkı satın alanlarda, önceden gelişim alanı olarak dizayn edilmiş (belirlenmiş) bölgelerdeki taşınmazlarda bunu kullanarak daha yüksek yoğunlukta inşaat yapma imkânına kavuşmaktadırlar. Zaman zaman uygulayıcı yerel otoritede piyasaya, imkânı ölçüsünde, alıcı olarak girerek hem satıcılar için satış garantisi sağlamakta hem de fiyatları ve imar uygulamasını kontrol etme fonksiyonunu icra edebilmektedir. Bunun yanı sıra eğer koruma altındaki alanın tümüyle yapılaşmaya kapatılması düşünülmüşse ve karşılığında tüm bölgenin gelişimi yavaşlatılmak isteniyorsa, yerel otorite satın aldığı hakları tedavüle koymama imkânına da sahiptir.

Tipik bir model uygulamasında; plan kararıyla koruma altına alınmış alanda (sending zone) mülkiyet sahibi kişi taşınmazında tanımlanan yapılanma haklarını alıcılara (müteahhit, diğer mülk sahipleri ve yerel idareler, aktarım bankaları) satar ve bu sayede bir yandan taşınmazın rantının belli bir miktarını alarak onu mevcut kullanımında tutmaya devam eder, alıcılar ise satın aldıkları bu hakları önceden belirlenmiş gelişme bölgelerinde (receiving zone) inşaat yoğunluğunu arttırmak için kullanırlar. Genellikle bu kullanımı bir nevi "bonus" olarak kabul edilmekte ve alıcıları özendirir. ³

Tarihçe

A.B.Devletlerinde 1980'li yıllarda yoğun olarak uygulanmaya başlayan modelin tarihsel olarak ortaya çıkışı konusunda farklı düşünceler vardır. Jason Hanly-Forde ve diğerlerine göre: ⁴ "imar planı ve yapılaşma koşullarının belirlenmesi A.B.D.'de özel mülkiyetin kamu yararına sınırlandırılması ve dengelenmesinde ilk araç olmuştur. 1916 yılında, New York kenti ilk geniş kapsamlı imar planlaması ile gökdelenlere karşı özellikle çevre mülklerin gökyüzünden yararlanmalarını engellediği için yükseklik sınırı getirmiş ve işyeri olan alanlarda fabrika ve konut yapılmasını da yasaklamıştır. Bu yapılırken de bitişik parselde henüz yükseklik sınırına ulaşmamış mülkiyet sahiplerinin diğer parsellerde kullanılmak üzere bu haklarını satmalarına izin verilerek, bir nevi yapılanma haklarının transferine izin verilmiştir. Dolayısıyla model ilk kez uygulama imkânına 1916 yılında bahsedilen düzenleme ile kavuşmuştur" demektedirler.

Diğer bir kısım yazarlarsa, modelin son 30 yıldır uygulanmakta olduğunu ve ortaya çıkışının yine New York Kentince kabul edilen 1968 tarihli Kültürel Varlıkları Koruma Yasası ile başladığını kabul etmektedirler. Söz konusu yasa ile sadece bitişik parselde ve ada bazında değil, yasa ile düzenleme altına alınan bölgenin tümünde mülkiyet sahiplerinin birbirlerine kısıtlanmamış yükseklik haklarını transfer etmelerine izin verilmiştir.

Modelin Uygulama Koşulları

Modelin 30 yılı aşan bir süreçte uygulaması belli başlı olarak; ⁵

- Ekolojik olarak hassas arazilerin ve tarihi alanların korunmasında,
- Ekonomik gelişmenin desteklenmesinde,
- Kentsel gelişimin yönlendirilmesinde,
- Yeni iş imkânları ve girişimleri çekerek kent merkezlerinin yenilenmesi,

alanlarında kendini göstermiştir.

³ Antonio Tavares, Can the Market Be Used to Preserve Land? The Case for Transfer of Development Rights, European Regional Science Association 2003 Konferansı, Tebliği.

⁴ Jason Hanly-Forde, George Homys, Katherine Lieberknecht, Remington Stone, Using the Market for Compensation and Preservation, Government Accounting Office Report, RCED-94-215R shf. 2, 1994.

⁵ The Etowah Initiative Report Georgia Eyaleti, Shf. 1, 1998.

Bu süreçte, her yerel idare ya doğrudan kendisi veya bağlı olduğu eyaletin kabul ettiği yasal düzenlemeden aldığı yetkiye dayanarak, ihtiyaç duyduğu alanlardaki iyileştirme ve koruma amacıyla modelî bir araç olarak kullanmıştır.

Doğaldır ki, mülkiyete sahipliğin getirdiği yapı yapma hakkının o taşınmazdan alınarak başka bir taşınmaza aktarılmasında muhakkak bir hukuki düzenleme ve yetkilendirme yapılmalıdır. Uygulamaya geçildiği andan itibaren ortaya çıkabilecek hukuki sorunların ortadan kaldırılabilmesi veya hiç yaşanmamasının birinci koşulu uygulayıcı otoritenin açık ve kesin bir yasal yetkiye sahip olmasına bağlıdır.

Bu sağlandıktan sonra ikinci aşama “planlama” yetkisine sahip kamu otoritesinin kabul edeceği plan kararıyla (zoning ordinance) modelin uygulama amacının belirlenmesi olacaktır. Karar verme süreci temelde, modelin sayılan amaçlardan hangisi veya hangileri için uygulanacağını kamuoyuna açıkladığı gibi bundan etkilenen mülkiyet sahipleri ve taşınmazları da tespit etmelidir. Bu sayede bir yandan uygulamanın kamusal amaçları kamuoyu ile paylaşılırken diğer yandan da koruma ve gelişiminin kamu sağlığı, güvenliği ve refahı temelinde neden gerekli olduğunun vurgulanması ve çoğunlukça kabulü mümkün olabilecektir.

Modelin uygulamasında mevcut veya muhtemel plan kararlarının da gözden geçirilmesi ve bir dizi değişiklikte gerekebilir. Yapılacak plan değişiklikleri;

- Parselasyon ve planlama kararlarında eklemeler,
- Modelin uygulanmasında yükümlü (sending zone) ve alıcı (aktarım alanı-receiving zone) alanların oluşturulması ve bunların nazım imar planlarına tatbiki,
- Alıcı alanda yoğunluk artırıcı parselasyon değişiklikleri,
- Uygulamadan etkilenen taşınmazların tespiti ve yapılanma haklarının aktarımını

sağlayacak şekilde tapu kayıtlarının değiştirilmesi,

- Eğer model ikiden fazla bölgeyi kapsayacak şekilde uygulanacaksa koordinasyonu sağlamak üzere yönetim birimi kurulması,

gibi muhtemel düzenlemeleri içerebilir.

Yasal yetkilendirme tamamlandıktan sonra planlama aşamasında ortaya çıkabilecek en önemli sorunlardan biri de aktarım alanı (alanların) tespiti olacaktır. Modelden beklenen fayda minimum maliyetle koruma altına alınan alanın “kentleşme” sürecinin durdurulması ve istenilen başka bir bölgede devamını sağlamak olduğuna göre, gelişmesi istenilen bölgenin gelecekte korumayı gerektirmeyecek özellikle olduğunun saptanması zorunludur. Ayrıca seçilecek aktarım alanının hangi tip gelişme için destekleneceği yerel otorite tarafından kararlaştırılmalıdır. Genellikle üç tip gelişimden bahsetmek mümkündür; Konut, sanayi ve ticaret. Bunların birbirine olan karşılıklı üstünlükleri ve alıcı alandaki mülkiyet sahiplerinin “rant” beklentisi ortaya konulmalıdır. Yani sıra her bir tip gelişimin bütçeye getireceği maliyet iyi analiz edilmelidir. Örneğin bir konut bölgesi “alıcı” olarak seçilmişse, bu durumda ortaya çıkacak altyapı, sosyal donatı ihtiyaçlarının maliyeti hesaplanmalıdır. Zira bu bölgede yoğunluk artışının doğal bir sonucu olarak altyapı, kamusal kullanım için gerekli okul, hastane, v.b. üstyapı büyüklükleri değişecektir.

Yer seçimi ile ilgili olarak kamusal fayda ve maliyet analizi yanı sıra modelin uygulandığı alanlar itibarıyla etkilenen bireyler yönünden de dikkate alınması gereken muhtemel sonuçlar da vardır. Çünkü farklı çıkar gruplarının programı kabulü ve uygulamanın başarısı, programın sunduğu imkânlara göre değişiklik arz etmektedir.⁶

Feitelson ve Lindsey'e göre:⁷ (Chesapeake Bay kentinde uygulanan model sonuçlarından alıntı ile) “Eğer model alternatif programlarla birlikte uygulanır ve karşılık sağlayacağı beklentisi kuvvetli ise, uygulamaya olan desteğin artışı muhtemeldir”. Bir araştırmaya göre de,⁸ “Yükümlü

⁶ Antonio Tavares, a.g.e. Shf. 8

⁷ Eran Feitelson, Greg Lindsey, Local Use of Economic Instruments in the Chesapeake Bay Critical Area Programme, Journal of Environmental Planning and Management 44.2: 187-206

⁸ Municipal Research & Services Center of Washington, Affordable Housing Techniques: A Primer Local Government Officials Report, No: 22, Seattle, WA, 1992.

(korumaya – alınan) alandaki ev sahipleri modeli daha kuvvetle desteklemektedirler. Çünkü ev değerlerinin artması beklentisi içindedirler. Hâlbuki alıcı alandaki ev sahipleri, tersine, artan yoğunluk nedeniyle değer düşmesi ve dolayısıyla insan kalitesinin düşeceği endişesini taşımakta ve uygulamaya destekle, karşılaştırmalı olarak düşük düzeyde olmaktadır” sonucuna varılmıştır. Modelin uygulamasında, aktarım alanı olarak belirlenen bölge zaten yüksek yoğunluklu ise, bu bölgede yaşayanların ekstra sıkışıklıktan doğan kirlilik ve trafik sorunları yanı sıra, geciken kent hizmetlerine katlanması gerekeceğinin kaçınılmaz olacağı da birçok otorite tarafından vurgulanmaktadır.

Görüldüğü gibi yer seçimi, gerek beklenen amaca ulaşma gerekse kamuoyu desteği sağlamada ciddi bir önem arz etmekte ve planlama ile uygulama sürecinde üzerinde dikkatle çalışılması gereken bir alan olarak görülmektedir.

Modelin Uygulama Aşamaları

Zorunlu – İhtiyari Ayırımı: Başarılı bir uygulama öncelikle iyi bir gelecek öngörüsü ve planlamaya bağlıdır. Kamusal amacın belirlenmesi ve karar süreci tamamlandıktan sonra yapılacak planlama ve modelin uygulanmasının zorunluluğu tutulacağı yoksa plandan etkilenen alanlardaki mülkiyet sahiplerinin niyetine mi bırakılacağı sorusu otoritelere cevaplanmalıdır. Modelin uygulanması zorunlu tutulur ise, yetkili organca yükümlü alanda mevcut yapılaşma dışındaki tüm yapılaşmaları yasaklamalıdır. Bu halde mülkiyet sahibi, plan gereği oluşturulacak sertifikaları almak ve bunları satarak veya varsa alıcı bölgede kullanarak kayıplarını telafi etmekten başka yola sahip olmayacaktır.

Örneğin; mevcut planda, model uygulanmadan önce yoğunluk 1 dönüm arsa için 1 ev ise, modelin uygulanması ile bu alan 5 dönüme çıkarılmış olsun. Bu durumda mülkiyet sahibine her 1 dönüm için 1 sertifika verilsin. Mülkiyet sahibi bu halde ya bir sertifikayı evini yapmak için kullanacak ve geri kalan dördünü satacak ya da beşini birden satarak sürekli olarak arsasını yapılanmadan mahrum edecektir. 5 dönümün altında ise mülkiyet sahipleri ellerinde tuttıkları sertifikaları satarak telafi edecekler, ancak yapılaşmaya gidemeyeceklerdir.

İhtiyari model uygulamasında ise, modelle belirlenen koruma alanında yeni bir yapılanma

kararı getirilmeyerek, mevcut imar planında varolan yapılaşma oranında mülkiyet sahipleri inşaat yapabilecekler veya kendilerine verilen sertifikaları satarak yapılaşmadan sürekli biçimde vazgeçebileceklerdir. Bu durumun gerçekleşmesi ancak sertifikaların değerinin yapılacak inşaatın fazla olması halinde mülkiyet sahipleri için tercih edilebilir.

Görüldüğü gibi zorunlu uygulamalarda herhangi bir piyasa kaygısı taşınmazken ihtiyari uygulamalarda modelin ve planlama kararlarının başarısı mülkiyet sahiplerinin yapılaşma hakkından vazgeçmelerinin getirisinin daha yüksek olmasına bağlıdır.

Bu durum bizi doğrudan piyasa arz ve talebi dengesinin zorunlu biçimde kurulmasına götürecektir.

Piyasa Dengesinin Sağlanması: Gayrimenkullerin sertifikaya bağlanması tek başına yeterli değildir. Eğer piyasa oluşturucu bir başka aktör yok ise eldeki sertifikaların değeri alıcı alandaki talebe göre ve piyasa şartlarında oluşacaktır. Bunun yanı sıra, oluşturulacak sertifikaların adedi ve piyasaya sunuluşu da arz yönüyle fiyatın belirlenmesinde önemli bir faktör olacaktır. Burada düzenleyici yerel yönetim organının plan kararları yukarıdaki faktörleri belirleyicidir. Bir başka deyişle oluşturulacak sertifikaların talep yaratması ve değeri onların kullanılacağı alıcı alandaki yoğunluk artırımının karlılığına veya ihtiyaca göre belirlenecektir. Eğer böyle bir ihtiyaç yoksa alıcı alan olarak dizayn edilen bölge için bu sertifikalara gereksinim olmayacak ve yükümlü alandaki mülk sahipleri yoksun kaldıkları yapılanma hakları karşılığını alamayacaklardır. O halde planlama kararları aynı zamanda iyi bir piyasa araştırmasına dayalı olmalı ve arz-talep yönünden denge oluşturacak sonuçlara ulaşması garanti edilmelidir.

Eğer ki alıcı bölgede yoğunluğu arttırmak için tek alternatif, imar haklarını taşıyan sertifikalar değilse, bu durumda da müteahhitler için seçimlik tercih hakkı yaratılmış demektir. O halde sertifikaların talebi ve fiyatı alternatif seçimin getirisi karşılaştırılarak belirlenecek, en azından fiyat yönüyle beklenen değer yaratılmadığı için hakların sahipleri yönünden bir mağduriyet veya modelin uygulanmasına yönelik olumsuz tavır muhtemel olacaktır.

Model Alanındaki Mülk Sahiplerinin Bilgilendirilmesi: Eğitim, modelin başarılı olması için ayrıca önem taşıyan bir konudur. Potansiyel katılımcılar (mülk sahipleri) eğer uygulama ve sonuçları hakkında yeterince bilgilendirilmez ve yanlış algılamalar söz konusu olursa, özellikle modelin uygulanmasının mülk sahiplerinin iradesine bıraktığı durumlarda ya katılımların az olması ya da ciddi bir kamuoyu direnci ile karşılaşılması muhtemeldir. Amerikan Plancılar Derneğinin (APA) önerisine göre “planlama departmanı modelin uygulanmasında etkilenen mülk sahiplerini bilgilendirme için gerekli çalışmaları yapmalıdır. Uygulama sırasında ortaya çıkması muhtemel sorunları ve bürokratik işlemleri takip etmeli, her aşamada mülk sahipleri ve uygulama sonuçları hakkında kamuoyunu bilgilendirmelidir” diyerek, katılımlı ve bilgilendirmenin önemini vurgulamaktadır. APA’nın önerilerine göre “Planlama sürecinde etkilenen bütün aktörler ve onların ekonomik çıkarları analiz edilmelidir. Genellikle tipik bir model uygulamasında;

- Alıcı alanda faaliyet gösteren müteahhitler,
- Koruma alanında yer alan mülkiyet sahipleri,
- Yerel Yönetim birimleri,
- Mülk satın alınması için kredi veren kuruluşlar

olmak üzere dört grup mevcuttur.”

Dikkat edilmelidir ki, eğer bir ihtiyaç (talep) yok ise, herhangi bir aktarmadan da söz edilemez. Müteahhitlerin talebi yanısıra yükümlü alandaki mülkiyet sahiplerinin de yapılma haklarından vazgeçme karşılığı kabul edilebilir bir karşılık olmaksızın ellerindeki sertifikaları devretmeleri düşünülemez. Yerel yönetimin desteği de açık ve tartışmasız olmalıdır. APA belirtmektedir ki “Muhtemel bir model uygulamasında müteahhitler;

- Düşük maliyetli imar parselleri,
- Artan kar oranı her bir ünite için,
- Kesin ve hızlı bir planlama ve onay yanısıra inşaat ruhsatları için azaltılmış bir bürokratik süreçten”

yarar sağlayacaklardır.

Sertifika (Aktarım) Bankaları: Modelin uygulanmasında pazarın ve alıcının varlığının gerekli olduğunu belirtmiştik. Bunu garanti altına almak için A.B.Devletlerinde uygulandığı birçok yerde geçici veya sürekli “Sertifika Bankaları” oluşturulmuş ve bunlar bir yandan kaybedilen yapılanma haklarını düzenlerken bir yandan da oluşturulmuş sertifikaları satın alarak pazar yaratmışlardır.

Genellikle uygulayıcı yerel otorite bünyesinde veya eyalet düzeyinde yasal temelde kurulan bu bankalar, yükümlü alandaki mülk sahiplerinin elindeki sertifikaları satın alarak satıcı yönünden pazar kaygısını ortadan kaldırma işlevi görmüşlerdir. Doğaldır ki bankalar ellerindeki sertifikaları satmak durumundadırlar. Aksi takdirde satın alma bedelleri o yerel otorite için modelden beklenen aksine ciddi bir mali yük demektir. Bu bankalar çoğunlukla alıcı ve satıcılar arasındaki ilişkiyi kurar bir merkez gibi işlev görmüşlerdir. Önceden satın alınmış ve kullanılmayan sertifikalarda banka kanalı ile yeniden satın alınarak tekrar satışa sunulabilir ve bu sayede gerçek bir pazar yaratılmış olacaktır. Bunların yanısıra bazen bu bankalar sadece yapılanma haklarını satın almak ve elde tutmak suretiyle bir bölgedeki gelişmeyi sürekli durdurmak amacıyla da kullanılabilirler. Bu şekilde fonksiyon için yeterli kamusal kaynak gereklidir ve uygulama gereketen nadir özellikler içeren koruma alanlarında söz konusu olmalıdır.

Yönetim Organizasyonu: Yetkili kamusal otoritenin modelin uygulanmasındaki sorumluluğu çok büyüktür. Planlama ve uygulama için gerekli kapasitenin varlığı, basit ve anlaşılır olması, sorunlara çözüm sağlama kapasitesi, bilimsel içerik ve tek bir organın model uygulamasında sorumluluk sahibi olması başarı için olması gerekli koşullardır. Ayrıca yükümlü ve alıcı alanlardaki transferleri takip, izleme ve kayıt altına alınması, doğabilecek hukuki problemlerin önlenmesi açısından şarttır. Bu kayıtların güncel bir halde tutulması, açıklık, ulaşılabilir olma unsurları da taşınması gereklidir.

Model Uygulama Örnekleri

A.B. Devletlerinde birçok eyalet ve yerel idare düzeyinde imar haklarının devrine yönelik yasal düzenlemeler yapılmış ve çok çeşitli alanlarda

tifikaları geri alması yasaklanırken yoğun bir eğitim programı da projenin bir parçası olarak uygulandı.

Long Island Kenti Pine Barrens Bölgesi Koruma Planı (New York): Ketleşmeden korumak üzere Long Island kenti Pine Barrens bölgesi koruma kanunu New York Eyaletince 1997 yılında kabul edilmiştir. Bu kanunla bölgedeki doğal yaşam, tarım, balıkçılık ve tarihi sit alanları koruma altına alınmıştır. Yasa ile birlikte bölge, merkezi koruma alanı ve bunun çerperinde karşılaştırmalı gelişim bölgesi olarak ikiye bölünmüş ve geniş yetkili bir arazi kullanım planını kabul etmiştir. Oluşturulan uygulama komisyonu, yasa ile verilen yetkileri kullanarak arazileri ve gelişim trendlerini dikkate alarak, planlama alanındaki yapılanma koşullarını yeniden dizayn etti. Merkezdeki koruma bölgesinde bulunan 228 parsel sertifikalandırılarak bunların haklarının çerperdeki gelişme bölgesinde yeniden dizayn edilen parsellerde yoğunluk arttırmak üzere kullanılabilmesi mümkün hale getirildi. Böylece model özellikle küçük mülk sahiplerinin yararına önemli bir getiri sağladı.

ÜLKEMİZDEKİ SİT ALANLARININ KORUNMASINA YÖNELİK MODELLE GETİRİLEN YASAL DÜZENLEME

Ülkemizde ilk kez 27. 07. 2004 tarih ve 5226 sayılı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda değişiklik yapan kanunun 8. maddesi ile 17. maddede yapılan değişiklikle hukuk sistemimiz “Yapılanma Haklarının Devri” kavramı ile tanışmıştır. Bahsi geçen değişiklikle “yapılanma hakları kısıtlanmış taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar planlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet ve yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar planlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanlarına aktarmaya belediye veya valilikler yetkili kılınmıştır.

5226 sayılı kanun meclise sevk edilirken yapılacak istenen değişikliklerin genel gerekçesinde;

Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulunun 9.2.2000 tarih ve 2000/4 sayılı raporuna atıfla

“Koruma kurullarının karar almada gecikmelerini önleyici, başka bir deyişle çalışmalarını olması gereken düzeyde yapmalarını sağlayıcı yasal düzenlemelerin yapılması, özel mülk sahibi olan vatandaşların, kurul kararlarını uzun süre beklemesini engelleyici tedbirlerin ivedilikle alınması, kurul çalışmalarının yoğunluğunu arttıran veya kararların alınmasını gerektiren bürokratik işlemlerin azaltılması, kurul müdürlüklerinin bölge müdürlüğü haline getirilmesi için yasal düzenlemelerin sağlanması” hususlarının tespit edildiği ve bu kapsamda dünyadaki eğilimler de dikkate alınarak 2863 sayılı kanunun gözden geçirilmesi gereğinin ortaya çıktığı, bundan dolayı ilgili yasada yapılacak değişiklikleri düzenleyen bir paket ortaya konulduğu ifade edildikten sonra, 2863 sayılı yasada geliştirilen yeni yaklaşımla “Kamu yararı adına mülkiyet hakkını kısıtladığımız ve yapının koruma sorumluluğunu tümüyle vatandaşa bıraktığımız sistem değiştirilerek kamu yararı – özel mülkiyet dengesini gözeten, makul, uygulanabilir ve çağdaş bir sistem kurulmaktadır. Bu kapsamda kesin inşaat yasağı getirilen alanlar dışında müktesep haklar ile ziyetlik uygulamaları yeniden düzenlenmekte, sadece belediyelerin değil tüm kamu kurum ve kuruluşlarına da tescilli yapıların korunması amacıyla kamulaştırma yetkisi verilmektedir. Ayrıca belediye ve valiliklere imar haklarının kısıtlandığı alanlardaki maliklerin imar haklarını imar planlarıyla aktarım alanı olarak tespit edilmiş yapılaşmaya açık alanlara aktarma, kendi mülkiyetlerindeki gayrimenkullerle değiştirme yetkisi verilmektedir” denilerek getirilen imar haklarının aktarımı kavramı açıklanmaktadır.

Konumuz açısından bir diğer önemli hususta, kanunun madde gerekçesini düzenleyen açıklamalardır ki burada da “Takas uygulaması ile birebir arazi değişimi söz konusu olmakta, bu ise özellikle kentlerdeki uygulamalarda her zaman beklenen sonucu vermemektedir. Bu nedenle koruma planlarıyla veya taşınmaz tescil kararlarıyla kamu yararı için yapılanma hakları kısıtlanmış taşınmaz maliklerine, kısıtlanan haklarının tamamen veya kısmen imar planlarıyla önceden yapılanma, yoğunluk, sosyal ve teknik altyapı kapasitesi belirlenmiş aktarım alanlarına taşınabilmesi olanağı getirilerek, kamu yararı ve özel mülkiyet arasında bir denge sağlanmakta, ayrıca bu alanların ihya edilmesi teşvik edilmektedir.

Aktarımdan hedeflenen sadece mülkiyet hakkını değil, yapılanma hakkını da dikkate alarak hak transferinin sağlanması olup, arsa takası odaklı olmayan bu yaklaşımla yapılanma ve mülkiyet hakları kısmen kısıtlanan taşınmaz maliklerine kısıtlanan hak kadar bir payı menkul kıymet olarak vermek suretiyle yapılanmaya açık ve imar planında bu amaçla ayrılmış alanlara aktarılma imkânı getirilmektedir.

Kesin yapılanma yasağı getirilen taşınmazlarda ise bu haktan tamamen yararlanılması söz konusu olacağından mülkiyet hakkı ilgili idareye devredilmektedir. Ancak yapılanma hakları kısmen kısıtlananlar bakımından mevcut yerlerindeki mülkiyet hakları korunmakta, ancak sınırlanan hakkın karşılığı olan bir değer başka bir alana aktarılması sağlanmaktadır.

Tescilli taşınmaz kültür varlıkları maliklerinin bu haktan yararlanmaları için yaparını ihya etme şartı getirilerek, bunların korunması sağlanmaktadır” denilerek uygulamaya ilişkin ipuçları verilmektedir.

Bütün bu açıklamaların ışığında kanunun getirdiği düzenlemenin ne olduğu ve nasıl bir model uygulaması öngördüğüne ilişkin ayrıntılı değerlendirmeye geçebiliriz.

Yasal Düzenleme: Yukarıda bahsedilen 5226 sayılı kanunun 8. maddesi ile 2863 sayılı kanunun 17. maddesi tümüyle değiştirilmiş ve eklenen (c) fıkrası ile taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu alanlarda yapılanma haklarının devri konusunda aşağıdaki düzenleme yapılmıştır;

“Sit alanlarında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ile koruma amaçlı imar plânı

Madde 17. - c) Yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar plânlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar plânlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış, mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dâhilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler, bunların dışında valilikler yetkilidir.

Aktarım işleminde Sermaye Piyasası Kurulunca onaylı gayrimenkul değerlendirme şirketlerince yapılacak rayiç değer denkleştirilmesi esastır. Ancak aktarıma konu hak tescilli taşınmaz kültür varlığına ilişkin ise yapı değeri dikkate alınmaz.

Bu taşınmazlar için, kısıtlanmış yapılanma haklarının, imar plânlarıyla aktarım alanı olarak ayrılmış yapılanmaya açık diğer alanlarda kullanılmasını sağlayacak ve bu hakkı hamiline yazılı menkul kıymete dönüştürecek belgeler düzenlemeye, bu belgeleri yapılanma hakları kısıtlanmış alan olarak gösterilen ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlardaki taşınmaz sahiplerinden hak sahibi olanlara vermeye, imar plânında aktarım alanı olarak ayrılmış ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlarda ise ruhsat vermek için toplama ilgili idareler yetkilidir. Menkul kıymetlerin basılması, saklanması, el değiştirme işlemlerinin onaylanması ve veri tabanının oluşturulması ve denetlenmesi İller Bankasına yapılır.

Bu alanlarda kesin yapılanma yasağı gelmesi nedeniyle yapılanma hakkının tamamen aktarılmış halinde, yapılanma hakkı kısıtlanan taşınmaz, mütemmimi ile birlikte ilgili idare mülkiyetine geçer ve parseller ilgili idare adına tescil edilir ve hiçbir koşulda satışa konu edilemez.

Aktarıma konu parselde malikin korunabilir yapılanma hakkı kalması halinde ise yapılanma hakkı kısmen aktarılır. Bu durumda, malikin yapılanma hakkı kısıtlanmış alandaki mülkiyeti devam eder.

Ancak, aktarıma konu hak, tescilli taşınmaz kültür varlığı üzerinde ise, malikin bu varlığını korunması ve yaşatılması için gerekli bakım, onarım ve restorasyon çalışmasını, ilgili idare ile imzalanacak protokole uygun olarak menkul kıymetleri teslim almasını müteakip başlatarak tamamlaması zorunludur. Aksi halde, ilgili idare teslim edilen menkul kıymet bedelini faiziyle birlikte malikten tahsil yetkilidir. Bu hususlar ve protokol menkul kıymet tesliminden önce ilgili idarece tapuya her türlü harçtan ve damga vergisinden muaf olarak şerh edilir.

Kısıtlanmış hakların bulunduğu belediye sınırları içerisinde, aktarım alanı tespit edilmesinin mümkün olamaması halinde, ilgili idareler ortak program yürütmeye yetkilidir.

Yukarıdaki fikranın uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenir.”

Görüldüğü gibi kanun, yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar planlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar planlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış, mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dâhilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler, bunların dışında valilikler yetkilidir, diyerek herhangi bir tanımlama getirilmeden Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu uyarınca yine kanunda öngörülen şekilde kapsama alınan özel mülkiyeteki taşınmazlar için, trampa veya kamulaştırma dışında, bunların kapsama alınması esnasında veya sonrasında kısıtlanan imar haklarının belirlenen esaslar çerçevesinde başka taşınmazlara aktarımını öngörmüştür. Bu işlemin yapılmasında belediye veya valilikler taşınmazın bulunduğu yer itibarıyla yetkili olacaktır.

Hakkın Tespiti ve Menkulleştirme: Kanun açıkça, yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar planlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet ve yapılanma hakları diyerek, bu alanları tespit ve uygulama yetkisine sahip koruma kurulları ile koruma yüksek kurulunun yetkisi kapsamında usulüne uygun olarak tespit, ilan ve tescil edilen yapılarla, bunların koruma alanları ile koruma imar planı uygulama alanlarında kalan özel mülkiyeteki taşınmazların bu madde hükümünden yararlanabileceğini belirtmiştir. Sözde çok kolay gözüken bu kapsam tespiti kanunun geneline bakıldığında ise uzun bir süreç sonucu ortaya çıkan ve bir dizi karar takip eden bir tespit olmaktadır.

Kabul etmek gerekir ki daha önce öngörülen kapsamda tespiti yapılmış yapı ve arazi sahipleri de getirilen bu uygulamadan istifade hakkına mazhardırlar. Bu şekilde uygulama alanı tespitinden sonra, etkilenen mülk sahiplerine yönelik belediye veya valiliklerce hazırlanacak plan uygulamaları

ile yapı yasaklı veya sınırlı yapılaşma izni verilen alanlardaki mülkiyet sahiplerinin haklarının belirlenmesi ve bunların değer tespiti yapılarak menkulleştirilmesi (sertifika verilmesi) ilgili idarelerce yapılacaktır. Yapılanma hakkı sertifikaya dönüştürülen mülkiyet sahipleri bu sertifikaları eğer var ise kendilerine ait yoksa üçüncü kişilere ait aktarım alanlarındaki parsellerde kullanabileceklerdir. Kanun bu işlemleri yapmak üzere A.B.Devletlerinde ki uygulama örneklerinde olduğu gibi bir banka kanalı ile yürütme yapılmasını uygun görmüş ve varlığı ile imar planları yapımında ehil İller Bankasını bu işle görevlendirmiştir. Yapılanma hakkı tümüyle yasaklı alanlarda ise, yapılanma hakkının transferi dolayısı ile mülkiyetin ilgili idareye geçmesi sonucunu doğuracak bir düzenleme ile uygulama örneklerinden farklı bir yapı getirilmiş ve bir daha bu taşınmazların satışa konu edilmesini yasaklamıştır.

Görüldüğü gibi uygulama ile kısıtlanmış alanlardaki mülkiyet sahiplerine şekli ve miktarı ilgili idarelerce belirlenecek bir telafi imkanı yaratılmış, bu yönüyle de bu çalışma da ortaya konulan modele benzer bir uygulama benimsenmiş ve hukuk sistemimize dâhil edilmiştir.

Düzenlemeye Yönelik Düşünceler: Düzenleme her ne kadar benzerlikler içerse de, özellikle sertifikaların değerlendirilmesi konusunda serbest piyasa koşullarından ayrılması ile modelin ana prensipleri ile çelişmektedir. Anlaşıldığı kadarı ile düzenleme yapılırken belediye ve valilikler ile İller Bankası her türlü devir işleminde yetkili olacaktır. Bu durumda sertifikaya bağlanmış hakların serbestçe satışı mümkün olmayacak yani bir pazardan söz etmek mümkün değildir. Aynı zamanda yapı sahiplerine hakkın sertifikaya bağlanmasından sonra yapının bakım ve restorasyonu yükümlülüğü getirilmesi de mülkiyet sahibinin elde ettiği gelirin zorunlu olarak buraya harcanması sonucunu doğuracak ve bu da modelin özü itibarıyla telafi sağlanması ilkesini göz ardı edecektir.

Kesin yapılaşma yasağı getirilen alanlardaki mülkiyetlerin, uygulama sonrası sahipliğinin ilgili idareye geçmesi ve bunların sadece satışa konu edilememesi ise uygulamada ilgili idarelerce bu taşınmazların başka amaçlarla kullanımına engel değildir. Bilindiği üzere Medeni Kanunumuzda satış dışında taşınmazın kullanımı ve yararlan-

masını düzenleyen birçok hüküm mevcut olup, bu taşınmazların el değiştirmesinden sonra ilgili idarelerce farklı amaçlarda kullanım imkanı devam ettirilmiştir. Oysaki madde metni “bunlar getirilen koruma amaçlı kullanım dışında başka amaçlarla kullanılamaz ve devredilemez” deseydi sözü edilen kaygı ortadan kaldırılabilirdi.

Aktarım alanı olarak tespit edilecek alanlarla ilgili herhangi bir kriter olmaması, bunların çıkarılacak uygulama yönetmeliğine bırakıldığını düşündürse de, modelin uygulamasında yer seçimine ilişkin ortaya konulan kriterler dikkate alındığında, en azından korunmaya muhtaç olmayacak bir alan seçimi zorunluluğu karşısında, bunun muhakkak bilimsel biçimde tespitini yapacak ehil kişilerin planlama sürecinde yer alması sağlanmalıdır. Aksi takdirde bir yeri korurken tarihsel olmasa bile doğal yönden bir başka bölgenin yok olmasına zemin hazırlamak işten bile değildir.

Son olarak belirtmek gerekir ki uygulamada en önemli sorun, daha önce kapsama alınmış taşınmazların yapılanma haklarını belirleyecek herhangi bir plan kararı yok ise, bu taşınmazların kısıtlama veya yasaklamadan dolayı mevcut hak kayıplarının nasıl tespit edileceği sorusudur. Bundan dolayı ilgili idarelerin ve koruma kurullarının bu hükmün uygulanabilmesi için, kapsamdaki alana özgü plan yapmaları ve kesintileştirmeleri aynı anda da yine plan kararıyla aktarım alanı tespitine ihtiyaçları olacaktır. Aksi takdirde modelin uygulanması mümkün gözükmemektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, “İmar(Yapılanma) Haklarının Devri” olarak dilimize çevrilebilecek ve tarihi, kültürel, doğal alanların korunmasına yönelik oldukça yaygın bir kullanım sahası bulan “Transferable Development Rights” kavramını, ortaya çıktığı A.B. Devletlerinde uygulandığı şekliyle açık-

lamayı ve bir model olarak koruma pratikleri arasında geçici bir yere sahip olduğunu göstermeyi amaçlamıştır. Hızlı kentleşmenin getirdiği sorunların çözümüne yönelik arayışların bir sonucu olan bu model, uygulandığı ülke olan A.B.D’de önemli bir kabul görmüş, yerel idarelerin korumaya yönelik çabalarında kaynak sorununu en aza indirdiği için, serbest piyasa ve özel mülkiyetin hâkim olduğu bu ülkede tercih edilmiştir. Uygulama sonuçları itibarıyla da otoriteler tarafından;¹⁰

- İmar Haklarının Devri Modelinin öngördüğü amaçları gerçekleştirme de önemli bir başarı sağladığı,
- Başarılı model uygulamalarının sağlıklı bir piyasaya ve gerekirse bu piyasayı düzenleyici aktörlere ihtiyaç duyduğu,
- Modelin en az maliyetle korumaya yönelik uygulamalarda yerel yönetimler için önemli bir araç olduğu,
- Planlama ve sürekliliği bakımından, modelin, uygulandığı alanlarda kesin sonuçlar verdiği ve politik etkilenmelere kapalı olduğu,

İfade edilmiştir.

Her ne kadar uygulama, önceki bölümler de bahsedildiği gibi bilimsel ve iyi planlanmış yönetim yetkinliğine ihtiyaç duysa da, taşınmaz sahipleri bakımından gerek koruma alanı gerekse aktarım alanlarında yarattığı “rantın” çekiciliği, klasik planlama kararları ile oluşturulan kısıtlamalara göre çok daha olumlu tepkilerle karşılanmaktadır.

Ülkemizde de yapılan yasal düzenleme ile Kültür Ve Tabiat Varlıklarının korunmasında, model, uygulama alanına kavuşmuş ve bu alandaki uygulama şekli ile sonuçlanmış, çok daha geniş bir uygulama alanı olan modelin geleceğini belirleyici olacağı düşünülmektedir.

¹⁰ William Fulton ve diğerleri, a.g.e Executive Summary, Shf. vi

Özlem Çelik
Dubrovnik, Hırvatistan, 2005

Erişilebilirlik(*)

Orhan KUNTAY

Erişim, erişilebilir, erişilebilirlik sözcükleri araştırmalarda çok yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yerden, başka bir yere istenilen sürede, ekonomik, güvenli, konforlu ve çevresine zarar vermeden gidilecek, gidilecek yerin yakınına yaklaşılabilir, erişilebilirlik sözcüğü ile tanımlanmaktadır.

Gidilecek yerin seçiminde üç davranış gözlenmektedir. Birinci davranış, bağımsız davranıştır. Örneğin, bazı aileler, çocuklarını çok uzakta bir okula göndermeyi, bağımsız olarak seçmektedirler. Her gün sabah bir buçuk, akşam bir buçuk saatlik yolculuğu kabullenmektedirler.

İkinci davranış, iki seçenek arasında ayırım yapmaktır. Örneğin, sağlığınıza ilgili bir kontrolde, birkaç hastahane arasından birini çeşitli nedenlerle tercih etmekteyiz. O halde seçim için seçenekler sunmak zorundayız.

Üçüncü davranış ise, erişilebilirlik davranışıdır. "Akıl var ızan var, oraya şimdi gidilir mi?" dediğimiz anda, erişilebilirlik ile ilgili davranışımızı ortaya koyabilmekteyiz.

Çağımızda teknolojinin kullanımı yaşamımıza "kapsama alanı" kavramını getirmiştir. Giderek yaygınlaşan, katlanan bir biçimde sanal ortamda, yerine gitmeden işlerimizi yapabilmekteyiz.

Teknolojik yenilikler; üretimde, tüketimde, üretim ile tüketim arasında dağıtım sistemlerini değiştirmiş bulunuyor. Kentsel sistemlerde ekonomik etkinlik alanları, yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası gibi çok geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Alıcı, gönderici yeni bir coğrafya tanımlamaktadır. Sibercoğrafya yeni coğrafyanın yapısını anlatmaktadır.

Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, ŞBP593-Erişilebilirlik Yüksek lisans dersi kapsamında yapılan bu çalışmanın, doğal olarak, öncelikle, sosyal, kültürel ve politik etkinliklere erişilebilirlik ile bağlantısını kurmayı gerektirmektedir.

Kentlerimizde toplu taşımanın tüm kentiçi yolluklarda oranının gittikçe düşmekte olması, özel otomobil ağırlıklı erişimi kamçılamaktadır. Sonucunda, geleneksel kent merkezlerinde trafik sıkışıklığı ve otopark yeri bulma sorunu yaşanmaktadır. Çok yönlü işlevlere sahip geleneksel merkez zayıflamakta, çeperlerde oldukça küçük, özel, ticaret, kültür, eğlence merkezleri gelişmektedir. Geleneksel merkezde ise niteliksel zenginleşmenin sağlanması için, erişilebilirliğin geliştirilmesi sağlanamamaktadır. Örneğin, Ankara'da Ulus tarihi kent merkezinin yeniden yapılması metronun geliştirilmesi ile olanaklı görülmektedir. Sonuçta, toplumsal gücün ve bütünlüğün sağlandığı merkezlere ihtiyacımız gün geçtikçe artmaktadır.

Uzaklığın yorumlanmasında yeni seçenekler, yeni kentsel yapı araştırmalarını gündeme getirmektedir. Algılama uzaklığı, sıklık, yoğunluk bu kapsamda tartışılmaktadır. "Gözden irak olan, gönülden de irak olur" gibi deyimler uzaklıkla ilgili alışkanlıklarımızı anlatıyordu. "Akıl var ızan var" deyimini ise yer seçiminde akılcı davranışın önemini vurguluyordu. Günümüzde ise uzaklık, sanal uzaklık ile çok yeni bir boyutta tanımlanmaktadır.

Sunduğumuz erişilebilirlik dosyasının, 21 yılında, yeni planlama stratejilerini seçmenizde, sizlere yeni ufuklar açacağını umuyoruz.

Prof. Dr. Gazi
Üniversitesi Müh.
Mim. Fak. Şehir ve
Bölge Planlama
Bölümü

* Yazı, 2004-2005 öğretim yılında Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Prof. Dr. Orhan Kuntay tarafından verilmiş olan "Erişilebilirlik" yüksek lisans dersi kapsamında hazırlanmış öğrenci çalışmalarından oluşmaktadır.

SİBERCOĞRAFYA VE ERİŞİLEBİLİRLİK

Elâ ATAÇ Araç Gör. Gazi Üniversitesi Müh.Mim.Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Tuğçe ŞANLI Şehir Plancısı

Günümüzde erişilebilirlik kavramı sadece fiziksel ulaşımın sağlanması boyutundan çıkarak, bilgisayarların gündelik yaşantımıza hızlı bir şekilde girmesi ve insan yaşamını değiştirmesi sonucu yeniden şekillenmiştir.

Sibercoğrafya Kavramı

Sibercoğrafya, çoğunlukla sibermekan olarak sözedilen, bilgisayar ekranlarımızın gerisinde yer alan, uzay boyutlu, bilgisayar bağlantılarını, ağ sistemini, internet dünyasını ve "world wide web" ile diğer elektronik ortamları içeren bir çalışma olarak adlandırılmaktadır.

Sibercoğrafya, bilgisayar bağlantılarına yeni bir algı ve yeni bir sanal iletişim ortamı hazırlamak amacıyla içerisinde, fiziksel altyapı, trafik akışı ve yeni sibermekan topluluklarının demografik yapıları gibi albilgilerden oluşan coğrafik olmayan üstünlükleri barındırır. Bu nedenle de "gerçek mekan" üzerindeki sibermekan teknolojilerinin coğrafik etkilerinin incelenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla sibermekan araştırmalarının temel dayanağı, sibermekan coğrafyasını haritalaştırmak ve bunu ölçülebilir hale getirerek sayısallaştırmak olarak tanımlanabilir.

Sibercoğrafya'nın Doğuşu

İlk sibercoğrafya çalışmaları sibermekan araştırmacı ve coğrafyacı olan Martin Dodge tarafından yapılmıştır. Dodge, London Collage Üniversitesi, CASA (Center for Advance Spatial Analysis) bölümünde araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Dolayısıyla, sibercoğrafya tamamiyle akademik bir araştırma projesi olarak tanımlanmaktadır.

Sibercoğrafya araştırmaları web tasarımları, internet haritaları, veri kaynakları, haber ve iletişim kaynakları sağlayan 3 ana yayına dayanmaktadır;

- Coğrafya ve Sibermekan Rehberi (Geography of Cyberspace Directory)
- Sibermekan Atlası (Atlas of Cyberspace)

- Ay Haritası (Map of the Month)

Sibercoğrafya'nın tanımlandığı kitaplarda yer alan ana başlıklar ise şöyledir;

- İnternet altyapısı ve ağ trafiğinin tasarımı
- Web tasarımı
- Sanal ortamda canlı konuşma ve iletişim tasarımı
- Sanat, film ve literatür dünyasında cyberspace'in yeri

Konu ile ilgili kaynaklarda da görüldüğü üzere, sibercoğrafya kavramı, coğrafyadan, sanata, sanal trafiğe ve internet aracılığı ile daha birçok kullanıma etki etmektedir.

Sibercoğrafya'nın Sosyal Gelişime Etkisi

Sibercoğrafya'nın öncelikli amacı sosyal iletişim ağına yeni bir boyut getirmek ve iletişim ağını geliştirmektir. Dolayısıyla, bu amaçla yapılan çalışmanın önemli bir de sosyal boyutu bulunmaktadır. Sibercoğrafya'nın temelini sibermekan tasarımı oluşturmaktadır. Öncelikli olarak bu kavram açıklanacaktır.

Sibermekan Kavramı ve Tasarımın

Başlangıç Noktası

Sibermekan tasarımı, mevcut yapılanmaları düzenli bir tarzda inceleme hareketi ve bu yapılanmaların anahtar özelliklerinin belirlenmesi ile oluşmaktadır. Bu yapılanmalar ise belirlenen amaçlara göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, nüfus sayımı, arazi kullanım bilgileri, söz konusu veri trafiği içinde hangi mal ve hizmetlerin dolaştığının incelenmesi vb. gibi.

Sibermekan tasarımının başlangıç noktası ise, GIS programının ve diğer internet bağlantılarının gelişimi ile sanal ortamdaki bilgi ve iletişim trafiğinin yoğunlaşmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla bu tasarım çalışması, bu yoğunlaşmayı geliştirmek

ve yaygınlaştırmak ve bilgileri daha yararlı bir halde toparlayıp sunmaya yönelik olarak ortaya çıkmıştır.

Bir sibermekan tasarımı yapabilmek için öncelikli olarak haritanın amacı belirlenmeli ve yapılacak olan tasarımla diğerlerine iletilmek istenilen konu saptanmalıdır. Örneğin Londra'nın herhangi bir harita tasarımı yapıldığında, bunun plancılar için mi, sürücüler için mi yoksa turistler için mi kullanılacağı bilinmemelidir. Tasarımın ilk kuralı, erişimin sağlanacağı topluluğun statüsünün belirlenmesidir. Bir sonraki aşama ise bu amaca yönelik ölçüklerin ve araştırma metodlarının belirlenmesidir.

Sibercoğrafya Araştırmacılarının Temel Araçları ve Bu Araçların Eski Coğrafyacıların Kullandıkları Araçlardan Farkı

Birçok eski coğrafyacının kullandığı araçlar çoğunlukla ana konuyla ilgisi olmayan konulardır. Fakat sibercoğrafyanın temel araçları, doğrudan belirlenen amaca yönelik olarak karşı tarafa iletilmek istenen bilgiler doğrultusunda kullanılırlar. Dolayısıyla bu araçlar; ağ kullanıcıları, bilgisayar mühendisleri, bilgi ve haber bilimciler ve fizikçiler olarak belirlenmiştir.

Sibermekan ile Hazırlanan Harita ve Tasarımların Kullanıcılara Anlattıkları

Çalışmanın en önemli özelliği, kullanıcıların istekleri doğrultusunda toplanacak tüm verilerle istenen her tür bilginin bu tasarımlara aktarımlarının sağlanması ve bu oluşan haritaların kişiler arasında iletiminin yapılabilmesidir. Ancak yine de yapılacak olan tasarım; araştırma masraflarına, kişilerden gelen taleplerin miktarına ve harita kullanıcılarının ilgi alanlarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Fiziksel Alanda Harita Tasarlamakla Sibermekan ile Harita Tasarlamamızın Temel Farkları ve “Sibermekan”ın “Gerçek Mekan” a Olan Coğrafik Etkileri

Sibermekan, daha çok yapay, sanal ve programlı bir çevre oluşumunu sağlar. Bu nedenle denem, boylam, uzaklık gibi bilgilere ihtiyaç duyar. Çünkü Sibercoğrafya çalışmasının ana amacına uygun olarak yapılan çalışmaların sanal ortamda erişimi esastır.

Bu nedenle fiziksel alan artık sibermekanın oluşturduğu yeni sanal fiziksel alan olarak tanımlanmıştır.

Yeni sanal fiziksel alanı oluşturan “sibermekan”, öncelikle “gerçek mekanı” oluşturan “uzaklık” kavramını ortadan kaldırmıştır. Aynı zamanda sibermekan ile farklı gelişimlerin, farklı ölçüklerin yarattığı çeşitli etkileri de karşılaştırmak mümkün olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında artık gerçek alanda yapılabilecek araştırmaların kısıtlı kaldığı ve bu araştırmaların iletiminin sağlanamadığı ortaya konmuştur. Amaç ise, yapılan çalışmanın sanal ortamda iletiminin sağlanması ve bilgi erişiminin geliştirilmesidir.

Sibermekan ile Harita Yapımının Sosyal Gelişime Etkileri

Sibercoğrafya çalışmasının sosyal yapıya en önemli etkisi toplumdaki eşitsizliklerin gözününe çıkmasını sağlamak ve demografik ve toplumsal farklılıkları belirlemektir. Çalışma, toplanan verilerin derlenmesi ile sanal ortamda açığa çıkan bu verilere dayanarak, çeşitli çözüm önerileri de sunar.

Bunun dışında erişebilirlik kavramının teknolojinin gelişimi ile birlikte kişiye sunduğu farklı bir ulaşım yolu olan sibermekan, farklı iletişim yollarının kullanılması açısından da toplumun sosyal yapısını etkilemektedir. Kullanım alanlarının farklılaşması ve çeşitlenmesi, toplumda bilgiye erişim yollarını da çeşitlendirmekte ve farklı erişim alışkanlıklarına neden olmaktadır. Yaşanan sosyal değişiklikler ve kolaylıklar, sibercoğrafyanın kullanıldığı farklı alanlarda, farklı şekillerde kendini göstermektedir.

Sibercoğrafya Kullanım Örnekleri

Sibercoğrafyanın kullanım alanlarının açıklanmasında internet coğrafyası özellikle de sanal coğrafya çalışmaları örnek olarak gösterilecektir. Kullanım alanları, tıpkı gerçek dünyadaki koordinat sistemi gibi konum belirlemek için kullanılabilen önemli araçlara örnek teşkil etmektedir. Sibercoğrafya kullanım alanları aynı zamanda veri trafiğinin hangi alanlarda kullanılacağına dair de fikir vermektedir.

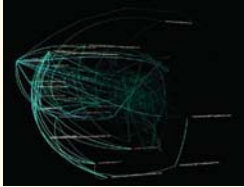
Sibercoğrafya'nın farklı kullanım alanlarına örnek olarak; üç boyutlu bilgi alanları, fiber optik ağları, denizaltı kabloları ve telekomünikasyon uyduları

Erişebilirlik kavramının teknolojinin gelişimi ile birlikte kişiye sunduğu farklı bir ulaşım yolu olan sibermekan, farklı iletişim yollarının kullanılması açısından da toplumun sosyal yapısını etkilemektedir.

Sibercoğrafya araştırmasının temelini oluşturan bilgi erişiminin sağlanmasında temel altyapıyı fiberoptik ağlar, uzun taşınımli sualtı kabloları ve telekomünikasyon uyduları oluşturmaktadır.

Şekil 1a: Sanal Ortamda İletim

Şekil 1b: Sanal Ortamda İletim

Şekil 2: Bilginin Eriştiği Alanlar

Şekil 3: Ağ sistemi

tasarımı ile nüfus sayımı ve istatistikî bilgiler gösteren haritalar ile hava durumu haritaları verilebilir.

Üç Boyutlu Bilgi Alanı (Three-Dimensional Information Spaces)

Üç boyutlu sanal alanın kullanımı, sibercoğrafya çalışmasının temelini oluşturmaktadır. Sanal alanda çalışmak hem bilgi toplanması hem de toplanan bilginin erişebilirliğinin kolaylıkla sağlanması açısından önemlidir ve sistemin temelini oluşturmaktadır.

Örneğin Şekil 1a ve 1b de, bilginin sanal ortamda iletimi kullanıcılar arasında gezinen sarı oklarla belirtilmiştir. Bilginin iletim hızını ise bu okları dik kesen sarı çubuklar tanımlamaktadır. Bu kabul sistemin temel aldığı şekildedir ve amaç bu bağlantıları hızlandırmak iletişim ağlarını daha fazla kullanıcıya iletebilmektir.

Böylelikle Şekil 2'de de görüldüğü üzere, bilginin erişebilirliği sanal ortamda yaygınlaşacak ve gelişmiş ağ sistemi ile eğitim birimleri, medya, ticaret birimleri, bilgi alma, bilgisayar gelişimleri, toplumsal ve kültürel yapı öncelikli olarak etkilenecek ve birbirleriyle sürekli bilgi aktarımında bulunabileceklerdir. Şekil 3'te ise, sistemin sanal ortamda çalışmasının başlamasıyla, bilgi erişebilirliğinin yaygınlaşmasını ve iletişim artışının sağlanması gösterilmektedir. Dolayısıyla örneklerde de görüldüğü gibi üç boyutlu bilgi alanı, farklı kullanıcılar arasında sağlanan sanal iletişim anlamına gelmekte ve sistemin temelini oluşturmaktadır.

Fiber Optik Ağları, Denizaltı Kabloları Ve Telekomünikasyon Uyduları Tasarımı

Sibercoğrafya araştırmasının temelini oluşturan bilgi erişiminin sağlanmasında temel altyapıyı fiberoptik ağlar, uzun taşınımli sualtı kabloları ve telekomünikasyon uyduları oluşturmaktadır. Bu nedenle de dünyadaki örnekleri incelendiğinde sağlanan bu altyapı, hem sibercoğrafya uygulamalarının canlı örnekleri olmaları sebebiyle, hem de sibercoğrafya uygulamalarının ve sanal ortamda bilgi alışverişi ile sibermekanların çoğalmasına ve gelişmesine ortam sağlamaları açısından önem taşımaktadır.

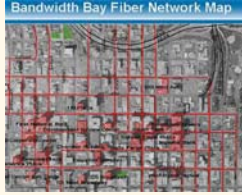
Örneğin Şekil 4 ve 5'teki örneklerde gösterilen alanlar cadde ölçeğinde kurulu "fiber-optik ağı sistemi"ni göstermektedir.

Şekil 6 ve 7'de ise, uzun taşınımı sualtı kablolarının kullanımları ile "komünikasyon uyduları"nın kullanımları gösterilmektedir.

Sibermekan– Nüfus Sayımı Ve İstatistikî Bilgiler Gösteren Haritaları

Sibermekan kullanılan örnekte, kullanıcı talebine göre ülkelerdeki internet bağlantısı sahiplerinin nüfus sayımı gösterilmiştir. Bu örnek de hem sibercoğrafyanın kullanıldığı bir örnek olması sebebiyle, aynı zamanda sibercoğrafya gelişimine altyapı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Örneğin, Antonio Scarponi'nin 1996-97 yılları temel alınarak yapılmış olduğu internet kullanıcıları kestirimine göre, 2007 ve 2015 yılındaki internet kullanıcıları sayıları belirlenmiştir. Bu iki harita karşılaştırıldığında internet ağındaki gelişimin ani yayılışı açıkça görülmektedir. Dolayısıyla bu örnek, ağı sistemi üzerindeki bilgi erişimi ihtiyacının ve gereğinin giderek artacağı ve sibercoğrafyanın kazanacağı önemin açık bir kanıttır. Bu çalışmanın yapılmasında da sibermekan kullanımı etkindir.

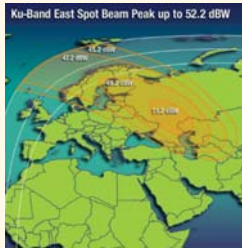
Şekil 5: San Diego, Geographic Information Source.

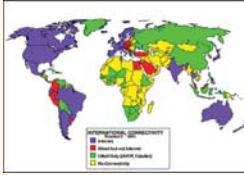
Şekil 6: Asya Bölgesi'ndeki Sualtı Kablo Altyapısı, 1996.

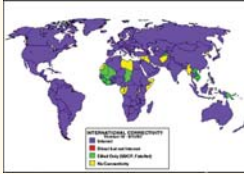
Şekil 4: City of Palo Alto Utilities, California

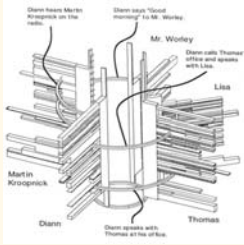
Şekil 7: Dünyanın Farklı Bölgelerindeki İletişim Uyduları

Şekil 8: Farklı Kademelerdeki Ağ Bağlantıları, 1991.

Şekil 9: Farklı Kademelerdeki Ağ Bağlantıları, 1997

Şekil 10a-Şekil10b: Farklı bilgisayar programlarının sibermekan alt yapısında kullanım örneği

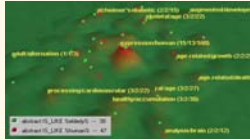
Arazi Kullanımı Bilgisi

Sibercoğrafya ve sibermekan, geliştirdiği yöntemlerle ve oluşturduğu alt yapı sayesinde arazi kullanım bilgilerinde de kullanılmakta ve bu sayede disiplinler arası bir özellik göstermektedir.

Disiplinler arası özellik gösteren sibermekanda oluşturulan alt yapılar sayesinde; haberleşme ve coğrafi bilgiler gibi pek çok konu kentsel görünüm üzerinden internet ortamına aktarılmaktadır. Bu alanlarda yapılan araştırmalar kendi adları üzerine oluşturulan sitelerdeki kent görünümeleri ya da haritalar üzerinde depolanmaktadır.

Şekil 11: Burada Haberlerin Şehri kavramı ortaya çıkmaktadır. Görsel sunumun kaynağı şehirdir.

Şekil 12: Arazi kullanım bilgileri sisteme yapılan araştırmalarda kaydedilen gelişimin haritaya dökülmesidir.

Şekil 13: İki boyutlu siber haritalara bir örnek.

Alan Haritaları Bilgisi

Sibermekanda hazırlanan haritalar, sibermekani iki boyut halinde sunar. Bu haritalar kent planlamadaki geleneksel arazi kullanım haritalarıyla paralel gibi görülebilir. Haritaların amacı; belge erişimi ve bilgi alanı için yardım taraması yapmaktır.

Çoklu- Kullanıcı Boyutları ve Sanal Dünyalar Oluşturma

Çoklu- kullanıcı sanal gerçeklik ve grafik 3D'nin sanal dünyaların yazısının temeli coğrafik yapının haritalarının alanıdır. Buna bir örnek olarak, internet üzerindeki en popüler sanal dünya sunucularından biri olan Ultima Online verilebilir. Söz konusu site kullandığı bu sistem ve oluşturduğu sibermekan ile araştırmacılarına maceraları için Britannica diye adlandırılan büyük bir arazi alan sağlamaktadır.

Örneğin oluşturulan bu sanal şehir gelişiminde kullanılan yöntemle, sanal dünyaya yaşanan hızlı kentsel gelişim görülmektedir.

Hava Durumu Haritaları Bağlantıları

Hava durumu haritaları bağlantı performansında vesikalık fotoğraf görüntüşleri gibi görüntüşler sağlamakta ve gerçek zamanın yakınında bir trafik akışı olmaktadır. Bu haritalar bir bağlantı üzerine tıklayarak kullanımcılar için daha ayrıntılı istatistik çıkaran bir ara birim gibi işlemektedir.

Bu harita Çek Cumhuriyetinde eğitim ve araştırma topluluğu tarafından hazırlanan CESNET2 bağlantısı için bir hava haritasıdır. Bağlantı için renkli oklarla önceki 10 dakikadaki trafik yükünü göstermektedir.

Sibermekan Elemanlarının Topoloji Haritaları

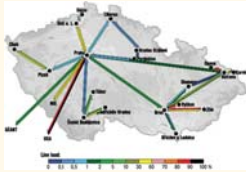
Sibermekan ortamında üretilen topoloji haritalarında; bağlantılar arası trafik akışını görmeye yarayan ve bu bağlantıları sağlayan linklerin alt yapısını gösteren haritalar üretilmektedir.

Website Haritaları

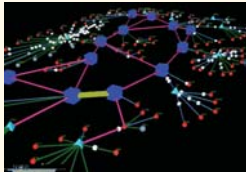
Web site haritaları kullanıcı seyrine yardım için ve karışık web sitelerini aramayı çözmek için üretilmiştir. Sibermekan oluşumlarında en çok kullanılan alandır.

Şekil 14a-14b: Oluşturulan Sanal Dünya Örnekleri

Şekil 15: Meteoroloji Haritası

Şekil 16: USA'deki üniversite ve laboratuvarlarla iletişim içinde olan VBNS bağlantısının 3D modelinin ekran fotoğrafı.

Sibermekan ortamında üretilen topoloji haritalarında; bağlantılar arası trafik akışını görmeye yarayan ve bu bağlantıları sağlayan linklerin alt yapısını gösteren haritalar üretilmektedir.

PLANLAMA
2006/1

Şekil 17: Columbia Üniversitesi mimarlık ve planlama okulları için oluşturulan bir web sitesi.

Kablosuz Bağlantı Altyapı Haritaları

Kablosuz iletişim sibermekan için önemli bir altyapıdır. Bu nedenle, sibercoğrafya ile oluşturulan altyapı haritaları ve kablosuz veri bağlantılarının kapsamı sibermekan kullanımının yaygınlaştırılması açısından önemlidir.

Örneğin Şekil 18a ve 18b'de New York City ve Seattle gibi farklı gruplar tarafından yapılan haritalarda kablosuz erişimi sağlayan temel istasyon noktalarının yerlerini belirtildiği görülmektedir.

Şekil 18a: Kablosuz erişimi sağlayan temel istasyon noktaların haritası

Şekil 18b: Erişim noktalarının güçlerini gösteren hava fotoğrafı

Cep Telefonu Antenlerinin Yerini Belirleme

Cep telefonu ve antenlerinin yerini bulmak için oluşturulan ve sık sık güncellenmesi gereken bu sibermekan ile, site bulucu Radyo Kominikasyonlar Ajansı tarafından İngiltere'deki bütün mobil telefonların temel istasyonlarının etkileşimli bir haritası sibercoğrafya kullanımının önemli örneklerindedir.

Yukarıdaki harita, Londra'nın merkezini küçük bir bölümü için hazırlanmış temel bir sokak haritasıdır ve alanda yer alan antenlerin yoğunluğunu göstermektedir. Herbir mavi üçgen bir anteni belirtmektedir ve üzerine tıklandığında sistemin içerdiği teknik ayrıntılar hakkında bilgi verir. Site bulucu mobil telefon kulelerinin yer tespiti kent sağlığı açısından da önemli faydalar sağlamaktadır.

Şekil 19: Londra'da yer alan bir sokakın anten yoğunluğunu gösterir haritası

İnternet Hizmeti Haritaları ve Belkemiği Bağlantıları

İnternet hizmeti haritaları ve belkemiği bağlantılarını gösteren haritalardır. Çoğunlukla sistemin dolaşımını ve etki ettiği alanları göstermek için promosyon amacıyla hazırlanmaktadır. Aşağıda yer alan örneklerde ise, Avrupa'da sibercoğrafik yöntemler kullanılarak hazırlanan ve sibermekanların gelişimini tetikleyen topoloji haritaları yer almaktadır.

Şekil 20a: İtalyadaki bilimsel kurumlarda bağlantı kuran GARR-B'in belkemiği bağlantısı.

Şekil 20b: Avrupa tepesisi KPQ' batı bağlantısı, tamamlandıığında 6 tane yüksek kapasiteye sahip belkemiği halkaları tarafından belirli şehirlerle beraber bağlanacak.

Şekil 20c: İç güzergah i-21 bağlantısının haritası Avrupanın çoğuna yayılmaktadır.

Şekil 20d: Yunanistandaki belirli internet bağlantıyıcı FURT-HNETin bağlantısının Belkemiği.

Sibercoğrafya ile oluşturulan altyapı haritaları ve kablo-suz veri bağlantılarının kapsamı sibermekan kullanımların yaygınlaştırılması açısından önemlidir.

ERİŞİLEBİLİRLİK VE SOSYAL, KÜLTÜREL VE POLİTİK UZAKLIK

Canan ALTINKAYA Şehir Plancısı

Serçin ASLAN Şehir Plancısı

Sosyal ilişkiler sosyal süreçlerin sonuçlarıdır. Sosyal mesafe ise bir başka sosyal ilişki ile bağlantılı olan sosyal ilişkinin sonucu olarak tanımlanabilir. Her sosyal ilişki belli bir mekanda gerçekleşmektedir ve mekan olmaksızın herhangi bir sosyal ilişkiden söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle, mekansal değişim ve uzaklık, sosyal, bireysel değişim ve gelişim için önemlidir. Dolayısıyla günümüzde değişen erişilebilirlik kavramında önem kazanan bir unsur da sosyal, kültürel ve politik uzaklık kavramlarıdır.

Sosyal Uzaklık Nedir?

Sosyal uzaklık, sosyal ilişkilerin altında yatan önemli ve tanımlanması zor unsurlarından birisidir. Bir başka deyişle, sosyal uzaklık bir bağımsız değişkendir ve sosyal ilişkiler aynı zamanda sosyal süreçlerin sonuçlarıdır. Bu nedenle de, sosyal uzaklık bir başka sosyal ilişki ile bağlantılı olan sosyal ilişkinin sonucu olarak da tanımlanabilmektedir.

Her sosyal ilişkinin belli bir mekanda gerçekleşmesi nedeniyle, insanın kendini ancak diğer insanlar içinde iken keşfedebilmesi mümkündür. Ancak, günümüzde sosyal yaşantı içine hızın ve uzaklığın yüceltilmesi, insan gövdesi ile mekansal çevre arasındaki dokunma ilişkisini zorlaştırmakta ve kenti temas kurucak bir gerçeklik olmaktan çıkartmaktadır.

Sosyal yaşantıdan özel yaşantıya, kentten eve, yabancılıktan samimi ortamlara, dışardan içeriye, temas kurmaktan vitrinleşmeye kaçış iletişim yokluğunu ve aldırmağını içerir. Bu nedenle de sosyal ve kültürel mesafe içinde bu çeşitliliklerin etkileşimi gereklidir.

Alanın Sosyal Kullanımının Ele Alınışı

Mekanın gruplar tarafından nasıl kullanıldığı üzerine 3 yöntem kullanılmaktadır; etnoğrafik çalışmalar, deneysel çalışmalar, prototip - tasarım / değerlendirme.

Bu yöntemlerden ikisi, hem görsel hem fiziksel durumlarda çalışmalara uygulanmaktadır. Bu çalışmalardaki uygulamalar gerçek (sosyal ve çevresel psikolojide) ve yapay olanlardır (çoğunlukla bilinçsel psikolojide).

Sosyal uzaklık ise, 4 grupta incelenir;

İnsan/İnsan İlişkiler: İnsanlar arası ilişkilerde, yakınlık en önemli kavramdır. Sosyal etkileşim için bireyler arasındaki uzaklık etkilidir. Dolayısıyla da insan ve insan arasındaki etkileşimde uzaklık en önemli kavramdır.

İnsan/Yapay Ürün İlişkisi: Yazında bulunan görsel adresler ile ilgili bir diğer konu ise sosyal etkileşim sürecine katılan konuşmacılar etrafında bulunan yapay ürünler ile insanlar arasındaki ilişkidir. İletişimde konuşmacı dinleyene bir nesnenin söz ederken, her iki iletişim katılımcısı "referans iletişim süreci" olarak tanımlanan ortak süreçte katılırlar.

İnsan/Mekan Arası İlişkiler: Sosyal etkinlikler özel alanlar da gerçekleştirilir. Kamuya açık alanlar olduğu için yer seçimi önemlidir. Birey ve grupların bu alana erişilebilir olması gerekir.

Bu alanın denetimli olması oldukça önemli bir durumdur. Çoğunlukla günlük hayatımızın şekillendirilmesine ve ilişkilerimizin pekişmesine sağlayan iletişimsel süreçlerin ortaya çıkmasına yardımcı olurlar. Bunun yanı sıra, alan içinde etkinliklerde ve bireylerin birbiriyle ilişkilerinde erişilebilirlik önemlidir. Bir başka üzerinde durulması gereken unsur da şudur ki, insan ve mekan arasındaki ilişkiler kişisel ve duygusal gelişimi sağlar.

İnsanlar konut alanları geliştirirken, boş bir araziden çok etrafında konutların bulunduğu, komşuluk ilişkilerinin geliştiği alanları tercih ederler. Bu alanlarda kişilerin birbirine olan güveni çok önemlidir.

Sanal ortamlarda kişilerin birbiriyle olan ilişkilerinde güvenin oluşması zordur. Dolayısıyla iş

verenler iş görüşmelerinde yüz-yüze görüşmeyi tercih ederler.

Ancak internet her konuda olduğu gibi iş arayanların çok çeşitli kaynaklara kolayca ulaşmasını sağlamaktadır. En niteliksiz işçiden profesyonel yöneticiye kadar herkes, dünyanın herhangi bir yerindeki iş ve kariyer geliştirme olanaklarına erişilebilmektedir.

Bu durum ışık hızı ile yer kürenin herhangi yerine gidip gelme olanak ve yetenekliliğine sahip olan sermayenin yanı sıra, emek ve insan kaynaklarının da hem yerel hem de küresel düzeyde dolaşımının ateşleyicisi olma özelliğini taşımaktadır. İnsan kaynaklarının yerel ve küresel ölçekte yerli yerine oturması ve bunun istihdam sağlayıcı nitelik kazanması, toplumsal ve ekonomik gelişmeleri artırıcı etki sağlayabilecektir.

Bir başka çarpıcı örnek ise insanların telefon ile konuşmayı internet sohbeti yapmaktan daha güvenilir ve anlaşılabilir bulmalarındır. Ancak sosyal uzaklıkta bir iş yerinde çalışan ve iş veren arasındaki uzaklık ile çalışan ile çalışan arasındaki uzaklık farklıdır. İş veren ile çalışan arasındaki uzaklık daha fazladır.

Fiziksel yakınlık karşılıklı konuşmalarda etkili olabileceğinden önemlidir. Karşılıklı konuşmalarda anlaşılabilirlik artar. Olumsuz yönü ise insanların aynı anda bir arada olmasının zorluğudur.

Diğer açıdan bakıldığında İngiltere’den bir örnek olarak orada yaşayan bazı Bangladeşli öğrenciler internet üzerinden iletişim yoluyla birbirlerini bulmuşlar ve daha sonra birbirleriyle görüşen bu öğrenciler dostluklarını geliştirmişlerdir. Bu ve benzeri olayların artışı, yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri için çok kolayca “insanlığı alıyıyor” türünden görüşleri haklı çıkarmadığı görülmektedir.

Alan, Mekan ve Etkinlik: Bilim insanları alana bir fırsat, mekana ise anlaşılabilir gerçeklik demektedirler. İnsanın alanla ilişkisi karmaşıktır çünkü eylemlerimizin meydana geldiği yer burasıdır. Bir yer davranışsal uygunluğun anlayışı, kültürel beklentiler, ve benzeri unsurlar ile yönlendirildiği alanlardır. Bizler alanda bulunuruz fakat mekan içinde hareket eder yaşarız. Deneyimler tarihesi oluştuğunda bir alan, bir mekana dönüşmeye başlar.

Alan ve Yapay Ürün

Fiziksel ve görsel alanlar boş değildir. Nesnelere ve şeylere bizim alanlarımızı doldurur ve bu sebeple değiştirilebilecek konuları ve durumları vardır. Dolayısıyla ile her yapay ürünün sosyal etkileşim süreçlerinde bir işlevi vardır, bu işlevler de bize yapay ürün ve alanlar arasındaki farklı işlevleri tanımlamamızı sağlarlar.

Örnek olarak, Joiner’ın bulunduğu durumda bir iş yerinde mekan düzenlenmesi, mobilyaların türü ve konuları, odadaki tüm eşyaların genel atmosferi oda sahibinin misafirlerine ne tür bir tutum sergilemeleri gerektiği üzerine sözsüz bir mesaj göndermesidir. Bu örnek insanlar ve nesnelere arasındaki ilişkiyi sosyal farklılık ve etkileşim bağlamında ele almaktadır.

Kültürel Uzaklık

Bizler gerçeği birbirimizden farklı olarak görürüz. Bu gerçeği farklı alanlarla pekiştirir, zıt değerlerle çeşitlendiririz. Bu nedenle, kültürel mesafe insanların değer ve kuralları arasındaki mesel farklılık olarak tanımlanabilir. Bu farklılık felsefe, din, dil, etik, hukuk ve güzel sanatlar ve kentte farklılık gösterir.

Küreselleşme olgusu çerçevesinde kültürel bakış açısıyla tam da “medeniyetler çatışması”ndan söz edildiği bir dönemde internetin kültürler arası iletişim ve etkileşimin gelişmesinde önemli bir işlev görecektir. Örneğin, uzaktan eğitime katılabilmek, hiç kuşkusuz geleceğin kendi çevresinden ve yaşadığı dünyadan haberdar ve sorumlu insanları yetiştirilmesi için çığır açıcı bir eğitim aracının mekanını sunmaktadır. Bu özelliği ile internet, bu yeni sınırsız mekanın eğitim aracı olarak kullanılması ile eğitim konusundaki temel sorunlara da ışık tutacaktır.

Politik Uzaklık

Uzaktan politikaya katılabilmek devlet yurttaş iletişimindeki paradigmayı değiştirmektedir. Öyle ki, internet sayesinde artık devlet kurumları kendi sitelerinde yurttaşlara çok daha geniş ölçekli ve geleneksel medya aracılığı ile kurduğu iletişimden çok daha yüksek etkileşim düzeyinde iletişim kurabilmektedir.

Politik uzaklık ve etkileşimsizlikten dolayı siyasete yeterli oranda katılmayan yurttaşlar ile

Fiziksel ve görsel alanlar boş değildir. Nesnelere ve şeylere bizim alanlarımızı doldurur ve bu sebeple değiştirilebilecek konuları ve durumları vardır.

**PLANLAMA
2006/1**

siyasiler arasında tekrar "sıcak" ve etkileşimli köprü kurulmasında internet kullanılabilir. Aynı zamanda siyasal partiler ve belediyeler, herhangi bir konuda karar almadan önce yurttaşların görüşlerini almak için sonucu çok hızlı alınan site üzerinde kamuoyu yoklama anket formları düzenlemektedir. Bunun dışında, E-demokrasi ile yurttaşların dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar oylarını kullanma olanağı da bulunmaktadır.

Dolayısıyla demokratik siyasetin en önemli ideali olan katılımçılık, internet kullanımı ile mümkün olabilmekte ve demokratik yönetimin temeli olan "ortak akıl" ve "ortak görüş" yaşama geçirebilmektedir.

İsteyen herkesin dünyanın her yerinden "7 gün 24 saat" bilgiye ulaşımının sağlanması, saydam devlet anlayışını beraberinde getiren "e-devlet" (elektronik devlet), devlet vatandaş ilişkilerini farklı bir düzeye taşıyarak "halk için var olan devlet" kavramının güçlenmesini sağlayan bir mekanizma olmaktadır. E-devlette kamu yönetimi, toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek ve üstlendiği görevleri etkili bir şekilde yerine getirmek esasına yönelik

olarak kurulmuştur. İnternet teknolojilerinin kamu hizmetlerini sağlamada kullanılmasına başlanmasıyla birlikte kamu sektörünün işleyiş verimliliği de büyük ölçüde artmıştır.

Örneğin İngiltere'de politik uzaklığı azaltmak için önemli adımlar atılmaktadır. Proje ile, bütün devlet kurumlarının tek bir bilgisayar ağına bağlanması planlanmaktadır. Bu sayede İngiliz vatandaşlarının devlet kuruluşlarına ulaşmak için farklı siteleri ziyaret etmek zorunda kalmadan, tek bir şifre ile pek çok bürokratik işlemleri gerçekleştirmelerinin mümkün olacağı bildirilmektedir. İngiliz hükümeti bu alanda Microsoft ile çalışmaktadır. İngiliz vatandaşlarının yakın bir gelecekte vergilerini internette ödeyebilecekleri bildirilmektedir. İngiliz mahkemelerinin de sayısallaşma yolunda önemli adımlar attığı bildirilmektedir. Bu kapsamda, süren davalarla ilgili savunmaların, mahkemeye e-posta aracılığı ile gönderilmesi öngörülmektedir.

Zaman ve mekan etkisini azaltan internet teknolojileri, politik alanda da yurttaş ve devlet yönetimi arasındaki iletişimi kolaylaştıracak ve katılımı arttıracaktır.

ERİŞİLEBİLİRLİK VE TRAFİK

Ömür Kaygısız Şehir Plancısı

Trafik

1970'li yıllara kadar, kent içi trafik sorunları altyapı kapasitesinin artan araçlı yolculuk talebini karşılamakta yetersiz kalması olarak tanımlanmaktaydı. Bu dönemde, ulaşım planlıları, gelecekte ortaya çıkacak trafik talebini doğru tahmin ederek bu talebi karşılayacak altyapı yatırımlarını zamanında gerçekleştirmek üzerinde yoğunlaşmıştır.

Fiziksel kapasiteyi arttırmak için: yol genişletme, yeni yollar, katlı kavşaklar yapma yöntemlerine girilmiş ancak yapılan çalışmalar geçici çözümler üretmişse de genel anlamda kısır döngüye oluşturmuştur.

Şekil 1'de belirtildiği gibi trafik sıklığının gidermek için ek kapasitesi sağlayacak fiziki,

yerel çözümler üretilmiştir. Bu acil çözümler, trafikte bir rahatlamaya; bu rahatlama da talep artışına neden olmuştur.

Bu kısır döngünün oluşmasının nedeni hizmete erişim yerine, taşıtların hareketliliği göz önüne alınması olarak görülmüştür. Yaya öncelikli trafik planlaması yerine taşıt öncelikli planlama tercih edilmiştir.

Taşıt öncelikli trafik planlamasında trafikte bulunan taşıt sayısı fazla; yolcu sayısı ise azdır. Şekil 2'ye göre farklı ulaşım araçlarının kapasiteleri karşılaştırıldığında 1 tramvayın taşıdığı yolcunun 3 otobüsle / 18 minibüsle / 125 otomobile taşınabildiğini görülmektedir. Bu durum insan öncelikli trafik planlamasının önemini vurgulamaktadır.

Geleneksel yaklaşım ile modern yaklaşımın temelde ayrıldığı nokta burasıdır. Tablo 1'e göre geleneksel yaklaşım ile modern yaklaşım karşılaştırıldığında geleneksel yaklaşımda "taşıtlara öncelik" ve "hareketlilik" temelli olduğu; modern yaklaşımın ise "insana öncelik" ve "erişim" temelli olduğu görülmektedir.

Kentsel mekânların otomobillere göre düzenlenmesinin yarattığı sorunların hissedilmesiyle; özellikle gelişmiş ülkelerde artık otomobillere bağlı olmayan kentlerin oluşturulmasına doğru yeni gelişen "modern yaklaşımlar" kabul görmeye başlamıştır.

Erişilebilirlik

Kentsel ulaşımdaki yeni yaklaşımlarda hareketliliğin değil; erişilebilirliğin daha önemli olduğu anlaşılmıştır. Kentsel donatıların (iş yerlerinin, okulların, toplu alışveriş ve eğlence için kullanılan mekânların) kentliye en fazla yarar sağlayacak ve en kolay erişilebilecek biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

Erişilebilirlik en basit anlamıyla belli bir yere/ varış noktasına ulaşılabilirliği ve rahatlığıdır. Hareketlilik ise bir kişinin yaş sosyal grup yaşam biçimi ve yaşam çemberlerindeki yerine göre verilen bir zaman/mesafe/yoğunluk yelpazesi içinde değişik yolculuk türlerine göre bir yerden diğer yere hareket kolaylığı ve rahatlığıdır.

Hareketlilik tek başına arzulanan bir olgu olmayıp, olanak ve hizmetlere erişilebilmek amacını taşımaktadır. Bu nedenle doğru hedef "erişme" olmalıdır. Dolayısıyla kentsel donatıların kent mekânındaki konumlanış biçimi hareketlilik ya da erişilebilirlik olgusundan hangisinin daha baskın olacağını belirlemektedir.

Bir yere ulaşım talebine, kullanılan ulaşım modlarının ve yolculuk sıklığını belirleyen nedenlerin kavranmasıyla; bir başka deyişle insanları aşırı hareketliliğe sürükleyen motorlu araçlara ve yoğunlukla otomobile bağımlı kılan nedenlerin ortadan kaldırılmasıyla sorunların çözümüne yaklaşımları gerektiği temel ilke olarak kabul edilmiştir. Bu temel ilkedен yola çıkılarak motorlu araç kullanımı dışında kalan ulaşım türlerinin özelliklerinin ele alınması erişilebilirlik ile hareketlilik arasındaki ilişki açısından önemlidir.

Şekil 21: Trafik Döngüsü

Şekil 22: Tramvay/Otobüs/Minibüs/Otomobil Kapasitelerinin Karşılaştırılması

Tablo 1: Geleneksel Yaklaşım / Modern Yaklaşım Karşılaştırılması

GELENEKSEL YAKLAŞIMLAR	MODERN YAKLAŞIMLAR
TAŞITLARA ÖNCELİK	İNSANA ÖNCELİK
OTOMOBİL KULLANICILARININ DORUNLARINA VE GÖVNELEK YÖNELİK	TÜM ULAŞIMCILARININ DORUNLARINA VE GÖVNELEK YÖNELİK
SERMAYE YÖĞÜN YATIRIMLAR	KÜÇÜK DEĞERLEMLER YATIRIMLAR
SERİ DÖNÜŞÜM KARARLARI	ESNEK KARARLAR
FİZİKSEL ÇÖZÜMLER AĞIRLIKLI	YÖNETSEL YASAL EKİPMAN ÇÖZÜMLERİ
İNGAARTA YÖNELİK	GEYREVE DUYARLI
HİPERBETÜLÜK	ERİŞİME ÖNCELİK

Tablo 2: Ulaşım Modlarının Karşılaştırılması

Mod	İki	Rafine	Rafine	Araç	İnsanlar
Yürüyüş	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Bisiklet	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Taksi	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Minibüs	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Ötobüs	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Tramvay	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Demiryolu	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Uçak	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Deniz	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Uzay	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta

Kentsel mekânların otomobillere göre düzenlenmesinin yarattığı sorunların hissedilmesiyle; özellikle gelişmiş ülkelerde artık otomobillere bağlı olmayan kentlerin oluşturulmasına doğru yeni gelişen "modern yaklaşımlar" kabul görmeye başlamıştır.

Erişilebilirlik sadece fiziksel boyutta ele alınmamalıdır. Fiziksel boyutunun yanında zamansal, çevresel, uzamsal, parasal ve bilgilendirme boyutlarındaki “engelleyiciler” erişilebilirlik üzerinde etkilidir.

Ulaşım Türlerinin Karşılaştırılması

Tablo 2’de değişik ulaşım türlerini karşılaştırmaktadır. Kullanıcı türleri hızı, kullanıcı maliyetine, kullanıcı gereksinimlerine, arazi kullanımına ve olanaklara göre değerlendirilmiştir. Buna göre ulaşım türlerinin hızının artması kullanıcı maliyetini arttırmakta ve arazi kullanımına olan bağımlılığı azaltmaktadır.

Değişik Modların Erişim Alanları

Şekil 3’de temel ulaşım türleri olan yaya, bisiklet ve otomobilin merkezden erişim alanları gösterilmektedir. Buna göre yaya en kısıtlı erişim alanına sahip ulaşım türüdür. Ulaşım modlarının hız artması erişim alanlarının orantısız olarak genişlemesine neden olduğu görülmektedir.

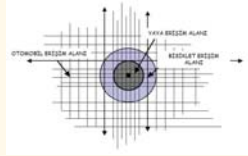
En düşük hızla sahip ve en eski ulaşım modu olan yaya; kentlinin kentsel yaşama dâhil olmasını sağlamasının yanı sıra en düşük maliyetli, çevreye duyarlı ve kente saygılıdır. Modern planlama yaklaşımının insan öncelikli olmasının temel nedenlerinden biri de budur.

Erişilebilirlik Engelleyicileri

Erişilebilirlik kavramı 6 ana başlık altında ele alınmaktadır. Erişilebilirlik sadece fiziksel boyutta ele alınmamalıdır. Fiziksel boyutunun yanında zamansal, çevresel, uzamsal, parasal ve bilgilendirme boyutlarındaki “engelleyiciler” erişilebilirlik üzerinde etkilidir.

Tablo 3: Erişilebilirlik Engelleyicileri

Erişilebilirlik	Banyer
Uzamsal	Yürüme, bekleme ve taşıt içinde seyahat süresini kapsayan yolculuk süresi ile bütüncü uygunluk ilişkisi
	Bütünleşik ulaşım türlerinde değişim kolaylığı
	Güzergah uygunluğu
Fiziksel	Kullanıcılara uygun araç tasarımı örn: alçak zeminli otobüsler
	Kaldırım yüksekliği
	Topografya
Zamansal	Ulaşım sistemi ve hizmet güvenilirliği
	Bekleme süresi / hizmet sıklığı
	Ulaşım çizirgesi ve etkinlikler
	Sistemin kapasitesi
Parasal	Ulaşım bedeli
	Yolcu gruplarına indirimler
Çevresel ve güvenlik	Sokak lambası
	Değişim / bekleme yerleri
	Güvenlik / emniyet
Bilgilendirme	Yolculuk öncesi bilgilendirme
	Yolculuk sırasında bilgilendirme

Şekil 23: Değişik Ulaşım Modlarının Erişim Alanı

Tablo 4’de tüm boyutlarda yer alan “engelleyicilere” yer verilmiştir; erişilebilirliğin önündeki engeller değerlendirilmiştir.

Ulaşım Ölçme Yöntemlerinin Karşılaştırılması

Ulaşım ölçme yöntemlerinin karşılaştırıldığı tablo 3 incelendiğinde trafik, hareketlilik ve erişilebilirlik kavramlarının farklılıkları da görülebilmektedir. Bu tablodaki “trafik” olgusu geleneksel yaklaşımların taşıt öncelikli mühendislik tabanlı anlayışını vurgulamaktadır. “trafik odaklı” planlama yaklaşımında büyük ölçüde “taşıt” düşünülürken; modern yaklaşımlarda “erişilebilirlik” önem kazanmış ve tüm ulaşım türlerine gereken önem verilmiştir.

Konuyla ilgili yazın incelendiğinde taşıt trafiğine hareketliliğe ve erişilebilirliğe ait ölçme birimlerinin ve ölçme yöntemlerinin formüleleştirildiği görülmektedir. Hangi ölçütün kullanılacağı kararı yaşanabilir kentsel mekânların oluşumunda önemlidir. Ölçme yöntemlerinin belirlenmesi sağlıklı analiz yapabileceği olanağı sağlayacaktır. Erişilebilirlik analizinin yeri Şekil 24’ e göre incelendiğinde ulaşım / arazi kullanma analizlerinin birbirine etkileştiği noktada olduğu görülmektedir. Erişilebilirlik analizinin temel etkenlerinin “Yolculuk Seçenekleri” ve “Etkinlik” olduğu söylenebilir.

Farklı Modlere Göre Trafikte Erişilebilirlik-A Yolunun Sonundaki A Yerinin Erişimi

Kullanımların fazla dağılması erişimi düşüren yolculuk gereksinimlerini artırır. Eğer kullanımlar birbirine yakın toplanırsa, yürüterek ulaşılabilir. Şekil 5’deki başlangıç noktasının mavi nokta ile belirtilen hedeflere (kullanımlara) erişimi uzaklıkla doğru orantılı olarak azalacaktır.

Motorlu araçlara ulaşım talebini doğuran en önemli etken kullanımlar arasındaki uzaklıklardır. İnsanlar yaşadıkları yerin çok uzağına gitmek zorunda kalırsa ulaşım talebi motorlu araçlara ve çoğunlukla otomobillere kaymaktadır.

- Eşit şekilde, yoğunluğun artırılması erişilebilirliği artırır.
- Yolculuk mesafesinin kısalması ulaşım seçeneklerini artırır.

A Yolunun Ortasındaki A Yerinin Erişimi

Şekil 25'deki ne kadar dağınık bir dağılım her kullanım için ortalama uzaklığı düşüreceğinden erişilebilirliği artırır. Başlangıç noktasının kullanımlara erişimi her iki yönde uzaklaştıkça azalacaktır.

- Yerleşimin daha merkezde olması yolculuk gereksinimini azaltır,
- Erişimi artırır.

Döngüsel A Yolundaki A Yerinin Erişimi

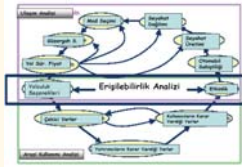
Eğer bu iki uç Şekil 27'deki gibi birbirine bağlı olursa kullanımlara erişim daha da kolaylaşacaktır. Çünkü bu durumda, belli seyahat türleri için döngü sağlanacak ve geri dönme isteği azalacaktır.

- Döngüsel yol güzergâh seçeneklerini artırır, erişilebilirlik artar.

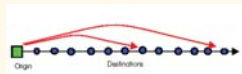
A Kavşağından Erişim

Şekil 28'deki gibi çapraz yol sistemi ile her yöndeki hedeflere erişim artmaktadır. Çünkü ortalama yolculuk mesafeleri daha da azalmaktadır.

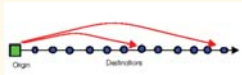
- A kavşağında bulunma, yolculuk gereksinimini azaltır, erişilebilirliği artırır.

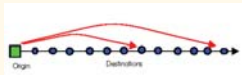
Şekil 24: A Yolunun Sonundaki A Yerinin Erişimi

Şekil 24a: Erişilebilirlik / Ulaşım / Arazi Kullanımı Analizi İlişkisi

Şekil 25: A Yolunun Ortasındaki A Yerinin Erişimi

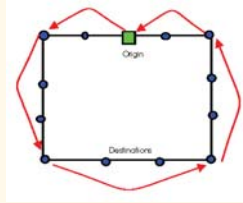

Şekil 26: A Yolunun Ortasındaki A Yerinin Erişimi

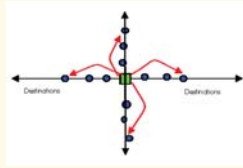
Tablo 4: Ulaşımda Ölçme Yöntemlerinin Karşılaştırılması

	Trafik	Hareketlilik	Erişilebilirlik
Ulaşımın tanımı	Taşıtla yolculuk	Kişi ve mal hareketi	Etkinlikler, hizmetler ve malları sağlama düzeyi
Ölçü birimi	Taşıt mali	Kişi/mil ve ton/mil	Yolculuklar, genel fiyatlar.
İncelenen türler	Otomobil ve kamyon	Otomobil, kamyon ve ulaşım	Otomobil, kamyon, ulaşım, bisikletli ve yaya
Genel göstergeler	Trafik hacmi ve hızı, yolun hizmet düzeyi, taşıt/mil başına düşen maliyet, park etme rahatlığı	Kişisel yolculuk hacmi ve hızı, yolun ve ulaşımın hizmet düzeyi, kişi/mil başına maliyet, yolculuk rahatlığı	Mevcut ulaşım türlerinin kalitesi. Kullanımların dağılımı. Yolculuk başına düşen maliyet
Tüketicilerin yararına olan varsayımlar.	Motorlu büyük taşıtla yolculuk ve hız	En fazla kişi ve mal ile hareket	En fazla ulaşım seçeneği ve verimli maliyet
Arazi kullanımına dikkat etme	Ulaşım kararları tarafından etkisiz kılınmış arazi kullanım girdileri	Arazi kullanımının seyahat seçimine etkisi	Arazi kullanımının ulaşımın esas etkisine sahip olduğunun farkındalığı

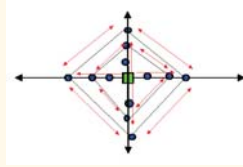
Hiyerarşik yol sistemi trafiği ana yollara yönlendirir, bu durum erişilebilirliği azaltır, sıklığı artırır ve motorlu taşıt kullanımının erişimi azaltır.

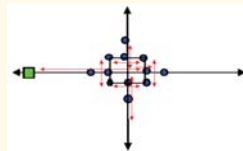
Şekil 27: Döngüsel A Yolundaki A Yerinin Erişimi

Şekil 28: A Kavşağından Erişim

Şekil 29: Bağlantılar İle A Kavşağından Erişim

Şekil 30: Hedeflerin Bir Arada Toplandığında Erişilebilirlik

Bağlantılar İle A Kavşağından Erişim

Şekil 29'da belirtilen hedefleri birbirine bağlayan yan yollar, hedefler arasında doğrudan seyahat sağlandığından erişimi arttıracaktır. Bağlantı yollarının fazlalığı güzergâh seçeneklerini artırır, erişilebilirlik artar.

- Daha merkezi yerlerde erişilebilirlik artar.
- Yol ağı fazla olan yerlerde erişilebilirlik artar.

Hedeflerin Bir Arada Toplandığında Erişilebilirlik

Şekil 30'da çok sık gidilen kullanımların kümelенmesinin erişimi nasıl etkilediğini gösterilmiştir. Kümelенme taşıt trafiğini de artırır ve park sorunu yaratır.

- Bir arada toplanan (kümelenen) kullanımlar kısa yolculukla pek çok etkinliğe ulaşmayı sağlar, erişimi artırır.

Düşey Kümelенmeyle Erişilebilirlik

Şekil 31'de kullanımların kümelendiği çok katlı binaların olduğu alanda erişimin nasıl olduğu gösterilmektedir. Kaldırımla doğrudan bağlantısının bulunması ve park etme kolaylığı sağlaması zemin katların erişilebilirliğini arttırmaktadır. Orta yoğunluğu tercih eden pek çok yeni kent planı erişimi optimize etmek için binaların en fazla 6 ile 8 kat arasında olduğu planlar geliştirmişlerdir.

- Düşey kümelенme erişimi artırabilir.

Hiyerarşik Yol Ağı İle Erişilebilirlik

Hiyerarşik yol ağı, kullanımlar birbirine yakın olsa bile birkaç ana yol üzerinden trafiği yönlendirir. Bu şekildeki yol tasarımı özellikle banliyö yerleşimlerinde kullanılmaktadır. Şekil 32'deki hiyerarşik yol ağı ulaşım planlamasının temeli gibi düşünülse de otomobil dışındaki diğer ulaşım türleri düşünülüğünde sakinlerini fark edilmiştir.

- Bu tutum erişilebilirliği azaltır, trafik sıkışıklığını artırır ve seyahat seçeneklerini azaltır.

Izgara Yol Ağında Erişilebilirlik

Izgara yol ağı Şekil 33'deki gibi doğrudan güzergâh sağlayan birbirine bağlı yollardan oluşur. Eski yerleşimlerde yaygın olan bu tutum;

- Yolculuk mesafesini azaltır,
- Yolculuk seçeneklerini artırır,
- Trafik güvenliğini azaltır,
- Sıklığı artırır ve
- Erişilebilirliği artırır.

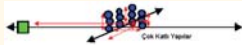
Yaya Yolu Ağı ve Yeniden Değerlendirilmiş İzgara Yolunda Erişim

Yeniden değerlendirilmiş izgara ağı Şekil 34'deki gibi trafik hızını azaltmak için t-kavşaklardan oluşan yollarla tasarlanmıştır. Bu durum daha yaşanabilir mekânlar oluşturur ve motorlu taşıt kullanmaksızın erişimi teşvik eder.

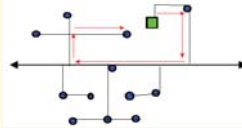
- İyi erişim sağlar, yaya yolları ve kısa yollar motorlu taşıt kullanmaksızın erişimi geliştirir.
- Trafik güvenliğini artırır.
- Bu yol deseni modern şehirciliğin temelidir.

Tüm bu örnekler dahilinde şu sonuçları çıkarabiliriz;

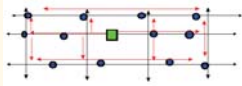
- Kümelene ve belli kullanımların bir arada bulunması erişilebilirliği artırır.
- Kullanımların yakınında park alanlarının bulunması taşıtla erişimi artırır ama diğer ulaşım modları ile erişimi düşürebilir.
- Ulaşım hizmetlerinin merkezlerde toplanması erişilebilirliği artırır.
- Yapı yükseklığının artması veya otoparklar ile binalar çevresindeki alanların azalması erişilebilirliği ve yoğunluğu artırabilir.
- Yoğunluk ve kümelene taşıt trafiği ve park sorunu yaratır ama diğer yolculuk seçeneklerini ve erişilebilirliği artırır.
- Hiyerarşik yol sistemi trafiği ana yollara yönlendirir, bu durum erişilebilirliği azaltır, sıklığı artırır ve motorlu taşıt kullanmaksızın erişimi azaltır.
- İzgara veya yeniden değerlendirilmiş izgara sistemi kullanımlara doğrudan erişim sağlar.

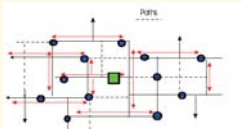
Şekil 31: Düşey Kümeleneyle Erişilebilirlik

Şekil 32: Hiyerarşik Yol Ağı ile Erişilebilirlik

Şekil 33: İzgara Yol Ağında Erişilebilirlik

Şekil 34: Yaya Yolu Ağı ve Yeniden Değerlendirilmiş İzgara Yolunda Erişim

ERİŞİLEBİLİRLİK, SIKLIK, YOĞUNLUK VE UZAKLIK

Özge KIZILTEPE Şehir Plancısı

Nazan Duygu YİĞİTER Şehir Plancısı

Planlamada erişilebilirlik kavramı genellikle uzaklıkla ters orantılıdır. Yani uzaklık arttıkça erişilebilirlik de azalmaktadır. Ama erişilebilirlik başka açılardan da incelendiğinde; bunu etkileyen pek çok kavram ortaya çıkmaktadır.

Bu nedenle erişilebilirliği tam olarak tanımlayabilmek için uzaklık, algı, algılama ve algılama uzaklığı tanımlarının ve bu tanımların erişilebilirlikteki yerlerinin de tanımlanması gerekmektedir.

PLANLAMA
2006/1

Değişik yapı-
lardaki sosyolojik, kültürel ve etnik grupların bir araya gelme-
sindeki güçlükler, algılanan uzaklıkları arttırmak-
tadır.

Planlamada erişilebilirlik genel olarak; bir noktadan ya da alandan başka bir noktaya ya da alana en kısa zamanda, uygun bir hızla, konforlu, güvenli ve çevresine zarar vermeden gidebilmek olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda erişilebilirliği sağlamak için sadece bir etkinliğin olması yetmemektedir. Erişilebilirliği tanımlamak ve hesaplamak pek çok etki, bu durumu etkilemektedir. Erişilebilirlik için mutlaka çeşitlilik olmalıdır. Bu çeşitliliğin belirli bir sıklıkta olmasının yanı sıra, erişilebilirliği etkileyen pek çok etken vardır. Bunlardan biride algılama uzaklığıdır.

Algı ve Algılama

Algı insanın bilgi edinme sürecinin ilk basamağıdır. Algı mekânsal özelliklerin, nesnelerin birbirleri ile ilişkilerinin, boyutların, uzaklıkların bilincine varmaktır.

Algılama öznenin yeteneğine, eğitimine, kültürüne, pratiğine, nesnenin ise biçim niteliklerine bağımlı olarak farklı oranlarda gerçekleşir ve algının biçim nitelikleri dört grupta tanımlanabilir;

Gerçek Biçim- Etki Biçimi: Gerçek biçim geometri ve matematik aracılığı ile tanımlanabilir. Ancak gerçek biçim algılanırken öznenin yerine ve koşullara bağlı değişime uğrar bu da etki biçimidir. Gerçek biçim algılanırken optik nedenlerle değişime uğrar ve farklı ışık etkileriyle algılanabilir. Örneğin bir kent meydanının araçla/yürüyerek gece/gündüz algılanmasında farklar vardır.

Yalın Biçim- Karmaşık Biçim: Gestalt psikolojisinin basitleştirme ilkesine göre, karmaşık bir biçim algılanırken zihin bu biçimi basitleştirme çabasına yönelir. Zihin önce, bu biçim düzenini belleğinde var olan bir şemaya oturtmaya daha sonra yeni bir şema oluşturmaya çalışır. Bu işlem başarılmasa biçim algılanamaz

Zihinsel Bütünleştirme: Bir kentin ya da bir yapının her yerini algılayabilmek için birden fazla bakış açısına gereksinim vardır ve algılanması gereken biçimin etrafında ve içinde dolaşarak farklı yer ve zamanlarda gördüğümüz parçaların bütün hakkında fikir ediniriz.

İmgeden Genellemeye Varma: Algıladığımız bir biçimi gözden yitirdikten sonra ondan kalan bir imge vardır. İmgede ayrıntılar silinir biçimlendirmeyi yöneten genel düzen kalır. Bu genel düzen sayesinde biçimin konusu, üslubu,

bölgesi, dönemi hakkında genel bir algıya sahip oluruz ve bu sayede biçimi diğer biçimlerden ayırt edebiliriz.

Algılama Düzeyleri

Algılama düzeyleri; literal algı ve şematik algı olmak üzere iki şekilde incelenmektedir.;

Literal algı, çevrenin doğrudan deneyimidir, renk, doku, yüzey, biçim gibi temel algısal boyutlara dayanır. Bu algılama düzeyinde, bireylerin farklılık göstermedikleri saptanmıştır. Şematik algı düzeyi ise, bireyin geçmiş deneyimlerine, kişiliğine, içinde bulunduğu topluma, sosyal statüsüne, kültürüne bağlı olarak değişkenlik gösteren algı düzeyidir.

Uzaklık ve Algılama

Uzaklık, bir yerden başka bir yere gitmek için kapsanan aralık, güç ihtiyacı ve harcanan enerji anlamındadır. Uzaklığın matematiksel tanımında ise nesnelere arasındaki negatif olmayan ve sıfır olmayan boşluğun ölçümüdür.

Coğrafi mekanlar arasındaki mesafeyi göstermek uzaklık kavramının temelini oluşturur. Uzaklığı ölçülebilmek için bir referans noktasına ihtiyaç vardır. (noktadan merkeze göre durumu gibi). Uzaklık coğrafi alanda bir noktadan diğer bir noktaya göre durumunu ortaya koyar.

Genellikle uzaklık, uzunluk ölçüleri ile ifade edilir. Fakat uzaklık değişik aktörlere göre değişik yaklaşımlarla şekillenir. Ekonomik düşünceler ve işlevlere göre maliyet uzaklığı şeklinde alır. Yolculukların zaman aralığına göre ise zaman uzaklığından bahsedilir. Maliyet uzaklığı ve zaman uzaklığı genellikle fiziksel kilometrik uzaklıkla aynı yaklaşımlar değildir.

Alaşkanlıklar üzerine yapılan çalışmalarda, uzaklık kavramı, fiziksel uzaklıktan çok mekanlar hakkında edinilen bilgi, duyum ve bu mekanlara olan aşıkarcılık olarak tanımlanır. Uzaklık kavramı bütün bireyler için aynı olan alanlarda, bireylerin psikolojik durumları, öğrenim düzeyleri, mekanlarla daha önce tanışma durumları, sosyo-kültürel yapılarına göre görececik kazanmaktadır.

Algılama uzaklığı ise, genel olarak küçük ve gelişmemiş ülkelerde metropollere oranla daha kısardır. Dolayısı ile algılama uzaklığı gerçek uzaklıkla da ilişkilidir. Algılama uzaklığı mental (akli) uzak-

lığa aittir ve akli uzaklıkta birey ve ya toplum tarafından oluşturulmuş psikolojik sunumlardır. Değişik yapılardaki sosyolojik, kültürel ve etnik grupların bir araya gelmesindeki güçlükler, algılanan uzaklıkları arttırmaktadır. İnternet, sosyal ve kültürel uzaklıkların görselleşmesine ve dolayısıyla, algılanan uzaklıkların kısalmasına imkân tanımaktadır.

Algılama Uzaklığı Kavramının Örneklendirilmesi

Mekarlarda Görsel Algılama Uzaklığı

Mekarların görsel algılanmasındaki uzaklık, biçim, renk, doku, ölçek ve oran, ritim, karşıtlık kütle ve boşluk, simetri ve denge gibi ölçütlere göre çeşitlenir.

Biçim

Kesin sınırlı, fon ile zıtlık oluşturan, kapanma özelliği taşıyan biçimler daha önde, aralarında açık bağlantılar olan, basit geometriye dayalı, sürekli, ritmik aralıklarla devam eden fon ile uyumlu renk özelliklerine sahip cisimler ise daha geride algılanır. Çevresinden farklılaşmış, dikkat ve ilgi eşliğinin üzerine çıkan biçimler üstünlük sağlar.

Renk

Renk algısı; geçmiş deneyimler, kültür, moda, bireysel özelliklere göre şekillenir. Kuvvetli ve karşıt renkler zayıfları geri plana iter. Sıcak renkler daha dikkat çekicidir.

Tablo 5: Renkler ve Algılama Uzaklıkları

Renkler	Bireyler Üzerindeki Psikolojik Etki	Görsel Algılama Uzaklığı
Kırmızı	Uyarıcı	Yakın
Turuncu	Heyecanlandırıcı	Büyük, Yakın
Sarı	Dikkat Çekici Tansiyon Yükseltici	Yakın
Beyaz	Uyarıcı	Uzak
Bej	Uyarıcı	Uzak
Mavi	Yatıştırıcı	Uzak
Kahverengi	Kasvetli	Yakın
Siyah	Ürkütücü	Notr
Pembe	Rahatlatıcı	Uzak
Mor	Cesaret Kırıcı	Uzak
Yeşil	Sakin	Uzak

Doku

Sert dokulu, sıcak renkli, parlak yüzeyli elemanlar, yakın; yumuşak dokulu, soğuk renkli, donuk yüzeyli elemanlar, uzak olarak algılanır.

Mekarlarda Görsel Algılama Uzaklığı

Mekarlarda Görsel Algılama Uzaklığı ışık algılanması, mekansal organizasyon algılanması, renk algılanması olmak üzere üç algılama türünün bütünlüğüyle ortaya çıkmaktadır.

Trafikte Algılama Uzaklığı

- Zaman,
- Çevresel Faktörler (iklim, trafik yoğunluğu...)
- Ulaşım modu seçimi
- Hız gibi faktörlere göre görecelik kazanır.

Zaman: Günün hangi zaman aralığında trafikte bulunduğuna ile ilgilidir. Gündüz saatlerinde açık bir havada sürücüler için algılama uzaklığı azalmaktadır. Gece saatlerinde ise, algılama uzaklığı artmaktadır.

Çevresel Faktörler: Yağmur, sis, kar yağışı gibi iklimsel faktörler trafikteki algıyı etkilemektedir. Trafik yoğunluğu da sürücü açısından mekansal algı durumunu azaltmaktadır. Dolayısıyla sürücünün dikkati direkt olarak trafikte yönlendirilmektedir.

Ulaşım Modu Seçimi: Seçilen Ulaşım Modlarında algılama uzaklığını etkilemektedir. Eğer seçilen tür havayolu ise kent bir bütün olarak algılanmakta fakat ayrıntılar gözlenememektedir. Seçilen tür motorlu bir taşıta kent parçaları halinde algılanmakta ve ayrıntılar ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla ile algılama uzaklığı azalmaktadır.

Hız: Hız etkeni de algılama uzaklığını etkileyen etmenler arasındadır. Yüksek hız algılamayı azaltmakta mekarların algılanmasını önlemektedir. Ayrıca yüksek hız görme kalitesinde bozulmalara yol açmaktadır

Araç Takip Sistemlerinde Uzaktan Algılama

Araç içine yerleştirilen alıcı aygıt sayesinde uydular tarafından tespit edilen konum bilgilerinin sisteme aktararak bilgisayarınızda haritalar üzerinden gerçek zamanlı araç takibinin yapılabilmesini sağlayan sistemdir. Araçla mesaj iletişimini de

sağlayan bu sistem aynı zamanda aracın geçmişe yönelik konum bilgilerini depolayarak farklı istatistikler oluşturabilecek raporlar yaratabilmenize de olanak sağlamaktadır.

Bu konuda belirtilmesi gereken unsurlardan biri de sistemin kim tarafından kullanıldığı ve şirketlere ne kazandırdığıdır.

Kimler Kullanır?

- Uluslararası nakliyatçılar ve ulusal kargo taşımacılığı yapan firmalar
- Yurt genelinde dağıtım işi yapan tüm firmalar
- Sıcak, soğuk satış ekipleri bulunan firmalar
- Petrol tankerleri bulunan firmalar
- Otobüs filoları ve turizm seyahat firmaları
- Öğrenci servis araçları
- Taksiler ve taksi filoları
- Otomobil kiralama firmaları
- Para taşıma araçları
- Askeri kara ve deniz araçları
- İtfaiye, emniyet gibi resmi kurumlar
- Afet koordinasyonu sağlayan kuruluşlar tarafından kullanılabilir.

Şirketlere Neler Kazandırır?

- Aracım nerede?
- Araç yola çıktı mı?
- Mallarım yerine ulaştı mı?
- Araç gitmesi gereken güzergahta mı?
- Gideceği yere vardı mı?
- Gittiği yol gerçekte en uygun yol mu?
- Hız sınırını aştı mı?
- Müşteride ne kadar vakit geçirdi?
- Acaba müşteriye en yakın araç hangisi?
- Sabah veya akşamları işbaşı ve işi bırakma saatleri nedir?
- Elemanım bana doğruyu söylüyor mu?
- Araçlarım verimli ve amacına uygun kullanılıyor mu?

gibi sorulara cevap vermede etkindir.

Uzaktan Eğitim

Uzaktan eğitim programı, eğitim kurumlarının, öğrencilerin tek başına eğitimi gerçekleştirmesine yardımcı olmak için belli bir düzende hazırladık-

ları ders programı ile gerçekleştirilen çalışmaya verilen addır. Ders yapılacak sayıda öğrenci ayarlandıktan ve her dersin tamamlanmasının ardından faks, posta ya da e-posta gibi yöntemlerle öğrencilere, vasıflı bir öğretmen tarafından hazırlanan dersle ilgili ödev konuları verilir, sınavlar iletilir. Bu ödevler ve sınavlarla ilgili değerlendirmeler yapılır, yorumlarla birlikte öğrenciye iade olunur. Bu öğrenci-öğretmen diyalogunu olumlu yönde etkiler.

Uzaktan eğitimin amacının daha iyi kavranabilmesi ve internet'in de bu ortamda rolünün ne olduğunun anlamak için; uzaktan eğitim yönteminin sağladığı yararların farkına varılması gerekir.

Uzaktan eğitimin faydalarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Mekan ve zaman kavramındaki problemleri ortadan kaldırır
- Eğitim sürecini demokratikleştirir
- Yaşam boyu eğitim sağlar
- Bireysel öğretim gerçekleştirilmektedir
- Kendi kendine öğrenme gerçekleşmektedir
- Öğrenmede özel yetenekler gelişmektedir
- Kendi kendine öğrenme sonucunda kişinin kendisine olan öz güveni gelişmektedir
- Öğrenciyi belirli ölçüde motive eder, öğrenmede süreklilik ve hareketlilik sağlar
- Basın – yayın, iletişim araçları, yüz yüze eğitimle üç boyutlu bütünleşme sağlanmaktadır
- Eğitim bilgi teknolojilerine dayalı olarak sürdürülür
- Eğitim isteği artar
- Sınırsız, süresiz eğitim kavramı ortaya çıkar
- Standartlaşmış eğitim ve öğretim olanakları sağlar
- Esnek ve objektif ölçme – değerlendirme sağlar
- Eğitiminin eğitimi de gerçekleştirmiş olur. Uzaktan eğitim alanında uzmanlaşmış eğitmenin sayısının az olması nedeniyle bu eğitmenin daha çok kişi faydalanır. Konuya ilgi duyanlara ışık tutar.
- Verimlilik çok daha yüksektir: %10 - %90
- Daha hızlı öğrenme gerçekleşir: Sınıf ortamına göre %60 daha hızlı
- Artan hatırlama süresi gerçekleşir %25 - %60

- Öğrenim maliyeti: geleneksel yöntemlere göre daha düşüktür, seyahat ve barınma vb. masraflar söz konusu değildir.
- Öğretimsel tutarlılık vardır: Ortamdan, öğrenciden, eğitmenen ve diğer çevre koşullarından bağımsız bir tutarlılık gösterir.
- İlginin artması: Bireysel katılım, karşılıklı etkileşim, başarının artması eğitime ilgiyi artırır.

Uzaktan Algılama

Yeryüzünden belirli uzaklıkta, atmosferde veya yarıda hareket eden platformlara yerleştirilmiş ölçüm aletleri aracılığı, nesnelere fiziksel temasa geçilmeden, yeryüzünün doğal ve yapay objeleri hakkında bilgi alma ve bunları değerlendirme tekniğidir, bir başka ifade ile nesnelere fiziksel temasta bulunmadan herhangi bir uzaklıktan yapılan ölçümlerle objeler hakkında bilgi edinme bilim ve sanatı olarak ifade edilir. UA kısa biçimde ise telekayıt (tele detection) ya da Dünya'nın gözlenmesi (earth observation) olarak tanımlanabilir. Genel anlamda ise, UA çoğunlukla görüntünün (resmin) oluşturulması ile konum olarak durağan veya hareketli, uzak mesafelerden yer yüzeyinin gözlenmesinde kullanılan yöntemler, teknikler ve araçların bütünüdür. Uzaktan algılama sistemleri tarafından elde edilmiş verilerden genellikle yer-yüzeyine ait yararlı bilgiler elde etmek için yapılan bütün kayıt, işleme, analiz, yorumlama ve sonuç olarak bilgi üretme gibi etkinlikleri kapsar.

SIKLIK, YOĞUNLUK VE UZAKLIK

Sevgi ÖZTÜRK Peyzaj Mimar

Yaklaşık 60 yıl önce başlayıp günümüze kadar uluslararası uzun mesafeli haberleşme servisleri üzerinde yaşanan trafik, yoğunluk olarak gündem güne artmaktadır. Teknolojide yaşanan gelişmeler doğrudan bu hizmetlerin kalitesine yansımaktadır. Başlangıçta, yani 60 yıl evvel zengin bir kesime hitap eden ve yüksek maliyetli bir hizmet olan yüksek frekanslı radyo veya telsiz bağlantıları günümüzde okyanus altı kabloları, fiberoptik teknoloji ve uluslararası aramaları yaygın ve herkes tarafından karşılanabilen hale getiren

Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS)

Dünya üzerinde karmaşık sosyal, ekonomik ve çevresel v.b. sorunların çözümüne yönelik büyük hacimli coğrafi verilerin; depolanması, işlenmesi, mekânsal analiz ve sorgulamalar ve buna bağlı olarak çok çeşitli görüntüleme işlemlerini yapabilmek için geliştirilmiş donanım, yazılım ve yöntemler sistemidir (Rhind 1989, Antenucci at all. 1991, Alkış 1994).Günümüz haritacılığının yeni kavramlarından olan Coğrafi Bilgi Sistemleri ile şimdiye kadar imkânsız veya çok güç olan, coğrafya ile ilgili birçok problemin çözümü gerçekleştirilebilmiştir. Sayısal harita da bu dönemde CBS ile birlikte ortaya çıkmıştır. Artık başlı başına bir bilim dalı olmaya başlayan ve birbirinden çok farklı bilim dallarına hizmet edebilen CBS, coğrafya ile ilgili grafik ve grafik olmayan verilerin kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde çeşitli kaynaklardan toplanması, depolanması, işlenmesi, analiz edilmesi, yönetilmesi ve sunulması işlevlerini bütünüyle yerine getiren donanım, yazılım ve personel bileşenlerinden oluşan bir örgütlenmedir.

Sonuç olarak, planlamada erişilebilirlik kavramı genellikle uzaklıkla ters orantılıdır. Yani uzaklık arttıkça erişilebilirlik de azalmaktadır. Ama erişilebilirlik başka açılardan da incelendiğinde; bunu etkileyen pek çok kavram ortaya çıkmaktadır. Erişilebilirliği tam olarak tanımlayabilmek için uzaklık, algı, algılama ve algılama uzaklığının tanımlarının bilinmesi gerekmektedir.

Erişilebilirliği tam olarak tanımlayabilmek için uzaklık, algı, algılama ve algılama uzaklığının tanımının bilinmesi gerekmektedir.

iletişim uydularını da kapsayan bir multi-medya şebekesi haline dönmüştür. Artık hemen hemen her kesimin kullanabileceği internet, telefon, fax, telsiz, radyo, TV, kablosuz erişim vb. olanaklarla her türlü bilgiye ulaşmak çok kolaylaşmıştır.

Frekans konuları; tıp alanından, eğitime, ulaşım, bilinçsel erişime, haberleşmeye, kablosuz ağa, hatta uzay asansörünü kullanarak aya seyahat konularının bile içerisinde yer almaktadır. Bu çalışmada, frekans-mekan etkileşimi, seyahat

PLANLAMA
2006/1

talep modelleri, kablosuz ağı, uzaktan eğitim teknikleri gibi konularla ilgili yapılan çalışmalar hakkında yurt dışı örneklemeler verilmiştir. Çalışma sonucunda, kişilerin, seyahatlerinde uzun mesafede havayolunu tercih ederken, daha kısa mesafede daha ucuz yoları tercih ettiklerini göstermiştir. Otobüs tercihlerinde ise otobüs hizmetlerinin kalitesi, hizmet sıklığı etkili olmuştur. Şehir içi erişimde ise farklı ekonomik düzeydeki kişiler karşılaştırıldığında, ekonomik seviyenin düşük olduğu durumlarda, işyerlerine bisiklet veya yürüyüş tercih edilirken, daha yüksek ekonomik düzeydeki kişilerin işyerlerinden daha uzak yerlerde yaşamayı tercih etmekte olduğu görülmektedir. Tüm bu nedenlerle de erişilebilirlik kavramında sıklık, yoğunluk ve uzaklık gibi kavramlar da incelenmelidir.

Erişim-Ücret-Sıklık: Hava Yolu Üzerine Etkileri

Tekras havayolu pazarında yapılan bir alan araştırmasında bir havayolunu kullanarak yolcuların sayısı üzerinde havayolu erişiminin, ücretlerinin ve sıklığının etkileri incelenmiştir. 1970'li yıllar boyunca güneybatı havayolu arasında ciddi bir rekabetin yaşandığı ve Dallas/Fort Worth Havalanı açıldığı zamanda bir etkende çok büyük değişiklikler olurken diğer etkenler sabit kalmıştır. Bu bağlam her bir etkenin gücünü belirgin hale getiren bazı özel durumları sunmaktadır. Analiz doğrular ki; havayolu erişiminin kısa olmasının hava yolu seyahatleri üzerinde önemli bir etkisi olabilmektedir. Kısa mesafeli yolculuklarda taşıyıcıların hareketlerinde daha uzun mesafelere göre %12 düşüş görülmüştür. Ücret değişkenliği ve iç trafik önemli bir etkidir. Uçuşların sıklığı, havayolu pazar paylaşımında en önemli belirleyicidir.

Otobüs Hizmetlerinin Sıklığı ve Yürüyüşle Erişim Zamanı: Bunun Otobüs Kullanımında ve Seyahat Davranışı Üzerindeki Etkileri

Bu araştırmanın amacı, otobüs hizmetlerinin düzeyi ve otobüs seyahatleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Diğer bir amacı ise diğer seyahat modellerinin kullanımı ve otobüs seyahatlerinin kullanımı arasındaki farklılıklara işaret etmektedir. Araştırma, otobüs hizmet düzeyinin 2 yolu üzerinde yoğunlaşmıştır.

1. Rota yoğunluğu (evden-otobüs durağına kadar yürünmesi gereken mesafe ve zaman)
2. Otobüs hizmetlerinin sıklığı.

Özellikle hizmet esnekliği bulgularında yoğunlaşmıştır. İnsanların tercihleri bu konularda etkili olmuştur.

Düşük Gelir Grubundaki Yerleşimcilerin Seyahat Davranışları: Hindistan-Chennai Kentindeki İki Farklı Yerleşimlerin Karşılaştırılması

Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerdeki seyahat davranışları üzerine olan veriler minimum düzeydedir. Bu durum özellikle, Hindistan'ın kentsel bölgelerinin görece olarak daha yoksul olan yerleşimleri için geçerlidir. Buralarda yaşayan kişiler için sınırlı seçenekleri vardır. İş yeri bölgeleri bakımından yürüyüş ve bisiklet kullanımı dışında çok az seçenekleri vardır. Bahsedilen bu durum, özellikle Chennai gibi şehirlerde daha belirgindir. Çünkü iş yerleri yoğunlukla kent merkezindedir. Bu araştırmada, Chennai bölgesindeki 70 farklı iş yeri araştırılmıştır. Bu işyerleri şehrin 2 farklı bölgesinde bulunmaktadır.

1. grup: işyerleri şehrin merkezine çok yakın,
2. grup: işyerleri şehrin merkezinin dışarısındadır.

Bu araştırmada, iş yerine erişilebilirlik ve 2 farklı yerleşim yeri arasındaki hizmetler arasındaki farklılıkları ortaya koymaya çalışılmıştır. Sonuçlar göstermektedir ki erişilebilirlikteki farklılıklar, seyahat davranışlarını aşırı şekilde etkilemektedir. Merkeze yakın yerlerde yaşayan yerleşimcilerin, merkezin dışındaki yerleşimcilerle kıyasla motorlu olmayan (yürüyüş veya bisiklet) ulaşım şekillerini kullanmaya daha meyilli olduğu görülmektedir. Hindistan'daki politikacıların yeni iş yerinin bulunduğu yerlere karar verirken düşük gelir grubuna dahi kişiler için yerleşme planı hazırlarken bu yerlerin iş yerlerine olan uzaklıkları göz önünde bulundurulmalıdır (Srinivasan and Rogers, 2005).

Kırsal Seyahat Davranışlarının İncelenmesi: 1979-2001 Yılları Arasında Kuzey İrlanda'da Geniş Çaplı Bir Araştırma

İnsanların seyahat şekilleri ve seyahatlerine ilişkin uygun politikalar geliştirilmesi gibi faktörler

zamanla birlikte değişmektedir. Bu araştırma, 1979-2001 yılları arasında Kuzey İrlanda'nın 3 farklı kırsal noktasında gerçekleştirilmiş ve bu analiz, toplu taşımadaki ve yerel hizmetlerdeki değişimleri, erişilebilirliği, bir araca sahip olunup olunmamasını, farklı mesafeler arasındaki seyahat mesafelerini kullanılan seyahat yöntemlerini, seyahat sıklıklarını ve seyahat oranlarını kapsamaktadır. 1980'li yıllar ciddi bir şekilde gelenek-selden-modern olana doğru bir seyahat davranışı bakımından değişimi gösterirken, 1990'lar da belirgin olan şey araba sahipliğindeki ani artış ve seyahat şekillerindeki daha karmaşık değişimlerdir. Bu durum kişilerin seyahat davranışlarını nitelenebilir güçleştirmiştir (Nutley, 2001).

Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Seyahat Talep Modellemesi

Günlüğümüzde yaygın sektörlerde kullanılan seyahat planlama işlemi ya da seyahat talebi tahmin işlemi olarak adlandırılır ve yaklaşık 30 yıl öncesinde temeli Amerika'nın kentsel alanlarındaki bilimsel çalışmalara dayanır. Geleneksel planlama işlemi özellikle kişisel veya şahsi bir araca sahip olmanın yaygın bir özellik olduğu batılı gelişmiş dünya ülkeleri için tasarlanmıştır. Gelecekteki seyahat taleplerini tahmin etmek için kullanılan UTPP (Urban Transportation Planning Process) temelli modeller özellikle bir bireyin seyahat etmeye yönelik eğilimiyle doğrudan ilgili olan sosyo-ekonomik değişkenlere bağlıdır.

Gelişmekte olan ve gelişmemiş dünya ülkelerindeki süregelen sosyo-ekonomik çevreler gelişmiş ülkelerde süregelen sosyo-ekonomik çevrelerden farklılık göstermektedir. 3. dünya ülkelerinin çoğu kentsel bölgesi farklı gelir ve sosyal nitelikleri olan değişik etnik grupların bir karışımından oluşmaktadır. Bundan dolayı gelişmiş ülkeler için uygulan UTPP yönteminin 3. dünya ülkelerine doğrudan uygulanması zordur. Bu araştırmanın ana hedefi, 3. dünya ülkelerinde yaşayan insanların seyahat özellikleri ve seyahat talebini etkileyen ana etkenlere olan duyarlılıklarını araştırmak ve değişik sosyo-ekonomik özellikleri bakımından farklı grupların davranışlarını gösteren bir çerçeve geliştirmek.

Örnek olarak Afrika'da bulunan Tanzanya'nın başkenti Dar-es Salaam seçilmiştir. Araştırma bölgesi olarak 33 trafik bölgesinin 22'sinden veri-

ler toplanmıştır. Tipik şehir merkezleri, ikamet yerleri, sanayi bölgesi ve MİA seçilmiştir. Gelir, yaş grubu gibi sosyo-ekonomik değişkenler değerlendirilmiş ve farklı gruplar için farklı modeller geliştirilmiştir. Gelir düzeyi düşük ve orta olanların seyahat frekanslarını tahmin etmek daha güç olmaktadır. Daha çok yürüyüş ana ulaşım modeli olmaktadır. Yüksek gelir düzeyine sahip kişilerin ise seyahat frekansları, daha belirleyici bir seyahat davranışı göstermiştir. Ayrıca, transit taşıma imkanlarının taşıma hizmetleri sıklıklarının seyahat ücretleri gibi etmenlerin alt gelir grubuna dahil insanların seyahat sıklığını büyük çapta etkilediği görülmektedir. Ayrıca, şehir merkezine uzaklık, etnik köken ve iş gücü gibi diğer bazı önemli değişkenler seyahat taleplerini açıklamada ve tahmin etmede önemli etmenler olduğu ortaya çıkmıştır. (Satyakala, 1995)

Uzun Mesafe Haberleşme Tekniklerinin Analizi

1970'li yıllarda Kuzey Atlantik'te hava trafik denetimi için güvenilir bir haberleşme sistemi sağlamanın çeşitli yollar araştırılmıştır. Çalışma, okyanus üzerinde uçan uçaklarda güvenilir bir iletişimin yüksek frekansları kullanan bir hibrit sisteminin benimsenmesi yoluyla elde edilebileceğini göstermiştir. Araştırma ayrıca, yakın gelecekte okyanus üzeri uçan uçakların iletişim ihtiyaçlarının ekonomik ve en uygulanabilir şekilde gerçekleştirilebilecek olan teknolojinin aktif uydularla yöntemini kullanan teknik olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra araştırma, ekonomi ve işletim yolları göz önüne alındığında 24 saat sürekli uyduların diğer yöntünelere göre daha kullanışlı olduğunu gösterir. Sadece, gerekli alanı kapsayan ve kaldırılabilir bir erişim maliyetini ortaya çıkartan bu sistem, hava yolu operatörlerinin büyük miktarlardaki yatırımının önüne geçmektedir.

Uzaktan Öğretim Teknolojisi

Hawai'nin uzaktan öğretim programı, çoğrafi olarak birbirinden kopuk 7 adaya yayılan 238 okulun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hayata geçirilmiştir. Ülke nüfusunun %80'lik çoğunluğu Oahu Adası'nda yaşamaktadır. Geri kalan %20'lik bölüm 6 farklı adaya dağılmıştır. Adaların ikisinin yalnızca tek bir okul bölgesi

Gelecekteki seyahat taleplerini tahmin etmek için kullanılan UTPP (Urban Transportation Planning Process) temelli modeller özellikle bir bireyin seyahat etmeye yönelik eğilimiyle doğrudan ilgili olan sosyo-ekonomik değişkenlere bağlıdır.

**PLANLAMA
2006/1**

bulunmaktadır. Uzaktan öğretim programının hedefi, Hawaii'nin hangi bölgesinde yaşadığına bakılmaksızın tüm yaşayanlar için eşit eğitim fırsatlarını yaratmaktır. Uzaktan öğretim programı birkaç farklı teknolojiye bağlıdır: Mikrodalga, ITFS, kablolu televizyon, telefon, bilgisayar veri hatları, Hawaii interaktif TV sistemi (HITS) adalar arasında sinyalleri aktarmak için kullanılan bir mikrodalga sistemidir. Hawaii interaktif TV sistemi daha sonra, çeşitli adalar üzerinde ITFS frekanslarını kullanır (Bannan, 1994).

Kablosuz Erişim

Sabit kablosuz erişim (FWA) teknolojisi günümüzde yüksek bant genişliğinde kullanılmak için bir aday haline gelebilir. Kablosuz erişimi ön plana çıkaran sayısız özellikler vardır. Ancak, bazı etkenler (aşırı yağış) sabit kablosuz erişim bağlantısını sekteye uğratabilir. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için faydalanılabilecek olası çözüm yolu kritik ve hayati bazı kusursuz sabit erişim rotaları üzerine kablolu yedek rotalar yapmak olabilir (Katagishi, 2003).

ERİŞİLEBİLİRLİK, AKILCI UZAKLIK, GÖRSELLEŞTİRME VE GÖRÜNÜRLÜK

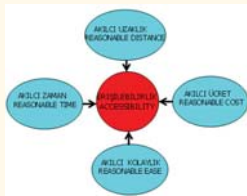
Erişilebilirliğin farklı boyutlarda incelemek için erişilebilirliği oluşturan akılcı uzaklık, akılcı zaman, akılcı ücret ve akılcı kolaylık gibi bileşenlerin de tanımlanması gerekmektedir.

Seher POLAT Araş.Gör. Van 100.yıl Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Sıdıka LÖK Şehir Plancısı

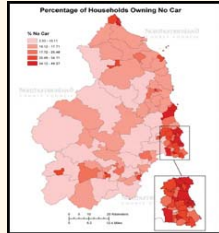
Erişilebilirliğin farklı boyutlarda incelemek için erişilebilirliği oluşturan akılcı uzaklık, akılcı zaman, akılcı ücret ve akılcı kolaylık gibi bileşenlerin de tanımlanması gerekmektedir. Dolayısıyla Erişilebilirlikte iki önemli soru şöyle sıralanabilir;

1. Kullanıcılar fiziksel ve mali olarak ulaşım sistemlerine erişebiliyor mu?
2. Akılcı uzaklık çerçevesinde hizmet alanları; servis alanları, etkinlikler, donatılar gereken uzaklıkta yer seçiyor mu? Buna göre;

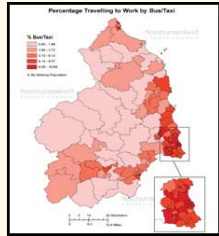
Erişilebilirlik Bileşenleri

Sekil 35: Erişilebilirlik Bileşenleri

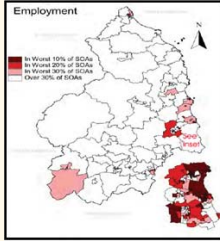

Sekil 36: Araba Sahibi Olmayan

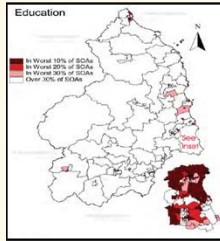

Sekil 37: Otobüs-taksi Kullanan

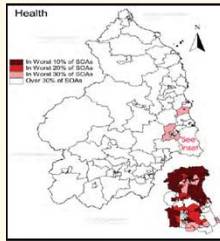
Northumberland'da İş-Eğitim-Sağlık

Sekil 38: İş

Sekil 39: Eğitim

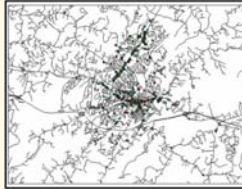
Sekil 40: Sağlık

Bisiklet ve Yaya Erişilebilirliği İçin Bir Çalışma; Virginia Üniversitesi Charlottesville/Albemarle Bölgesi

- Bir donatı evinizden akılcı uzaklıkta yer almalıdır.
- Farklı donatılara basit yolculuklar ile erişebilmelisiniz.
- Donatıya erişim doğrudan ve güvenilir olmalıdır.

Sekil 41: Yol Haritası

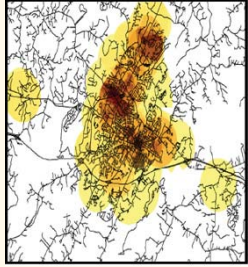
Sekil 42: Donatılar

Her Bir Donatıya Erişilebilirlik Hesabı

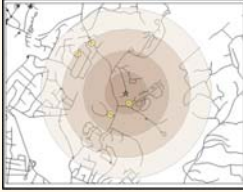
1 mil uzaklıklar ile tamponlar belirlenmiştir. ¼ mil tampondan sonra erişilebilirlik ölçüsü bir derece azalmaktadır.

- En koyu renkte görülen alanlarda donatıya erişilebilirlik en fazladır.
- Renk açıldıkça donatıya erişilebilirlik azalmaktadır.
- Birden fazla donatıya erişilebilirliği göstermektedir.
- En koyu renkte görülen alanlarda birden fazla donatıya erişilebilirlik en fazladır.
- Renk açıldıkça donatılara erişilebilirlik azalmaktadır.

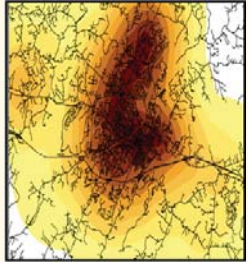
- Bisiklet ile erişim yaya olarak erişim ile benzerlikler göstermektedir. Ancak bisiklet ile erişilebilirlik eğrisi daha geniş bir alanı kapsamaktadır.
- En koyu renkte görülen alanlarda donatıya erişilebilirlik en fazladır.
- Renk açıldıkça donatıya erişilebilirlik azalmaktadır.
- Birden fazla donatıya erişilebilirliği göstermektedir.
- En koyu renkte görülen alanlarda birden fazla donatıya erişilebilirlik en fazladır.
- Renk açıldıkça donatılara erişilebilirlik azalmaktadır.

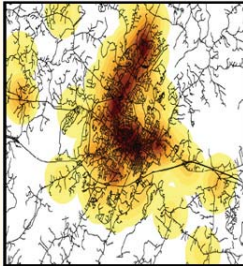
Sekil 46: Yaya Olarak Donatılara Erişilebilirlik Eğrisi

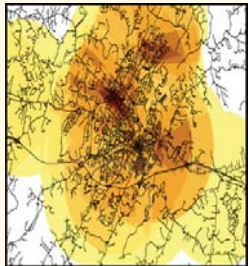
Sekil 43: Her Donatıya Erişilebilirlik

Sekil 47: Bisiklet İle Donatılara Erişilebilirlik Eğrisi

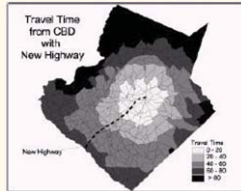
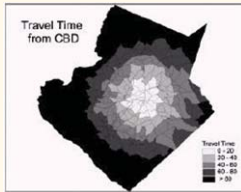
Sekil 44: Yaya Olarak Donatılara Erişilebilirlik Eğrisi

Sekil 48: Bisiklet İle Donatılara Erişilebilirlik Eğrisi

MİA Erişilebilirliği

- Bu çalışmada; MİA'dan konut alanlarına (müşteriye) zaman esas alınarak erişilebilirlik eğrisi oluşturulmuştur.
- 0-20 dk. Beyaz bölge
- 20-40 dk. Açık gri bölge
- 40-60 dk. Gri bölge
- 60-80 dk. Koyu gri bölge
- 80- dk siyah bölgedir.
- Yeni oto-yolun yapımı ile erişilebilirlik eğrileri değişmiştir.

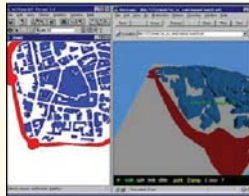
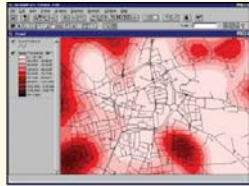
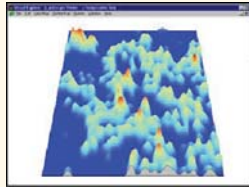

Şekil 49: Otoyol'dan Önce ve Otoyol'dan Sonra

Görselleştirme ve Görünürlük Tanımlamaları

Planlamada klasik anlamda görselleştirme, mekanın kağıt üzerine aktarılmasıdır. Oysa bugün görselleştirme ikinci boyuttan üçüncü boyuta geçiş anlamında kullanılmaktadır.

Sunulan örneklerde iki boyutlu ve üç boyutlu çalışmalar yer almaktadır. Mekanın algılanma düzeyi üç boyutlu çalışmada daha yüksektir.

Şekil 50a-Şekil 50b-Şekil 50c: Üç boyutlu çalışma örnekleri

Dünya'da Yapılan Çalışmalar Tel Aviv Yeşil Alan Planlaması ve Wps Örneği

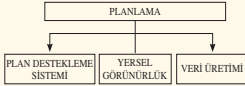
Coğrafya ve çevre bölümü çevresel simülasyon laboratuvarında, Itzhak Omer tarafından yapılan bu çalışmada planlamayı destekleyen wps sisteminin kullanımı ve Tel Aviv şehrinde yarattığı sonuçlar yer almaktadır.

Planlamada görünebilirlik başarısı; interaktif iletişim, erişim ve kullanıcılar arası ilişkilerin (ineten, ur ve gis) teknolojileri ile karşılanmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmanın asıl amacı teknolojik gelişimleri göstermek ve yöntemleri tartışmaktır.

Planlamada klasik anlamda görselleştirme, mekanın kağıt üzerine aktarılmasıdır. Oysa bugün görselleştirme ikinci boyuttan üçüncü boyuta geçiş anlamında kullanılmaktadır.

Bireysel Bakış Açısı

İsrail şehir planlamasında öncelikle yeşil alanlardan konut alanlarına erişim ele alınmıştır.

Merkezden Yeşil Alanlara Erişilebilirlik Modeli

İki kriter ele alınarak bir varsayım yapılmıştır. Bunlardan ilki her birey için yürüme mesafesi 250 m, ikincisi ise her birey için yeşil alan 7m² dir.

Geleneksel yöntemle nüfusun yeşil alana erişim amacıyla kullandığı yol rotası oluşturulmuştur. Bu çalışma esas olarak komşuluk birimlerini kullanmaktadır. Alternatif olarak sıralanan ölçütler gözönünde bulundurularak her konut için erişilebilirlik önlemleri alınmıştır. Bu önlemler aşağıdaki gibi formüle edilmiştir.

$$A_k = \frac{\sum D_{pj} \cdot n}{D_{pj} \cdot S_{pj} \cdot Q_k}$$

A_k a_k konuttan yeşil alana erişilebilirlik, d_{pj} parkı kullanan potansiyel nüfus, s_{pj} park büyüklüğü, q_k popülasyon büyüklüğüdür.

$$D_{pj} = \sum Q_k \cdot A_i \cdot Q_k$$

d_{pj} kişi başına düşen yeşil alan büyüklüğü, q_i hene halkı sayısı, q_k alandaki popülasyonu ifade etmektedir.

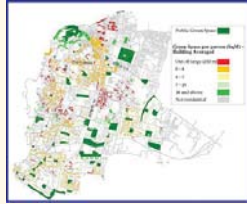
Erişilebilirliğin Hesaplanması

Önem yöntemine göre üç veri kullanılmıştır. (sokaklar, binalar, parklar) GIS yardımıyla park alanı çevresine 250 m'lik tampon alan atılmıştır. Böylece parkın etki alanında bulunan konutlar belirlenmiştir.

3D (üç boyutlu) Görünürlük: VR-GIS

Görünürlük analizi skyline software sistemi ile GIS kullanılarak oluşturulmuştur. Sistemde 50m'lik gridler ve üç adet layer kullanılmıştır. Bunlar; sokak bilgisi, bina yüksekliği ve yeşil alanlardır.

Tel Aviv'deki konut alanlarından yeşil alanlara erişilebilirliğin dağılımı (hizmet alamayan konutları içermektedir).

Sekil 51: GIS yardımı ile Tel Aviv'in fiili modelinin tamamlanması

Sekil 52: Tel Aviv'deki Konut Alanlarında Yeşil Alanlar

Tel Aviv'deki bu planlama çalışması erişilebilirlik açısından ele alındığında hem teknolojik hem de teorik olarak oldukça başarılıdır. Tel Aviv'deki örnekte sadece konut alanlarındaki yeşil alanlara erişilebilirlik konusunda çalışılmıştır. Bu çalışmalar ulaşım tesislerine erişim (otobüs/metro/dolmuş durağı...), donatılara erişim (sosyo-kültürel donatılar, eğitim tesisleri, ticaret merkezi...) vb. Örneklere de irdelenebilir...

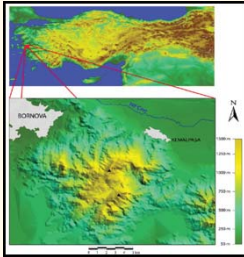
Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Kemalpaşa Dağı Orman Yangını Gözetleme Kuleleri

Kemalpaşa Dağı Orman Yangını Gözetleme Kuleleri

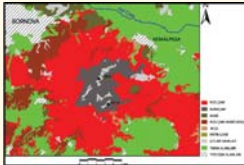
Bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı'nda Yılmaz Aşkın tarafından yapılmıştır.

Bu çalışmada sahanın 1:25000 ölçekli topografya haritalarından sayısallaştırılarak oluşturulan sayısal arazi modeli (digital elevation model, dem) altlık olarak kullanılmıştır. Buna ek olarak yine 1:25000 ölçekli meşcere haritaları sayısallaştırılarak oluşturulmuştur.

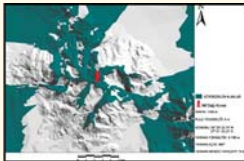
tırılarak veritabanı oluşturulmuştur ve bitki örtüsü katmanı olarak kullanılmıştır. Kullanılan diğer bir katman da sahadaki ulaşım durumunu gösteren yol katmanıdır. Tüm kulelerin var olduğu düşünlüdüğünde ortaya çıkacak durum, daha görsel, akılda kalıcı ve yorumlanmasının pratik olması amacıyla 3 boyutlu arazi modeli üzerinde dört farklı yönden gösterilmiştir. Bu sayede sahadaki hangi orman topluluklarının ne kadar yangın tehlikesi altında olduğu ve varsayılan kulelerin bunu hangi oranda değiştirebileceği ortaya konmuştur.

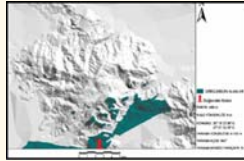
Sekil 53: Çalışma sahasının yerleşim haritası

Sekil 54: Mevcut durum

Sekil 55: Görünürlük düzeyleri

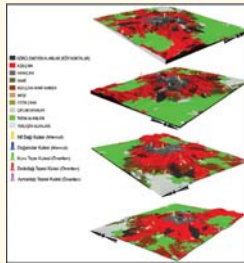

Sekil 56: Görünürlük düzeyleri

Sekil 57: Kulelere erişilebilirlik

Kemalpaşa (Nif) Dağı'nda var olan gözlem noktalarının görünürlük analizleri yapılmış ve sahanın %52,26'sının görülebildiği saptanmıştır. Cbs kullanılarak katman mantığıyla yapılan sorgulamalar ve saptamaları 3 farklı yeni gözlem noktası belirlenmiştir. Bunların da mevcut olduğu varsayılarak yeni bir senaryo üretilmiş ve bu senaryoda görüş alanının ne derecede artacağı, hangi sahalarn kör nokta olarak kalacağı, ortaya konmuştur.

Sekil 58: Olası kulelere arazinin durumu

Bu çalışmada öncelikli amaç, söz konusu sahadaki orman risk haritasını ortaya koymaktan çok coğrafi bilgi sistemleri'nin bu ve benzeri çalışmalarında ne şekilde kullanılabileceğini göstermektir. Görünürlük analizleri aynı zamanda cep telefonu, telsiz, televizyon vericilerinin, deniz fenerlerinin tarama sahalarının ve sinyallerin alıcılar tarafın-

dan alınabilirliğinin sorgulanmasında ve uygun verici yerleri seçiminde de kullanılarak en uygun noktanın seçilmesine imkan tanımakta ve maddi yönden tasarruf ettirmektedir. Bir diğer kullanım alanı ise rekreasyon alanlarındaki tesislerin inşaatından önce manzarayı görüp görememenin sorgulanmasıdır.

İNTERNET VE MULTİMEDYA

Meltem DOĞAN *
Gamze KILIÇ **

"Nothing probably gets people more accessibility than the ability to be everywhere without actually being there ever."

Hiç bir şey insan için gerçekten orda olmadığı halde ordaysın gibi erişme imkanına sahip olmak kadar önemli değildir.

Değişen kavramıyla erişilebilirliğin önemli ve temel bir boyutu da hiç şüphesiz internet ve multimedya olacaktır. İnternet ve multimedya, tüm insanlığın iletişim kurması ve bilgi paylaşımını sağlamayı hedefleyen, mesafeleri kısaltan, sınırları ortadan kaldıran bir sistemdir. İnternet, dünyada küresel bilgi altyapısının omurgası olarak görülmekte, tüm sektörlerde yoğun olarak kullanılabilmekte, mekânın yeniden şekillendirmede en büyük araç olarak kullanılmakta; zaman ve mekân farklarını azaltmakta; erişilebilirliğin en yüksek düzeyde hissedildiği bir çalışma ortamı olup endüstriyel ve faaliyet alanındaki mekansal yapıyı temelinden değiştirmekte ve/veya yeniden şekillendirmektedir.

İnternet ve multimedyanın tarihçesi ve kullanım alanlarının incelenip, potansiyel kullanım alanlarının ve kullanıcı sayısı ve kesitinin analizinin yapılmasından sonra iş dünyası, kentsel gelişme ve iletişim alanlarında internet ve multimedyanın kullandığı örnekler konu kapsamında değerlendirilecek, doğrudan fiziksel bağlantı kurmaya veya fiziksel bir değiş tokuş işlemine gerek kalmadan tarafların iletişim kurdukları internet ve multimedya fiziksel erişilebilirliği elektronik erişilebilirliğe dönüştürebilme açısından ele alınacaktır.

Küresel Bilgi Altyapısı ve İnternet

21. Yüzyıl toplumunun ve bilgi ekonomisinin alt yapısını oluşturacak olan küresel bilgi altyapı-

sını ABD eski Başkan Yardımcısı Al Gore, "tüm insanların bağlantı kurmasını, haberleşmesini ve bilgisi paylaşmasını sağlayacak, yeryüzündeki en büyük illerden en küçük yerleşim birimlerine kadar tüm dünyayı kapsayacak, mesaj ve görüntüleri ışık hızıyla iletecek olan bilgi ağları" olarak tanımlamıştır.

Konuya bu açıdan yaklaşıldığında internet, dünyada küresel bilgi altyapısının omurgası olarak görülmektedir. Ancak Küresel Bilgi Altyapısı kavramı çeşitli sektörler için bazen değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Bunlara bakacak olursak;

Bilişim sektörü, küresel bilgi altyapısından yüksek hızlı veri iletişimine olanak sağlayan, yüksek performanslı bilgisayar ağlarını anlamakta ve interneti Küresel Bilgi Altyapısının başlangıcı veya bilgi otoyollarına çıkan hızlanma şeridi olarak görmektedir, iletişim sektörü, ses, veri, metin, görüntü ve video trafiğini taşıyan ATM temelli multimedya (çoklu ortam) ağını Küresel Bilgi Altyapısı olarak nitelendirmektedir, medya sektörü, akıllı televizyon setlerinden uç kullanıcı birimi olarak yararlanılan etkileşimli televizyon ortamını "Küresel Bilgi Altyapısı" olarak tanımlamaktadır.

Dünya hızlı bilgi topluma hazırlanmaktadır. Bu değişim bilginin üretilmesi, saklanması, kullanılması ve erişiminde niteliksel değişimlerden kaynaklanmaktadır.

İnternet

Birçok bilgisayar sisteminin birbirine bağlı olduğu, dünya çapında yaygın olan ve sürekli büyüyen bir "iletişim ağı", sanayi toplumundan bilgi topluma geçişin habercisi, bilimsel ve teknolojik gelişmenin önemli bir etmeni, taşıyıcısı,

İnternet, dünyada küresel bilgi altyapısının omurgası olarak görül-mekte, tüm sektörlerde yoğun olarak kullanılabil-mekte, mekânın yeniden şekillendir-mede en büyük araç olarak kullanılmakta; zaman ve mekân farklarını azaltmaktad-ır.

PLANLAMA
2006/1

kendisi sürekli değişen, bilgi teknolojilerini değiştiren, giderek toplumu ve yaşamın tüm boyutlarını değişime zorlayan bir teknolojiler kümesidir. İnternet aynı zamanda esnek ve yetenekli bir haberleşme ortamı, tüm dünyaya hitap eden bir tanıtım ve pazarlama ortamı, iş bağlantılarının kurulabileceği, alım satımın yapılabileceği bir elektronik ticaret ve iş ortamıdır.

Zaman ve mekan farklarını azaltan; erişilebilirliğin en yüksek düzeyde hissedildiği bir çalışma ortamı olup sanayi alanında mekansal yapıyı temelinden değiştirmekte, yeniden şekillendirmektedir.

Sekil 59

Ayrıca internet, insanların kendi arasında etkileştiği, bilgi değiş-tokuşu yapabildiği ve kendi yazsız kuralları olan büyük bir topluluk, pek çok yararlı bilginin bir tuşa basmak kadar yakın olduğu dev bir kütüphane, kişilerin değişik konularda fikirlerini serbestçe söyleyebilecekleri ortamlar barındıran bir demokrasi platformu olarak da tanımlanabilir.

Tüm bu tanımların arakesitinde yer alan ise "Bilgiye Erişim ve Onu Paylaşım, sonrasında da elde edilen Bilgiyi Kullanım" dır.

İnternetin Tarihçesi

İnternet'in ortaya çıkışı, Amerikan Federal Hükümeti Savunma Bakanlığı'nın araştırma ve geliştirme kolu olan 'Savunma İleri Düzey Araştırma Projeleri Kurumu'na (DARPA- Defence Advanced Research Project Agency) dayanır. 1969'da çeşitli bilgisayar bilimleri ve askeri araştırma projelerini desteklemek için Savunma Bakanlığı ARPANET adında Paket Anahtarlamalı Ağ'ı oluşturmaya başladı. Bu ağ, ABD'deki üniversite ve araştırma kuruluşlarının değişik tipteki bilgisayarlarını da içerecek büyüdü.

1973 yılında, ağ için bir protokol seti geliştirmek amacıyla Stanford Üniversitesi'nde bir ortak çalışma projesi başlatıldı. 1978'e kadar İletim Kontrol Protokolunun (TCP- Transmission Control

Protocol) dört uyarlaması geliştirildi ve denendi.

1980'de bu küme sabitleşti ve ARPANET'e bağlı bilgisayarlar arasındaki iletişimi kolaylaştırdı. 1983'te tüm ARPANET kullanıcıları İletim Denetim Protokolü/İnternet Protokolü (TCP/IP Transmission Control Protocol/İnternet Protocol) olarak bilinen yeni protokole geçiş yaptılar. O yıl TCP/IP, ARPANET'i de içeren Savunma Bakanlığı İnternet'inde kullanılmak üzere standartlaştırıldı.

ARPANET 1990 Haziranında kullanımdan kaldırıldı. ARPANET'in kaldırılmasına rağmen, TCP/IP protokolu ise kullanılmaya devam etti ve gelişti.

Dünyada İnternet Kullanımı

Netcraft adlı bir araştırma kuruluşu tarafından yayınlanan rakamlar internetin tarihinin en büyük genişlemesini 2005 yılı içerisinde gerçekleştirdiğini göstermektedir. İnternetin en parlak yılı olarak bilinen 2000 yılında bile toplam 16 milyon yeni web sitesi adresi alınırken, bu rakam 2005 yılının ilk 10 ayında 17 milyonu aşmış durumdadır.

Netcraft'tan yapılan açıklamada, hızlı büyümenin arkasında küçük işletmelerin de internete girmeleri, firmaların reklam bütçelerine internete de katmaya başlamaları ve rahatsız edici e-olma spam posta mesajlarındaki artış faktörleri yatmaktadır.

Ekim 2005 tarihli rapora göre, Ekim ayında internet üzerinde 74.4 milyon aktif internet adresi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu rakam Eylül ayına göre 2.68 milyon yeni web adresinin doğuşu anlamına gelmektedir.

Netcraft tarafından 10 senedir aralıksız gerçekleştirilen araştırmalar internetin büyüme eğilimi konusunda da ciddi ipuçları vermektedir. Ağustos 1995 tarihinde yapılan ilk araştırmada, internet üzerinde 18 bin 957 web adresi tespit edilmiştir. Beş yıl sonra ise bu rakam 19.8 milyona ulaşmıştır.

Tablo 6: Dünyadaki İnternet Kullanıcılarının Ana Dilleri

İngilizce	296.5 milyon
Çince	124 milyon
Japonca	78 milyon
İspanyolca	60 milyon
Almanca	55 milyon
Fransızca	38.3 milyon
Korece	31.6 milyon
İtalyanca	28.6 milyon
Portekizce	28.6 milyon
Hollandaca	14.7 milyon

Türkçe ilk 10 dil arasında girememiştir.

Tablo 7: İnternet Kullanıcıları Artış Oranları

Ortadoğu	312%
Karayipler ve Latin Amerika	277%
Afrika	258%
Kuzey Amerika	106%
Avusturya ve Yeni Zelanda	116%
Avrupa	161%

Internetworldstats'in, araştırma şirketi ACNiel- sen'e dayanarak yayımladığı verilere göre, halen dünyada yaşayan 6 milyar 420 milyon insanın yüzde 13,9'u (938 milyon 711 bini) internet kullanmaktadır. Son 4,5 yılda dünyada internet kullanıcılarının sayısı yüzde 160 artmıştır.

İnternet Kullanıcı Sayıları

Türkiye ise 73,5 milyon olduğu tahmin edilen nüfusuna rağmen dünyada 24'üncü sırada yer almaktadır. Türkiye, bu alanda Tayland, Filipinler ve Arjantin'in ardından kalırken, İsveç, Portekiz, Belçika, İsviçre ve Yunanistan gibi Avrupa ülkeleri yanında Pakistan, Vietnam ve İran gibi kalabalık Asya ülkelerini geride bırakmıştır.

Tablo 8: Dünyada İnternet Kullanıcı Sayıları

ABD	203 milyon
Çin	103 milyon
Japonya	78 milyon
Almanya	47 milyon
Türkiye	7,27 milyon

Türkiye'deki İnternet Kullanıcı Sayısı

İnternetin ilk olarak 1993 yılında girdiği Türkiye'de, 2000 yılı sonunda 2 milyon olduğu hesaplanan internet kullanıcısı sayısı, son 4,5 yılda yüzde 263,5 ile, yüzde 160 olan dünya ortalamasının hayli üzerinde artarak 7 milyon 270 bin olmuştur. Buna rağmen Türkiye'de internet kullananların oranı, toplam nüfus dikkate alındığında, yüzde 13,9 olan dünya ortalamasının altında kalarak yüzde 9,9 olmuştur.

İnternet Ne Kadar Güvenlidir?

Nadiren de olsa, kişisel iletiler (e-posta, e-mail) kötü amaçlı, profesyonel kişiler tarafından yasal olmayan yollarla ele geçirilebilir. Özellikle ticari kuruluşların İnterneti kullanmaya başlamaları ile birlikte, İnternette güvenlik probleminin çözümü için ciddi çalışmalar yapılmıştır. Web üzerinden iletilen her türlü bilginin, yeni şifreleme teknik-

leri ve çok yüksek hızlı hatlar sayesinde yeterince güvende olduğunu söylebiliriz.

Ancak, yine de, kullanıcı şifreleri, banka kredi kart numaraları ve benzeri gibi gizlilik içeren bilgileri net üzerinde serbestçe göndermemek gerekmektedir (e-mail ile, güvenlik kilidi olmayan Web listeyicileri ile vb.).

World Wide Web Tarihi

Web, ilk olarak, Mart 1989'da, "Yüksek Enerji Fiziği" konusunda dünyanın değişik kesimlerinde araştırmalar yapan kişiler arasında etkin ve kolay bir haberleşme platformu olarak Tim Berners-Lee tarafından CERN'de (European Particle Physics Laboratory) geliştirilmeye başlanmış ve 1991 yılında da kullanılmaya başlanmıştır.

1992'de "line mode" çalışan bir web listeyici (WWW Browser) dağıtılmaya başlanmıştır.

Ocak 1993'te tüm dünyada 50 tane web sitesi servis vermekteydi.

Şubat 1993'te, X-Windows için Mosaic'in ilk alfa sürümü NCSA'da Marc Andreesen tarafından geliştirilerek bedava kullanıma sunulmuştur.

Mart 1993'te, tüm internet trafiğinin % 0.1'i web tarafından oluşturulmaktaydı.

Ekim 1993'te dünyadaki web sitesi sayısı 500'e; oluşturulan trafik te %1'e çıkmıştır. Aynı yıl içinde, ilk zamanlarda çok bilinen bir başka web listeyici, Cello piyasaya sürülmüştür.

1994 yılı, standartların oturması ve web browserlerin birbiri ardına çıktıkları bir yıldır. İlk web konferansı bu yıl içinde Cenevre'de düzenlenmiştir.

Mosaic'i geliştiren grup, "Netscape Communications Corporation" adında ayrı bir oluşum altında, bir web listeyici olan "Netscape Navigator" 'ın ilk beta (0.9) sürümünü Kasım 1994'te pek çok platform için (windows, mac, unix) çıkarmıştır.

Yine 1994 içinde, CERN ve MIT arasında varılan bir anlaşma ile ortak bir grup oluşturulmuştur : W3 Organization (<http://www.w3.org>). Bu grup, Web ile ilgili her türlü gelişimi yönlendirmek amacıyla oluşturulmuştur.

1995 içinde bu grup, W3 Consortium adını almıştır.

World Wide Web Nedir?

WWW, Web, ya da W3 (World Wide Web), yazı, resim, ses, film, canlandırma gibi pek çok farklı yapıdaki verilere, kapalı ve etkileşimli bir şekilde ulaşmamızı sağlayan bir çoklu abartılı ortam sistemidir. Abartılı ortam, bir dokümandan başka bir belgenin çağırılmasına (navigate) olanak sağlar (iç içe belgeler). Bu ortamdaki her veri (object), başka bir veriyi çağırabilir (link). Link, aynı belge içinde başka bir yere olabildiği gibi, fiziksel olarak başka bir yerde (internet üzerindeki herhangi bir makinada) de olabilir. Bütün bu farklı yapıdaki veriler uygun bir standart ile bir arada kullanılıp bir Web Listeleycisinde (Web Browser) görüntülenebilir. Web'in diğer bir işlevi de, öteki bazı internet servislerini kendi içerisinde barındırmasıdır (ftp, gopher, news, wais gibi).

Web aslında bir işletim sistemidir. Birbirine bağlı bilgisayarlar arasında veri paylaşımı için kuralları olan, iyi bir grafik ara birimli bir işletim sistemi.

Intranet Nedir?

Intranet, sadece belirli bir kuruluş içindeki bilgisayarları, yerel ağları (LAN) ve geniş alan ağlarını (WAN) birbirine bağlayan, çoğunlukla TCP/IP tabanlı bir ağıdır. Yani, küçük İnternet, İnternet'in daha özel bir hali. Intranet'ler, gateway'ler ile diğer networklere bağlanabilir. Temel oluşturulma amaçları, kuruluş bünyesinde bilgileri ve bilgi işlem kapasitesini paylaşmaktır. Intranet'ler, şirket(ler) içi tele-konferans uygulamalarında ve farklı birimlerdeki kişilerin biraraya gelebildiği iş gruplarının oluşturulmasında da kullanılırlar. Intranet'ler üzerinden HTTP, FTP vb gibi pek çok uygulamaları çalıştırılabilir. Günümüzde, Intranet'ler içinde, Web erişimi ile kaynakların kullanımı oldukça yaygındır.

Bazı şirketlerdeki intranet'lerden, "Firewall" sistemleri üzerinden (bazı güvenlik önlemleri ile), İnternet çıkışı da yapılmaktadır. Bu sayede, her iki yönde de iletilebilir denetlenebilmekte ve güvenlik sağlanmaktadır.

İnternet Society Nedir?

İnternet Society (IS), 1992'de kurulan ve amacı internet ile ilgili gelişmeler, yeni çalışmalar için bir nevi yol göstericilik olan, kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. IS, İnternet ile ilgili teknik çalışmaları

yönlendiren ve denetleyen İnternet Architecture Board (IAB)'un çalışmalarını destekler.

IAB'nin etkinliklerinden bir diğeri de, TCP/IP konusunda çalışmalar yapan İnternet Mühendislik Gücü (IETF) dır. IAB'nin diğer etkinlikleri arasında, ağ teknolojileri ile ilgili çalışmalar yapan İnternet Research Task Force; IP adreslerinin verilmesi ile ilgili çalışmalar yapan İnternet Assigned Numbers Authority; ve DNS ile ilgili konularda çalışan İnternet Registry grubu gösterilebilir.

İnternetin Sosyal Boyutu

Bilgi paylaşımını arttırması ve uzakları yakınlaştırması, fiziksel mekanın sanal mekana dönüşmesi nedenleriyle internetin, sosyal yapının gelişmesine olumlu katkıları olmuştur ve bu katkı artarak sürmektedir. Gerçek dünyadan farklı bir ortamda, "sanal dünyada", geçmişte fiziksel olarak yapılan insanlar arası ilişkiler değişmektedir. Çoğu durumda birbirleri ile etkileşen insanlar, fiziksel bir mekan yerine erişilebilirlik açısından daha verimli ortamları olan internet adresi ya da bir e-mail adresinde buluşmaktadır.

Öte yandan internet, yerinden alışveriş, yerinden bankacılık, hatta işe gitmeden evden çalışma vb. gibi kullanımlarla, mekanın karmaşık fiziksel düzenini sanal ortama bütünleşmiş insana indirgeyerek, toplumun sosyal yaşamını olumlu etkileyebilecek unsurları da sunmaktadır.

İnternetin Ticari Boyutu

İnternet'in 1990'ların başlarından itibaren bu kadar yaygınlaşmasının en temel nedenlerinden birisi de belki de en önemlisi ekonomik açıdan gelir sağlayan bir imkan olmasıdır. Bu iletişim ağına bağlı bilgisayarlar yolu ile alışverişler yapılabilmekte, borsa/bankacılık işlemleri yerine getirilebilmektedir. Bu haliyle internet'in "ağ teknolojisi" kimliğinin yanında bir de "medya" özelliğinden söz edilebilir. İnternet artık ciddi reklam paralarının dönmeye başladığı ve şirketlerin ürünlerini pazarladığı bir ortam haline gelmiştir.

E-Ticaret

"e-ticaret" doğrudan fiziksel bağlantı kurmaya veya fiziksel bir değiş tokuş işlemine gerek

İnternet,
yerinden
alışveriş,
yerinden
bankacılık,
hatta işe
gitmeden
evden
çalışma vb.
gibi kulla-
nımlarla,
mekanın
karmaşık
fiziksel
düzenini
sanal
ortama
bütünleş-
miş insana
indirgeye-
rek, toplu-
mun sosyal
yaşamını
olumlu
etkileyeb-
ilecek
unsurları da
sunmakta-
dır.

PLANLAMA
2006/1

kalmadan tarafların iletişim kurdukları her türlü ticari iş etkinliği olarak tanımlanmakta, fiziksel erişilebilirliği elektronik erişilebilirliğe dönüştürmektedir.

Örneğin; Singapur'da başlatılan TRADENET adlı elektronik veri değişimi (EDI) temeline dayanan sistem ile dış ticaret işlemlerinde %95 oranında sisteme aktarım gerçekleştirilmiş, işlem yapma süresi 1-4 günden 15 dakikaya düşürülmüş, devamındaki üç yıl içerisinde taşımacılık sektörü maliyetinde %25-30 oranında azalma kaydedilmiştir. İGEME, Ankara, 1999.

Web Televizyonu (Web Tv) Nedir?

Web TV, World Wide Web sitelerine televizyon teknolojisi kullanarak erişimi sağlayan bir oluşturmudur. Standart televizyonlara, kablo tv kutularına benzer bir düzenek eklenerek web erişimi sağlanmaktadır. Bu uygulama, özellikle ABD'de yaygınlaşmıştır. Televizyonlara eklenen web düzenekleri, küçük bir bilgisayar gibidir. Web erişimini sağlayan Netscape yazılımı, modem, bir el kontrol cihazı ve kendi içinde kayıtlı pek çok web sitesi adresinden oluşmaktadır. Web sayfaları, doğrudan televizyon ekranına yönlendirilmektedir. İstenirse, bir klavye ve küçük bir disk ünitesi de bağlanabilmektedir. Webtv erişim servisi veren internet servis sağlayıcıları da bulunmaktadır.

Televizyon kullanımının ne kadar yaygın olduğu düşünülürse, büyük oranda mevcut altyapıyı kullanan WebTV'nin, internetin halka yayılması konusunda önemli bir işlevinin olabileceği söylenebilir.

Multimedya Nedir?

Medyayı, bilginin aktarıldığı ortam olarak tanımlarsak; multimedya (çokluortam) metin, fotoğraf, video, ses ve canlandırma gibi farklı medyaların bilgisayar tarafından işlenmesi ve gösterilmesidir. Bir uygulamanın multimedya kategorisinde yer alabilmesi için, bu medyalardan en az ikisi birlikte kullanılmalıdır.

Etkileşimli (interactive) multimedya ise, kullanıcı "edilgen izleyici" değil "etken katılımcı"dır. Bağlantıları (link) kullanarak aradığı bilgiye ulaşma, veri girerek veya dokunmatik ekran

yoluyla yönlendirme veya video konferans gibi uygulamalarda canlı katılım gibi değişik düzeylerde etkileşim olanakları vardır.

Multimedya uygulamaları dizüstü bilgisayarda sabit disk'ten gösterilebilir; CD-ROM, video kaset, disket olarak çoğaltılıp dağıtılabilir; web sitesine yerleştirilebilir ya da kiosklerde kullanılabilir.

Neden Multimedya?

Yaşamın gerçeğe en yakın simülasyonudur. İnsan çevresini, renkleri, hareketi görür; sesleri duyar; nesnelere buldukları üç boyutlu ortam içinde hareket halinde algılar ve onlarla etkileşir. Multimedya, bu özelliklerin en az ikisini içerdiğinden, diğerleriyle karşılaştırıldığında gerçek yaşama daha yakındır. Kolay hatırlanır. Görme yoluyla edinilen bilginin hatırlanma oranı % 20; görülen ve işitilenin hatırlanma oranı % 50; hem görülen, hem işitilen, hem de yapılanın hatırlanma oranı ise % 80'dir. Dikkat çekicidir. Herhangi bir basılı broşür ya da durağan fuar standından daha çok ilgi çeker. Daha kısa zamanda daha fazla bilgi söyler. Pratikdir. Bir dizüstü bilgisayar ile müşterinize kendi mekanında sunum yapma olanağı sağlar. Az yer kaplar. Kapsamlı bir ürün kataloğunu tek bir CD-ROM'a sığdırmak mümkündür. Kolay taşınır ve posta giderlerinizi azaltır. Kolay güncellenir.

Multimedyanın Kullanım Alanları

İş Dünyası

- Firma Tanıtım Sunuşları
- Portfolyolar
- Ürün Katalog ve Broşürleri
- Fuar ve Sergi Sunuşları
- Seminer ve Toplantı Sunuşları
- Kullanım Kılavuzları
- Dijital Bültenler ve Dergiler
- Satış ve Bilgilendirme Noktaları (Kiosk)

Eğitim

- Ansiklopediler
- Sözlükler
- Kurs ve Okul Öğrenim Programları
- Personel Eğitimi

Eğlence (Oyunlar)

- Sanal Gerçeklik (Virtual Reality)

Multimedya Ürünleri

Tanıtım CD'leri: Görselliği etkili olacağı ya da çok geniş katalogların sunulmasında ya da hedef kitenin her an elinin altında bulunması gereken belgelerin sunulması istendiğinde, hem yüksek miktarlarda verinin sunulması, hem de görsel tekniklerin etkili şekilde kullanılması için hazırlanır.

Gösterim ve Canlandırma: Belli bir konuda ilgi çekmek veya görsel teknikler yardımı ile anlatımı desteklemek için hazırlanır.

Multimedya Ürünleri

Gösteri İstasyonları: Yüksek nitelikli sunumların, kullanıcının bilgisayarından uzakta olacağı yerlerde sunulması için, genelde kamuya açık yerlerde kullanılır.

Etkileşimli Eğitimler: Kolay anlama ve kullanıcının her an dilediği yeri tekrar edebilmesinin yanında, öğrenme hızına göre belli yöntemlerin izlenmesi istendiğinde kullanılır

İnternet ve Multimedya Ne Sunar?

İnternet ve Multimedya aracılığı ile telekonferans kurulabilir, dünyanın herhangi bir yerindeki güçlü bilgisayarlara girip kaynaklarından yararlanılabilir, dünyanın en iyi kütüphanelerinde araştırma yapılabilir ve dünyanın en ilginç müzeleri ziyaret edilebilir.

İnternet genel bilgiye erişimi destekler ve elektronik posta (elektronik mail), konferans, bildirimler gibi konularda iletişim hizmetleri sağlar. "İletişim Ağı"nın içinde bulunan her hangi iki bilgisayar arasındaki en temel işlem, çift yönlü bilgi aktarımıdır. Burada bilgiden kasıt, bilgisayarlardan birinde bulunan bir dosya, bir bilgisayar programı ya da bir mesaj olabilir.

Dolayısıyla İnternet, değişik protokoller aracılığı ile, insanlara "bilgiye erişim" olanakları sunar. Yani, internet yardımıyla "her çeşit" bilgiye erişilebilirsiniz.

İnternet, teknik olarak, TCP/IP protokolü ile desteklenen pek çok servis sunar. Örnek olarak, İnternet erişimi olan bir kullanıcı, eğer kendisine yetki verilmişse, İnternete bağlı diğer herhangi bir bilgisayardaki bilgilere erişebilir, onları kendi bilgisayarına alabilir, kendi bilgisayarından da

İnternet erişimi olan başka bir bilgisayara dosya/bilgi gönderebilir

İnternet üzerindeki bilgilerin sunulduğu en büyük ortam olan World Wide Web (WWW, Web) temelli internet ve multimedya araçları ile bilgiye ulaşım daha da kolaylaşmış ve erişilebilen bilgiler ve sunulan servisler miktar ve çeşit olarak artmışlardır.

Şekil 61: İnternet ve Multimedyanın Hizmetlere Göre Kullanım Yüzdelemi

İnternet'in sundukları; onu kullananların istekleri, hayal güçleri ve gelişen internet ve multimedya teknolojisi ile hep çoğalmaktadır. İnternet, bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmak için değişik "bilgi arama/tarama" yöntemleri de sunmaktadır.

Genel Değerlendirme

Erişilebilirliği tanımlayan tüm bu farklı başlıklar sonucunda görüyoruz ki günümüzde bu kavram gelişen ve hergün değişen teknoloji ile birlikte farklı boyutlar kazanmış ve "erişilmez" olarak görülen mekan, boyut ya da bilgilere kolaylıkla erişmek olağan hale gelmiştir. Dolayısıyla değişen uzaklık kavramı, sibercoğrafyada yeni sanal mekanlarla tanımlanmış, sosyal, kültürel, politik ve akılcı uzaklık kavramları ve görselleşme ve görünürlük ile birlikte değerlendirilmiş ve kavram, tüm bu sanal erişim içinde oluşan "erişim trafiği", internet ve multimedya gelişimleri ile birlikte değerlendirilmiştir.

Böylelikle de gelişen teknolojinin kişilerin sosyal yaşantı ve alışkanlıklarını doğrudan etkilediği, erişilebilirlik kavramında bildiğimiz fiziksel erişimin yanı sıra yeni sanal erişimlerin ve buna bağlı sanal mekanların oluştuğu, kişilerin bu mekanları farklı boyutlarla algıladığı görülmüş ve en önemlisi erişilebilirlik kavramı alışlagelenin dışında,

Erişilebilirliği tanımlayan tüm bu farklı başlıklar sonucunda görüyoruz ki günümüzde bu kavram gelişen ve hergün değişen teknoloji ile birlikte farklı boyutlar kazanmış ve "erişilmez" olarak görülen mekan, boyut ya da bilgilere kolaylıkla erişmek olağan hale gelmiştir.

PLANLAMA
2006/1

günümüz şartlarına bağlı olarak farklı boyutlarıyla tanımlanmıştır.

Burada unutulmaması gerekense yaşanan gelişimin günbegün sürüyor olması nedeniyle erişilebilirlik kavramının yakın gelecekte de daha nice boyutlarıyla tanımlanacak ve yapılan bu çalışmayı da çeşitlendirecek olmasıdır.

Kaynakça

Sibercoğrafya;

- <http://www.cybergeography.de/25.09.2005>
<http://www.cybergeography.org/01.10.2005>
<http://www.pion.co.uk/ep/html/b2801ed.pdf/20.09.2005>
<http://www.digitaldivide.net/articles/view.php?ArticleID=375/20.09.2005>
<http://www.infovis.net/printMag.php?num=98&lang=2/25.09.2005>

Erişilebilirlik ve Sosyal, Kültürel ve Politik Uzaklık;

Spatial Technologies, Geographic Information, and the City - Some Theoretical And Practical Observations Ken Hillis

Citation: Emory S. Bogardus. "Measuring Social Distances." Journal of Applied Sociology (1925): 299-308.

Paper presented at the congress of the European Regional Science Association, Dublin, Ireland, August, 1999

Socio-cognitive functions of space in collaborative settings: a literature review about Space, Cognition and Colabraton. Nicolas Nova.

Erişilebilirlik ve Trafik;

D. Halden, P. Jones, S. Wixey Accessibility Analysis Literature Review June 2005

M, Özdirim Trafik Teknolojisi – 1 2003

ELKER, Cüneyt, 1998, Yolculuk Talep Yönetimi ders notu, s. 2-17, Ankara.

www.vtpi.org/dm/dm84.htm son erişim tarihi: 27, 12, 2005

Erişilebilirlik, Sıklık, Yoğunluk ve Uzaklık;

Bayraktar, N., Gazi Üniversitesi ŞBP Kentsel Estetik Ders Notları, 2004, Ankara.

www.cybergeography.org. Algılama Uzaklığı, 12.11.2005, 21:30.

www.netcad.com.tr, Araç Takip Sistemleri, 12.11.2005, 20:45.

www.hacettepe.edu.tr, Uzaktan Eğitim Sistemleri, 12.11.2005, 22:12.

www.sieurasia.com, Uzaktan Algılama ve Araç Takip Sistemi, 10.11.2005, 14:52.

Sıklık, Yoğunluk ve Uzaklık;

Deneufville, R., 1979, King, Cliffford R. Source: American Society Of Civil Engineers, Transportation Engineering Journal, Access, Fares, Frequency: Effects On Airport Traffic V 105, N 2, Mar, 1979, P 109-125.

Stokes, G., Jones, P. M., Hopkin, J. M., 1988, Bus Services Frequency And Walk Access Time: Effects On Bus Use And Travel Behaviour, (Oxford Univ. Transport Studies Unit.;Transport And Road Research Lab., Crowthorne (England).) Report: TSU/REF-432, May 1988, 18p.

Sumeeta, S., Peter, R., 2005, Travel Behavior Of Low-Income Residents: Studying Two Contrasting Locations In The City Of Chennai, India Journal Of Transport Geography Volume 13, Issue 3, September 2005, Pages 265-274.

Stephen, N., 2001, Monitoring Rural Travel Behaviour: A Longitudinal Study In Northern Ireland 1979-2001, School Of Biological And Environmental Sciences, University Of Ulster, Coleraine, County Londonderry BT52 1SA, Northern Ireland, UK.

Bannan, J., 1994, Distance Learning Technology (Office Of Inf. And Telecommun., Hawaii State Dept. Of Educ., HI, USA) Source: Pacific Telecommunications Council Sixteenth Annual Conference Proceedings, 1994, P 507-9.

Vasilache, A., Asami, T., Murakami, H., 2003, Toraiichi, K.A Switch-Over Method For A Long Distance Fixed Wireless Access (22 Ghz Band, 6.3 Mbit/S) Link Katagishi, K. (Inst. Of Information Sci. & Electron., Tsukuba Univ., Ibaraki, Japan Source: 2003 IEEE Pacific Rim Conference On Communications Computers And Signal Processing (PACRIM 2003) (Cat. No.03CH37490), 2003, Pt. 1, P 466-9 Vol.1

Lally, M., 1990, International Long Distance-Yesterday And Today Source: AT&T Technology, V 5, N 2, 1990, P

10-13 ISSN: 0889-8979 Coden: Atttej Country
Of Publication: USA.

Jarugumilli, S., 1995, Travel Demand Modeling
For Developing Countries, Engineering, Civil
(0543); Transportation 0709 Mai 33/06, P. 1922,
Dec 1995, University Of Nevada, Las Vegas.

İnternet ve Multimedia;

Australia's E-Commerce Report Card, s. 8

İGEME, Ankara, 1999.

www.forumdunyasi.com/02.10.2005.

www.retorika.com/01.10.2005.

www.interplanet.com/02.01.2005.

www.de.internet.com/03.10.2005.

<http://www.isoc.org/02.10.2005>.

[http://www.ics.agh.edu.pl/VTE/PAPER.html/
20.10.2005](http://www.ics.agh.edu.pl/VTE/PAPER.html/20.10.2005).

[Http://www.multimediacampuskiel.com/
20.10.2005](Http://www.multimediacampuskiel.com/20.10.2005)

<http://www.w3.org/21/10/2005>.

[http://www.teknoart-design.com/multimedya/
coklu_ortam/multimedya.php](http://www.teknoart-design.com/multimedya/coklu_ortam/multimedya.php) 01.11.05 11:29

[http://www.eside.deusto.es/grupos/mira/
default.asp?Lang=EN](http://www.eside.deusto.es/grupos/mira/default.asp?Lang=EN) 01.11.05 10:23

[http://www.stb.com.tr/arsiv.php?10
01.11.2005](http://www.stb.com.tr/arsiv.php?1001.11.2005).

<http://www.whatis.com/12.11.2005>

Olgu Çalışkan
Ulus Meydanı, Ankara, 2002

Metropoliten Kurumsal Reformu ve Çağdaş Batı Avrupa'da Devlet Mekanının Yeniden-ölçeklenmesi*

Neil BRENNER¹

Çeviren: A. Cenap YOLOĞLU²

ÖZ

Tüm Batı Avrupa'da metropoliten yönetim tekrar gündeme gelmiştir. 1990'ların başından beri kent-alkent işbirliğinin yeni şekli, bölgesel koordinasyon, bölge genelinde mekansal planlama ve metropoliten kurumsal örgütlenme ana şehir-bölgelerde desteklenmektedir. Fordist-Keynezci dönem boyunca hakim olan metropoliten yönetim şeklinin (yönetimsel modernleşmeye, alanlararası eşitliğe ve kamu servislerinin etkin sunumuna vurgu yapar) tersine, metropoliten yönetim reformunun son şekli coğrafi-ekonomik ve Avrupa'daki bütünleşme bağlamı içinde dış sermaye yatırımlarını çekme ve alansal rekabetsizlik gibi ekonomik önceliklere odaklanmıştır. Bu makale Batı Avrupa'daki yeni metropoliten yönetime ilişkin iki aşamalı bir yorum geliştirmektedir. Birincisi, önceki metropoliten yönetim reformu dalgalarından niteliksel farklılıkların altını çizerek yeni metropoliten yönetimi tarihsel bağlam içinde konumlandıracağı. İkincisi çağdaş bölgeselci söylemin eleştirisine dayanarak güncel metropoliten reform girişimlerinin (önemli) devlet mekansallığının kriz-teşvikedici süreden dönüştürülmesinin yapısal ve stratejik dışavurumu olduğu yorumunu geliştireceğim. Bu amaca ilişkin olarak çağdaş metropoliten reform projelerini

- Devletin mekansal örgütlülüğünün çeşitli daha geniş eğitim ve karşı-eğitimleriyle
- Girişimci şehir yönetimine yerleşik yaklaşımların yeni bir kurgusuna doğru yönelen yeni politik stratejilerle ilişkilendireceğim.

Bu bakış açısına göre metropoliten kurumsal reformunun çağdaş şekli her ne kadar hayli çelişkili ve kendi kuyusunu kazan bir şekilde olsa da alansal rekabetsizliğin bölgesel ölçekte desteklendiği süreden devletin yeniden-ölçeklenmesi sürecinin bir dışavurumu olarak yorumlanabilir. Bu makale yeni devlet mekanlarının üretimi ve kentsel-bölgesel yeniden-yapılanma ile ilgili gelecek çalışmalar için bu analizin yönetsel uygulamalarının bazılarını özetleyerek son bulacaktır.

Anahtar kelimeler: metropoliten yönetim, yeni bölgeselcilik, davranışsal bağımlılık, devletin yeniden-ölçeklenmesi, kentsel girişimcilik, Batı Avrupa

GİRİŞ

Tüm Batı Avrupa'da metropoliten yönetim tekrar gündeme gelmiştir. 1990'ların başından beri kent-alkent işbirliğinin yeni şekli, bölgesel koordinasyon, bölge genelinde

mekansal planlama ve metropoliten kurumsal örgütlenme ana şehir-bölgelerde desteklenmektedir. Fordist-Keynezci dönem boyunca hakim olan metropoliten yönetim şeklinin (yönetimsel modernleşmeye, alanlararası eşitliğe ve kamu

¹ New York Üniversitesi, ABD

² Araş. Gör. ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı

* European Urban and Regional Studies 10 (4) 297-324

servislerinin etkin sunumuna vurgu yapar) tersine, metropoliten yönetim reformunun son şekli küreselleşme gibi bölge-ötesi eğilimler, Avrupa'daki bütünleşme ve yoğun mekansal rekabet bağlamı içinde dış sermaye yatırımlarını çekme ve alansal rekabetçiliği destekleme gibi ekonomik önceliklere odaklanmıştır. Kısaca metropoliten yönetim bugün artan şekilde yer-öзgü sosyal-ekonomik varlıkları arttırmak için ulusal ve yerel ekonomik elitlerin başvurduğu bir ekonomik kalkınma mekanizması olarak harekete geçirilmektedir. London, Glasgow, Manchester, Randstad, Brussels, Copenhagen-Qresund-Malmö, Lille, Lyon ve Paris'ten Berlin, Ruhr bölgesi, Hanover, Frankfurt/Rhine-Main, Stuttgart, Munich, Vienna, Zürich, Geneva-Lausanne-Montreux, Madrid, Barcelona, Bologna ve Milan'a ulusal ve yerel ekonomik politikalar daha doğrudan bir şekilde metropoliten ölçekteki mekansal planlamanın, altyapı yatırımlarının ve politik-ekonomik koordinasyonun değişik şekillerine bağlanmıştır. Tüm Batı Avrupa'da bu ve diğer şehir-bölgelerin her birinde kant-alkent işbirliği ve yeni bölgesel yönetsel yapılar için yeni çerçevelerin gündeme gelmesi küresel kapitalizm ve bütünleşmiş Avrupa Birliği koşulları altında alansal kalkınmanın desteklenmesi için temel kurumsal önkoşullar olarak doğrulanmakta/meşrulaştırılmaktadır.

1980'lerin başından beri tüm Batı Avrupa şehir-sisteminde girişimci ve rekabet odaklı yerel ekonomik politikaların çoğalması geniş bir biçimde belgelenmiştir (Harvey, 1989a; Eisenschitz ve Gough, 1993). Sermaye yatırımlarının içe yönelmesinde ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesinde bölgesel politik otoritelerin anahtar rolü post-Fordist kapitalizmde kentsel yönetişimin gerekli bir unsuru olarak kabul edilmektedir (Hall ve Hubbard, 1997). Son yıllarda metropoliten bölgecilik üzerine olan tartışmaların yoğunlaşması tüm Batı Avrupa'da önceki on yılda yayılan yerel ekonomik kalkınma politikaları şeklinden önemli bir değişikliği temsil ettiği söylenebilir. 1990'ların başından beri alansal rekabetin yerelci stratejileri tüm metropoliten yığılmaların coğrafi ölçөгünü kapsayacak bölge genelindeki ekonomik kalkınma stratejilerine doğru vites büyütülmüştür. Kratke'nin (1999:696) açıkladığı gibi

Bölgeler arası rekabetin yoğunlaşmasının bir sonucu olarak bölgesel kalkınmadaki yönetişim biçimi de değişmiştir: bölgelerin politik-

yönetsel otoriteleri iş aktivitelerine iyi altyapı olanaklarına sahip uygun mekansal çevreler sunmaktan memnun değiller. Artık onlar da girişimci faaliyetleri kendi başlarına başlatmak istiyorlar. Bu bakış açısına göre, bölgeler tpkı bir firma gibi yönetilmeli ve bölge bir ürün gibi aktif şekilde pazarlanmalıdır... O halde bir çok bölge ekonomik kalkınma politikaları alanında yarışan firmalar gibi davranmaktadır.

Bu bölgeselleşme stratejileriyle ilişkili toplu hareket problemleri ve politik engeller önemlidir ve bazı durumlarda başa çıkılmazdır (Chehire ve Gordon, 1996). Metropoliten kurumsal reformunun bir çok programı sadece zayıf bir şekilde uygulanabilmiştir. Ancak açık bir başarısızlık durumunda bile metropoliten reform girişimleri kent-alkent işbirliği ve bölge genelinde ekonomik yönetim gibi konulara tüm Batı Avrupa'da yerel, bölgesel ve ulusal politik stratejilerde yeni bir önem vermektedir. Daha kapsamlı metropoliten reform çabalarının bozgunu, bir çok durumda, kamu-özel işbirliği, örgütler arası koordinasyon ve enformel paydaşlık yoluyla bölgesel yönetim problemlerine işaret eden uzlaşmacı çözümler için yeni bir iti oluşturmaktadır. Bu gelişmeler ışığında tüm Batı Avrupa'da ana politik-ekonomik aktiviteler ulusal ekonomiler veya yerelklilerden ziyade metropoliten bölgelerin ekonomik kalkınmanın destekleneceği doğal ekonomik mntıklar/yörelere olduğu fikrini küçüklüştür. Yeni bölgecilik diye anılan bu söylemin politik tehlikeleri ve entelektüel yetersizlikleri ne olursa olsun (Loving, 1999), Batı Avrupa şehir-bölgelerinde kentsel yönetişimin kurumsal altyapısı, pratiği ve ideolojisi üzerinde önemli etkilerde bulunduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bu gelişmeler karşısında, bu makale iki özel görevle yüzleşmektedir. Birincisi Batı Avrupa'daki önceki metropoliten kurumsal reform dalgalarından niteliksel farklılıkların altını çizerek yeni metropoliten yönetişimi tarihsel bağlamı içindeki yerine oturtacağım. İkincisi çağdaş bölgeselci söylemin eleştirisine dayanarak güncel metropoliten girişimlerinin devletin mekansallığının kriz-teşvikedici süregiden dönüşümünün yapısal ve stratejik dışavurumu olduğu yorumunu geliştireceğim. Bu amaca ilişkin olarak çağdaş metropoliten reform projelerini

- Devletin mekansal örgütülüğünün çeşitli daha geniş eğilim ve karşı-eğilimleriyle
- Girişimci şehir yönetişimine yerleşik yaklaşımların yeni bir kurgusuna doğru yönelen yeni politik stratejilerle ilişkilendireceğim.

Bu bakış açısına göre metropoliten kurumsal reformunun çağdaş şekli her ne kadar hayli gelişikili ve kendi kuyusunu kazan bir şekilde olsa da alansal rekabetçiliğin bölgesel ölçekte desteklediği süregiden devletin yeniden-ölçeklenmesi sürecinin bir davranurumu olarak yorumlanabilir. Bu makale yeni devlet mekanlarının üretimi ve kentsel-bölgesel yeniden-yapılanma ile ilgili gelecek çalışmalar için bu analiz yönetsel uygulamalarının bazıları özetleyerek son bulacaktır.

Kentsel ve bölgesel politik ekonomi üzerine olan yazının çoğu ulusal devlet yeniden-yapılanması sürecini parantez içine alma eğilimindedir. Ancak son zamanlarda bir kaç yazar

- Ulusal devletin yerel ve bölgesel yerlerin üretimi ve dönüşümünü şekillendirdiği ve
- Bu sonuç olarak meydana gelen mekan politikasının çoklu coğrafi ölçeklerde devletin mekansal örgütlenmesinin ebedi evrimini şekillendirdiği biçimleri/yolları incelemeye başlamıştır.

Bu çalışmalara dayanarak aşağıdaki analiz kapitalizm koşullarında devlet iktidarının sürekli evrilen mekansallığı, eşitsiz coğrafi gelişme ve kentleşme süreci arasındaki yakın ilişkiyi inceleyecek kentsel çalışmalara bir öneri oluşturmak ve bir yaklaşım geliştirmek niyetindedir. Açıkça metropoliten yönetişim üzerindeki güncel mücadelenin karmaşık, çok cepheleli/çok yüzü ve zengin politik içeriği devletin yeniden-ölçeklenmesi problematiğine indirgenemez (Keil, 2000; Herrschel ve Newman, 2002). Ancak şunu önevereceğim; bu konu çağdaş metropoliten ve politik ve kurumsal dönüşümün aydınlatılabileceği kullanılabilir bir analitik başlangıç noktası sunmaktadır.

METROPOLİTEN YÖNETİŞİM VE KAPİTALİZMİN TARİHSEL COĞRAFYASI

Büyük ölçekli kentsel bölgelerde yönetim ve hükmetme problemi Kuzey Amerika ve Batı

Avrupa'daki kent yazarları arasında üzerinde uzun zamandır yoğun tartışmaların yaşandığı bir konudur. Ötünde metropoliten bölgelerin işlevsel ekonomik alansallığı ile yerel yönetsel birim arasındaki mekansal uyumsuzluk, kamu-tercihi teorisi, liberal yaklaşımlar ve radikal veya Marksist perspektifler gibi farklı yönetsel perspektifler/yaklaşımlar tarafından incelenmiştir (Keating, 1997a). David Harvey (1989b:153) problemi kısaca şöyle tanımlamıştır.

(yerel yönetim) sınırları zorunlu şekilde kentsel işgücünün akışkan muntakaları/yörelere, ve eşya piyasası veya altyapısal oluşumlarıyla örtüşmek zorunda değildir ve bu sınırların el koyma, yerel yönetimlerin yeniden-örgütlenmesi ve metropoliten alan genelindeki işbirliği ile doğrulanması sıkıcı olsa da uzun erimde büyük öneme sahiptir. Yerel yetkiler kentsel bölgeleri bütünleştirirceğine böler, o halde yapısal tutarlılık ve sınıf-ittifakı oluşumlarına doğru olan eğilimlerden ziyade (kent ve altkent arasında olduğu gibi) ayrışmaları vurgular.

Metropoliten alan içindeki yetkisel ayrışma Batı Avrupa'daki karşılıklarından ziyade Amerikan şehirlerini dikkati değer şekilde sıkça vurgulansa da yazarlar tüm Batı Avrupa kentsel sistemindeki kentsel gelişme örüntüsüne ilişkin metropoliten kurumsal düzenlemelerin bir çok sonucunu etkin bir biçimde göstermiştir (Barlow, 1991; Sharpe, 1995a; Terhorst ve Van de Ven, 1997). Kent-altkent ilişkileri, kamu hizmetleri sunumu, kamusal altyapı yatırımları ve mali politikalarından mekansal planlama ve ekonomik kalkınma politikalarına kadar bir çok alanda metropoliten yapılar 20. yüzyıl boyunca Batı Avrupa'daki şehir-bölgelerin kalkınmacı yörgünelerinin ve sosyal-ekonomik coğrafyalarının şekillenmesinde temel rol oynamıştır (Goldsmith, 2001).

Metropoliten kurumsal düzenlemelerin tarihsel evrimi kapitalist kentleşmenin birbirini izleyen aşamalarıyla iç içe girmiş durumdadır. Sermayenin yeniden üretimi daha doğrudan bir şekilde altkentsel, kentsel ve bölgesel gelişmeye bağlı olduğu sürece metropoliten yapılmaların alansal kurgulanışı yoğun sosyal-politik mücadelelerin konusu olacaktır. Sınıfların, sınıf parçalarını ve diğer sosyal güçlerin yer-özgü ittifakları yönetişim, yeniden-üretim, dağıtım ve üretim

Metropoliten kurumsal düzenlemelerin tarihsel evrimi kapitalist kentleşmenin birbirini izleyen aşamalarıyla iç içe girmiş durumdadır.

PLANLAMA
2006/1

Ulusal mali yetersizlikler, girişimci kent politikalarının çoğalması ve yerellikler arası rekabetin yoğunlaşması bağlamı içinde bütünleşmiş metropoliten kurumlar artan şekilde moda geçmiş, gereksiz şekilde bürokratik ve büyük yönetim sıkıcı/gereksiz izleri olarak görülmeye başlanmıştır.

PLANLAMA
2006/1

alanlarındaki karşıt amaçlarına erişmek için daimi şekilde kapışırlar. Bu arada kapitalist alansal gelişme süreci küresel ölçekte hızlandıkça ve yoğunlaşıkça kentsel bölgelerin coğrafi kurusu göze görülür biçimde evrimlemektedir. Klasik endüstriyel dönem tek merkezli kentsel bölgesi 20. yüzyıl süresince çok-çekirdekli metropoliten bölgeler, kentsel alanlar ve Fordist kapitalizmin megapolitlerinde geride bırakılmıştır. 1970'lerin ortalarından itibaren savaş sonrası dönemin kentsel-bölgesel şemaları, 100-mil şehirler, çok-katmalı şehirler, mega şehirler (Soja, 2000) olarak tanımlanan alansal gelişmenin daha büyük ve daha merkezlesmiş biçimini şekillendirmek için yeniden-ele alınmıştır. Tüm önceden endüstriyelmiş dünyada kapitalist üretimin her bir tarihsel biçimi şehir-bölgelerde bağlama-özgü yönetim problemleri ve sosyal-politik çelişkiler yaratmıştır. Kentsel mekânın daimi değişiminin bu kafa karıştırıcı mozaığı içinde metropoliten reform girişimleri kapitalist kentleşme sürecini, bölgesel olarak kurgulanmış devletin düzenleyici kontrolüne konu etmek için geliştirilen stratejiler olarak görülebilir.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başı süresince New York, London, ve Berlin gibi büyük ölçekli kentsel yığılmalar bütünleştirilmiş metropoliten kurumları gündeme getirmiştir. Ancak sadece 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında metropoliten politik kurumlar yaygın biçimde Kuzey Amerika ve Batı Avrupa şehir-bölgelerinde gündeme gelmiştir (Keating, 1998). Bu dönem boyunca, Fordist-Keynesçi sosyal mühendislik projelerinin yayılmasıyla birlikte metropoliten yönetim üzerindeki tartışmalar baskın şekilde yönetsel verimlilik, yerel servis sunumu, bölgesel planlama ve mekansal yeniden-dağıtım (Keynesçi refahçı ulusal devletin ulusal olarak örgütlenmiş makroekonomik politika çerçevesi içinde) gibi konulara odaklanmıştır. Kentsel alansal yönetim büyük biçimleri kamusal servis sunum alanında ölçek ekonomisi yarattığı için toplu üretimin Fordist şekline benzetilmiştir (Keating, 1997a: 118). Altkentleşme savaş sonrası dönemde hızlandıkça bütünleşmiş metropoliten kurumlar şehir-bölgeleri işlevsel olarak üretim, konut, ulaşım, dinlenme vb. mntakalara/yörelere ayırıştırmak için geniş bir biçimde gündeme getirilmiştir. Batı Avrupa'da bu dönemde kurulan ana metropoliten kurumlar şunlardır: Greater London Council (1963), Madrid

Metropolitan Area Planning ve Coordinating Commission (1963), Greater Rotterdam Port Authority (1964), Bordeaux, Lille, Lyon ve Strasbourg gibi fransız şehirlerinde "communautes urbaines" (1966), Regionalverband Stuttgart (1972), Manchester, Birmingham, Liverpool, Leeds, Sheffield ve Newcastle gibi İngiliz şehirlerinde metropoliten sekreterlikler (1974), Corporacio Metropolitana de Barcelona (1974), Greater Copenhagen Council (1974), Umlandverband Frankfurt (1974) ve Kommunalverband Ruhr (1975) (Sharpe, 1995a; 1995b). Bu büyük ölçekli, teknik ve bürokratikleşmiş metropoliten politik örgütlenme şekilleri 1960'ların başından 1970'lerin sonuna kadar tüm Batı Avrupa'da hakim olan mekansal Keynesçiliğin ulusallaşmış sistemi içinde temel kurumsal sütun gibi hizmet sunmuşlardır (Brenner, gelecek: 4. bölüm).

Ancak 1980'lerin başıyla birlikte bu metropoliten yönetimin büyük ölçekli teknik projeksiyonunu yitirmiş ve artan şekilde saldırganlaşmıştır. 1970'lerde Fordist-Keynesçi kalkınma modelinin krizini takiben tüm Batı Avrupa'da eşitsiz bölgesel gelişmenin yeni bir mozaığı ve alansal rekabet kristalleşmeye başlamıştır. Ana kentsel bölgelerin ekonomik altyapısı, geleneksel Fordist üretim sisteminin çökmesi, yeni işbirlikçi birikim stratejilerinin hareket geçirmesi, neo-Fordist ve neo-Fordist sistemi içinde yeni mekansal paylaşımın kristalleşmesi, sermayenin yoğun şekilde finansallaşması ve coğrafi-ekonomik bütünleşmenin hızlanması ile etkileşim halinde sistemik olarak yeniden-yapılandırılmıştır (Dunford ve Kafkas, 1992; Swynedouw, 1992). Bu koşullar altında, kentsel yönetimin ilk şekli refahçı yeniden-dağıtım ve mekansal Keynesçilikle ilişkili telif edici bölgesel politikalar aşamalı olarak azaltılmış veya yerle bir edilmiştir. Sonrasında yerel yönetimler yere-özgü sosyal-ekonomik problemlere başa çıkmak, empoze edilen yeni mali kısıtlamalara uyum sağlamak ve dış sermaye yatırımlarının yeni kaynaklarını çekmek için içsel ekonomik kalkınmanın yeni stratejilerini hareket geçirmeye başlamışlardır (Eisenschitz ve Gough, 1993). Ulusal mali yetersizlikler, girişimci kent politikalarının çoğalması ve yerellikler arası rekabetin yoğunlaşması bağlamı içinde bütünleşmiş metropoliten kurumlar artan şekilde modası geçmiş, gereksiz şekilde bürokratik ve büyük yönetimin sıkıcı/gereksiz izleri olarak görülmeye

başlanmıştır (Barlow, 1991: 289-298). Keating (1997a: 122) büyük ölçekli yerel yönetimlerin tıpkı diğer büyük ölçekli örgütler gibi tüm problemler için suçlanmaya başladığını ve politik ve entelektüel modanın tekrar “küçük güzeldir” felsefesine geri döndüğünü açıklamıştır. Bu hızla neo-liberalleşen politik ortamda büyük ölçekli stratejik planlara verilen destek azalmış ve geleneksel refahçı politika düzenlemeleri ortadan kaybolmuş veya azalmıştır. Bu politik yeniden-örgütlenmelerinde 1980’lerin ortasından sonuna kadar Greater London Council, English Metropolitan Counties, Madrid Metropolitan Area Planning ve Coordinating Commission, Barcelona Metropolitan Corporation, Greater Copenhagen Council ve Rijnmond in Rotterdam gibi ana metropoliten kurumlar kapatılmaya başlanmıştır. Batı Avrupa’nın başka yerlerinde metropoliten kurumsal biçimler resmîyette korunmuş ancak merkezce uygulanan bütçe baskıları, neo-liberal ve düzensizleştirici politikalara yaygın uyum ve yabancı sermaye yatırımları için şehir merkezleri ile altkentsel çeper arasındaki yoğun rekabet yüzünden ciddi biçimde zayıflamıştır (Sharpe, 1995a, 1995b).

1980’lerdeki metropoliten bölgeciliğin bu küçük gelgiti sadece dışsal zorlamalar, yaygın ekonomik durgunluk ve neo-liberal siyasal yeniden-örgütlenmeden değil aynı zamanda kısmen kentsel alan yönetişiminin yerleşik şeklindeki çeşitli içsel problemlerden kaynaklanmıştır. Çünkü savaş sonrası dönemdeki metropoliten yönetim genellikle yukarıdan empoze edilen ve genellikle verimlilik gibi salt işlevsel kriterler etrafında örgütlenmiş, popüler meşruiyetten yoksun ve dolayısıyla ideolojik saldırlara karşı açıktır. Daha da fazlası, savaş sonrası dönemde yaratılan metropoliten otoritelerin çoğu görece olarak zayıf kalmış, planlama gündemlerinin altı sıkça oyulmuş veya altkentsel belediyeler, il veya merkezi hükümet otoriteleri tarafından engellenmiştir (Sharpe, 1995b:20-27). Savaş sonrası dönemin metropoliten kurumları aynı zamanda sıkça, örneğin şehir merkezleri ile zengin altkentsel çeperler veya ana kentsel bölgeler ile devletin bölgesel veya ulusal düzeyi arasında, sosyal-alsal düşmanlıkların çeşitli şekillerinin açığa çıkabileceği politik arenalar da sağlamıştır. Sonuçta metropoliten kurumlar sıkça hem şehir-bölgeler içindeki hem de ötesindeki farklı coğrafi ölçeklerde örgütlenmiş yarışan sosyal-politik güçler arasındaki politik çatışmanın

ana alanı olmuşlardır. 1986 yılında İşçi Partisi’nce domine edilen Greater London Council’in neo-muhafazakar Thatcher’cı merkezi hükümet tarafından dramatik şekilde kapatılmasında olduğu gibi böyleli politik-ideolojik mücadelelerin alanı olarak metropoliten kurumların rolü onların tamamıyla ortadan kalkmasına neden olmuş olabilir.

YARIŞAN BÖLGEÇİLİĞE DOĞRU? 1990’LARDA METROPOLİTEN BÖLGEÇİLİĞİN DİRİLİŞİ

1980’lerin sonunda birçok yönetim bilimi şu sonuca varmıştır; kentsel yönetişimin metropoliten modeli temel bir entelektüel ve politik bir krizin ortasındadır (Barlow, 1991; Sharpe, 1995a). Ancak Greater London Council ve Rotterdam’s Rijnmond’un ses getiren kapatılmasından hemen sonra metropoliten politik kurumların yeniden-oluşturulmasına yönelik öneriler Avrupa’nın ana kentsel bölgelerinde dikkate değer tartışmaların çıkmasına yol açmıştır. Sonuçta 1990’lar boyunca yeni metropoliten kurumların oluşturulması hakkındaki yoğun tartışmalar tüm Batı Avrupa kentsel sisteminde birçok durumda kentsel ve bölgesel yönetim ve alsal planlama sisteminde köklü değişikliklere yol açacak şekilde çoğalmıştır. London, Bologna, Stuttgart, Hanover ve Copenhagen gibi bazı şehirlerde içlerinde geniş ölçüde bölgesel planlama yetkisi yönetsel güç toplamış tamamıyla yeni metropoliten kurumlar inşa edilmiştir. Daha da fazlası metropoliten yönetişimin yeni çerçevesi yerleşik yönetsel coğrafyaların üzerine empoze edilmiş ve ekonomik kalkınma politikaları, mekan pazarlama ve altyapısal planlamadan altkentsel yayılma, çevresel sürdürülebilirlik ve demokratik hesapverebilirliğe kadar çok temel bölgesel konuları kapsayan alanda politik fıkırlaşverişine/müzakerelere yeni bir kurumsal çerçeve sağlamıştır. Birçok Batı Avrupa ülkesinde metropoliten kurumsal çerçeveler bundan sonra tek bir reçeteye göre ve yukarıdan empoze edilen şekilde tasarlanmayacak ancak (kurumsal reform) süreci yayıldıkça/açıldıkça aktörlerin sistemin bir ürünü olarak oluşacaktır (Lefebvre, 1998:18). Avrupa’daki temel kentsel bölgelerde süregelen bu kurumsal değişimlerle, düzenleyici denemelerle ve politik tartışmalarla karşılaştıkça birçok görüş sahibi kişi şunu önermiştir; tüm Batı Avrupa’da metropoliten bölgecilik rönesansı yaşanmaktadır.

Güncel yazının vurguladığı gibi Batı Avrupa'daki metropoliten bölgecilik şu anki rönesansı sıra dışı biçimde çok yüzlüdür (Herrschel ve Newman, 2002; Salet vd, 2003). O halde bölge genelindeki kurumsal yeniden-yapılanmanın her bir projesinin içinde doğduğu ulusala ve yere-özü endüstriyel peyzaja ve yönetsel sisteme referansla anlaşılması gerekir. Bölgesel ekonomik yeniden-yapılanma süreci, belediyelerin, merkezi ve bölgesel örgüt ve kurumların daha sersemletici bir karmaşıklığına yol açan ve kamusal, özel veya enformel olarak farklılaşan aktör, işlev ve etkinlik alanlı işbirlikçi yaklaşımların kurulmasına neden olan yerleşik kurumsal çerçeve ile yere-özü yollarla etkilemektedir (Heinz, 2000:27). Yeni metropoliten kurumların bu sersemletici karmaşıklığı içinde karşı sosyal-politik güçlerin bölgesel ekonomik yeniden-yapılanma ve kurumsal değişimin yönüresini şekillendirmek için mücadele ettiği güç ilişkileri veya güç geometrisinin yeni bölgeselleşmiş kurgusuyla örtüşmektedir (Massey, 1993). Kurumsal yeniden-yapılanma ve politik mücadelenin bu bölgeselleşmiş örutüsü bir gereklilik olarak yere-özü biçimlerle oluşa da dört Avrupa eğiliminin genel hatları ortaya konabilir.

1. Bir Yersel Politika Olarak Metropoliten Reform:

Yeni oluşan metropoliten bölgecilik en çarpıcı nitelikteki yeni özelliklerinden biri açıkça girişimci ve rekabetçi yönelimleridir (Jonas ve Ward, 2002). Metropoliten yönetişimin yerleşik çerçevesinin yeniden-kurgulanmasına ilişkin öneriler geniş ölçüde yerel ekonomik kalkınmanın mevcut stratejilerini bölgesel ölçüğe taşıma ve dolayısıyla ana kentsel yapıları stratejik biçimde sermayenin küresel ve Avrupa'daki akışına karşı konumlandırma yolu olarak şekillendirilmiştir. 1960 ve 1970'lerin tam tersine ki o dönemde metropoliten kurumlar üzerine olan tartışmalar yönetsel verimlilik, yerel servis sunumu, Keynezi refah devletinin yönetsel hiyerarşisi içinde alanlararası eşitliğe odaklanmıştır, metropoliten reformun Batı Avrupa'daki en güncel tartışmalar hareketli sermaye yatırımları için yapılan yerlerarası rekabetin gözlemlenen yoğunlaşması ve hızlanan coğrafi-ekonomik ve Avrupa bütünleşmesi bağlamında bölgesel büyümenin iç dinamiklerinin teşvikinin kapsayıcı öncülüğüne doğru yönelmiştir. Bu

bağlamda metropoliten reform stratejileri yerel ve bölgesel büyüme makinelere stratejik bölgesel ekonomilerin rekabetçi avantajlarını genişletmeyi denedikleri yeni bir yersel politikanın önemli bir örneğini temsil etmektedir. Kısaca tüm Batı Avrupa kentsel ve bölgesel sisteminde Fordizm döneminde baskın olan metropoliten politik örgütlenmenin yönetimci şekli alanlar rekabet edebilirlik, emek piyasası esnekliği, ekonomik büyüme gibi kalkınmacı önceliklere öncelik tanıyan girişimci, rekabet-odaklı yaklaşımlarla yerinden edilmiştir.

2. Küreselleşme ve Avrupa Mekanlararası Rekabet Masalları:

1990'ların başında tek Avrupa piyasasının kurulmasından itibaren bazı temel söylemler metropoliten reform tartışmalarına katılan Batı Avrupalı politika yapıcılarında şartıcı bir düzenlilikle tekrar edilmektedir.

- Coğrafi-ekonomik bütünleşme Avrupa ve küresel ölçekte aşırı hareketli sermaye yatırımları için olan alanlararası rekabeti yoğunlaştırmıştır.
- Yerellikler, şehirler veya ulusal ekonomilerden ziyade büyük ölçekli kentsel bölgeler rekabetin aralarında gerçekleştiği en temel alanlar birimleri temsil etmektedir.
- Yabancı sermaye yatırımlarını çekmek için ana kentsel bölgeler içindeki yerler ve yerellikler arasındaki rekabet bölgelerin bu tür yatırımlar için bölge ötesi ölçekteki kullanılabileceği rekabet kapasitesini azaltmaktadır
- Bölge genelindeki işbirliğinin yeni şekli, mekansal planlama ve ekonomik yönetişim küresel ve Avrupa alanlar rekabetine katılmak için bölgelerin kapasitelerini arttırmakta gereklidir.
- Bölge genelinde etkin ekonomik işbirliği ana bölgesel kalkınma girişimlerinde önemli yerel ve bölgesel ekonomik paydaşların birleşmesine bağlıdır (paydaşlar: iş denekleri, ticaret odaları, havaalanı geliştirme ajansları, ulaşım otoriteleri ve diğer güç artırıcı yerel örgütler).
- Mevcut yönetsel yapı ve mekansal planlama düzenlemeleri ekonomik kalkınma için bölgenin kapasitesini birleştireceğine parçalandığı

sürece bölgesel ekonomik rekabete edebilirliğin altını oymaktadır.

• Yeni devlet yönetsel yapısının gündeme gelmesi, bölge genelinde işbirliğini genişletmek, bölgesel üretim kapasitesini bir araya getirmek ve bölgesel rekabet avantajlarını güçlendirmek için önemli bir kurumsal araç sunabilir.

Bu örnekler neo-liberal, merkezci ve sosyal demokratik biçimlerde kristalleşse de (Eisenschitz ve Gough, 1993) Batı Avrupa'da yürütülen metropoliten reform tartışmalarının üzerine kurulduğu paylaşılan söylemsel-ideolojik tabanı temsil etmektedir. 1980'lerin yerel ve yerel ötesi ölçeklerde alansal rekabetin 0-toplamı politikasını teşvik eden yerelciliğinin (Mayer, 1994; Peck ve Tickell, 1994) tersine bu yeni gelişen yeni bölgesel ulusal Avrupa ve küresel ölçekte diğer kentsele bölgelere karşı alansal rekabete daha saldırgan bir şekilde girişmek için kentsele bölge içindeki işbirliğini bir kurumsal trampen olarak destekler (Prigge ve Ronneberger, 1996).

3. Yeni Düzenleyici Coğrafyalar:

1960 ve 1970'lerde hüküm süren metropoliten hizmet sunumunun hiyerarşik-bürokratik şeklinin tersine 1990'ların metropoliten yönetişime girişimci yaklaşımı yeni yapıların inşa edilmesinde fikir alışverişinin/müzakerelerin, paydaşlığın, gönüllü katılımın ve esnekliğin değerine ışık tutan kamusal eylemin yeni bir modeli üzerine kurulmuştur (Lefebvre, 1998:18; ayrıca bkzn. Healey, 2000). Hayli ilginç bir şekilde tüm Batı Avrupa'da kamu yönetiminin zayıf ve araççı şekline yapılan vurgu (kamu tercihi teorisi ve yeni kamu yönetimi üzerine olan neo-liberal söylemden türeyen) büyük ölçekli bürokratik hiyerarşilerin kamusal hizmet sunumunda ölçek ekonomisi yaratacağına ilişkin geleneksel Fordist-Keynesçi kabulünün yerini almıştır. Sonuç olarak

Bölgesel yönetim konusu dikey ilişkilere yapılan vurgu ile yönetsel hiyerarşi bağlamı içinde ifade edilmiş olsa da bugünkü durum bölgelerarası yatay ilişkilerin devletin ötesine geçen dikey ilişkiler kadar önemli olduğu bir durumdur (Barlow, 1997:47).

Bu noktada metropoliten yönetişim ulusal yönetsel hiyerarşi içindeki dikey, koordine eden ve yeniden-dağıtımçı ilişkilerden yabancı sermaye

yatırımlarını çekmek için Avrupa ve küresel ölçekte birbirine karşı savaşan ulusaltı alanlar arasındaki yatay, rekabetçi ve kalkınmacı ilişkilere doğru yeniden-tanımlanmıştır.

4. Gücün Sınırları ve Politik Münakaşa: Güncel metropoliten reform girişimleri;

- Modernleşen ulusal hükümetler,
  - Girişimci ve/ya mali olarak sıkıntıya girmiş şehirlerdeki politik elitler,
  - Yerel veya bölgesel iş dünyası elitleri, endüstriciler veya diğer güçlüler tarafından desteklenmektedir.
- Kapsamlı metropoliten reformlarının en yüksek sesli muhalifler genel olarak;
- Güçlü metropoliten kurumları kendi yönetsel otoritelerine karşı tehdit olarak gören il düzeyindeki yönetim ajanlarının temsilcileri,
  - Yerel vergi düzeyleri üzerine yabancı söylemleri reddeden ve/ya merkezi şehir baskınlığından korkan varlıklı altkent kasabalarının militan parçacı (Harvey, 1996) temsilcileri,
  - Yerel politik kontrolü ve demokratik hesapverebilirlik hakkını kaybetme korkusu yaşayan büyük şehirlerdeki yaşayanlardan oluşmaktadır (Heinz, 2000:21-28)

Alansal ittifaklar ve karşıt politik-ekonomik güçler arasındaki çarpışma ana Batı Avrupa şehir-bölgelerindeki metropoliten reform sürecini en belirgin biçimde şekillendirmiştir.

Sonuçta 1990'larda uygulanan mekansal planlama ve bölge genelindeki işbirliğinin daha alçak gönüllü bir şekli ile metropoliten bölgelerde kapsamlı yönetsel reform talepleri arasında belirgin bir ayrılık olmasına rağmen (Newman, 2000) önceki tartışma Batı Avrupa'daki metropoliten yönetişimin çağdaş dönüşümünün ulusal, bölgesel ve yerel bağlamda bazı ortak özellikleri paylaştığını önermektedir.

METROPOLİTEN YÖNETİŞİM REFORMUNU DEŞİFRE ETMEK: YENİ BÖLGEÇİ YORUMLARIN SINIRLARI

İlk bakışta Batı Avrupa'daki metropoliten bölgeciliğin çağdaş rönesansını yeni bölgeselcilik başlığı

Metropoliten yönetişim ulusal yönetsel hiyerarşi içindeki dikey, koordine eden ve yeniden-dağıtımçı ilişkilerden yabancı sermaye yatırımlarını çekmek için Avrupa ve küresel ölçekte birbirine karşı savaşan ulusaltı alanlar arasındaki yatay, rekabetçi ve kalkınmacı ilişkilere doğru yeniden-tanımlanmıştır.

PLANLAMA
2006/1

altında tanımlanan ulusaltı politik-ekonomik hareketlenme sürecinin temel bir dışavurumu olarak yorumlamak çok baştan çıkarıcıdır. Yeni bölgeselcilik sanısı oldukça tartışmalı olmasına rağmen (Lovering, 1999; Jones, 2001, MacLeod, 2001) çağdaş politik ve ekonomik coğrafyada iki temel analiz konusuna kestirme bir referans olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır.

Birincisi, yeni bölgeselcilik sanısı genellikle küreselleşmiş ve post-Fordist kapitalizm koşulları altında bölgesel ekonomilerin canlandırılması çalışmalarına/ uğraşlarına göndermede bulunmak için kullanılmaktadır (ör. bknz. Cooke ve Moran, 1998; Amin, 1999). Bu bakış açısına göre yeni bölgeselcilik (beraberinde gelişen firmalar arası ilişkiler, yaratıcılık kümeleri, öğrenme süreçleri, cemiyet ağları, ticarileşmemiş birbirine bağlılık ve kurumsal yoğunlaşmanın biçimi olarak) çağdaş küresel kapitalizmde ekonomik kalkınmanın potansiyel/yerleri olarak büyük ölçekli bölgesel yatırımlara göndermede bulunur (Florida, 1995; Morgan, 1997). Yeni bölgeselciliğin bu alanı özellikle Emilia-romagna, Baden- Württemberg, Rhons-Alpes, Boston's Route 128, Silicon Valley ve Los Angeles/Orange Caunty gibi paradigmatik endüstriyel bölgeler diye anılan alanlara odaklanmıştır. Ancak onun söylemleri bölgesel ekonomik canlanma için uygun bir reçete bulmakla ilgilenen birçok ulusal, bölgesel ve yerel politika-yapıcıları arasında yaygın bir şekilde yerleşmiştir (Sabel, 1989; Scott, 2001).

İkincisi, yeni bölgeselcilik sanısı hızla bütünleşen Avrupa Birliği içindeki (Bullmann'ın (1994) ifadesiyle üçüncü düzey politikaları) yeni ulusaltı politik-ekonomik durumu tarif etmek için kullanılmaktadır (Keating, 1998; Le Gales ve Lequesne, 1998). Bu bakış açısına göre yeni bölgeselcilik Batı Avrupa'nın savaş sonrası ulusal politik-ekonomik mekanının yeni Bölgeler Avrupası geliştirdiği süreç yukarı ve aşağı yönlü olarak biçimini değiştirdiği bir duruma göndermede bulunur (Keating, 1997b). Bölgeler Avrupası sanısı ilk olarak Ortodoks-liberal Ortaklıklar Avrupası sanısına bir politik karşı duruş olarak ifade edilse de (Ronneberger v Schmid, 1995) son zamanlarda

- Ulusal hükümetin bağlayıcı politikaların şekillenmesi ve uygulanmasında yer alan bir çok kurumsal düzey arasında birini temsil

ettiği çok-katlı yönetim ve yönetimlerarası ilişkilerin Avrupa'daki çerçevesinin çizilmesine,

- Yoğun ulusaltı alansal rekabet koşulları altında, içsel bölgesel kalkınmayı teşvik etmek için ulusaltı ekonomik mekanların jeolojik-politik stratejilerine işaret etmektedir.

Sonuçta tartışmanın bu ikinci kısmında yeni bölgeselcilik sanısı sadece Avrupa Birliği'nin ulusötesi yönetsel hiyerarşisi içinde ulusal politik mekânın yeniden-ölçeklenmesini veya içinin boşaltılmasını değil aynı zamanda Tek Avrupa piyasası içinde ekonomik yönetişim için düzenleyici altyapıların kurulmasında ulusaltı kurumların (bölgesel ve yerel yönetimlerin) artan rolünü anlatmak için de kullanılmıştır. O halde Keating'in (1998:73) açıkladığı gibi yeni bölgeselcilik ulusal işbölümü içinde onlara birbirini tamamlayıcı roller sağlamaktan ziyade bölgeleri rekabetçi bir şekilde birbirlerine karşı kıskırtmaktadır.

Beraber ele alındığında yeni bölgeselciliğin her iki yönü de şunu söylemektedir: ulusaltı politik-ekonomik mekânın kurumsal mimarisi son zamanlarda çeşitli jeolojik-ekonomik yorum, politik yönelim ve ampirik odakları ne olursa olsun yeni bölgeselciliğin tüm analizleri bölgelerin çağdaş kapitalizm içinde politik mücadeleler, düzenleyici denemeler ve çeşitli kurumsal değişimlerin temel coğrafi arenası olduğu noktasında uyusmaktadır.

Batı Avrupa'daki metropoliten bölgeselciliğin son zamanlardaki yeniden-canlanmasını yeni bölgeci tartışmaların önceden vurgulanan yönlerinin kesin bir doğrulanması olarak yorumlamak ilk başta mantıklı olarak görülebilir. Çünkü daha önce vurgulandığı gibi Batı Avrupa'daki şehir-bölgelerdeki güncel metropoliten reform girişimleri önemli ölçüde hızlanmış/yoğunlaşmış küresel ve Avrupa bütünleşmesi koşulları altında bölgesel ekonomik büyümenin ve alansal rekabetçiliğin bir aracı olarak doğrulanmaktadır. Aynı zamanda birçok Batı Avrupa şehir-bölgesinde metropoliten yönetişimin yeni biçimleri için olan ihtiyaç, güncel jeolojik-politik koşullar altında sürekli bölgesel büyüme için gerekli olduğu söylenen alışılmış ve yere-özümlü düzenleyici altyapılar sunmakta ulusal yönetimin sözde yetersizliğine referansla meşrulaştırılır. Bu bakış açısında çağdaş Batı Avrupa'daki metropoliten reform

girişlerinin yeniden-canlanması küresel ekonomik yeniden-yapılanmanın, hızlanan Avrupa bütünleşmesinin ve ulusal politikaların kısılmasının birleşik etkisine bir cevap olarak kristalleşmiş bölgesel politik kendine-güvenini yeni bir biçimi olarak anlayabilir. Lipietz'in (1994: 27) terminolojisinden uyarla birisi metropoliten kurumsal reformun sonuna kadar zorlandığı Batı Avrupa kentsel bölgelerini, hegemonik bölgenin baskın sınıfının

- Bölgesel olarak koordine edilen alansal kalkınma stratejisini kendi başına tanımladığı,
- Bu stratejiyi özgün bir politik-kurumsal biçimde cisimleştirdiği,

zırh veya kendi için mekanların paradigmatik örnekleri olarak görebilir. Ve son olarak çeşitli derecelerde olmak üzere Batı Avrupa şehir-bölgelerindeki metropoliten kurumsal reformun en göze çarpan kısmı ulusal düzeyin hayali topluluğunun bölgesel düzeydeki hayali rekabet birimiyle yer değiştirmesiyle ilgilienmektedir (Lovering, 1999: 392). Yeni oluşan ulusaltı politik arenaları, toplu politik düzenin tabanı olarak, alansal olarak hükümdar ulusal devletin, şehir-devletler, bölgesel müdürlükler ve ulusaltı ticaret konfederasyonları tarafından geride bırakıldığı politik mekanın post-Westphalian biçimi için gerekli temel olarak yorumlamak oldukça makul görünmektedir (Ohmae, 1995; Scott, 1998).

Ancak benim görüşüme göre, güncel metropoliten canlanmanın bu yeni bölgeci yorumları bazı yönetsel ve politik kör noktalar barındırmaktadır. Yeni bölgeciliğe birçok kaba yaklaşım bölgesel kurumsal değişim için olan resmi doğrulama ile onların gerçek işlevi ve bölgesel ekonomik kalkınma için olan sonuçları arasında az çok doğrudan bir ilişki olduğunu varsıymaktadır. Bu durumda bazı analizciler ana kentsel yapılmalarındaki yaklaşık her bölgesel olarak kurgulanmış kurumsal değişimleri yeni bölgeci kuram içinde altı çizilmiş bölgesel rönesansın daha kapsamlı ve daha yaygın biçimlerinin kanıtları olarak yorumlama eğilimindedirler. Bu yönetsel prosedür en az iki noktada sorgulanabilir.

1. Ekonomik Yanarken Yönetişimle Dalavere Yapmak:

Yeni bölgeciliğe daha ileri yaklaşımların belirttiği gibi (ör. bknz. Storper ve Scott, 1995; Amin,

1999) bölgesel kurumsal değişimin her biçimi zorunlu olarak teknolojik kitleleşmişliği önlleyen, yerel yaratıcılık kapasitesini artıran ve sürdürülebilir kalkınma yürütmesini olanaklı kılan, gerekli ve ekonomik yönetişimin yere-özüğü biçimlerini kurmak durumunda değildir (bknz. Hudson vd. 1997). Gerçekten Batı Avrupa'da kurulmakta olan bölgesel kurumların bir çoğu aktif olarak yatırım avcılığının ve düzensizleştirmelerin savurgan, 0-toplamlı biçimini hayata geçirmektedir. Bu tür, talancı ve neo-merkantalist bölge politikaları Peck'in (2000:74) haklı olarak "ekonomi yanarken yönetişimle dalavere yapmaya yönelik yaygın eğilim" şeklinde tarif ettiği şeyin önemli bir ifadesidir ve bu eğilim yeni bölgeci teorinin büyük bölümünün zemin kurduğu endüstri bölgelerini tarif eden yüksek-güvenli ve işbirlikçi sosyal çevreyle önemli ölçüde garip şekilde ilişkilidir (Peck ve Tickel, 1994). Bu bakış açısına göre şimdiki bölgesel rönesans kapitalist genişlemenin yeni ilerlemeleri için coğrafi taban olmak yerine çağdaş kapitalizm içindeki tüm mekansal örneklerde yaygınlaşan sosyal-mekansal kutuplaşma ve eşitsiz coğrafi gelişmenin yoğun biçiminin bir ifadesi olarak yorumlanmalıdır. Bırak dikkate değer istisna dışında yeni bölgeciliğin birçok analizi bu geniş makroekonomik bağlamı parantez içine almış veya ona çağdaş bölgesel endüstriyel dinamiklere tamamıyla dışsal bir parametre gibi davranmışlardır (MacLeod, 2000:224).

2. Politik Strateji Olarak Yeni Bölgecilik

Alansal rekabete edebilirliği, bölgesel öğrenmeyi, birlik ağlarını, ve küreselleşmenin varsayılan gerekliliklerini dikkate alan yeni bölgeci söylem tüm Batı Avrupa'da yerel, bölgesel ve ulusal politika-yapıcılar arasında geniş ölçüde yaygınlaştığı için ulusaltı kurumsal değişimi doğrulayacak bu tür argümanları kullanmak basitçe birleşik Avrupa veya küresel kapitalizmle ilişkili yeni düzenleyici zorluklara içsel bir tepki olarak görülemez. Tersine, devlet düzenlemelerinin çeşitli örneklerinde yeni bölgeci terminolojinin çoğalması ideolojik yayılmanın ve politika transferlerinin karmaşık ve ulusötesi biçimlerinin politik olarak uzlaşmış sonucu olarak anlaşılmalıdır. Şimdilerde alansal rekabete edebilirlik, öğrenen bölgeler, küreselleşme sanlarının ve diğer yeni bölgeci anahtar kelimelerin yaygınlaştığı özgün politik-ideolojik mekanizmalar iyice anlaşılmalıdır. Ancak bu eğilimin herhangi bir açıklaması bu sanların

Devlet düzenlemelerinin çeşitli örneklerde yeni bölgeci terminolojinin çoğalması ideolojik yayılmanın ve politika transferlerinin karmaşık ve ulusötesi biçimlerinin politik olarak uzlaşmış sonucu olarak anlaşılmalıdır.

araçsalıcı kullanılabilirliğini güçlü endüstriyel, devlet ve sosyal yapıcı unsurlar açısından açıkça göz önünde bulundurmaktadır (Lovering, 1999). Kısaca ekonomik rekabetedebilirlik ve küresel ulusal rekabet tarafından empoze edilen sözde zorlamalarla ilgili yeni söylemin çoğunluğu genellikle ideolojiktir çünkü ekonomik yeniden-yapılanmanın eşitsiz sosyal-mekansal etkilerini ve baskın bölgesel güçlerin, büyüme koalisyonlarının ve politik elitlerin çıkarları doğrultusunda devletin küçültülmesini normalleştirme için kullanılmaktadır.

Bu dikkate almalar yeni bölgeliğin birçok yaklaşımda göz ardı edilen daha geniş kapsamlı bir konuya dikkate çekmektedir (ulusaltı ekonomik yönetişimin çağdaş tartışmalarının yürütüldüğü makroekonomik bağlam). Birçok yeni bölgeci yazar belli bir noktaya kadar 1970'lerin başından beri savaş sonrası dönem Keynezcî refahçı ulusal devletin altının oyulduğunu bildirir de birçoğu bu politik kurumsal dönüşümün ana kentsel bölgelerde ekonomik yönetişimin ulusal mimarisini etkilediği çeşitli yolları kavramsallaştırmaktan çekinmiştir. Yeni bölgeci araştırmalar-daki devlet odaklı teorik boşluk belli ölçülerde problematiktir çünkü MacLeod'un (2000:221) açıkladığı gibi

Yeni bölgelikle ilişkilendirilen politika yeniliğinin çoğu yaşam boyu iş, büyük firma merkezli endüstriyel emek piyasası ve entegre refah kazanımları üzerine kurulu Keynezcî refahçı kurumsal yerleşmeyi aşındıran daha derin politik çaba ile birlikte çalışır olarak görülmelidir.

Gerçekten, Batı Avrupa ulusal devletlerinin çoğu geleneksel yeniden-dağıtıcı ve refahçı mekansal politikaları geri çekme rolünü ekonomik yeniden-canlanma için anahtar olarak stratejik ulusalı mekanları hedefleyen yersel politikalarını yeni biçimini öne sürme rolüyle eşleştirilmişlerdir (Brenner, 2003, yayınlanacak). Ulusal politik mekanın bu yaygın yeniden-çalışılması güvenen sosyal kapital(izm) ve akıllı, yenilik-odaklı mekanların gelişen bölgesel dünyasının aktif olarak şekillendirilmesinde temel tanımlayıcıdır (MacLeod, 2000: 221). Bölgesel ekonomik yönetişimin tüm unsurlarını devletin düzenleyici eylemlerinin çatısı altında düşünmek bir hata olabileceken (Keating, 1999)

• Tüm Batı Avrupa'da mekansal Keynezcîliğin yerle bir edilmesi ulusal devlet kurumlarının yeni yere-özgü kalkınma stratejilerine uyum sağlamak için zorlanacağı bir mekan yaratacağı

• Ulusal devletlerin tüm Batı Avrupa'da ulusalı alsansal gelişmenin ana yönlerini idare etmeye devam edeceği bir çok yolu parantez içine almak da eşit derecede problematiktir.

Bu bağlamda Batı Avrupa'daki güncel metropoliten reform girişimleri ile devlet mekansallığının geniş ölçekli dönüşümü arasındaki karşılıklı ilişkinin kapsamlı ve karşılaştırmalı bir açıklanmasını ince bir şekilde değerlendirmeye girmeyeceğim. Bunun yerine makalenin geri kalan kısmı yeni bölgelilik hakkındaki süregiden eleştirel bakış açısı üzerine kurulmuş Batı Avrupa'da şehir-bölgelerdeki metropoliten yönetişim reformunun devlet odaklı yorumunu geliştirecektir. Batı Avrupa ulusal devletlerinde devletin mekansal yeniden-yapılanması ve metropoliten yönetişim reformunun bağlamsal olarak farklı yollarının çokluğu kristalleşmesine rağmen (Herrschel ve Newman, 2002; Salet vd., 2003) devam eden analiz onların ortak politik-kurumsal özelliklerine ve evrimci eğilimlerine odaklanacaktır.

Burada tasarlandığı gibi çağdaş metropoliten kurumsal reform projeleri sadece onların yerel ve bölgesel ekonomiler üzerindeki birçok etkilerine referansla değil, aynı zamanda çeşitli mekansal ölçeklerdeki devlet iktidarının gelişen kurumsal ve alsansal altyapısına olan potansiyel olarak kalıcı etkilerine referansla yorumlanmalıdır. Bu bakış açısına göre Batı Avrupa şehir-bölgelerindeki metropoliten yönetişimin yeniden yapılanması devlet mekansallığının daha geniş kapsamlı dönüşümünün ortaya çıktığı anahtar bir politik-kurumsal mekanizma olarak yorumlanabilir. Şunu özellikle söylemeliyim ki ulusal devletler stratejik kentsel bölgelerde metropoliten kurumsal reformunu desteklemekteki rolleri ile işlevsel ve coğrafi olarak yeniden-şekillenmektedirler.

Bu kavga/mücadeleler ilk aşamada metropoliten yönetişimin çağdaş yükselişinin devlet mekansal örgütlenmesinin çeşit eğilim ve karşı-eğilimlerle birbirine sarıldığı/geçtiği çeşitli yollar göz önüne alarak ortaya çıkabilir. İkinci aşamada metropoliten yönetişim reformunun (ulusal ve yerel) devletin yerel düzenleyici denemelerinin önceki

aşamalarıyla ilişkili yönetim zafiyetleri ve kriz-egilimlerini yönetmek için denemede bulunduğu yol/fiz-bağımlı bir politik strateji olduğu yorumunu geliştirmeye çalışacağım.

METROPOLİTEN YÖNETİŞİM REFORMU VE DEVLETİN MEKANSAL OLARAK YENİDEN- ÖRGÜTLENMESİNİN YAPISAL ÖNEMİ

Son on yılda yoğun akademik ilgi devleti düzenleyici aktivitelerinin ulusal olarak ölçeklenmiş biçiminin merkezsizleşmesi ve devamında yeni ulusötesi ve ulusal düzenleyici ayarlamaların kristalleşmesine adanmıştır (Jessop, 1994; Ruggie, 1993; Sassen, 1996). Ancak politik alansallığın yerleşik Westphalian biçiminin altının kazındığına ilişkin dikkate değer kant olmasına rağmen (Anderson, 1996) bu gelişme bilinen ulusal devlet biçiminin erozyonu ve hatta ona bağlı şekilde ulusal devlet kapasitesinin zayıflaması il eş tutulmamalıdır. Tersine artan şekilde çok katlı politik mimari içinde çeşitli (önceden var olan veya yeni oluşturulan) kurumsal düzeylere doğru Fordist-Keynezci ulusal devletin bazı temel işlevlerinin yukarıyönlenmesi ve aşağıyönlenmesi olarak modern devletliğin yeniden-hiyerarşileştirilmesine tanık olduğumuz iddia edilebilir (Jessop, 2002). Post-Keynezci ulusal devlet sıkça ulusal ölçeğin hem altında hem de üstünde yeni düzenleyici arenalar, kurumsal biçimler ve yönetim ayarlamaları yaptıkları süreçte devletin ölçeksel örgütlenişinin göreceleştirilmesini destekleyecektir. Bu eğilimler anında politik-ekonomik örgütlerin yerleşik ölçekleri arasındaki sınırları bulandıracak ve yaşan ekonomik ve politik güçler değişen uluslararası düzende yerleşmek için en uygun duruma baktıkları süreçte yeni ölçeksel hiyerarşiler, ölçeklerarası ağlar ve ölçek-seçici politik stratejiler yaratacaklardır (Jessop, 2000:343).

Bu tartışmalar üzerine kurulu olarak bazı yazarların hipotezi şudur; post-Keynezci ulusal devlet çağdaş kapitalizm içinde alansal düzenlemelerin birçok çelişkili göreviyle (ekonomik kalkınma ve sosyal yeniden üretimi teşvik etmekten, sosyal-mekansal eşitlikleri yönetmek ve politik meşruiyeti devam ettirmeye) yüzleşmeyi denedikçe devletin mekansal seçiciliğinin niteliksel olarak yeni

biçimi kristalleşmektedir (Jones, 1997; Brenner vd. 2002). Ulusal ekonominin ve ulusal toplumun sosyal-ekonomik politikaları için değişmez arenalar olarak doğallaştırıldığı Keynezci refahçı ulusal devletin altını destekleyen devletin mekansal seçiciliğinin ulusalca odaklanmış örtütüsünün tersine, bu yeni oluşan devletin mekansal seçiciliğinin küyerelleşmiş biçimi düzenleme projelerinin ve birikim stratejilerinin alanları olarak stratejik ulusal ekonomik bölgelerin ve ulusötesi ekonomik blokların yoğun olarak hedefe alınmasına neden olmaktadır (Martin ve Sunley, 1997; Swyngedouw, 1997). Mekansal Keynezçiliğin savaş sonrası projesi endüstri ve nüfusun ulusal alanda adilce yayılmasını vurgularken, çağdaş küyerelleşme rekabet rejimleri küresel şehir-bölgeler ve ana endüstriyel bölgeler gibi stratejik ulusal ekonomik mekansal emek gücünün, altyapı yatırımlarının ve endüstriyel kapasitelerin sistematik olarak yeniden-yoğunlaşmasına odaklanmışlardır (Brenner, 1998; 2003). 1980'lerin başından beri, yerel ekonomik kalkınma için girişimci yaklaşımların harekete geçirilmesi devlet mekansallığının bu küyerelleşmesinin tüm Batı Avrupa'da ortaya çıkmasında yaygın olarak kullanılan bir politik-kurumsal mekanizmayı temsil etmektedir. Bu oluşan, hayli çelişkili politik düzenlemenin çerçevesi içinde ulusal-içi eşitsiz gelişme bundan böyle yeniden-dağıtıcı bölgesel politikalar ile giderilmesi gereken bir problem olarak değil ekonomik kalkınmanın yere veya alana-özgü stratejileri için coğrafi tabanlar olarak görülmektedir. Ulusal alansal mekanın bu yeniden-çalışılmayla ilişkili/bağılantılı olarak yerleşik devlet kurumsal yapısı her devlet alanında devlet müdahalesi için yeni ölçekler ve arenalar oluşturduğu süreçte sürekli olarak yeniden-kurgulanmaktadır.

Bob Jessop'un devletin yeniden-örgütlenişine ilişkin çeşitli yazıları, devletin mekansal seçiciliğinin yeniden-ölçeklenmiş ve yeniden-alansallaşmış yeni oluşan biçimiyle ilişkili olarak metropoliten kurumsal reformunun bu en yeni dalgasını konumlandırarak için kullanışlı bir çerçeve sağlamaktadır. Jessop devletin yeniden-örgütlenişinin üç ana eğilimini (devletin uluslararasılaşması, devletin ulusalsızlaşması ve politik sistemin devletsizleşmesi) birbirinden ayırır. Birincisi devletin uluslararasılaşması, devlet eyleminin uluslararası bağlamının artan stratejik önemi ve uluslararası

Devletin uluslararasılaşmasına, o halde uluslararası zorlamaların yerli politika yönelimlerinde içselleştirilmesiyle eşlik edilmiş olunur. Bu da devletin kendi alan sal etkinliği içinde küresel rekabete-debilirliği desteklemek için yersel politikaların çeşitli biçimlerine aktif şekilde katılmasına neden olmaktadır.

PLANLAMA
2006/1

bağlamın çok geniş fazladanalansal veya ulusötesi etkenler ve süreçlere doğru genişlemesi nedeniyle oluşur (Jessop, 1999a:391). İkincisi devletin ulusalsızlaşması, devlet işlevlerinin yukarı, aşağı ve dışa doğru politik-kurumsal örgütlenmelerin diğer düzeylerine doğru yeniden-eklenmesiyle olur ve dolayısıyla devletin geleneksel Fordist-Keynezcı biçiminin sistematik yeniden-çalışmasına neden olur (Jessop, 1999a: 387). Üçüncüsü devletsizleşme, devlet aygıtının (genellikle ulusal) resmi değişmez önceliğinden ekonomik ve sosyal ilişkilerin yönetiminde resmi, yarı-resmi ve gayri-resmi örgütler arasındaki paydaşlığın çeşitli düzey ve biçimdeki değişmez gerekliliğine doğru olan hareketi içermektedir (Jessop, 1999a: 389-390). Jessop'a göre bu eğilimler her biri 1970'lerin başındaki Keynezcı refahçı ulusal devletin krizini takiben belirgin şekilde görünür olmuştur ve sonraki jeolojik-ekonomik bütünleşme etkisiyle birlikte hızlanmıştır.

Jessop (2000: 353-355) can alıcı şekilde şunu da vurgulamıştır ki bu üç eğilimin her biri devletin yeniden-örgütlenmesi karşı-eğilimiyle iç içe geçmiştir ve her ikisi de devletin sınıf baskınlığı ve birikim açısından önemini nitelemekte ve dönüştürmektedir: bu karşı-eğilimler eski örtüntünün bir yaşam mücadelesinden çok yeni eğilimlere reaksiyonlar olarak görülmektedir (Jessop, 1999b: 26). Devletin uluslararasılaşmasına, o halde uluslararası zorlamaların yerli politika yönelimlerinde içselleştirilmesiyle eşlik edilmiş olunur. Bu da devletin kendi alan sal etkinliği içinde küresel rekabete-debilirliği desteklemek için yersel politikaların çeşitli biçimlerine aktif şekilde katılmasına neden olmaktadır. Devletin ulusalsızlaşması, devletin ölççeklerin eklenmesini ve bunlar arasındaki güç transferini kontrol ettiği ölççeklerarası stratejilerin yükselişleriyle dengelenmiştir (Jessop, 2000: 353). Son olarak devletsizleşme, devletlerin kendi alan salıkları içindeki, farklı yönetim rejimleri, örgütlerarası ağlar, kamu-özel paydaşlığı ve yarı-resmi kurumsal biçimler arasında gittikçe artan karmaşık ilişkileri koordine etmek ve yönlendirmek için yönetim ötesi stratejilerin çoğalmasıyla birlikte gerçekleşmektedir (Jessop, 2000:354). Bu eğilim ve karşı eğilimler arasındaki oyunun altını çizmekle Jessop devletin yeniden-yapılanma sürecini bir devlet biçiminden diğerine lineer bir geçişten daha çok açık-uçlu, çelişkili ve diyalektik olarak temsil edebilmiştir.

Devletin yeniden-örgütlenişinin bu eğilim ve karşı eğilimlerinin temel unsurları Tablo1'de özetlenmiştir.

Bu bağlamda en önemlisi, Jessop'un devletin mekansal yeniden-örgütlenmesi açıklamasını içinde daha önce bahsedilen her bir eğilim ve karşı eğilimin eklenildiği ölççek-özgü örtüntülere uyarlanmış olmasıdır.

- Ulusal: Jessop devlet iktidarının ulusal ölççeğinin rolüne her bir eğilim ve onların karşı-eğilimleri için stratejik alan olarak bilhassa ince bir şekilde dikkat etmiştir. Çünkü ulusal ölççek Fordist-Keynezcı dönem boyunca politik ekonomik düzenlemenin baskın düzeyi olarak hizmet etmiştir, aynı zamanda o son otuz yılda devlet yeniden-örgütlenişinin çeşitli eğilimlerinin etrafında ifade edildiği en temel kurumsal odak noktasıdır. Devamında yersel politika, ölççeklerarası yönetim ve meta-yönetişim karşı-eğilimi, ulusal ölççeğin birinciliği merkezlesizleşmekte olsa bile, post-Keynezcı ulusal devletin kendi politik-ekonomik yönetim süreçlerine olan işlevsel önemlerini yeniden-uygulamaya çalıştıkları politik stratejiler olarak anlaşılabilir.
- Ulusötesi: Jessop (1999a; 1999b; 2000; 2002) çeşitli yerlerde şunu vurgulamıştır: ulusötesi ölççek her ne kadar ulusal ölççeğin stratejik ve işlevsel önemiyle örtüşmese de devlet yeniden-örgütlenmesinin tüm eğilim ve karşı eğilimleri için aynı şekilde önemli olmaya başlamıştır. O halde Avrupa Birliği gibi ulusötesi politik kurumlar devletin uluslararasılaşmasının, ulusalsızlaşmasının ve devletsizleşmesinin önemli bir dışavurumunu temsil ettiği kadar meta-yönetişim, ölççeklerarası idare ve yersel politikaların yeni biçimlerinin ifade edildiği anahtar kurumsal arenalardır.
- Ulusaltı: son olarak Jessop'un (1998a; 1997b) girişimci şehir üzerine olan yazıları belli bir yere kadar yerel ve bölgesel ölççeğin devletin yeniden-örgütlenmesinin üç eğilimi için anahtar arenalar olduğunun altını çizmektedir. Yerel ve/ya bölgesel devlet kendi alan sallığı içinde ekonomik büyümeyi canlandırmak için kendini yeniden-örgütlediği süreçte aynı zamanda devletliğin devletsizleşmesi,

ulusalsızlaşması ve uluslararasılaşması için önemli şekilde katkıda bulunuş olacaktır.

Jessop'un devletin yeniden-örgütlenmesinin eğilim ve karşı-eğilimlerinin ölçeksel eklememesi üzerine olan düşünceleri temelde devletliğin dönüştüğü çeşitli politika alanları, kurumsal arenaları ve mekansal yerleri göstermek için niyetlenilmiştir. Ancak Jessop'un kategorileri aynı zamanda 1970'ler sonrası dönemde devletin yeniden-ölçeklenmesi sürecinin evrimsel yürümesini daha yakından incelemek için kullanışlı bir başlangıç noktası sunmaktadır. Devletin yeniden-örgütlenmesinin her bir eğilim ve karşı-eğilimi özellikle bazı coğrafi ölçeklerde kristalleşme ve ölçek-özümlü politik-ekonomik sonuçlar yaratma eğilimindedir ve ölçeksel seçiciliğin ayrı bir örneği olarak tanımlanır. Bu tür ölçeksel seçicilik, farklı sosyal-alansal güçler kendi özel amaçları için devlet müdahalesinin biçimlerini ve devlet kurumlarının ölçeksel örgütlenmesini yeniden-kurgulamak için mücadele ettiği süreçte devlet yeniden-örgütlenmesinin her eğilim ve karşı-eğilimi içinde ifade edilir ve sürekli olarak yeniden-ifade edilir. Bu bağlamda anahtar konu aşığıda özetlenen devletin yeniden-ölçeklenmesiyle ilişkili olarak düzenleyici aktivitelerin ulusal ölçeğinin evrilen yapısal konumudur. Söylendiği üzere, Jessop'un ulusal devlet üzerine olan yazıları devlet mekansallığının yeniden-

örgütlenmesinin her bir eğilim ve karşı-eğilimi için bir ortam ve bir aracı olarak rolünün altını çizmektedir. Batı Avrupa şehir-bölgelerindeki yeni oluşan politik mekanların daha da farklılaşmış haritaları devletin mekansal yeniden-örgütlenmesinin her biri içindeki yerel yönetimlerin gelişen rolü incelenerek geliştirilebilir.

- Yersel politikanın ajanı olarak yerel devlet: son on beş yıldır kentsel girişimcilik üzerine gelişen yazına göre özellikle baskın yersel politikanın bir örneği olarak tüm Batı Avrupa yerel devletlerinin gelişme ve büyüme odaklı eylemlerini (Hall ve Hubbard, 1997) devletin uluslararasılaşmasına karşı-eğilimin yerelleşmiş güçlü bir dışavurumu olarak yorumlamak mantıklıdır.
- Ölçeklerarası yönetimin ajanı olarak şehirlerarası ağlar: bir çok yerel devlet artan şekilde ölçeklerarası yönetimin yeni biçimine dahil olmaktadır. Yerel yönetimlerin, ortak pratik ve ekonomik hedefleri desteklediği Eurocities ve Metrex gibi şehirlerarası ağ biçimlenmesi bu gelişmenin en temel örneklerini oluşturmaktadır. Ancak, devletin ulusalsızlaşması eğilimine karşıtık olarak niyetlenen ölçeklerarası yönetimin ulusal tabanlı biçiminin tersine, bu yerellerarası ağkurmanın yeni oluşan projeleri gerçekten sonrakinin [yerellerarası ağkurmayı] yoğunlaştırabilir.

Tablo1. Çağdaş Kapitalizmde Devletin Mekansal Yeniden-Örgütlenmesinin Eğilim ve Karşı-Eğilimleri

Devletin mekansal yeniden-örgütlenmesinin eğilimleri	Devletin mekansal yeniden-örgütlenmesinin karşı-eğilimleri
Politika rejimlerinin uluslararasılaşması • Ulusal devlet politikaları, küresel ekonomik rekabetin varsayılan dışsal zorlamalarına uyumlaştırılmıştır. • Küresel yapısız rekabetebedelirlik, ulusal sosyal-ekonomik politikaların çeşitli biçimlerinin genel hedefi olarak geleceksel makroekonomik hedeflerin (tam istihdam gibi) yerini almaya başlamıştır.	...yersel politikaların yükselişi • Küresel zorlamalar artan şekilde ulusal ve ulusalı kurumların söylemsel çerçevelerine ve politika paradigmalara içleşmiştir. • Alansal rekabetebedelirliğin desteklendiği yersel politikaların diğer biçimleri çeşitli mekansal ölçeklerdeki devlet kuruluşları için artan şekilde belli bir hedef haline gelmiştir.
Devletin ulusalsızlaşması • Devlet iktidarı ulusötesi kurumsal biçimlere doğru yukarıyönlü ölçeklenmesi ve ulusalı kurumsal biçimler doğru aşağıyönlü ölçeklenmiştir. • Politik-ekonomik yönetsimin ulusal ölçeği artan şekilde merkezleşmiş veya göreceleşmiştir.	...ölçeklerarası stratejilerin yükselişi • Ulusötesi, ulusal ve ulusalı ölçeklerdeki devlet kuruluşları ulusötesi aşıklar üzerindeki düzenleyici kontrolleri yeniden-uygulamak ve politik-ekonomik örgütlenmenin farklı ölçekleri arasındaki ilişkiyi koordine etmek için uğraşmaktadır. • Devlet iktidarının mevcut düzeyleri arasındaki ölçeklerarası bağ yeniden ayarlanmış ve devlet stratejik ve/ya kriz-mağduru politik-ekonomik mekanlar içindeki ölçeklerarası koordinasyonun yeni biçimini sunar.
Politik sistemin devletsizleşmesi • Yönetişimin yeni biçimi, kamu-özel ortaklıkları ve örgütlenmeler ağlar, alansal idare ve yönetimin geleneksel, hiyerarşik-bürokratik biçiminin yerine empoze edilmektedir. • Gayri-resmî ve yan-resmî ajansı veya aktörler çeşitli mekansal ölçeklerde çeşitli devleşmelerini yerine getirmesinde artan şekilde doğrudan roller almaktadırlar.	...meta-yönetişim stratejilerinin yükselişi • Devlet kurumları çeşitli mekansal ölçeklerde yönetim sürecini koordine etme, kontrol etme ve yönlendirmenin yeni yollarını ortaya çıkarmaktadır. • Devletler artan şekilde kurumsal yürümleri ve yönetim projelerinin araçları ile güncellenen gelişen ilişkiler için bir basvuru mekanı olarak hizmet etme ve kamu-özel devleşimi için temel kurallar sağlamak için uğraşmaktadır.

Kaynak: Jessop'tan (1998b; 1999a; 1999b; 2000; 2002) uyarlanmıştır.

Bati
Avrupa
yerel
devletleri
tarafından
destekle-
nen yerel-
liklerarası
ağkurma-
nın çapraz
biçimleri
ulusalsız-
laşma eği-
limlerine
bir tepkiyi
ve devletin
ulusalsız-
laşmasının
ölçekselle
coğrafya-
larının
daha çok
yeniden-
canlandırıldığı
önemli
bir meka-
nizmayı
temsil
etmekte-
dir.

Çünkü, ölçeklerarası yönetimin ulusal tabanlı biçimi, tam olarak (ulusalca) sınırlandırılan alansal etkinlik içindeki küresel, ulusötesi ve ulusalı süreçlerin karşılıklı oyununu düzenlemeye yönelik stratejiler üzerine kurulurken; şehirlerarası bağlar, ulusötesi ölçekselle çemberler içinde yerellikler arası çapraz bağlar kurmak için genellikle komşuluk ölçeğine ve alanlara uğramadan geçmektedir (Jessop, 2001). Bu anlamda Batı Avrupa yerel devletleri tarafından desteklenen yerelliklerarası ağkurmanın çapraz biçimleri ulusalsızlaşma eğilimlerine bir tepkiyi ve devletin ulusalsızlaşmasının ölçekselle coğrafyalarının daha çok yeniden-canlandırıldığı önemli bir mekanizmayı temsil etmektedir. Şehirlerarası ağların örnekleri belli bir noktaya kadar devlet ulusalsızlaşmasının sadece kurumsal aşağıölçeklenme ve yukarıölçeklenme dikey süreçleriyle değil aynı zamanda örgütlerarası işbirliği, koordinasyon ve coğrafi olarak ayrıntı, sürekliliği olmayan ölçek ve alanlardaki ittifak biçimlenmesinin yatay süreçleriyle ilerlediğinin altını çizmektedir.

• Yerelleşmiş meta-yönetişim yokluğu: yerel yönetimler kamu-özel paydaşlığın çeşitli biçimlerinin kurulmasında ve dolayısıyla politik sistemin devletsizleşmesinde anahtar roller oynamalarına rağmen kendi etkinlik alanlarında meta-yönetişimin telafiedici biçimlerini desteklemekte önemli ölçüde aktif gözükmemektedirler. Şimdilerde meta-yönetişimle ilgili koordineetme, öğütleme ve görüntüleme/takipetme operasyonları, Avrupa Komisyonu gibi ulusötesi kurumsal biçimlerde ve ulusal devleti içeren yerelötesi ölçeklerde baskın şekilde yuva yapmış gibi görünmektedir.

Bu dikkatealışlar son on yıl içinde ana Batı Avrupa şehir-bölgelerindeki metropoliten politik kurumların (yeniden)kurulmasını yorumlamak için devlet odaklı teorik bir taban sağlamaktadır. Çünkü yeni oluşan metropoliten politik biçimler ulusal hükümetlerin kurumsal, mali ve politik-ideolojik kapasitelerinden yoksun olsalar da, sadece uluslararasılaşma, ulusalsızlaşma ve devletsizleşme eğilimleri açısından değil, yerel politika, ölçeklerarası yönetim ve meta-yönetişim gibi karşı-eğilimlerin her biri için de önemli ölçekselle alanlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Metropoliten reform girişimleri, yoğunlaşmış küresel alansal rekabetin algılanan baskılarına bir bölgesel politik cevap oluşturdukları süreçte devletin uluslararasılaşmasını ilerletmiş, politik-ekonomik düzenlemelerin ayrıcalıklı düzeyleri olarak ulusal alansallıktan ziyade şehir-bölgeleri destekledikleri süreçte ulusalsızlaşmayı ilerletmiş ve temel bölgesel politikaların uygulanmasında kamu-özel paydaşlığı, koordinasyon ve yönetişimin yeni biçimlerinin kurulmasına genel olarak neden oldukları süreçte de devletsizleşmeyi ilerletmiş olacaktır. Aynı zamanda, metropoliten politik kurumlar, devletin yeniden-yapılanmasının karşı-eğiliminin ilerletildiği önemli coğrafi alanlar olarak da ortaya çıkmaktadır.

• Yersel politikanın ajanı olarak metropoliten kurumlar: metropoliten reform girişimleri, uluslararası alansal rekabetin gözlenen zorlamalarını doğrudan yerel ve bölgesel politika gündeminde içselleştiren yersel politikanın yeni biçimleri için alanlar olarak şehir-bölgeleri desteklemiştir. Görduğümüz gibi bu gelişme yerel ekonomik kalkınma politikalarının önceki biçimlerinin metropoliten ölçeğe taşınmasına neden olmuştur. Bu kurumsal yukarıölçeklenme projesi şehir ve yerelliklerden ziyade metropoliten bölgelerin yere-özgü rekabetçi avantajlarının korunabileceği en uygun alansal birimleri temsil ettiğinin beyanı/teyidi ve ekonomik kalkınmanın tamamıyla yerelci stratejilerinin eleştirisi üzerine kuruludur. Yersel politikaların metropolitenleşmesi sonucu, açıkça yoğunlaşan dış baskılar ve yerel piyasa zafiyetleri karşısında bölgesel ekonominin rekabetçi avantajlarını güçlendirmek için bir araç olarak doğrulanmış/meçrulanmıştır.

• Ölçeklerarası yönetim ajanı olarak metropoliten kurumlar: metropoliten reform girişimleri ölçeklerarası yönetimin yeni biçimlerinin geliştirileceği ana kurumsal alanlar olarak şehir-bölgeleri desteklemiştir. Yukarıda tartışıldığı gibi 1990'ların yeni metropoliten politik kurumları tek bir örgütsel çerçeve ile dışsal politik-ekonomik ilişkilerini koordine etmek ve bir yönetsel bölge içinde yönetsel birimler arasındaki rekabeti hafifletmeye niyetlenmiş düzenleyici stratejilerin ve reformların bir çok çeşidini gündeme getirmiş-

lerdir. Aynı zamanda metropoliten reformun yeni politikası Avrupa ve küresel ölçekteki bölgelerarası alansal rekabet projesini aktif şekilde destekliyor. Çağdaş metropoliten reform projesi bütünlüklü Avrupa ekonomisi içindeki yerlerarası ilişkileri destekleyen rekabetçi etkileşimi yönetmek ve yeni bölgeselleşmiş ölçeksel sabitlikleri koruma girişimi olarak anlaşılabilir. Bu amaç için şehir-bölgeler, işbirliği, yönetsel koordinasyon, gömülü firmalar ve sosyal-mekansal dayanışmanın içsel ortamı ve saldırgan alansal rekabet, yönetimler arası hoşgörüzlük, hareketli sermaye akışları ve serbest piyasa ilişkilerinin dışsal mekanı arasında temel kurumsal eksen olarak harekete geçirilmektedir. Kentel bölge içindeki işbirlikçi ve yarışmacı ilişkiler arasındaki karşılıklı etkileşim (yeniden)ayrılarak metropoliten politik kurumlar o halde görece düzenlenmemiş yerelliklerarası rekabetin önceki biçimleri ile ilişkilendirilmiş alanlar içi gerilimi, çelişkileri ve çatışmaları hafifletmek için bir araç olarak görülebilir.

• Meta-yönetişimin ajanları olarak metropoliten kurumlar: Batı Avrupa'daki metropoliten yönetişime ilişkin geliştirilmiş yeni yaklaşımlar meta-yönetişim için yeni devlet kapasitelerinin inşa edildiği önemli kurumsal ortam olarak görülebilir. 1980'ler boyunca yerel ekonomik girişimlerin harekete geçirilmesi genel olarak çeşitli özel ve yarı-resmî aktör ve örgütlere otorite transferine neden olmuştur. Tersine, 1990'ların metropoliten reform projesi bir çok durumda, bölgesel ekonomik yönetişimi destekleyen enformel yönetişim ağları, gönüllü kuruluşlar ve kamu-özel paydaşlığı üzerindeki düzenleyici koordinasyonun bazı özelliklerini sürdürmek için ulusal ve yerel devlet kuruluşları tarafından yapılan denemeleri temsil etmektedir. Bu anlamda, yeni metropoliten kurumsal reformu politikası kısmi olarak post-Keynesçi devlet küçülmesinin ilk aşamalarındaki birçok Batı Avrupa kentel bölgesinde hasıl olan/gelişen politik otoritenin artan ayrımsı ve farklılaşmasına stratejik ulusalı tepki olarak görülebilir. Bu gibi durumlarda, metropoliten yönetim reformunun amacı bölgesel ölçekte devlet-baskın kurumsal çerçeve içinde gayri-resmî ve yarı-resmî aktör ve örgütleri kendi akti-

vitelerini kontrol etmeleri için zorlamaktır. Meta-yönetişim politikası ana şehir-bölgeler içinde çeşitli politik-kurumsal sonuçlar doğurmasına ve farklı biçimlerde yorumlanmasına rağmen, bu konu 1990'ların başından beri tüm Batı Avrupa kentel sisteminde artan şekilde önemli roller oynamaktadır.

Devletin yeniden-örgütlenmesinin her bir eğilim ve karşı-eğilimi ile ilişkili olarak yayılan ölçeksel seçiciliklerin bu genel kavramsallaştırılması Tablo2'de özetlenmiştir. Şu ivedi şekilde vurgulanmalıdır ki; devletin yeniden-örgütlenmesinin eğilim ve karşı-eğilimlerinin bu temsili belli Batı Avrupa şehir-bölgelerindeki metropoliten reform girişimlerinin zamanlamasını, kurumsal şeklini veya politik biçimini açıklamak için geliştirilmemiştir. Onun amacı, daha çok, genel anlamda Batı Avrupa'daki devlet mekansallığının ölçek-özgü dönüşümü ile iç içe geçmiş metropoliten reform girişimlerinin bazı yollarını anlatmak/resmetmektir.

DEVLETİN MEKANSAL ÖRGÜTLENMESİNİN STRATEJİK ÖNEMİ: KENTSEL GİRİŞİMCİLİĞİN KRİZ-EĞİLİMİ

Yukarıda geliştirilen yapısal perspektif Batı Avrupa'daki çağdaş metropoliten reform girişimlerini devletin mekansal örgütlenişinin daha geniş eğilim ve karşı-eğilimlerine bağlayan başlangıç tabanını oluşturur. Bu bakış açısına göre, metropoliten kurumlar Avrupa'da devlet mekânının temel yeniden-örgütlenmesinin geliştiği anahtar arenaları oluşturur. Ancak, daha önce de vurgulandığı gibi, bu yapısal perspektif metropoliten kurumsal reformunun güncel dalgasının kısmi açıklamasından daha fazlasını sunmaz çünkü o, kendi içinde, metropoliten reform girişimlerinin geliştiği ulusal ve yerel olarak özgün biçimleri veya bu tür reformların desteklediği kısmi politik stratejileri tam olarak aydınlatamaz.

Bu tür konuları açıklamak için, ana kentel bölgelerde oyunun kurallarını yeniden-tanımlamak ve üzerinde hareket edilen zemini yeniden-tasarlamak için baskın sosyal-politik güçlerin denemede bulunduğu stratejik tercih ve iz-seçiklenmelerinin önemi açıklanmalıdır (Nielsen vd., 1995: 6-7). Bu bakış açısına göre, metropoliten yönetim düzenlemeleri, kentel ve bölgesel mekânların

Çağdaş metropoliten reform projesi bütünlüklü Avrupa ekonomisi içindeki yerlerarası ilişkileri destekleyen rekabetçi etkileşimi yönetmek ve yeni bölgeselleşmiş ölçeksel sabitlikleri koruma girişimi olarak anlaşılabilir.

PLANLAMA
2006/1

**Metro-
politen
kurumsal
yeniden-
yapılanma
kentsel
bölgelede
ekonomik
kalkınma-
nın belli bir
modelini
kurmaya/
yerleş-
tirmeye
çalışan biri-
kim strate-
jileri için
bir arena
olabilir.**

kurumsal altyapısını yeniden-kurgulamayı amaçlayan iz-şekillendiren politik stratejilerin ürünü olarak görülebilir. Devletin mekansal ve ölçeksel yapısının kurgusuna odaklanan politik stratejilerin, belli bir alansal etki içinde kalmaması sermayenin ayarlanması (Cox, 1990), baskınlık ve sömürütün yerel ilişkilerinin dönüşümü (Swyngedouw, 1996), bölüştürme düzenlemelerin sosyal ve/ya coğrafi olarak yeniden-yapılanması ve ulusal, bölgesel ve yerel ekonominin tarihsel ve coğrafi olarak özgün kriz-eğilimi ve çelişkilerini (Hudson 1989, Eisenschitz ve Gough, 1996) içeren politik-ekonomik projelerin farklı yönlerine yönelebilir.

En önemlisi, bu tür politik stratejiler, yeni kurumsal mekanların işlendiği/şekillendiği boş zeminler üzerinde doğmazlar, daha çok, devlet mekansal örgütlenmesinin ve düzenleyici eylemlerinin önceki örüntüsünden miras kalan halihazırda parçalanmış ve eşitsiz gelişmiş politik coğrafyaya gömülüdürler (MacLeod ve Goodwin, 1999). O halde, yeni devlet mekanları ne yapısal tanımlama için basit mantığı ile ne de anlamlı gömülülük ile değil daha çok devlet kurumlarının ve düzenleyici projelerin sürekli evrilen içsel olarak farklılaşan biçimi içinde (oluşan) mekansal stratejiler ve (oluşmuş) mekansal yapıların karşılıklı dönüşüm evrimi ile üretilebilir (Brenner, yayımlanacak). Yerleşik kurumsal peyzaj ile oluşan düzenleyici projelerin bu çelişkili etkileşimi devletin mekansal yapılanması süreci olarak tanımlanabilir (MacLeod, 1999'a bkz.). son on yılda ana Batı Avrupa şehir-bölgelerinde kristalleşen yeniden-ölçeklenmiş düzenleyici coğrafyalar çeşitli mekansal ölçeklerdeki düzenleyici ayarlamaları yeniden-yapılanmak için tasarlanmış gelişen politik stratejiler ve yerleşik kurumsal peyzajın etkileşimi ile biçimlenmektedir (Peck, 1998'e ve MacKinnan, 2001'e bkz.).

Çağdaş Batı Avrupa metropoliten bölgeler örneğinde, mevcut kurumsal peyzajında

- endüstriyel gelişmenin bağlamsal olarak özgün kurgusundan, devletin alansal örgütlenişinden ve Fordist-Keynesçi dönemden kalma politik-ekonomik düzenlemeler ile
- kriz biçiminin bağlamsal olarak özgün örüntüsünden, kurumsal yeniden-yapılanmadan ve Fordist-Keynesçi gelişme rejiminin yok olmasını takip eden 1970'ler sonrasındaki

dönemde kristalleşmiş politik mücadeleden türemektedir (Lipietz, 1994).

Metropoliten yönetim reformunun bu örneğinin yerleşik kurumsal peyzajdan bir radikal kopuş mu yoksa bir parçacık uyum mu olduğu belli bir kentsel bölgedeki iz-şekillendiren sosyal güçlerce varılan/kazanılan serbestlik derecesine bağlıdır. Bu nedenle, devletin mekansal yapılanma sürecinin sonucu ileri derecede tahmin edilemez ve zorunlu şekilde yere veya alana-özgü biçimlerde değerlendirilemez. Ancak, birikim stratejileri, yeniden-dağıtım stratejileri ve devlet stratejileri gibi metropoliten kurumsal reformunun şimdiki haliyle ilişkili politik stratejilerin üç ana şeklini tarif etmek mümkündür.

1. Birikim stratejileri:

Metropoliten kurumsal yeniden-yapılanma kentsel bölgelerde ekonomik kalkınmanın belli bir modelini kurmaya/yerleştirmeye çalışan birikim stratejileri için bir arena olabilir. Bu metropoliten birikim stratejileri bir bölgesel ekonomide yatırım maliyetlerini azaltıp dolayısıyla hareketli sermayeyi cezp etmeye uğraşabilir; değiştirilemez ve yere-özgü yersel avantajlar yaratıp dolayısıyla bir bölge ekonomisindeki sermayenin gömülü olduğunu genişletmeyi deneyebilir; veya sonraki gündemlerin farklı bir harmanını desteklemek için çalışabilir. Bir çok Avrupa şehir-bölgesinde birikim stratejileri görece olarak başlangıç düzeyinde kalsa da metropoliten politik reformlarıyla ilgili güncel tartışmalarda merkezi rol oynamaktadır. Lille, Lyon, Stuttgart ve Copenhagen örneklerinde özellikle metropoliten düzenleme reformu son on beş yıldır bölgesel ölçekte birikim stratejilerinin kurumsallaşmasına ve eklenmesine önemli ölçüde katkı sağlanmış gibi görünmektedir.

2. Yeniden-dağıtım stratejileri:

Metropoliten kurumsal yeniden-yapılanma bir kentsel bölgede büyüme ile yeniden-dağıtım arasındaki sosyal ve coğrafi dengeyi yeniden-ayarlamak için uğraşan yeniden-dağıtım stratejileri için bir arena haline gelebilir. Bu tür metropoliten yeniden-dağıtım stratejileri, eski endüstriyel kasabalara ve mali olarak çökmüş şehir merkezlerine vergi gelirlerini yeniden-yönlendirmek için yeni mali politikalar kadar bölgesel ekonomik yapılanmanın işlevsiz etkilerini yönetmek için yeni sosyal ve ekonomik politikaların gündeme gelmesine yol

açabilir. Yeniden-dağıtım ve büyüme arasındaki gerilim bir biçimde yaklaşık tüm çağdaş şehir-bölgede mevcut iken, genellikle ulusal, bölgesel veya yerel ekonomi içindeki yeniden-dağıtım merkezli alansal ittifakların eylemleri yüzünden bazı özel koşullar altında politikleşir. Alansal eşitliğe ve bölgeci mali yeniden-dağıtım stratejileri metropoliten kurumsal reformu üzerine güncel Alman tartışmalarında kısmen önemli roller oynamaktadır.

3. Devlet Stratejileri

Son olarak metropoliten kurumsal yeniden-yapılma, kentsel bölge içindeki özel birikim stratejilerini, kurumsal düzenlemeleri, düzenleyici müdahalelerin örüntüsünü ve örgütlerarası koordinasyonun biçimini şekillendirmek için uğraşan devlet stratejileri için bir arena olabilir. Bu tür metropoliten düzeydeki devlet stratejileri yerel ve bölgesel ekonomik politikaların yeniden-yönelimine, mevcut devlet kurumları içindeki düzenleyici görevlerin, yüklerin ve sorumlulukların paylaşımının yeniden-örgütlenmesine ve bazı durumlarda bölgesel ekonomik yönetişimin özel

yönlerine doğru yönelmiş düzenleyici organların ve tamamıyla yeni devlet ajanlarının yaratılmasına yol açabilir.

Bu dikkatealışlardan çıkan ana soru; ister birikime, yeniden-dağıtıma, devlet kapasitesinin yumuşlatılmasına ister diğer amaçlara yönelik neden politik stratejiler tüm Avrupa'da metropoliten ölçekte yaygın şekilde kristalleşmiştir. Önceki tartışmalar nasıl metropoliten bölgelerin devletten yeniden-örgütlenmesinin çeşitli daha geniş kapsamlı eğilim ve karşı eğilimlerinin ifade edildiği kurumsal arenalara dönüşünü açıklamıştır. Ancak daha önce not edildiği gibi metropoliten reform girişimleri devletin mekansal yeniden-örgütlenmesindeki bu dinamige katkılarındaki rollerine referansla tam olarak açıklanamaz. Bu eğilim ve karşı-eğilimlerin ortaya çıkan ölçeksel seçiciliği yukarıda taslağı çizilen politik strateji çeşitlerinin nedeni değil, sonuçlardır. Metropoliten reform girişimlerinin çağdaş dirilişinin daha bütünsel bir açıklaması 1970'lerin başından beri tüm Batı Avrupa'da hasıl olan devletin mekansal yeniden-yapılanmasının iz-bağlı sürecine sonrakini ilişkilendirerek geliştirilebilir.

Tablo2. Devletin yeniden-örgütlenmesinin eğilim ve karşı-eğilimleri: ulusal ve ulusal ölçekte ölçeksel seçiciliğinin genel bir temsili

	Ulusal	Yerel	Bölgesel metropoliten
*Politika rejimlerinin uluslararasılaşması	*Ulusal devletler, yerel yönetimler ve bölgesel metropoliten kurumlar yerleşik politika repertuarlarını yeni küresel rekabeteçi baskılara karşı uyumlaştırılmaları için zorlanmaktadır: uluslararası bağlam devletin kurumsal örgütlenmesinin her ölçeğindeki politika biçimlenmesi için temel düzlem olarak yapısal önem kazanmıştır.		
*...ve yerel politikaların yükselişi	*Ulusal devletler, girişimci yerel devletler ve yeni (yeniden)kurulan rekabet-odaklı metropoliten yönetim, alansal rekabeteçilerle, yerelarası rekabete, yer-pazarlamaya ve sermaye yatırımlarını içe çekmeye yönelik yeni politika biçimleri ile küresel ekonomik zorlamaları içselleştirmektedir.		
*Devletin ulusalsızlaşması	*Ulusal devlet çeşitli düzenleyici görev ve kapasitelerini aşağıölçekli ve yukarıölçekli devlet iktidarının diğer katmanlarına transfer etmiştir; yönetimlerarası ilişkiler anahtar politika gündemlerinin uygulanmasında ulusal devlet aygıtlarına (bölgesel / bölgesel yönetimler ve metropoliten ajanları içermektedir) öncelik vermek için yeniden-ayarlanmıştır; stratejilerinin biçimlenmesinde ve uygulanmasında daha önemli roller edinmişlerdir.		
*...ve ölçeklerarası stratejilerin yükselişi	*Ulusal devlet, politik-ekonomik örgütlenmenin ulusal ve ulusötesi ölçekleri arasındaki ilişkiler üzerinde (yeniden)kontrol iddia etmeyei deneyecek ve etkinlik alanının içinde ve ötesinde ölçeklerarası koordinasyonun yeni biçimini yerleştirecektir.	*Yerel devletler ortak politik-ekonomik hedeflere ulaşmak için beledi-yerarası işbirliğinin yeni çapraz veya yatay biçimini destekleyeceklerdir: örnekler METREX ve EUROCTIES'i içermektedir.	*Metropoliten kurumlar mevcut yönetsel birimler arasındaki bölgeci rekabete hafifletmek, bir şehir-bölgeyi sermayenin ulusötesi döngülerinde stratejik olarak konumlandırmak ve bir şehir-bölgenin politik-ekonomik örgütlenmesinin bölgeötesi ölçeklerde ilişkisini koordine etmek için yeniden-kurulmuştur.
*Politik sistemin devletsizleşmesi	*Ulusal devlet, girişimci yerel devlet ve yeni (yeniden)kurulan rekabet odaklı metropoliten yönetimler temel devlet işlevlerini yerine getirmek için gayri-resmî, yarı-resmî ajanslar ile işbirliği, koordinasyon ve paydaşlığın yeni biçimlerini kurarlar; yeni kamu-özel etkileşiminin genellikle enformel biçimi, örgütlerarası ağkurma ve yönetişim, devlet iktidarının mevcut ölçeklerinde olduğu kadar iyi şekilde devletin düzenleyici aktivitelerinin yeni kurulum ölçeklerinde de kurular.		
*meta-yönetişim stratejilerinin yükselişi	*Ulusal devlet ulusal alan içindeki çeşitli ölçeklerdeki kamu-özel paydaşlığı ve yönetişimin diğer enformel sistemleri arasındaki ilişkileri düzenleme, koordine etme ve yönlendirmede anahtar roller ede etmektedir.	*Yerel devletler meta-yönetişim işlevlerinden yoksundur.	*Metropoliten kurumlar kentsel bölge içinde kamu-özel paydaşlığın, gönüllü kuruluşları ve yönetişimin diğer enformel sistemlerini düzenleme, koordine etme ve yönlendirmede artan şekilde önemli roller ede etmektedirler.

Yukanda not edildiği gibi, 1970'lerdeki Kuzey Atlantik Fordizmi'nin krizini takiben, Batı Avrupa ulusal devletleri özellikle ana kentsel bölgelerin ulusal ölçeğinde tüm alanlarında yerleşik düzenleyici peyzajı yeniden-örgütlemeye başlamışlardır. Ulusal devletler sistematik olarak Keynesçi refahçılığın yerel altyapısını zayıflatmışlar ve yerel ekonomik yönetim için yeni rekabetçilik-odaklı biçimini empoze etmeyi denemişlerdir. Geleneksel telifedici bölgesel politikalar yok edilmiş veya zayıflamış, bu arada, ulusal yönetimlerarası sistem, mali düzenlemeler ve refah düzenlemeleri yerel yönetimleri piyasa güdümlü yerel ekonomik kalkınma ve diğer yer-pazarlayıcı girişimlere daha doğrudan katılmalarını zorlamak için yeniden-ayarlanmıştır (Mayer, 1992; Harding, 1997). Yerel devletler kendi etkinlik alanları içinde iç büyümeyi, yerel ekonomik gelişmeyi ve alansal rekabeti desteklemek için karşı projelere aktif şekilde başladıkça, girişimci şehirler sonuçta tüm Avrupa'da çoğalmıştır (Parkinson, 1991; Cheshire ve Gordan, 1995).

1980'lerde bu tür girişimci yerel politikalar devlet düzenlemelerinin yerleşik peyzajı üzerinde önemli hatta eşitsiz ve çelişkili etkilerde bulunmuştur. Özelde, yerel ekonomik girişimlerin çoğalması sonuçta sosyal harcamalar yerine özel sermaye birikimini desteklemek için kamu kaynaklarının yönlendirilmesi/kullanılması ve şehirlerin sağlığı ve o şehirlerde oturanların iyiliğine olan daha önemli uzun-erimli yatırımlar yerine kısa erimli kazanımların cesaretlendirilmesi yönündeki genel eğilime neden olan Batı Avrupa şehirleri arasındaki alansal rekabetin 0-toplamlı biçimini desteklemiştir (Leither ve Shappard, 1997:305). Sonuçta 1980'lerin yerel ekonomik kalkınma stratejileri eşitsiz mekansal gelişmeyi yoğunlaştırmaya, sosyal servis sunumunda sona doğru olan bir yarışta desteklemeye, ulusal kentsel hiyerarşideki azalmış eşitsizlikleri kuvvetlendirmeye veya arttırmaya ve ulusal alansallık içindeki çeşitli ölçeklerdeki politik çelişkinin yeni kusur-cizgilerini yaratmaya niyetlenmiştir (Eisenschitz ve Gough, 1993). Bazı şehirler girişimci kentsel politikaların görece erken uygulanmasıyla kısa erimli rekabetçi avantajlar elde etmeyi becerse de, bu tür avantajlar genel olarak kentsel girişimcilik daha geniş şekilde yayıldııkça yok olmuştur (Leitner ve Sheppard, 1997:303). Bu dönem boyunca içsel yerel ekonomik kalkınmanın

yerel-özü stratejilerinin çoğalması ulusal ve yerel devlet kurumları içinde çeşitli düzenleme kusurları, yönetim zafiyetleri ve koordinasyon problemlerini arttırmıştır. Çünkü girişimci yerel politikalar, genel ulusal politika çerçevesi içinde yerleşen ulusal gelişme girişimleri ve rekabet stratejileri için yeni kurumsal mekanizmalar yerleştirmeden devletin düzenleyici aktivitelerinin coğrafi farklılaşmasını geliştirmiş/büyütmüş ve devlet kurumlarının işlevsel bütünlüğünün ve örgütsel ahenginin altını oymaya niyetlenmişlerdir. Eşitsiz gelişmenin, sosyal-mekansal eşitsizliklerin ve yerlerarası rekabetin ulusal alan içinde yoğunlaşması, ulusal nüfusun önemli bir bölümü için yaşam şansını ciddi biçimde kötüleştirilmiş ve dolayısıyla ulusal hükümet için önemli olan meşruluk problemi tetiklemiştir (Eisenschitz ve Gough, 1996; 1998).

1990'lardaki metropoliten reform girişimlerinin canlanması, önceki on yılda geçerli olan yerel ekonomik yönetime girişimci yaklaşımlarla ilişkilendirilen politika başarısızlıklarına, koordinasyon problemlerine, kurumsal yerdeçştirmelere ve kriz-eğilimine politik yanıtların bir araya gelmesi olarak kavramsallaştırılabilir. Bu tür metropoliten politik stratejiler, devletin kurumsal yeniden-yapılanmasının yönüğesini yeniden-çekişlendirmek için karşı sosyal güçler, politik koalisyonlar ve alansal ittifaklar mücadele ettiği süreç kurumsal öğrenme, olanak keşifleri ve ince tasarımların birleşik etkisi ile doğar. Bu bakış açısına göre, yerel politikanın, ölçeklerarası yönetimin ve meta-yönüşimin artan metropolitenleşmesi, kentsel girişimciliğin ve yerel düzenleyici gerilemenin 0-toplamlı geleneksel biçiminin yıkıcı yan etkilerini hafifletmek için tasarlanmış çeşitli bitişik/komşu mekanizmaları kurarken ulusal ekonomik kalkınma politikalarını güçlendirmek için geliştirilen yerel-özü stratejilerden kaynaklanmaktadır. Metropoliten politik reformunun birçok stratejisi yerel ve bölgesel ekonomik kalkınma amacına ayrıcalık tanımayla devam etmekte iken, ekonomik canlanmaya/yenilenmeye yerelci yaklaşımlarla ilişkili ana düzenleyici kusurların bazılarında dikkat çekmeyi denemektedir. Metropoliten reformcuların bölge genelindeki işbirliği, yerlerarası politika koordinasyonu, ölçeklerarası yönetim ve meta-yönüşimle ilgili yaygın ilgileri post-Keynesçi dönemdeki devletin mekansal yeniden yapılanmasının bu eğilimlerine referansla açıklanabilir.

Daha da fazlası, bu yorum şunu önmektedir; metropoliten reform stratejilerinin politik biçimi ve kurumsal şekli sadece ulusal bağlama göre değil, son yirmi yıldır kullanılan yerel ekonomik kalkınma politikalarının özün çeşitliliyle ilişkili olarak da değişmektedir. Diğer bir deyişle, metropoliten kurumsal değişimin iz-bağımlı karakteri sadece ulusal devlet düzenlemelerinin yerleşik peyzajının etkilerinden değil Kuzey Atlantik Fordizmi'nin yok oluşunu takiben uygulanan kriz-yönetim stratejileri ve yerel ekonomik kalkınma politikalarının kalıtlarından kaynaklanmaktadır. Çünkü, yarattıkları bağlamsal olarak özgün sosyal-mekansal yer değiştirmeler ve bu yerel politikaların yöresel sınırlılıklarına bağlı olarak "kentsel problemlere metropoliten çözümler" için önerilen ihtiyaç, her bir ulusal alan içindeki baskın politik ekonomik güçlerce anlaşılmuş, politikleştirilmiş ve üzerinde oynanmıştır. O halde, farklı ulusal ve yerel bağlamdaki yerel ekonomik girişimlerin çelişkili kalıtları metropoliten kurumsal reformun sistematik karşılaştırmalı bir çalışmasında detaylı bir ilgiyi hak etmektedir.

Ancak, şu vurgulanmalıdır ki; yeni kurulan metropoliten düzenleyici çerçeve genel olarak girişimci kentsel yönetişimin önceki biçimiyle ilişkilendirilen kriz-eğilimini çözmekten ziyade içselleştirmektedir. Yukarıda iddia edildiği gibi Batı Avrupa genelindeki metropoliten reform girişimlerinin ortak paydası onların ekonomik kalkınmanın yeni biçimlerinin harekete geçirileceği ayrıcalıklı arenalar olarak metropoliten ölçeği desteklemelidir. Her bir ulusal bağlamda, devletin kurumsal yapısının bölgesel olarak odaklanmış yeniden-ölçeklenmesi ve düzenleyici müdahalelerin biçimi çeşitli iç gerilimler ve bu amaçlara ulaşmak için gerekli metropoliten politik kurumların kapasitelerinin sistematik olarak altını oynan kriz-eğilimleriyle yüküklüdür.

Birincisi, özellikle güçlü sosyal ve ekonomik çıkar grupları devletin alansal örgütlenişinin mevcut düzeylerine sıkıca bağlı olduğu zaman, metropoliten devlet yeniden ölçeklenmesi projesi etkinlik alanı sınırları, kurumsal kapasite, demokratik hesapverebilirlik, mali dengeler ve yönetimlerarası bağlantılar gibi konularda ilgili karşı sınıflar, politik koalisyonlar ve alansal ittifaklar arasında yoğun mücadeleler yaratır. İlişkili olarak, metropoliten politik örgütlenmenin yeni çerçevesi başarılı şekilde kurulsu bile, çeşitli

çözümlememiş gerilimler kendi etkinlik alanları içindeki ekonomik kalkınmanın yere-özgü stratejilerini destekleyen projelere sızacaktır. Birçok Batı Avrupa şehir-bölgesinde bölgesel farklılıklar artırma gündemi düzenlemelerin azaltılması ve sermayeye doğrudan yardım yoluyla üretim maliyetlerini azaltma ihtiyacıyla doğrudan gerilimli bir konumda durmaktadır. Bu arada, bölgesel kurumsal esnekliği genişletme projesi, bölgesel ve ulusal hükümetleri kapsayan devletin yüksek katmanları tarafından devamlı mali yardım ve yönetsel koordinasyon ihtiyacıyla doğrudan gerilimli bir konumda durmaktadır. Bir kentsel bölge içinde karşı düzenleyici öncelikler arasında oluşan özel denge böyleyse çeşitli mekansal ölçeklerdeki yoğun sosyal-politik mücadelenin aynıdır (Jones, 2001).

İkincisi, çağdaş yerel ve bölgesel ekonomileri istila eden kriz-eğilimini yönetmek için yeni kurulan politik kurumların kapasiteleri oldukça problematik durmaktadır. Gerçekten ekonomik kalkınma politikalarına bir çok çağdaş metropoliten yaklaşım öncekinin ekonomik canlanmaya yerelci yaklaşımlarının sınırlarını daha geniş şehir-bölge mekansal ölçeğine genişletirler. Çünkü şimdiki piyasa güdümlü biçimlerde metropoliten politik kurumlar, aynen, ulusî sosyal-mekansal eşitsizlikleri, eşitsiz gelişmeyi ve mekansalararası rekabeti yoğunlaştırma eğiliminde ve dolayısıyla sürdürülebilir ekonomik gelişmenin alansal koşullarının altını oymaktadır. Daha da fazlası, ölçeklerarası koordinasyon ve meta-yönetişimin problemlerine olan açık ilgilerine rağmen metropoliten politik kurumlar kendi başlarına, yaygın yönetim zafiyetlerini, düzenleme hatalarını ve kamu fonlarının çok sayıdaki ulusalı girişimci inisiyatif arasında daha az biçimde dağıtıldığında hasil olan meşruiyet problemini çözemez. 1990'larda tüm Batı Avrupa şehir-bölgelerinde gelişen metropoliten politik kurumlar o halde serbest mekansalararası rekabet, eşitsiz gelişme, yönetimlerarası koordinasyon ve önceki dönemin girişimci kentsel politikasına eşlik eden politik meşruiyet problemlerini hafifletmekten ziyade arttırmaktadır.

Ama çağdaş Batı Avrupa şehir-bölgelerindeki yöresel kriz-eğilimine çözüm olarak metropoliten reform girişimlerinin sınırları ne olursa olsun şunu iddia edebiliriz ki, tüm Batı Avrupa'da devlet iktidarının ulusal ve ulusalı coğrafyalarının yeniden-tanımlanmasında son on yıl içinde anahtar

Şimdiki piyasa güdümlü biçimlerde metropoliten politik kurumlar, aynen, ulusî sosyal-mekansal eşitsizlikleri, eşitsiz gelişmeyi ve mekansalararası rekabeti yoğunlaştırma eğiliminde ve dolayısıyla sürdürülebilir ekonomik gelişmenin alansal koşullarının altını oymaktadır.

rol oynamıştır. Özellikle metropoliten politik kurumların canlanması, 1970'lerin sonundan itibaren birçok Batı Avrupa ülkesindeki mekansal Keynezciliğin çökmesinden buyana gelişen devlet düzenlemelerinin peyzajını niteliksek olarak değiştirmiştir. 1970'ler ve 1980'lerdeki yerel ekonomik politikalara girişimci yaklaşımların çoğalması savaş sonrası Keynezcî refahçı ulusal devletle ilişkili ulusal olarak odaklanmış düzenleyici coğrafyaların ilk yeniden-ölçeklenmesine neden olsa da, devletin yeniden-ölçeklenmesinin sonraki dalgası 1990'ların metropoliten reform projesi ile meydana gelmiştir. Bu, sonuçta, Kuzey Atlantik Fordizmi'nin krizini takiben Batı Avrupa ulusal devletlerinde kurulumuş parçalı düzenleme coğrafyalarının göze geçen evrimsel değişimini yaratır. Tablo3 Fordist-Keynezcî dönemden beri Batı Avrupa'da kentsel ve bölgesel yönetişimin farklı biçimlerinin devletin mekansal seçiciliğinin evrilen biçimiyle örtüşme biçiminin taslağını sunmaktadır.

Bu amaç için gerekli nokta sudur; kentsel bölgeler yerleşik düzenleyici coğrafyalar arasında çelişkili, çokölçekli, etkileşimlerin ve yeni politik stratejilerin oluştuğu önemli bir kurumsal arenayı temsil eder. Devlet kurumlarının evrilen mekansal ve ölçeksel seçiciliği sonuçta çeşitli coğrafi ölçeklerde yeni düzenleyici projelerin harekete geçebileceği politik mekanın görece sabit ve durağan işkelesini sunan bu süregiden etkileşimin bir sonucunu temsil eder. Yeni kurulan metropoliten politik kurumlarla ilişkili düzenleyici eksikler o halde aynı şekilde daha çok düzenleyici deneme ve devlet mekansal yapılanmasının yeni raunduna neden olacak politik stratejiler ve mekansal olarak seçici düzenleyici yanlırın yeni raundunu yaratacaaktır.

SON YORUMLAR: DEVLETİN MEKANSAL YAPILANMASININ YOLLARI

Kısaca temel soru devletin küreselleştiği mi yoksa yerelleştiği mi değil ama daha çok hangi tür mücadeleler kimin tarafından sürdürülmekte ve küyerelleşmeye doğru devletin yeniden-ölçeklenmesi sosyal-mekansal güç geometrisindeki görece kaymayı nasıl üretiyor ve yansıtıyor (Swyngedouw, 1997: 159).

Bu makale şunu önermektedir: her şeyin ötesinde bölgesel ekonomik kalkınma önceliğine odaklanan

metropoliten reform girişimlerinin yeniden-canlanması tüm Batı Avrupa'da ana şehir-bölgelerde 1990'ların başından beri oluşmaktadır. Yeni bölgecilik üzerine olan güncel tartışmalara eleştirel katılımla birlikte yeni metropoliten reform girişimlerinin devlet-odaklı teorik yorumunun temel unsurlarının taslağını çizdim. Metropoliten reform girişimleri güçlü biçimde devletin alansal örgütlenmesinin mevcut çerçevesiyle koşullanmalarına rağmen, bu çerçevelerin yeniden-alansallaştığı ve yeniden ölçeklendiği önemli politik mekanizmaları temsil etmektedirler. Bu yeniden-ölçeklenmiş ulusal devletin kurumsal biçim ve işlevleri savaş sonrası dönemde Keynezcî refahçı ulusal devletle ilişkili olanlarından niteliksel olarak farklı olmasına rağmen, şunu öneririm ki, çağdaş yeniden-ölçeklenme süreci yerel ve bölgesel ekonomik yönetişimin yeniden-yapılanana ana unsurlarında ulusal devlet kurumlarının kapsayıcı rolünün altını kazamaz. Burada kavramsallaştırıldığı gibi ulusal devlet basitçe küresel güçleri alansal ekonomiler içine sızmez ama aktif şekilde küresel, ulusal ve yerel yeniden-yapılanmanın çağdaş süreçlerinin geçtiği kurumsal-düzenleyici peyzajı üretir, yeniden-üretir ve sürekli yeniden-şekillendirir. (Swyngedouw, 1997; Brenner, 1998).

Bu makale aynı zamanda kentsel-bölgesel yeniden-yapılanma ve devlet mekansallığının süregiden dönüşümü arasındaki ilişkisinin daha sistematik olarak kavramsallaştırılması ve açıklanması için yöntemsel stratejinin taslağını çizmiştir. Bir taraftan şunu vurguladım; şehir-bölge devlet yeniden-örgütlenmesinin çeşitli eğilim ve karşı-eğilimlerinin ifade edildiği anahtar coğrafi alanlar olmaktadır. Diğer taraftan bu tartışma şunu önermektedir; Batı Avrupa'daki devlet iktidarının coğrafyası düzenlemenin yerleşik peyzajı ile bu peyzajın dönüştürmeye odaklı iz-şekillendiren politik stratejiler arasındaki çelişkili etkileşim yoluyla yeniden-ölçeklenmektedir. Bu kavramsallaştırma kentsel girişimciliğin önceki projesi tarafından meydana getirilen bazı düzenleme eksikleri, yönetişim zafiyetleri ve kriz eğilimlerine stratejik bir politik yanıt olarak metropoliten kurumsal reformu üzerindeki güncel mücadeleyi yorumlamak için bir taban sağlayacaktır. Batı Avrupa'daki çağdaş metropoliten reform girişimleri anında devletin düzenleyici aktivitelerinin yerleşik coğrafyasının iz-bağımlı sonuçları olarak

ve bu coğrafyaların ölçeksel hatlarının çok temel şekilde yeniden-çalışıldığı politik stratejiler olarak görülebilir.

Bu makale, yerleşik düzenleyici peyzaj ile oluşan düzenleyici proje arasındaki etkileşimi metropoliten kurumsal reformu örneğine referansla sistematik olarak açıklasa da şunu öneriyorum; bu metodolojik strateji çağdaş kapitalizm koşullarında daha büyük coğrafi ölçeklerde devletin mekansal yeniden-yapılanmasının diğer bir çok yönüne de verimli bir şekilde uygulanabilir. Bu konular üzerine ek uluslararası ve karşılaştırmalı çalışmalara 1970'lerin başındaki Kuzey Atlantik Fordizmi'nin yok oluşundan beri tüm dünya ekonomisinde devletliğin coğrafyasının yeniden-çalıştığı bir çok farklı kurumsal yollar, politik stratejiler ve sosyal mücadelelerin hakkındaki teorik anlayışımızı genişletmek için acilen ihtiyaç duyulmaktadır (bkz. Brenner vd., 2002).

Sonuçta önceki analizlerle ortaya çıkan temel konulardan bir tanesinin (kapitalist krizin politik coğrafyasının) altını çizmeye değerdir. Burada uygulanan yaklaşımın dördüncü kuşak düzenlemeci ve diğer eleştirel coğrafyacılar tarafından son yıllarda düzenleyici dönüşümlere geliştirilen kriz-odaklı yaklaşımlara katkı sağlayacağı umulmuştur. Buradan anlaşılacağı üzere kriz tek ve toplulaştırılmış bir olay değildir ama görece ilişkisiz ekonomik politik-yeniden-örgütlenme, kurumsal uyumlar ve politik mücadelelerin geniş bir ağımnın altını desteklediği gösterilebilir kapitalist toplum içindeki yerleşik bir eğilimdir (Harvey, 1982). Devlet düzenlemelerinin yeniden-yapılanması bağlamında bu kavramsallaştırma bir tam olarak biçimlenmiş düzenleme şeklinden diğerine doğrusal bir geçiş olarak krizin geleneksel düzenlemeci versiyonunun reddine ve beraberinde, farklı kurumsal kurgular içinde ve farklı zamansal sınıflarda çoklu mekansal ölçeklerdeki düzen-

Tablo3. Kentel-bölgesel yönetim ve Batı Avrupa'da devlet mekansallığının değişen kurgusu

Zamansal aşamalar	Baskın kentsel-bölgesel düzenleme şekli	Devletin mekansal seçicilik şekli	Temel gerilim, çelişki ve zıtlıklar
Yüksek Fordizm: 1960'lar- 1970'lerin başı	* yönetimcilik; yerel devlet toplu tüketim ve refah hizmetleri sunan bir ajan gibi davranır. * metropoliten kurumlar refah hizmetleri sunumunu koordine etmek ve Fordist kentsel yığılmayı yönetmek için çalışır.	* Mekansal Keynezcilik: ulusal devlet ulusal alan içinde endüstriyi, nüfusu ve altyapı yatırımlarını adil şekilde yayarak ekonomik kalkınmayı sağlamaya çalışır. * devletin ulusal ölçeğinin önceliği: ulusal ekonomi ve ulusal toplum ve ulusal kentsel sistem, ekonomik, sosyal ve mekansal ilişkiler için verili alanlar arenalar olarak görülür.	* kentsel merkezler ve bütüme kütüphan hızlı bütüme ve fiziksel genişleme yüzünden fazla yıpratır. * alanlar arası ve ölçekler arası bölümsel mücadeleler bölgelerin merkezi hükümet yardımlarına ilişkin istekleri yoğunlaştıracak çözümler. * ulusal ve yerel mali krizler, mücadeleler dengeli ekonomik bütüme ve yeniden dağıtım üzerinde yoğunlaştıracak hasıl olmaktadır.
Küyerelleşme stratejilerinin ve kriz-yönetiminin ilk dalgası 1970'lerin başı-1980'lerin sonu	* girişimcilik; yerel devletler yerel ekonomik kalkınmanın gelişmesi ve mekan-pazarlama stratejilerinde anahtar role sahip olmuşturlardır. * metropoliten kurumlar refah devletin küçülmesiyle ilişkili olarak kapatılmış veya küçültmüşlerdir.	* küyerelleşme stratejilerinin yükselişi: ulusal devletin ekonomik kapasitelerinin ve ileri altyapıların en rekabetçi şehir veya bölgelerde yoğunlaşmasını destekler. * devlet düzenlemelerinin ulusötesi ve ulusaltı ölçekleri birikim stratejilerinde ve düzenleyici süreçlerde genişleyen bir önem elde etmişlerdir.	* yoğunlaşmış eşitsiz gelişme ve yerellikler arası rekabetin 0-toplamlı oyun formu ulusal ekonomik duraganlığı bozmaktadır. * yerel ekonomik inisiyatifler yerel-ötesi politika koordinasyonu eksikliğinden dolayı sistematik yönetim zafiyetlerini tetiklemişlerdir. * ulusal ve yerel meşruiyet krizi alansal eşitsizlik artıracak çözümlenmektedir.
Küyerelleşme stratejilerinin ve kriz-yönetiminin ikinci dalgası 1990'ların başından günümüze	* rekabetçi bölgeliklik: metropoliten kurumlar bölgesel ekonomik kalkınmanın koordine edilmiş projeleriyle ve bölgesel ekonomik kalkınma ile ilişkili olarak yeniden canlandırılmıştır. * metropoliten kurumlar yönetim, ölçeklerarası yönetim ve meta-yönetişim gibi konalarda yeni roller almışlardır.	* küyerelleşme stratejilerinin metropolitenleşmesi: ulusal devlet büyük ölçekli metropoliten bölgeleri şehir ve yerellikler yerine ekonomik canlanma için en uygun ölçek olarak kabul etmektedir. * metropoliten ve bölgesel ölçekler stratejik mekansal planlama, kriz-yönetimi, yönetimlerarası koordinasyon ve eşitsiz mekansal gelişmenin düzenlenmesinde yeni bir önem kazanmaktadır.	* metropoliten kurumsal reformu eşitsiz gelişme probleminin yükselmesini tetiklemiş, sosyal-mekansal eşitsizliği yoğunlaştırmış, yeteri politika koordinasyonu ve meşruiyetini yaşamıştır. * kriz-eğilimi ve yönetişim zafiyeti yukarı doğru yeniden ölçeklenmiş ancak ulusal ölçekte hala (özülme-niş olarak beklemektedir.

Yeni devlet mekanlarının gelecek çalışmalarını devlet mekanal yapılılanmasının ortaya çıktığı bağlam olarak özgün izlerin daha açık ve teorik incelemesi ile önemli ölçüde ilerleyecektir.

leyici değişimin açık uçlu süreç ve stratejileri ile krizlerin yönlendirdiği yollar olarak analitik bir vurguya neden olmaktadır. Önceki analiz iz-bağımlı karakterine vurgu yaparak kurumsal-düzenleyici yeniden-yapılanma sürecinin mekan-zamansallığı anlayışımızı genişletmeyi amaçlamıştır. Bu bakış açısına göre şunu önerceğim; kriz-teşvikedici kapitalist yeniden-yapılanmanın bir aşaması süresince uyarlanan kriz-yönetimi ve devlet düzenlemelerinin stratejileri kriz-daveteden yeniden-yapılanmanın sonraki aşamaları boyunca uyarlanan stratejiler üzerinde yoğun bir etkiye sahiptir (Florida ve Jonas, 1991). Bu ifade burada şu önermeyle açıklanacaktır; güncel metropoliten reform girişimleri kentsel girişimciliğe (kentsel yönetişimin Fordist-Keynesçi biçimi) içindeki kriz eğilimi ile güçlü şekilde şartlandığı söylenmektedir) önceki yaklaşımlar içindeki yönetişim hataları ve düzenlemeci eksikler ile güçlü şekilde şartlanmıştır. Bu anlamda, şunu tahmin edebiliriz; çağdaş metropoliten reform projelerinin yapısal sınırları sonuçta yerel veya bölgesel veya ulusal veya ulusötesi ölçekte olsun devlet mekanal yapılanmasının gelecek stratejilerinin ifade edileceği politik ve kurumsal biçimleri güçlü biçimde şekillendirir. Yeni devlet mekanlarının gelecek çalışmaları devlet mekanal yeniden-yapılanmasının ortaya çıktığı bağlam olarak özgün izlerin daha açık ve teorik incelemesi ile önemli ölçüde ilerleyecektir.

Kaynakça

- Aigner, B. and Miosga, M. (1994) *Stadtregionale Kooperationsstrategien*. München Geographische Heft Nr. 71. Regensburg: Verlag Michael Laßleben.
- Amin, A. (1999) 'An Institutional Perspective on Regional Economic Development', *International Journal of Urban and Regional Research* 23 (3): 365-378.
- Anderson, J. (1996) 'The Shifting Stage of Politics: New Medieval and Postmodern Territorialities?', *Environment and Planning D: Society and Space* 14: 133-153.
- Barlow, M. (1991) *Metropolitan Government*. London: Routledge.
- Barlow, M. (1997) 'Administrative Systems and Metropolitan Regions', *Environment and Planning C: Government and Policy* 15: 399-411.
- Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*. New York: Cambridge University Press.

BrBR (Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung) (2000) *Die neue Konjunktur von Region und Regionalisierung, special issue of Informationen zur Raumentwicklung, Heft 9/10*.

Brenner, N. (1998) 'Global Cities, "Glocal" States: Global City Formation and State Territorial Restructuring in Contemporary Europe', *Review of International Political Economy* 5 (1): 1-37.

Brenner, N. (2000) 'Building "Euro-regions": Locational Politics and the Political Geography of Neoliberalism in Post-unification Germany', *European Urban and Regional Studies* 7 (4): 317-343.

Brenner, N. (2001) 'World City Theory, Globalization and the Comparative-historical Method: Reflections on Janet Abu-Lughod's Interpretation of Contemporary Urban Restructuring', *Urban Affairs Review* 36 (6): 124-147.

Brenner, N. (2003) "'Glocalization" as a State Spatial Strategy: Urban Entrepreneurialism and the New Politics of Uneven Development in Western Europe', in J. Peck and H. Yeung (eds) *Remaking the Global Economy: Economic-Geographical Perspectives*. London and Thousand Oaks: Sage.

Brenner, N. (forthcoming) *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*. London and New York: Oxford University Press.

Brenner, N., Jessop, B., Jones, M. and MacLeod, G. (eds) (2002) *State/Space: A Reader*. Oxford and Boston, MA: Blackwell.

Bullmann, U. (ed.) (1994) *Die Politik der dritten Ebene. Regionen im Europa der Union*. Baden-Baden: Nomos.

Cappellin, R. (1991) 'International Networks of Cities', in R. Camagni (ed.) *Innovation Networks: Spatial Perspectives*, pp. 230-244. London: Belhaven Press.

Cheshire, P. and Gordon, I. (eds) (1995) *Territorial Competition in an Integrating Europe*. Aldershot: Avebury.

Cheshire, P. and Gordon, I. (1996) 'Territorial Competition and the Predictability of Collective (In)action', *International Journal of Urban and Regional Research* 20 (3): 383-399.

Collinge, C. (1999) 'Self-organization of Society by Scale: a Spatial Reworking of Regulation Theory', *Environment and Planning D: Society and Space* 17: 557-574.

Cooke, P. and Morgan, K. (1998) *The Associational Economy*. New York: Oxford University Press.

Cox, K. (1990) 'Territorial Structures of the State: Some Conceptual Issues', *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 81 (4): 251-266.

Dunford, M. and Kafkalas, G. (eds) (1992) *Cities and Regions in the New Europe*. London: Belhaven Press.

- Eisenschitz, A. and Gough, J. (1993) *The Politics of Local Economic Development*. New York: Macmillan.
- Eisenschitz, A. and Gough, J. (1996) 'The Contradictions of Neo-Keynesian Local Economic Strategy', *Review of International Political Economy* 3 (3): 434-458.
- Eisenschitz, A. and Gough, J. (1998) 'Theorizing the State in Local Economic Governance', *Regional Studies* 32 (8): 759-768.
- Florida, R. (1995) 'Toward the Learning Region', *Futures* 27 (5): 527-536.
- Florida, R. and Jonas, A. (1991) 'U.S. Urban Policy: the Postwar State and Capitalist Regulation', *Antipode* 23 (4): 349-384.
- Friedmann, J. (2001) 'Intercity Networks in a Globalizing Era', in A.J. Scott (ed.) *Global City-Regions*, pp. 119-138. New York and London: Oxford.
- Goldsmith, M. (2001) 'Urban Governance', in R. Paddison (ed.) *Handbook of Urban Studies*, pp. 325-335. London: Sage.
- Goodwin, M. and Painter, J. (1996) 'Local Governance, the Crises of Fordism and the Changing Geographies of Regulation', *Transactions of the Institute of British Geographers* 21: 635-648.
- Hall, T. and Hubbard, P. (eds) (1997) *The Entrepreneurial City: Geographies of Politics, Regime and Representation*. London: Wiley.
- Harding, A. (1997) 'Urban Regimes in a Europe of the Cities?', *European Urban and Regional Studies* 4 (4): 291-314.
- Harvey, D. (1982) *The Limits to Capital*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Harvey, D. (1989a) 'From Managerialism to Entrepreneurialism: the Transformation in Urban Governance in Late Capitalism', *Geografiska Annaler B*, 71 (1): 3-18.
- Harvey, D. (1989b) *The Urban Experience*. Baltimore, MD: Johns Hopkins Press.
- Harvey, D. (1996) *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Healey, P. (2000) 'New Partnerships in Planning and Implementing Future-oriented Development in European Metropolitan Regions', *Information zur Raumentwicklung* 11 (12): 745-750.
- Heeg, S., Klage, B. and Oßenbrügge, J. (2000) *Kooperation zwischen Metropolregionen. Ansatzpunkte für die verstärkte Zusammenarbeit von Hamburg und Berlin auf der Basis der Erfahrungen internationaler und nationaler Städtekooperationen*. Hamburg: Gutachten im Auftrag der Senatskanzlei der Freien und Hansestadt Hamburg.
- Heeg, S., Klage, B. and Oßenbrügge, J. (2003) 'Metropolitan Cooperation in Europe: Theoretical Issues and Perspectives for Urban Networking', *European Planning Studies* 11 (2): 139-153.
- Heinz, W. (ed.) (2000) *Stadt & Region - Kooperation oder Koordination? Ein internationaler Vergleich*. Schriften des Deutschen Instituts für Urbanistik, Band 93. Stuttgart, Berlin and Köln: Verlag W. Kohlhammer.
- Herrschel, T. and Newman, P. (2002) *Governance of Europe's City Regions*. London: Routledge.
- Hudson, R. (1989) *Wrecking a Region*. London: Pion.
- Hudson, R. (2001) *Producing Places*. New York: Guilford Publishers.
- Hudson, R., Dunford, M., Hamilton, D. and Kotter, R. (1997) 'Developing Regional Strategies for Economic Success: Lessons from Europe's Economically Successful Regions?', *European Urban and Regional Studies* 4 (4): 365-373.
- Jessop, B. (1990) *State Theory*. University Park: Pennsylvania State University Press.
- Jessop, B. (1994) 'Post-Fordism and the State', in A. Amin (ed.) *Post-Fordism: a Reader*, pp. 251-279. Cambridge, MA: Blackwell.
- Jessop, B. (1997) 'The Entrepreneurial City: Re-imagining Localities, Redesigning Economic Governance, or Restructuring Capital?', in N. Jewson and S. Macgregor (eds) *Transforming Cities: Contested Governance and New Spatial Divisions*, pp. 28-41. London: Routledge.
- Jessop, B. (1998a) 'The Narrative of Enterprise and the Enterprise of Narrative: Place-marketing and the Entrepreneurial City', in T. Hall and P. Hubbard (eds) *The Entrepreneurial City*, pp. 77-102. London: John Wiley & Sons.
- Jessop, B. (1998b) 'The Rise of Governance and the Risks of Failure: the Case of Economic Development', *International Social Science Journal* 50 (1): 29-46.
- Jessop, B. (1999a) 'Narrating the Future of the National Economy and the National State: Remarks on Remapping Regulation and Reinventing Governance', in G. Steinmetz (ed.) *State/Culture: State Formation after the Cultural Turn*, pp. 378-405. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Jessop, B. (1999b) 'Globalization and the National State: Reflections on a Theme of Poulantzas', in S. Aaronowitz and P. Bratisis (eds) *Rethinking the State: Miliband, Poulantzas and State Theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Jessop, B. (2000) 'The Crisis of the National Spatio-temporal Fix and the Ecological Dominance of Globalizing Capitalism', *International Journal of Urban and Regional Research* 24 (2): 323-360.
- Jessop, B. (2001) 'The Political Economy of Scale', in N. L. Sum and M. Perkmann (eds) *Globalization and Regionalization: the Building of Cross-border Regions*, pp. 25-49. London: Palgrave.

- Jessop, B. (2002) *The Future of the Capitalist State*. London: Polity.
- Jessop, B., Bonnett, K., Bromley, S. and Ling, T. (1988) *Thatcherism*. Cambridge: Polity.
- Jessop, B., Nielsen, K. and Pederson, O. (1993) 'Structural Competitiveness and Strategic Capacities: Rethinking State and International Capital', in J. Hausner, B. Jessop and K. Nielsen (eds) *Institutional Frameworks of Market Economies*, pp. 23-44. Brookfield, VT: Avebury.
- Jonas, A. and Ward, K. (2002) 'A World of Regionalisms: Towards a US-UK Urban and Regional Policy Framework Comparison', *Journal of Urban Affairs* 24 (4): 377-401.
- Jones, M. (1997) 'Spatial Selectivity of the State? The Regulationist Enigma and Local Struggles Over Economic Governance', *Environment and Planning A* 29: 831-864.
- Jones, M. (1998) *New Institutional Spaces*. London: Jessica Kingsley.
- Jones, M. (2001) 'The Rise of the Regional State in Economic Governance: "Partnerships for Prosperity" or New Scales of State Power?', *Environment and Planning A* 33: 1185-1212.
- Jones, M. and MacLeod, G. (1999) 'Towards a Regional Renaissance? Reconfiguring and Rescaling England's Economic Governance', *Transactions of the Institute of British Geographers* 24: 295-313.
- Jouve, B. and Lefèvre, C. (eds) (1999) *Villes, métropoles: les nouveaux territoires du politique*. Paris: Anthropos.
- Keating, M. (1997a) 'Size, Efficiency, and Democracy: Consolidation, Fragmentation and Public Choice', in G. Stoker and H. Wolman (eds) *Theories of Urban Politics*, pp. 117-134. London: Sage.
- Keating, M. (1997b) 'The Invention of Regions: Political Restructuring and Territorial Government in Western Europe', *Environment and Planning C: Government and Policy* 15: 383-398.
- Keating, M. (1998) *The New Regionalism in Western Europe: Territorial Restructuring and Political Change*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Keil, R. (2000) 'Governance Restructuring in Los Angeles and Toronto: Amalgamation or Secession?', *International Journal of Urban and Regional Research* 24 (4): 758-781.
- Krätke, S. (1999) 'A Regulationist Approach to Regional Studies', *Environment and Planning A* 31: 683-704.
- Lefèvre, C. (1998) 'Metropolitan Government and Governance in Western Countries: a Critical Overview', *International Journal of Urban and Regional Research* 22 (1): 9-25.
- Le Galès, P. and Lequesne, C. (eds) (1998) *Regions in Europe*. New York: Routledge.
- Leitner, H. and Sheppard, E. (1997) 'Economic Uncertainty, Inter-urban Competition and the Efficacy of Entrepreneurialism', in T. Hall and P. Hubbard (eds) *The Entrepreneurial City*, pp. 285-308. Chichester: Wiley.
- Lipietz, A. (1994) 'The National and the Regional: Their Autonomy vis-à-vis the Capitalist World Crisis', in R. Palan and B. Gills (eds) *Transcending the State-Global Divide*, pp. 23-44. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Lovering, J. (1999) 'Theory Led by Policy: the Inadequacies of the "New Regionalism"', *International Journal of Urban and Regional Research* 23 (2): 379-396.
- MacKinnon, D. (2001) 'Regulating Regional Spaces: State Agencies and the Production of Governance in the Scottish Highlands' *Environment and Planning A* 33: 823-844.
- MacLeod, G. (1999) 'Place, Politics and "Scale Dependence": Exploring the Structuration of Euroregionalism', *European Urban and Regional Studies* 6 (3): 231-253.
- MacLeod, G. (2000) 'The Learning Region in an Age of Austerity: Capitalizing on Knowledge, Entrepreneurialism and Reflexive Capitalism', *Geoforum* 31: 219-236.
- MacLeod, G. (2001) 'New Regionalism Reconsidered: Globalization, Regulation and the Recasting of Political Economic Space', *International Journal of Urban and Regional Research* 25 (4): 804-829.
- MacLeod, G. and Goodwin, M. (1999) 'Space, Scale and State Strategy: Rethinking Urban and Regional Governance', *Progress in Human Geography* 23 (4): 503-527.
- Martin, R. and Sunley, P. (1997) 'The Post-Keynesian State and the Space Economy', in R. Lee and J. Wills (eds) *Geographies of Economies*, pp. 278-289. London: Arnold.
- Massey, D. (1993) 'Power-geometry and a Progressive Sense of Place', in J. Bird (ed.) *Mapping the Futures*, pp. 59-69. London: Routledge.
- Mayer, M. (1992) 'The Shifting Local Political System in European Cities', in M. Dunford and G. Kafkalas (eds) *Cities and Regions in the New Europe*, pp. 255-276. New York: Belhaven Press.
- Mayer, M. (1994) 'Post-Fordist City Politics', in A. Amin (ed.) *Post-Fordism: a Reader*, pp. 316-337. Cambridge, MA: Blackwell.
- Morgan, K. (1997) 'The Learning Region: Institutions, Innovation and Regional Renewal', *Regional Studies* 31 (5): 491-504.
- Newman, P. (2000) 'Changing Patterns of Regional Governance in the EU', *Urban Studies* 37 (5-6): 895-908.

- Nielsen, K., Jessop, B. and Hausner, J. (1995) 'Institutional Change in Post-socialism', in J. Hausner, B. Jessop and K. Nielsen (eds) *Strategic Choice and Path-dependency in Post-socialism*, pp. 3-46. Brookfield, VT: Edward Elgar.
- Ohmae, K. (1995) *The End of the Nation State: the Rise of Regional Economies*. New York: Free Press.
- Parkinson, M. (1991) 'The Rise of the Entrepreneurial European City: Strategic Responses to Economic Changes in the 1980s', *Ekistics* 350: 299-307.
- Parkinson, M. (1992) 'City Links', *Town & Country Planning, Sep.*: 235-236.
- Peck, J. (1998) 'Geographies of Governance: TECs and the Neo-liberalisation of "Local interests"', *Space & Polity* 2 (1): 5-31.
- Peck, J. (2000) 'Doing Regulation', in G. Clark, M. Feldman and M. Gertler (eds) *The Oxford Handbook of Economic Geography*, pp. 61-82. New York: Oxford University Press.
- Peck, J. and Tickell, A. (1994) 'Searching for a New Institutional Fix', in A. Amin (ed.) *Post-Fordism: a Reader*, pp. 280-315. Cambridge, MA: Blackwell.
- Peck, J. and Tickell, A. (1995) 'The Social Regulation of Uneven Development: "Regulatory Deficit", England's South East, and the Collapse of Thatcherism', *Environment and Planning A* 27: 15-40.
- Prigge, W. and Ronneberger, K. (1996) 'Globalisierung und Regionalisierung - Zur Auflösung Frankfurts in die Region', *Österreichische Zeitschrift für Soziologie* 21 (2): 129-138.
- Ronneberger, K. and Schmid, C. (1995) 'Globalisierung und Metropolenpolitik: Überlegungen zum Urbanisierungsprozess der neunziger Jahre', in H. Hitzel et al. (eds) *Capitales Fatales: Urbanisierung und Politik in den Finanzmetropolen Frankfurt und Zürich*, pp. 379-398. Zürich: Rotpunktverlag.
- Ruggie, J. (1993) 'Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations', *International Organization* 47 (1): 139-174.
- Sabel, C. (1989) 'Flexible Specialisation and the Re-emergence of Regional Economies', in P. Hirst and J. Zeitlin (eds) *Reversing Industrial Decline? Industrial Structure and Policy in Britain and Her Competitors*. Oxford: Berg.
- Saez, G., Leresche, J-P. and Bassand, M. (eds) (1997) *Gouvernance métropolitaine et transfrontalière: action publique territoriale*. Paris: Editions L'Harmattan.
- Salet, W., Thornley, A. and Kreukels, A. (eds) (2003) *Metropolitan Governance and Spatial Planning*. London: Spon Press.
- Saller, R. (2000) 'Kommunale Kooperation innerhalb westdeutscher Stadtregionen zwischen Anspruch und politischer Realität', *Raumforschung und Raumordnung*, 2-3: 211-221.
- Sassen, S. (1996) *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.
- Scott, A.J. (1998) *Regions and the World Economy*. London: Oxford University Press.
- Scott, A.J. (ed.) (2001) *Global City-Regions: Trends, Theory, Policy*. New York: Oxford University Press.
- Sharpe, L.J. (ed.) (1995a) *The Government of World Cities: the Future of the Metro Model*. New York: John Wiley & Sons.
- Sharpe, L.J. (1995b) 'The Future of Metropolitan Government', in L.J. Sharpe (ed.) *The Government of World Cities: the Future of the Metro Model*, pp. 11-31. New York: John Wiley & Sons.
- Soja, E. (2000) *Postmetropolis*. Cambridge, MA: Blackwell.
- STANDORT (2000) *Neubau der Region*, special issue of *STANDORT - Zeitschrift für Angewandte Geographie* 2 (2).
- Storper, M. and Scott, A. (1995) 'The Wealth of Regions: Market Forces and Policy Imperatives in Local and Global Context', *Futures* 27 (5): 505-526.
- Swyngedouw, E. (1992) 'The Mammon Quest: "Glocalisation", Interspatial Competition and the Monetary Order: the Construction of New Scales', in M. Dunford and G. Kafkalas (eds) *Cities and Regions in the New Europe*, pp. 39-68. London: Belhaven Press.
- Swyngedouw, E. (1996) 'Reconstructing Citizenship, the Re-scaling of the State and the New Authoritarianism: Closing the Belgian Mines', *Urban Studies* 33 (8): 1499-1521.
- Swyngedouw, E. (1997) 'Neither Global nor Local: "Glocalization" and the Politics of Scale', in K. Cox (ed.) *Spaces of Globalization*, pp. 137-166. New York: Guilford Press.
- Terhorst, P. and Van de Ven, J.C.L. (1997) *Fragmented Brussels and Consolidated Amsterdam: a Comparative Study of the Spatial Organization of Property Rights*, *Netherlands Geographical Studies* No. 223. Amsterdam: Netherlands Geographical Society.
- Tilly, C. (1990) *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*. New York: Russell Sage.
- Weck, S. (1995) *Neue Kooperationsformen in Stadtregionen - Eine regulationstheoretische Einordnung*. *Dortmunder Beiträge zur Raumplanung* Nr. 74. Dortmund: Universität Dortmund.

VAN - BEŞYOL MEYDANI, HASTANE CADDESİ, MİLLİ GEMENLİK CADDESİ VE ÇEVRESİ KENTSEL TASARIM PROJE YARIŞMASI

Günay ERDEM (y. mimar)
Sunay ERDEM (peyzaj mimarı)
Pınar ÖZYILMAZ (peyzaj mimarı)

Volkan MÜFTÜOĞLU (peyzaj mimarı)
Mehmet Nazım ÖZER (şehir plancısı)
Dans. Prof.Dr. Oğuz YILMAZ

NOT: Planna dergisinin 2005/3 sayısında yayınlanan Van Beşyol Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışmasında üçüncü ödüllü alan proje teknik bir hata sonucu yayınlanmamıştır.

Açıklama Raporu

Ülkemizde yaşanan hızlı nüfus artışı ve fiziksel büyüme kentsel mekanların bozulmasına, yozlaşmasına ve kimsizleşmesine neden olmaktadır. Bu oluşum, özellikle kentlerimizin Merkezi İş Alanlarında yaşanmaktadır. Kent merkezi içerisinde kamusal ve yan kamusal kentsel mekanlarında yaşanan bu sorunlar nedeniyle yeniden tasarlanması ve tanımlanması gereklidir. Yarışma alanı, Van kentinin merkezi iş alanı ve yakın çevresinde yer alan, Beşyol Meydanı, Dabbaçoğlu Parkı, Hastane Caddesi ve Milli Egemenlik Çevresidir. Yarışma alanı, kent merkezi olma potansiyelinin yeterince kullanılmadığı, nitelikli mekanlara dönüştürülemediği gözlemlenmiştir. Ancak alanın gelecekte kentin ticari fonksiyonunun yanında,

Sanat ve kültür etkinliklerinin üretildiği, açık hava faaliyetlerin düzenlendiği - yaşandığı, kentinin kent yaşamıyla buluşacağı bir kamusal kentsel mekan olmaya adaydır

Planlama Stratejisi

Planlama alanı, Van kentinin ve hinterlandının merkezidir. Ancak bu merkez, kentsel ve bölgesel ulaşım hizmetleri başta olmak üzere çevredeki kullanımlar ile güçlü bağlantıları bulunmamaktadır. Ayrıca planlama alanında temel sorun, kent parçasının nitelikli bir kent merkezi işlevlerine ve çevresiyle bütünleştirilmemesidir. Bu yapılrken aşağıdaki ilkeler gözetilmiştir:

- Alanın çevresi ile ilişkilerinin yeniden ve güçlü bir biçimde kurulması,
- Arazinin her parçasının kentli tarafından kullanılabilir hale getirilmesi,
- Erişilebilirliğin bütün ulaşım türleriyle (yaya, toplu taşıma, bireysel ulaşım) dengeli bir biçimde sağlanması.

Sorunsal

Proje yaklaşımımızı hedef ve ilkelerini belirtmeye geçmeden önce, planlama alanında bugünkü sorunları şu şekilde algılamaktayız. Millî Egemenlik ve Hastane Caddeleri çevresindeki yapılaşmalar nedeniyle aşırı güç eşiklerinin olması.

- Planlama alanında kullanım çeşitliliği ve nitelikli bir merkez gelişmesi gözlenememesi.
- Alan, yakın çevresinde yoğun konut, kamu ve çalışma alanlarının bulunması ve kamusal mekanların fazlalığı nedeniyle özel bir ilgi odağı olması.
- Yoğun trafik arterlerin yaratmış olduğu gürültü ve hava kirliliği gibi çevresel sorunları nedeniyle oluşan sağlıksız mekanların varlığı.
- Kentin üniversite, iskele, istasyon ve havaalanı ile ilgisinin gerekli arazi kullanımını ve gerekli ulaşım sistemiyle (raylı, toplu taşıma...) Kurulamaması.
- Fiziksel dokuda ulaşım ve diğer kullanıcılar sonucu kayıp mekanların ortaya çıkması.
- Trafik hareketinden ibaret bir kavşağa dönüşmüş olan kavşakların varlığı, Beşyol meydanı ve çevresinin, kentin trafik kaosu, yoğun aktivite, yapı yoğunluğu ve otomobil öncelikli ulaşım yaklaşımları nedeniyle kent yaşamında, yaya kenti kent gelişmesinde ihmal edilmiş.
- Şehircilik ve mimarlık kültürü açısından özgün ve kimlikli mekanların yaratılmaması.
- Tüm bu sorunlar, sosyal yaşamın geçtiği kentsel dış mekanın kalitesini zayıflatmıştır.

Kavramsal Yaklaşım

Projenin amacı, Van Kentinin merkez işlevleri ile birlikte kültürel ve sosyal kullanımlara yönelik yeni bir kompleks, modern kentin taleplerini karşılayacak yeni bir kamusal mekan planlaması ve tasarımı yapmaktır. Bu nedenle alanın, potansiyellerini farklı ölçeklerde sistematize eden, bu anlayışla da mekansal belirsizliklerini ortadan kaldırılması, çevresel ilişkilerini yeniden tanımlanması ve çevreyle bütünleştirilmesidir. Bu amaca erişebilmek için alana yönelik şu hedefler ve araçlar belirlenmiştir.

Kaynak: www.arkitera.com

Avrupa çapında sekizincisi düzenlenen ve "Geleceğin Avrupa Kenti için Stratejik Projeler" üretimini hedefleyen EUROPAN yarışması sonuçlandı. Türkiye'nin ilk defa dahil olduğu ve on dokuz ülkede eşzamanlı olarak, ortak tema ve kurallar çerçevesinde düzenlenen uluslararası yarışmada toplam 74 arazi, yarışma konusu olarak Avrupalı mimarlara sunuldu. 7 Mart 2005'te başlayan yarışma için son başvuru tarihi 26 Eylül 2005 idi. Toplam 2886 projenin teslim edildiği yarışmanın sonucunda her arazi için birincilik ve mansiyon ödülleri iki aşamalı jüri değerlendirmesinin ardından belli oldu.

Türkiye'nin İstanbul'dan Zeytinburnu ve Antalya'dan Kepez olmak üzere iki araziye katıldığı yarışmada, Zeytinburnu arazisi için Fransız Carole Pralong ve ekibi birinci olurken, Kepez arazisinde birinciliğe layık proje görülemediği için iki eşdeğer mansiyon verildi.

Zeytinburnu-İstanbul Birincilik Ödülü

Carole Pralong (ekip başı),

Yardımcılar: Kevin Joutel, Nathanaelle Baes / Fransa

Sümer-İstanbul'daki Europan projesi İstanbul'un durumunu bir bütün, 12 milyondan fazla nüfusa bir megapolis, olarak ele almamız sağladı. Şehrin geliştiği güzel yaylışı, çevresini yüksek kuleler ve gecekondularla bezenmiş sıradan bir alan haline getirdi. Sümer'deki proje bu sorunun cevabını bulma sorumluluğunu bizim üzerimize bıraktı. Bu şartlarda alternatif proje neydi? Cevap vermek zorunda olduğumuz sorular sadece sismolojik sorular değildi.

Üç ana soru şunlardır:

1. Daha yaşanabilir yerleşim nedir?
2. Bir spekülasyonla ve sosyal yapının yapaylaşmasıyla nasıl baş edilir?
3. Ulaşımı sağlamak için doğru strateji nedir?

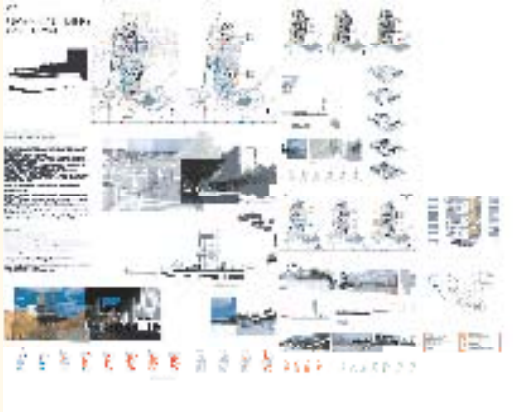
Öneri: Daha Yaşanabilir Bir Yerleşim

Daha iyi bir konstrüktif teknoloji bahanesiyle, sosyal şehrisel ve peyzajı içeren tekdüzelikli geçirecek bir ideolojisi benimseyemez, başka bir yerde üretilen iskan modellerini ithal edemez. Projenin amacı toplumsal ayırım yapmak değildir. Karşık bir şehrisel alan içinde farklı alternatifleri olan bir yaşam sunmayı amaçlıyoruz. Sürdürülebilir gelişim, sosyal ve çevresel çeşitliliği entegre eden ayrımcılık- karşıtı bir sürecin formülüdür. Daha yaşanabilir bir yerleşim bu özel durumda parasemik olarak düşünülmeli: Dünyasal güçlere emen parasemik bir temel. Yerin iç yapısı bir kayma makinesine temel olarak kullanılmıştır. Esas olan ise yeni bir katmandır: süregelen sokak yaşamı.

Yaşama şeklinizi seçmek için daha çok özgürlük tanıyan yer: Yoğun/ alçak/ kentsel/ doğal/ toplu/ kişisel/ kiralık/ mülki/ hirsese/ bilindik/ genç/ yaşlı/ gece/ gündüz/ toplumsal/ kutsal olmayan (bağış)/ erkek/ dişi. Her dönüşürmüş toplumsallığın çeşitlenmiş açık alanı. Evrensel ama kesintili bir ağ.

Kime Yönelik Bir Strateji?

Şimdiki sakinleri muhafaza etmeyi seçiyoruz ve şehri bir peyzaj olarak düşünüyoruz, karşık bir bir yoğunluğun taraftarı oluyoruz. Metropoliten mülkiyetin inşa etme baskısının etkisiyle, göçmenlerin sosyal arda alan karşımını da emerek bir çeşit entegre matris inşa ederek baş etmeyi seçiyoruz. Şehir sakinlerine olumlu bir

kentsel imaj sağlama isteği bizi yerel özellikleri geri-dönüşüme uğratmaya yönlendiriyor. Kendi kendine inşa edilmiş bir alana kurulumuş, sürdürülebilir bir şehir. Zihinsel topografya başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir. Birleşimin temelini insanlığın gelişim tarihi oluşturunur. Açık alanların biyolojik ve sosyal yararlılığı kavrayarak, bunun üzerine yeni görüşler yaratıyoruz.

Dönüştürme Stratejisi

Tabula Natura

Coğrafik düzenden birşeyler öğrenebilir miyiz?

Olgunlaşma = Büyüme ve yansıtma zamanı.

Zaman projenini temel malzemesidir.

Proje, Sümer Mahallesi'nin geçici durumunu ifade etmek için kullanılan bir araçtır. Kentsel alan anında değişebilir değildir. Parça parça, kesintili bir işlemdir.

Boşluklar üzerinde çalışmak, yerin değerini geri plana atmamıza neden olur. Proje, kentsel bir yenilenmenin aracı olan boşlukların oluşturduğu bir harita önermektedir.

Var olanı araştırmak kentsel bir akapunktur stratejisi ortaya çıkartıyor. Bir boşluğu konumlandırmak, nüfus yoğunluğunu kumak için bir yol.

Bu acil durumun ışığında, alanı mafsal noktası olarak kabul edip, birbirini takip eden kısımlardan oluşan bir kentsel tasarım düşünülmüştür.

Kavramsal Yaklaşım

Zemin ve Yerüstü

Yer politik bir konudur. Sakinleri, Sümer'in tarihini sahipleridir. Bu alanda kaderi belirleyen zemin ve topografyadır. Kevin Lynch tarafından geliştirilen mantık imajının bir parçasıdır. Amaç, bir alanın yenilenmesine oranın sakinlerini de katabilecek bir sistem oluşturmaktır. Yeni bir çeşitlilik oluşturabilmek adını çeşitli yaşam şekilleri önerilmiştir.

Kalınlık Olarak Zemin

Yerin varolan potansiyelini geliştirmek üzere iki çeşit mimari önerilmiştir. İlk olarak, yerde kurulumuş bölgenin kentsel formunu ifade eden bir mimari. Büyük boşluklarda inşa edilmiş yüksek yoğunluk birimleri çarşık bir program yaratır. Boşlukta kayan bloklar toplu bir yerleşim sağlar.

İkinci olarak, kentsel alanın yeni zemin formlarının üzerine yatırılmış daha hafif bir mimari öneriliyor. Üzüm salkımına benzer birimlerin oluşturduğu daha kapalı yaşam alanlarıyla sürekli bir bütünlük içinde olan bir kamusal alan. Bu birimlerin yeni topografya üzerindeki dağılımları gelişigüzel ve esnek. Prefabrikasyon ise sadece acil durumlarda bağlamında bir inşa yolu.

Yüzey Olarak Zemin

Küçük bloklar arası ayrımlar "düşünülmemiş" boşluklardır. Bu boşlukların tamamı kullanışlı, kamusal ve toplu alanlara çevrilmiştir. Kamusal alanın geri dönüşümü.

Kentin içindeki boşlukları yeniden değerlendirmek toplu alanı yeniden düzenlemek anlamına geliyor. Herşeyin olabileceği belirsizlik alanları. Zemin altyapıyı emmek için deforme edilmiştir: yollar, kamyonlar, su kanalları... Sokak birinci zeminidir.bodrumikizi zemi yaratır. Oluşturulan bloklarsa açtır.

Altyapı Olarak Zemin

Altyapı artık kent için bir sınır veya sınırlayıcı değildir. Sümer ve çevresi arasındaki ilişkileri geliştirmeliyiz: İstanbul'un yeşil kemeri ve denize giden yol. Su, enerji, ulaşım açık alana ek alar oluşturmak üzere tasarlanabilir. Çevre mühendisliği prensipleri zeminde altyapı içermeye teşebbüslerle birleştirilmiştir. Bu bağlamda, kamusal kent doğal görünümüne bağlayan yoldur.

Hidrolik altyapı doğal bir peyzaj yaratmanın temel çıkış noktası. Su dolaşımı artık ne kentsel gelişim ne de Sümer'in kentsel peyzajını yaratmak için zorunlu bir fonksiyon. Büyük ölçekli peyzaj yapıları, alanın çerçevesini keşişen toplu peyzajlarla çizer. Keşişen alan hissini modifiye edilmesiyse, alanların içine girip mimarını geliştiren bir düzen yaratan yürüyüş, kişinin ilk estetik eylemi haline getirilir.

Kaynak: www.arkitera.com

Yer ve Çevre: Kent'ten Ev Ölçeğine Bölgesel Planlama Şekilleri: Kıyı Şehri

Kısmen ikamet alanı olarak ayrılmış oldukça geniş alanlar, bölgeye düzen ve buna bağlı olarak kimlik kazandırabilecek birkaç özelliğe sahiptir. Yerleşim "hal"ı, büyük bir yüzeye yayılır ve bağımsız peyzaja, topografyaya ve varolan tarihi izlere çok az reaksiyon verir.

İzler için yaratıcı bir arayış ışığında, yerin doğası keşfedilir, analiz edilir, açığa kavuşturulur ve onunla çalışılır. Güney-kuzey doğrultusunda uzanan yeşil kesikler, yoğun nüfuslu alanlar arasında yapısal ölçeği ve tema olarak kullanılmış ve şehrin içindeki yeşil alan kavramının bir parçası olarak göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda, Topkapı'ya kadar olan kıyı kesimi, yeni semtler için bir şans.

Doğudaki kent duvarı, tarihsel açıdan değerli bir öge olarak kabul edilmiştir. Endüstriyel alanların ve trafik şartlarının dönüş-türülmesi sonucunda, "kıyı şehri" uzun vadede yeni bir kavrayışa sahip olacak.

Kent Planlama Yaklaşımları – Kent Dönüşümü

Yasal Olmayan Konut Yerleşiminden varolan informal yapı stoğunun içinde kontrollü yapılaşma – "Bağ ve Özgürlük", Kamusal Alanı Geri Kazanmak

Yukarıda bahsedilen büyük ölçekli kavramın temel prensipleri daha küçük kent planlama kavramlarında da kullanılmıştır. İlk strateji, takip eden aşamalarda katalizör görevi üstlenecek ve varolan alanları değiştirecek küçük kamusal alanlar –meydanlar ve parklar- yerleştirmek.

Bunun yanı sıra, bireysel alanlar aynı şekilde yeni konut alanlarıyla değiştirilecek: varolan eski sirkülasyon sistemleri ve geleneksel konutlar, tanıma ve değerlendirilmeleri için, entegre edilecek. "Yerleştirme stratejisi", bir açıdan mümkün olabilecek en özgür biçimde planlama yapabilmeyi ve bir çok fırsat sağlıyor, aynı zamanda da aşamalar halinde gerçekleştirilecek bir gelişimi mümkün kılıyor. Bu konut adaları ve ek giridiler olan kamusal alanlar, yakın gelecekte diğer türden yeni yerleşim alanlarının gelişebileceği geçceğini kabul ediyorlar. Bu strateji, kentin bilmemiş ve sürekli büyüyen bir oluşum olduğu düşüncesini kabul etmeye dayanıyor. Strateji aynı zamanda, bu tarihte daha çok küçük arazilerden oluşan, gerçekte kararı bir bütünü oluşturmayan ve hatta bazı durumlarda eşzamanlı olarak uyumsuzluk gösteren inşa edilmiş bir gerçeklik olan kentin kendini kavrayışına dayanmaktadır.

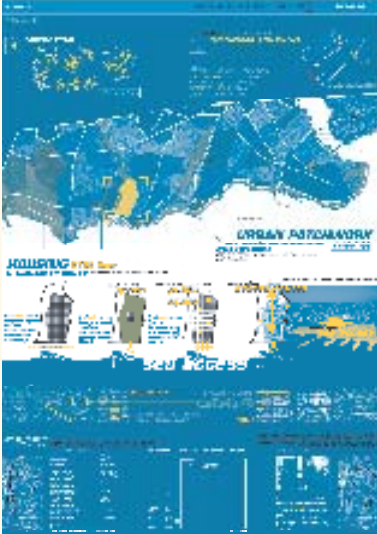
Prensip, bu yapısal ve tamamlayıcı kent unsurları bu bölge için düşünülecek planlama süreçlerini belirlemek için incelenecek ve geliştirilecek. Bu süreçler, uygun bir dönüşümü sağlayacaklar. Bir kaç bağlayıcı eleman, maksimum özgürlük bırakmalı.

Şu anda baskın şekilde, doğu-batı doğrultusunda düzenlenmiş teknik altyapı ve doğrusal sirkülasyon sistemlerine dayanan düzenlemeler, denizle ve öndeki yeşil alanla bağlantı kuracak bir sistemle değiştirilecek. Kıyılar güçlü ve kentim kimliğini destekleyen alanlar haline getirmek bir zorunluluktur ancak bu bölgeler kentteki açılara doğu-batı doğrultusunda ilişki kuruyor.

Bu da "ağ" metaforunun kent için geçeri bir matris olarak görülmeye başlıyor. Bu açık kent alanlarını uygulayabilmek için, hem informal yapılaşmayla mücadele eden hem de bireysel kent modülleri için yeni bir tipoloji kullanarak farklı bir yoğunluk öneren bir "kent sahaları" tipolojisi gerekiyor.

Yerleştirilen edilen konut alanları, (neredeyse parazit gibi –elbette pozitif anlamda) varolan dolaşım yapısına bağlanıyorlar, zemin katlarda varolan parsellere ayırma sistemini ve üst katlarda farklılaşmayı, kamusal kent alanındaki yeşil bölgeleri güçlendirecek ve kent modülünün içinde, sınırları ancak potansiyel bir özel yapılaşma alanına izin verecek şekilde kabul ediyorlar.

Eski sirkülasyon sistemi, temelde kent zeminine ev aynı zamanda geniş yeşil alanlarla bütünleşmiştir ve daha kaba bir ağ olan yeni birincil sistemle üstüste getirilecektir. Bu katmanlaşma stratejisi, temel sirkülasyon katmanındaki varolan stoğa basit

bağlantılar sağlarken, informel yapı kuramlarının özerk yapım sistemlerine ve yavaş trafiğin "kazınmış" dolaşım sistemlerine bir referansı temsil ediyor. Strateji aynı zamanda, eski ve yeni arasında bulunmuş bir "eksik bağlantı"yı temsil ediyor.

Dükkanlar, küçük atölyeler ve üretim faaliyetleri bu zemin katlarda konumlanıyor. Kentin zemini küçük ticaret, teşhir, pazarlama ve satış ve dolaşma işlevleri için kullanılıyor. 6-7 kata kadar olan binalar, yukarıda bahsedilen kent ve yeşil alanları ancak beraberinde beklenmedik bir çok yönlülüğü mümkün kılan yoğun kentsel bir yapıya katkıda bulunuyorlar.

"Bağlamak ve özgürlük": burada, bağlayıcı elemanların da olabildiğince özgür kalmalarına izin veriliyor.

Kaynak: www.arkitera.com

Hazevoet Sander / Hollanda

"Kepez Light"

Bahçe kenti fikri, Kepez Light projesinin başlangıç noktasını oluşturuyor. Elbette, bir adım daha ileriye giderek meyve bahçelerinin, seraların ve özel bahçelerin tarımsal kullanışı açısından arazinin değerini artırıyor. İki karayolu ve gerçekleştirilecek olan demiryolu projesinin arasında yer alan Kepez, birbirinden bağımsız alçak konut yapılaşmasının, özel bahçelerin ve hiyerarşik olmayan bir sokak düzeninin var olduğu yeşil bir ada.

Kepez'deki sokak dokusu, çevresine eklenecek dairesel bir yolla mükemmelleştirilebilir ve çevredeki karayolu sistemine bağlanması sağlanabilir. Hızdaki farklılaşma altyapıya idare etmek için mantıklı bir araç olabilir. Kepezin çevresinde bulunan yeşil alan, ofis kullanımını için ayrılmıştır. Ancak bu gelişim, iki otoban boyunca odak noktaları oluşturacak kritik noktalarla sınırlanmıştır. Varolan enerji transfer hatları, Kepez sakinleri için spor alanları, çay bahçeleri, çocuklar için oyun alanları, çiçek bahçeleri gibi rekreasyon alanları elde etmek için bir fırsat oluşturmaktadır.

Gelişim Stratejisi

Ana prensip, dikay genişleme yerine yatay genişlemeyle yoğunluğu arttırmaktır ve yoğunluk, yükseklikler ve hizalamalar gibi konularda basit kuralları olan yeni bir yapı sistemiyle, varolanla bütünleşmeye olanak sağlayan verimli aşamalandırma, yönetim ve bölge sakinlerinin taleplerini biraraya getirmeye amaçlayan iletişime dayalı yaklaşımla elde edilmektedir. Varolan kişi bahçeleri yeni evlerin geliştirilmesindeki ilham kaynağı olmuştur. Son derece esnek ve ekonomik olarak çekici basit çelik yapı sistemi. Yapılar aynı zamanda sakinler tarafından farklı malzemelerden paneller çelik yapıya monte edilerek inşa edilebilir. Yani birbirinden farklı çok sayıda kat planı elde etmek mümkündür.

Kepez Analizi

Antalya'nın iki temel gelir kaynağı bulunmaktadır. Turizm ve tarım. Yumuşak Akdeniz iklimi, her iki içinde ideal koşulları sağlamaktadır. Finike ve Demre bölgeleriyle Antalya bugün, meyve üretimiyle de oldukça ünlüdür. Bölgede bir çok sera kompleksi bulunmaktadır. Çalışma alanı ise, kent merkezinin yakınında ve aynı zamanda kentin sınırında, çam ormanları boyunca yer almaktadır. Büyük nüfus artışının sonucu olarak Kepez bugün hem mekansal hem de ekonomik anlamda baskı altındadır.

Kepez, doğudaki İstanbul karayoluyla kent merkezine bağlıdır. Kuzeybatıdaki yeni karayolu ve güneydeki demiryolu da kente altyapısal bağlantıyı güçlendirmektedir.

Aşamalandırma

- Başlangıçta, boş ve kullanılmayan alanları değerlendirilir.
- Kötü inşa edilmiş binalar ortadan kaldırılır.
- İyi durumdaki yapılar kalabilir ve eğer eğer teknik olarak mümkünse 4 kata kadar genişletilebilir.
- Yönetim, illegal yapılaşmaya izin verilmeyeceğini beyan etmek adına, araziyi bugünkü kullanıcılara sembolik bir miktar (Pazar fiyatına değil!) karşılığında satar.
- Geliri olmayan ya da geliri yeterli olmayan kişiler için farklı aşamalarda verilecek krediler ya da 10-20 yıllık kiralamalar düşünülebilir.
- Karşılığında şehir yönetimi yeni evler için yeni temeller önerir ve bu yeni inşa edilen binaların kalitesini garanti eder. Bu karşılıklı değişim aynı zamanda konsesyon bölgenin gelişimini kontrol edilebilir için bir araçtır.
- Yoğunlaşmanın sonucunda belediye yeni konutların %30'unu yeni kullanıcılara satılabilir ve bu şekilde bölge sakinlerinin çeşitliliği sağlanır.

Kaynak: www.arkitera.com

Giulio Forte (ekip başı), Elisabetta Avallone, Gabriele Pierluisi / Italya

Strateji 01 (Yasallaştırma Süreci)

- Kentsel atıl yüzeylerin değiştirilmesi ve planlanması,
- Minimum referans alanlarının tanımlanması,
- Arazilerin kentsel atıl alanlar ve ortak mülkler olarak ayrılması,
- Yapının durumunun kontrol edilmesi,
- Yerleşim müdahale sınıflarını belirleme:
- Hacim artırma,
- Güvenli hale getirme,
- Toparlama,
- Yıkma ve yeniden inşa etme,
- Yıkma.

Strateji 02 (Yeniden İşlevlendirme Süreci)

- Ana yollar ve kentsel dokuya sabitlenmiş homojen alanların saptanması
- Özelleşmiş işlevleri içinde barındıran özel yapılar olan yerel nokta kulelerinin geleceği ana düğüm noktalarının tanımlanması

Strateji 03 (Kentsel Peyzaj Planlaması)

- Kepezaltı bölgesine girişlerin saptanması,
- Çalışma alanının sınırlarının belirlenmesi,
- Ormanın çalışma alanıyla sınırlarının belirlenmesi,
- Yeni müdahaleler için ana kentsel yenileme alanlarının çözülmesi,
- Ticari işlevlerin karayolu boyunca uzanan alana yerleştirilmesi,
- Yol sisteminin yenilenmesi.

Tasarım projesi üç tane birbirine entegre edilmiş işlevsel ve temsil sisteme dayanıyor ve aynı zamanda fiziksel mekânın yerel durumu ve kentsel gelişim ve peyzaj tasarımı konularına yaptığı küresel yansımaları, maksimum "bir arada varoluş" ve maksimum özgüllük ile ilgili.

Kepez Bölgesi bir çok olumlu özelliği içinde barındırıyor için, müdahaleler, temel planları farklı olarak kentsel bir seviyeye dayanıyor. Aslında, varolan yerleşim modelini muhafaza edilmesini destekleyebilecek tüm araçların tanımlanması gerekir. Bugünlerde, bahçesi ve özel park yeri olan ve tercihen yeşil yapılaşma konularında biyosel konulara talep çok fazla. Planlamacı ve mimarlar bu "sıradan ve banal" konut tipini uzun süredir ihmal etmişler ama bugün, bu doğal yerleşim biçimi ve kontrol ortadan kaldırılan estetiğine özgü keşfedilmemiş nitelikler olabileceğine olan inanç artıyor. Belirli koşullar altında düşünüldüğünde, özellikle kentsel bağlamda oldukça anti-kentsel görünen bu yerleşim biçimi, kente bir meydan okuma deneisi olabilir. Zerreler gibi olan bu yapıların olumlu özelliklerinden yararlanabilmek için, bölgesel sınırların kendilerini, yeni limitleri şekillendirerek nitelendirmesi, yerleşimin alanlarla desteklenmesi ve aynı zamanda sokakların, düğüm noktalarıyla birleştirilmesi gerekir. Proje stratejisi üç farklı birimle tanımlanmıştır:

Birim 1: Peyzaj Sınırları/Bölgeleri

Kepez Bölgesi'nin sınırlarını belirler. Birim 1, çevredeki korunmuş yeşil alanlar karşılık gelmektedir ve bölgenin gelişimine göre sürdürülebilir doğrusal bir park yaratmak için kullanılacaktır ve bölgesel bir parkın tüm niteliklerine sahip olan alan, tüm kent için çekici bir hale gelecektir.

- Açık spor sahaları,
- Kapalı spor salonları,
- Tıbbi servis mekanları,
- Okul ve eğitim alanları,
- Konut alanları,
- Park alanları,
- Oyun alanları.

Birim 2: Kentsel Atıl Alanlar/Yüzeyler

Atıl alanlar, boyut, şekli ve varolan arazilerle kurdukları ilişkiler bakımından farklıdır. Her alan özzer bir biçimde gelişme eğilimindedir ve bu bireysel niteliği her birine, tüm sisteme direnme gücünü verir. Proje, her alanın limitlerini belirleştirir ve planlama farklı durumlara adapte olarak bağımsız bir biçimde sürer.

- Sosyal faaliyetler ve topluluk faaliyetleri,
- Ticari faaliyetler,
- Zanaat atölyeleri ve ilgili mekanlar,
- Kapalı park alanı,
- Konutlar,
- Kentsel meydanlar,
- Yaya kaldırımları,
- Çocuklar için oyun alanları.

Birim 3: Yerel Noktalar/Kuleler

Sokaklar, büyük kentsel sistem içinde hiç bir güce sahip değildir.

Proje, sokakların oluşturduğu ağı, kamusal hizmetlerin, ticari, kültürel, sosyal faaliyetlerin içinde yer aldığı düğüm noktaları yerleştirir. Düğüm noktaları, kişinin kendisini tüm galaksinin içinde yönlendirebileceği ana sistem haline gelecektir.

Projenin stratejisi, Kepez bölgesinin birleşenleriyle bu farklı birimlerin süperpoze edilmesine dayanıyor. Kentsel yama operasyonu, mekânın kullanımıyla bağlantılı niteliklerini en uygun hale getiren bir metodu tanımlamaya başlıyor.

Kaynak: www.arkitera.com

**BURSA-KAPLIKAYA REKREASYON VADİSİ KENTSEL TASARIM
VE MİMARİ PROJE YARIŞMASI**

1. Hakan DALOKAY Ekip Başu'y, Mimar
2. Sedvan TEBER Şehir Plancısı
3. Bülent GUZER Peyzaj Mimar
4. Celal Abdi GUZER Y. Mimar

Yardımcılar

Aydın İŞİK, Mert VELİPAŞAOĞLU, Metin ERÇEL,
Simitçi YÜCEL, Ümit Tank YAŞAR, Onur KÖPRÜLÜ,

Maket

Eşref MARANLI

Öneri Projenin temel yaklaşımı alanın işlevsel olarak zenginleştirilmesi ile doğal niteliklerinin korunarak sürdürülebilirliği arasındaki denge arayışına dayanmakta, işlevsel önerilerin alanın doğal kimliğini güçlendirecek biçimde düzenlenmesi çıkış noktası olarak kabul edilmiştir. Alanda baskın kimlik oluşturacak büyük yapı adalarından kaçılmış, program parçalarının doğal çevre ile bütünleşecek alt ölçekler içinde ele alınmasına özen gösterilmiştir. Bu çabanın bir sonucu olarak akvaryum yapısının sulak kimliğini de güçlendiren küçük göletler içinde farklı yapılar olarak ele alınmıştır.

Projenin temel yapısal ögesi vadiyi boydan boya geçerek kırla kenti birleştiren yaya köprüsüdür. Bu köprü doğayı dokunmadan altında bırakan, alan için temel bir kimlik unsuru oluşturan ana yapılaşmadır. Program beklentilerinin çoğu doğayı sakınan bu yapılaşma üzerinde ve içinde yer almaktadır. Köprü'nün yaya bağlantı aksı doğal bir Pazar yeri olarak ele alınmakta, alışverişe yönelik program beklentisi bu alanda çözülmektedir. Benzer biçimde Lokanta işlevi köprü'nün diğer ayasında önerilmiştir. Ote yandan köprü, bu topografya için açık bir temsili kimlik unsurdur ve mimari dil kır ve kent ölçeklerinin sürekliliğini gözecek biçimde ele alınmıştır.

Yeni önerilen köprü vadi alanını iki ayrı kullanıma bir başka deyişle iki ayrı dünyaya ayırmaktadır. Kuzeydeki kesimde insan müdahaleleri ile oluşan akvaryum göletleri, amfi ve diğer rekreasyon yapı ve birimleri, güney'de ise doğa'nın hükümünün geçerli olduğu, insan müdahalesinin, seyir terası, piknik mahalli, arberetum vb. kullanımlarla kısıtlı kaldığı bir dünya yer almaktadır. Bir anlamda köprü üzerinden güneye / Dağ'a doğru geçildiğinde yeni ve el değmemiş bir dünya içine girilmektedir. Bu "iz" Uludağ'ın zirvesine kadar ulaşmaktadır. Köprü Alis'in aynası gibidir. Öncesinde ve sonrasında iki harika dünya uzanmaktadır Güneydeki yeşil, kuzeydeki mavi/su ağırlıklıdır.

Özete yapılmaya çalışılan doğal bitki örtüsünün güçlendirilerek ve zenginleştirilerek korunmasıdır.

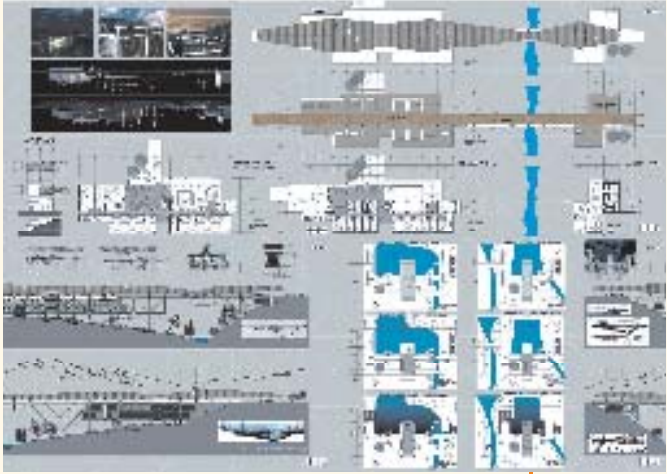
YATIRIM VE İNŞAAT

KAPLIKAYA REKREASYON VADİSİ

KENTSEL TASARIM VE NİVAAT PROJE YATIRIŞI

YATIRIM VE İNŞAAT
11/2014

Jüri değerlendirme kriterlerinde önemle yer alan "işlevlerin mekansal dağılımı ve ilişkileri" konusunda (ulaşım-dolaşım sistemi, araç ve yaya kurgusu, vadinin makro mekanına sağlanan coğrafi uyum) ve yakın çevre ilişkilerinde ulaştığı başarı ve beceri düzeyi takdir edilmiştir.

İşlevlerin yer seçimi, dağılımı ve ilişkilerinde bu başarının yanı sıra, düzenlemede ulaşılan kimlik ve özgünlük tasarımın en ayrıcalıklı yönlerinden biridir. Bu bağlamda yapılan açık alan ve yapı düzenlemelerinde birbirleri ile çelişkili gibi gözükken farklı iki yaklaşım tasarımda ustalıkla bütünleşmişlerdir. (Vadi içindeki yumuşak açık alan düzenlemeleri ve kentsel köprü strüktürü) Topografyaya sakin ve sınırlı müdahalelerle yapılan arazi şekillendirilmesi vadinin doğal mekanına olabildiğince saygılı bir yaklaşım sergilerken, öte yandan radikal bir mimari tavır ile önerilen köprü strüktürü; gerek içerdiği otel ve çarşı ile yoğun kullanıma neden olan bu işlevleri doğal mekanı zedelemeyi kolaylaştırmakta, gerekse projelendirdiği şeffaf mimari yapıyla doğaya olan uyum sorununu olabildiğince azaltmaktadır.

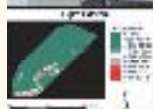
Ayrıca, arazi kullanışındaki doluluk / boşluk oranı (dengesi), yakın çevre ile kurguladığı ilişkiler ile sunduğu analitik yaklaşım, Bursa' nın kimlik öğelerinden yararlanma ve bu doğrultudaki mimari çözümlerin ulaştığı düzey ile rapor içeriğinin konsept ile örtüşmesi tasarımın diğer önemli özellikleri durumundadır.

Böylesi olumluluklara karşın, alana girişin yeterince vurgulanmadığı, otoparkların mevcut yol boyunca düzenlendiği ve pazar yerinin gösteri izleme ile birlikte düşünüldüğünde küçük olduğu konular eleştirilmiştir. Gerek bu konular, gerekse köprünün kitlesele ifadesinin daha da hafifletilebileceği jüri çalışmalarında tartışılmıştır.

Bu değerlendirmeler sonucunda "7" numaralı proje oy birliği ile "1. ödül" e değer bulunmuş ve uygulanabileceğine karar verilmiştir.

YILDIRIM BELEDİYESİ
KAPLIKAYA
REKREASYON YADISI

KENTSEL TASARIM
ve MİMARİ PROJE
YARIŞMASI

KENTSEL TASARIM PROJESİ - 1/1000

1. Kemal ÖZGÜR Ekip Baş / Peyzaj Mimarı
2. Mustafa ŞAHİN Mimarı
3. Bayazıt O. AYOĞLU Peyzaj Mimarı
4. Tuğba AKYOL Peyzaj Mimarı

Yardımcılar

Fuat Özgen ERGÜN, Mustafa TERZİOĞLU, Keykubat ARAŞ,
Meltem ŞENTÜRK, Hande ULUG, Figen DİLEK, Alper ÖZGÜR,
Özhan ÖZTÜRK, İrmak AYOĞLU

Alana getirilen öneri, kente kimlik kazandırmanın yanı sıra, yakın çevre için de ekonomik ve sosyal bir yenilenmenin başlangıcı olacaktır. Bu durum özgün tasarımla birlikte, alanı kentin cazibe merkezlerinden birisi haline getirecek, yeni istihdam alanları sağlamamı yanı sıra, sanat-kültür-egitim çerçevesinde de kente katkı sunacaktır.

Alana yaklaşımda temel konsept SU ve ZAMAN olarak belirlenmiştir. Su ve Zamanın, akışkanlığı ve hayatı önemi genel çizgiye yön vermiştir.

Alanın kentsel ve doğal doku ile olan ilişkisi, arazi plastisinin kullanımlara ve konumlandırılmaya dair bulunduğu olanaklar, alan içi mikro ekosistemin, doğal peyzajın ve koruma bölgelerinin durum ve konumu, beklenen hakim erişim yönü, alan içinde bölgelemeye kriter oluşturulmuştur. Bu analiz ve incelemeler sonucunda alan; Kullanım Bölgesi, Tampon Bölge ve Koruma Bölgesi olmak üzere üçe ayrılarak değerlendirilmiştir. Kullanım yoğunluğu heterojen tutulmuş, bununla birlikte tasarımda alana bir bütün olarak yaklaşmış, ziyaretçiyi keyifli, sürprizler sunan bir süreklilikle alanı içine çeken bir tasarım çizgisi ile alana en az müdahale benimsenmiştir.

Görsel sürekliliği engelleyici unsurlardan kaçınılmıştır. Arazinin eğimli yapısının bulunduğu alanlar kullanılarak, bakı alanları oluşturulmuş, yapsal ve bitkisel düzenleme insan ölçeğinde görüşü engellemeyecek şekilde konumlandırılmıştır.

Alan içi yoğun kullanımlar, arazinin kentsel doku ile temas halinde bulunan cephesinde konumlandırılarak kentlinin erişimi kolaylaştırılmış, bu durum yeterli sayıda otopark çözümü ile desteklenmiştir.

Alan içi sirkülasyon yaya merkezli olarak tasarlanmış, arazinin imkan sunduğu her bölgeye engelliler için erişim imkanı sunacak çözümler getirilmiştir. Akvaryum çevresi geniş su yüzeyleriyle geçilerek bina işlevine uygun bir peyzaj tasarımına gidilmiştir. İç mekan ve dış mekan bütünlüğü sağlanarak alanın kendi kimliğiyle kullanıcıyı sarması hedeflenmiştir.

Mimaride çağdaş çözümler hedeflenmiş, Bursa geleneksel mimari formlarından etkilenilmiş, modern malzemeler önerilmiştir.

Mimari tasarımda etkili olan anahtar kavramlar ise; basitlik, sadelik, modern çizgiler, kontrast, vurgu, dil birliği, çevreyle entegrasyon, fonksiyonların uyumu, kolay kullanılabilirlik, kesintisiz görüsellik, kolay erişim olmuştur.

İşlevlerin mekansal dağılımı ve ilişkileri olumlu bulunmuştur. Bu ilişkilerin bir omurga strüktür (yaya) kullanılarak "disipline edilmesi tavn" projenin en güçlü kararıdır. Bunun yanısıra yaptığı analiz çalışmaları ile çevresel ele alış bu yaklaşımı destekleyip , oldukça olumlu bir düzeyi ifade etmektedir. Öte yandan mimari unsurlardaki düzenlemelerde önemli ölçüde düzeyli çalışmalarla karışılmıştır.

Ancak, tasarımın en güçlü yönü ve kimliğini oluşturan temel tavrına karşı bu yaya omurgasının ağırlığını zayıflatan diğer dolaşım ve mekan düzenlemelerinin olması bir yandan çelişki, bir yandan proje bütününe ilişkin olumsuz kararlar olarak kabul edilmiştir. Aynı çelişkiler yer yer mimar çözümlerde de izlenmektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında oy çokluğu ile "10" numaralı proje, oy birliği ile "2. ödül" e değer bulunmuştur.

Jüri Değerlendirmesi

1. DÜZGÜNLEŞTİRİLMİŞ KENTSEL ENTEGRASYON PROJESİ

1.1. DÜZGÜNLEŞTİRİLMİŞ KENTSEL ENTEGRASYON PROJESİ

1.1.1. DÜZGÜNLEŞTİRİLMİŞ KENTSEL ENTEGRASYON PROJESİ

1.1.2. DÜZGÜNLEŞTİRİLMİŞ KENTSEL ENTEGRASYON PROJESİ

1.1.2.1. DÜZGÜNLEŞTİRİLMİŞ KENTSEL ENTEGRASYON PROJESİ

1.1.2.2. DÜZGÜNLEŞTİRİLMİŞ KENTSEL ENTEGRASYON PROJESİ

- 1.1.2.3. DÜZGÜNLEŞTİRİLMİŞ KENTSEL ENTEGRASYON PROJESİ
- 1.1.2.4. DÜZGÜNLEŞTİRİLMİŞ KENTSEL ENTEGRASYON PROJESİ
- 1.1.2.5. DÜZGÜNLEŞTİRİLMİŞ KENTSEL ENTEGRASYON PROJESİ
- 1.1.2.6. DÜZGÜNLEŞTİRİLMİŞ KENTSEL ENTEGRASYON PROJESİ

1. Devrim ÇİMEN
2. Sertaç EREN

Ekip Başu/Mimar, Kentsel Tasarım Uzmanı
Şehir Plancısı, Kentsel Tasarım Uzmanı

Danışmanlar
Tansu DİNÇER, Sinan BURAT

KAPALI ALAN KULLANIMLARI KENTSEL TASARIM KRİTERLERİ

Öneri kentsel tasarım projesi geliştirilirken, alanın doğal hassasiyeti, potansiyelleri, belediyenin gelecekteki projeleri değerlendirilmiştir, koruma-kullanım dengesi gözönüne alınarak tasarımı geliştirilmeye çalışılmıştır. Kaplıkaya Rekreasyon Vadisi'nin ana sebebi olacak akvaryum, belediyenin 'Min-4-Yıldırım' ve 'Masal Bahçesi' düzenlemeleri ve mevcuttaki nikah dairesi ile birlikte düşünülmüştür. Böylece yapıları bir alanda toplayarak, hem yarışma alanındaki doğal yeşil dokunun korunması sağlanmış, hem de yapılar arası ortak kullanım mekanları (amfi-tiyatın, meydan, alışveriş birimleri, kafeterya vs.) yaratılarak daha canlı bir rekreatif yaşam kurgusu öngörülmüştür. Akvaryum kompleksi ve diğer proje alanlarının oluşturduğu Cazibe Merkezi'ni destekler nitelikte iki adet alışveriş kompleksi düşünülmüştür. Bunlardan ilki (alt çarşı), mevcut kot farklılaşmalarından da yararlanarak ana promenadın altında tasarlanmıştır ve üniterler boyunca oluşturulacak alışveriş güvertesi sayesinde yaygın gölet ile ilişkiyi sağlamıştır. (kincisi üst çarşı), ilkinin mekansal olarak devamı niteliğindedir. İki sıra halinde tasarlanan üniterlerin ortasında üst örtülü bir iç sokak oluşturulmuştur. Hobi evleri için esnek bir kullanım şeması düşünülmüştür. Bu mekanların, haftanın bir günü semt pazarının sektöre olarak özelleşmiş bir devamı (örn. gıyaset pazarı), ayın belli günleri bölgesel özel bir pazar (örn. antika pazarı), yılda bir-iki gün okal kermesleri için (aralanabilecek yerler olarak değerlendirilmesi önerilmiştir. Bu fikirlerin ışığında, hobi evleri hem çevre konut dokusuna, hem de inar planında pazar yeri olarak işlenen kuzeydeki alana fiziksel olarak ilişkilendirilebilecek bir konuma yerleştirilmiştir. Konaklama tesisi için, mevcutta futbol sahası olarak kullanılan alan seçilmiştir. Tüm proje alanı düşünüldüğünde, alandaki bitki örtüsünün zayıf olması ve topografyanın düz olması, burada bir yapılaşmaya gidilebileceği fikrini oluşturmuştur.

Diğer kapalı alan kullanımlarına oranla daha çok yakın çevre sakinlerinin kullanacağı çay bahçeleri için, proje alanının çevre konut dokusuna yakın kesimlerinde yer seçilmiştir. Ayrıca, bitki dokusunun yoğun olduğu alanlarda konuşlandırılmalarıdır.

Proje alanına hakim bir alan olması ve projenin başlangıç veya bitişini tanımlaması nedeniyle arboretum binası için güneydeki tepe noktası seçilmiştir. Su deposu alanının uzun erimde arboretum göleti olarak kullanılması, su deposu ve arboretum binası arasında kalan yeşil alanın da dahil edilerek bir arboretum rezerv alanı oluşturulması önerilmiştir.

ANA AÇIK ALAN KULLANIMLARI KENTSEL TASARIM KRİTERLERİ

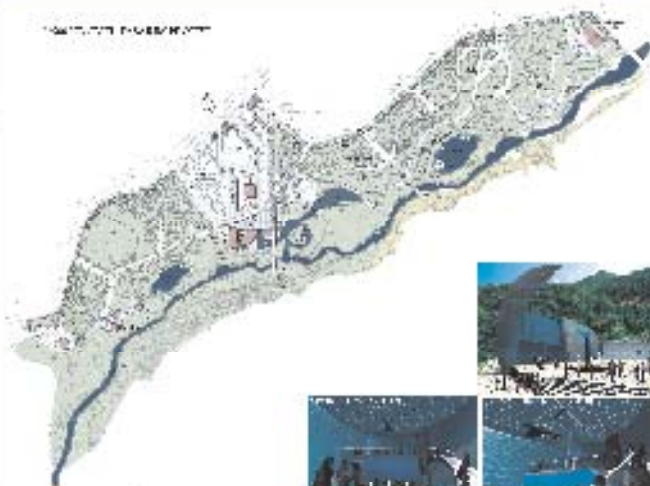
Yarışma alanının zayıf ve güçlü yönleri ve potansiyelleri değerlendirildikten ve de kapalı alan kullanımları yer seçim kriterleri belirlendikten sonra, alanın tümünü tutacak olan bir ANA PROMENAD ve bir YAYA OMURGASI tasarlanmıştır. Ana promenad, bu sistemin kalbi olarak belirlenen Cazibe Merkezi ve onun en önemli elemanı Akvaryum kompleksi park dışındaki hayata bağlayan, ayrıca en önemli çekim merkezini tutan bir yaya koridoru olarak kurgulanmıştır. Yaya omurgası da, bu koridoru destekler niteliktedir ve yarışma alanının diğer bölgelerine erişim sağlar. Ayrıca, alandaki odak noktaların birbirine bağlar. Yaya omurgası ve promenadın yanısıra, farklı zamansal-mekansal deneyimlere olanak sağlayan alternatif gezinti rotaları önerilmiştir. Bunlardan bir tanesi, yakın çevre sakinlerinin gündelik ihtiyaçlarına cevap vererek yürüyüş-koşu rotasıdır. Diğer bir parkur da, daha ziyade Uludağ yamaçlarında düşünülen trekking-doğa yürüyüşü rotasıdır. Bu rotada, minimum müdahale ile yürütüşe-ürünmeye imkan veren bir patika sistemi önerilmiştir. Ayrıca, ana promenad köprüleşerek Uludağ yamaçlarına sapsanmaktadır ve buradan da bu rotaya eklenilecek mümkündür.

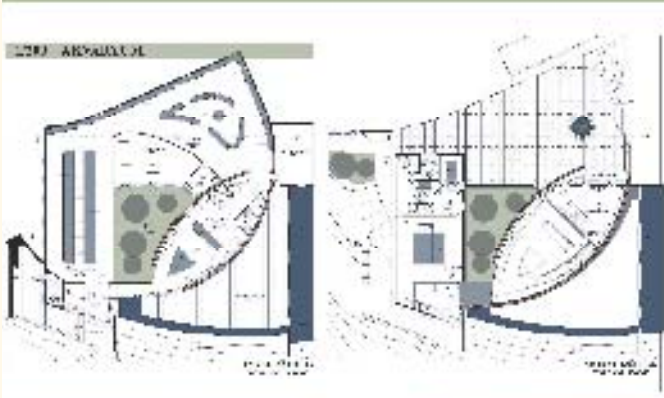
Projede, varolan bitki dokusu korunmuş, promenad, piknik alanı, gölet çevresi yürütme yolları gibi özellikli alanlar için yeni bitkiler önerilmiştir. Mutlak korunacak çınar çevresinde de, hem balık lokantasından hem de alt kotlardaki yayıp göletten erişimi olan özel bir düzenleme önerilmiştir.

Arboretum binasının kuzey yamacında kalan alanda bir hasbahçe önerilmiştir, özellikle Osmanlı saray bahçe kültürünü yansıtan ve bugün Bursa'da yaygın o anak yeten ağaçlardan örneklerin olacağı (çınar, meşe, defne, erguvan, hılandur, dişbudak... vs) bu ali ada, ağaçlar hakkında bilgilerin verileceği, daha çok öğretici nitelikte bir yürütme parkısı kurgulanmıştır.

Alanda önemli peyzaj unsurları olarak yayıp göletler tasarlanmıştır. Bu göletler, kendi içlerinde kaskatlar ve şelaleler yaparak durgun su/alan su karışığı yaratarak projeyi zenginleştirilmiştir. Bir diğer önemli peyzaj öğesi de, alanda doğal olarak bulunan ve göletlere adını veren büyük kayalardır. Bu kayaların yoğunlaştığı alanlarda kaya bahçeleri düzenlenmiştir.

THE UNIVERSITY OF GIBBS RIVER

İşlevlerin mekansal dağılımı ve ilişkilerinde gerek yer seçimi, gerekse yakın çevre ile olan uyumu açısından proje belirli bir düzeye ulaşmıştır. Ancak, bu işlevlerle ilişkiyi sağlayan yaya yolu çözümlerinde; hem araçla olan kurguda, hem de yarattığı alternatif yollar adına aynı başarı izlenmemektedir. Yine bazı işlevlerin yer seçiminde (Ör.balık lokantaları) benzer sorunlar görülmektedir.

Kimlik ve özgünlük düzeyini arazi kullanış dengesini mimari öğelerle bütünleştirmede arayan yaklaşım, tasarımın en güçlü yanını temsil etmektedir. Bununla beraber merkez düzenleme alanında önerilen "servis yolu" çözümlü çelişkili (hatalı) görülmüştür. Özetlenen bu özellikleri ile "5" numaralı proje oy çokluğu ile "S.ödü" değer bulunmuştur.

BURSA YILDIRIM BELEDİYESİ KAPLIKA

1. MÜHÜR
 2. MÜHÜR
 3. MÜHÜR
 4. MÜHÜR
 5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

2. MÜHÜR
 3. MÜHÜR
 4. MÜHÜR
 5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

3. MÜHÜR
 4. MÜHÜR
 5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

4. MÜHÜR
 5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

6. MÜHÜR

1. MÜHÜR
 2. MÜHÜR
 3. MÜHÜR
 4. MÜHÜR
 5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

2. MÜHÜR
 3. MÜHÜR
 4. MÜHÜR
 5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

3. MÜHÜR
 4. MÜHÜR
 5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

4. MÜHÜR
 5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

6. MÜHÜR

1. MÜHÜR
 2. MÜHÜR
 3. MÜHÜR
 4. MÜHÜR
 5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

2. MÜHÜR
 3. MÜHÜR
 4. MÜHÜR
 5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

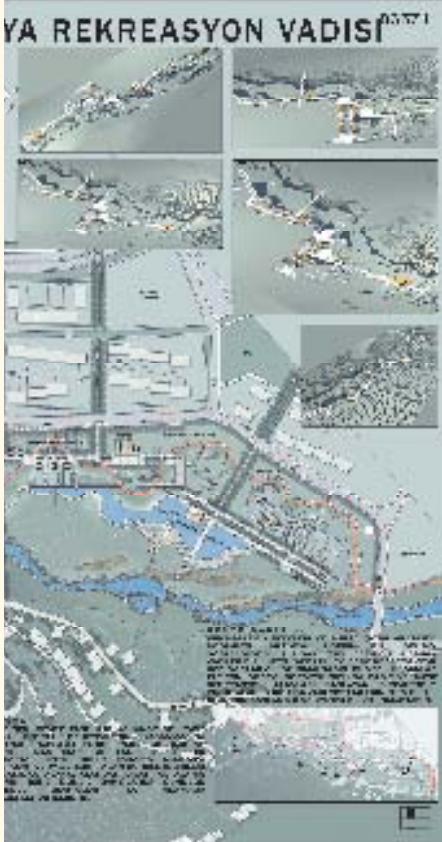
3. MÜHÜR
 4. MÜHÜR
 5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

4. MÜHÜR
 5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

5. MÜHÜR
 6. MÜHÜR

6. MÜHÜR

1. Haydar YEŞİL Ekip Başı / Mimar
2. Sevinç GÜNDOĞDU Peyzaj Mimar

Danışman Nalan ÖZKADİF

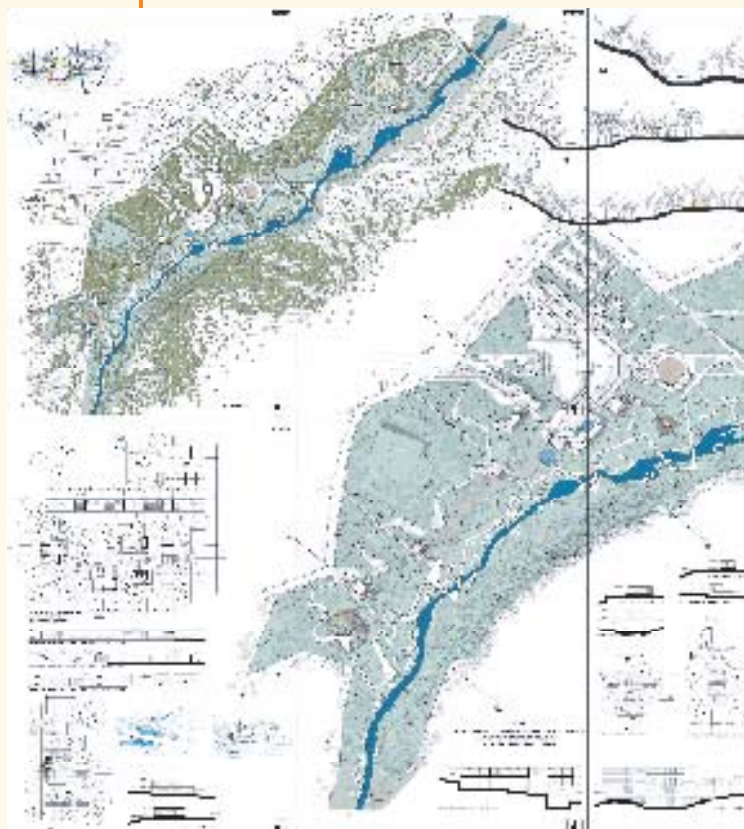
Yardımcılar
Gonca TAŞDEMİR, Nurcan YILDIZ,
Arzu BORA, Linda GÜZEL

Vadi-Park doğa-kent ikileminde oluşan dünyanın Uludağ'a bir kama gibi saplanması olarak yorumlanmıştır. Bursa'nın eski yeşil dokusunun bir parçası olarak geçmişe; tasarlanan çağdaş yapılarıyla ise geleceğe gönderme yapmaktadır. Geçmişten günümüze "öncü kenf"lerden olan Bursa, bu özelliğini kentsel gelişim konusunda yeniliklere açık duruşuyla ortaya koymaktadır. Vadi-Park kentin bu öncül tavrına yakışır olarak yeşil alan kullanımında bir dönüm noktası olacak; dinlenme işlevini ve dinlenme deneyimini birarada barındıracaktır. Proje alanının kente ve Uludağ'a hakim olan topografik yapısı en önemli potansiyel olarak değerlendirilmiştir. Yapılar doğayı korumak amacıyla şevin üst tarafında tasarlanmış, nehir ve çevresi tamamıyla korunmuştur.

Vadi-Park üç ana bölgeden oluşmaktadır:

- Birinci bölge (üstpark) şev üzerinde "kent metaforu"nun işlendiği "rekreasyon aksı"
  - İkinci bölge nehir ve etrafındaki doğal bitki örtüsünün oluşturduğu "doğa deneyim alanı"
  - Üçüncü bölge Uludağ eteklerinde doğal sit alanının bulunduğu "pasif yeşil" alan.
- Doğal şev üst ve alt parkı birbirinden ayıran pasif yeşil kullanımdır.
- Vadi-Park yeni park yaklaşımı ile birlikte hem bir "saklanma-rahatlama" mekânı olmayı, hem de "dinamik-yoğun" bir dünya olmayı amaçlamaktadır.

1. Özgür BİNGÖL
2. İke BARKA
3. Emre SAVGA

Ekip Bağı'Y. Mimar
Mimar
Mimar

Danışman
Nezvat AKÇAOĞLU,
Yardımcı Özgür ÖZER,

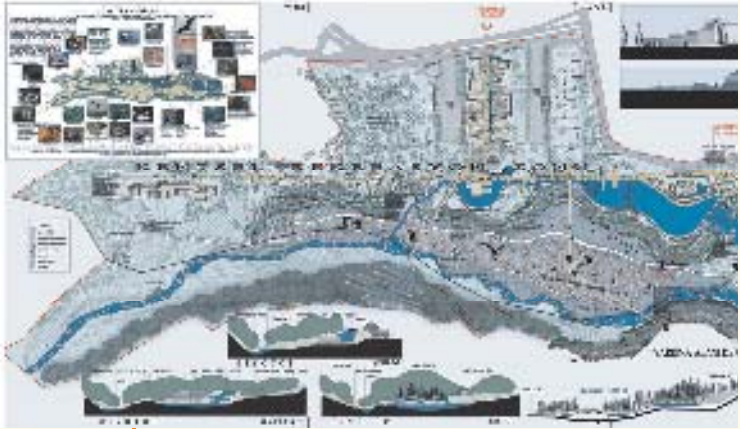

Büyük bir rekreasyon alanı olarak değerlendirilme potansiyeline sahip vadi ve park alanı, dere ve yeşil alanlar yoluyla streklilik gösteren bir yeşil koridor biçiminde Uludağ'dan kentlin içine doğru uzanmaktadır. Proje alanı etkileyici bir doğal peyzaja sahip. Hem çevresindeki karakter hem de alan içindeki öğeler net bir biçimde ayrılmaktadır. Kuzey ve batı yönünde cadde-yol-ada-parcel nizamında yapılaşma, doğusunda düzensiz yapılaşma ve güneyinde ise Uludağ'ın etkileri ye yoğun yeşil doku ile çevrilidir, işlevlerin dağılımında ve alana giriş noktalarının belirlenmesinde bu verilerden yola çıkmıştır. Alan içinde yer alan sev yüzeyleri ve dere mekansal eşikler yaratmaktadır. Bu eşiklere paralel şekilde streklilik gösteren bir açık alan belgemesi önermekteyiz. Alanda bir diğer önemli öğe dere boyunca bizlere eşlik eden irili ufaklı kaya parçalarıdır. Kayaların taşınması aşamasında yeşil doku ve dere ile birlikte doğal peyzajın önemli bir öğesi olacağı açıktır.

Alan içerisinde de yoğun bir ağaç dokusu bulunmaktadır. Temel yaklaşımımız öncelikle halihazırda doğal yapının zedelenmiş olduğu bölgelerde bu mekansal organizasyonların ele alınması ve geri kalan alanın doğal peyzaja bırakılmasıdır. Kapalı birimler alanın kuzeyindeki meyilli üst plato olarak nitelediğimiz bölümdedir, ağaç bulunmayan bölgelerde ve ağaçların arasındaki boşluklarda konumlanmıştır.

Genel yerleşim planı basit ve kolay anlaşılabilir bir kompozisyona sahiptir. Yalın, net bir mimari dil tercih edilmiştir. Açık, yarı-açık ve kapalı mekanların doğa ve topografya ile uyumlu bir biçimde organizasyonu hedeflenmiştir. Çevre izlerden hareketle kurulan dik açılı bir sistem üzerinde yapı kompozisyonları yer almaktadır. Proje alanı ve doğası ile kurulacak ilişki, insan psikolojisi üzerindeki etkileri, yapı fiziği açısından değerleri, yapımı ve sonrasında kaldırılması (yıkımı) aşamasında getirdiği avantajlar ve çevreye zarar vermemesi nedeniyle yapı ve strüktürel malzeme olarak aşıp önerilmektedir.

Ulaşım bağlantıları, çevre yapılanması, alanın topografik ve morfolojik özellikleri değerlendirildiğinde, parkın ana girişi, alanın kuzeyinde, Nikah Dairesi'nin bulunduğu bölgededir. Bu bölgede iki ana giriş noktası önerilmektedir. Yapılanmış çevreden gelen izlerin park içinde strekliliğinin sağlanması, parka çeşitli noktalardan da erişim imkanı sağlamaktadır. Alan içinde tüm giriş noktalarından ulaşan, topografyaya uyumlu bir şekilde konumlandırılan promenad bulunmaktadır. Yer yer köprü, yer yer seyir platformuna dönüşen promenad alan içindeki aktivite alanlarını birbirine bağlanmaktadır. Proje alanının iki yakası birbirine basit aşıp strüktür köprü ile bağlanmıştır.

Proje alanı, Uludağ'ın eteklerinden Bursa ovası'na uzanan çoklu ekolojik vadilerden biridir. Aslında bu ekolojik vadiler, ekolojik koridorlar gibi çalışmakta, oluşan bu ekosistemle ovoidan Uludağ' a uzanan makro kanalların kente getireceği iklimik, ekolojik bir avantajdır.

Buna göre bu alanda; insanların sosyo-kültürel birliklikleri paylaşabilecekleri, yoğun sert zemin gerektiren organizasyonlardan ve işlevlerden şiddetle kaçınılan, dere yatağının oluşmuş stabilize zeminini bozmadan lineer bir biyotop yaratılması önerilmiştir. Böylece, ekonomik bir tavırla dere yatağının doğal hali bozulmamış ve bu doğal halinin mevcut şevlerin arasında kontrollü ve denetlenebilir girişlerle ekolojik bir nüte (biyotop) tasarlanmıştır.

Arazinin bir ucundan bir ucuna 120 m olan kot farkı tasarım için önemli girdi olarak kabul edilmiştir. Kentsel tasarım kararı olarak, alana Fidyekızık Köprüsü yanından düz ayak bir girişle başlayan rut 290 kotuna kadar organik yollara araziye uygun tırmanmakta 290 kotundan 352 kotuna kadar lineer bir çubuk hem yapıları içine almakta, hem doğaya açılmakta hem de alana farklı noktalardan çoklu girişleri hedeflemektedir. Alanın içine kesinlikle otoyol sokulmamıştır ve alanın her noktasına özürflü girmesi hedeflenmiştir.

Aslında şema; canlıların yaşayabileceği doğanın şekillendirdiği hareketli bir vadi tabanında ve yamaçlarında oluşturulan bir biyotop ve bu biyotopla yaşayacak zengin bir fauna, bu hassas ve değerli ortamı ayıran arboretum yanına tasarlanmıştır.

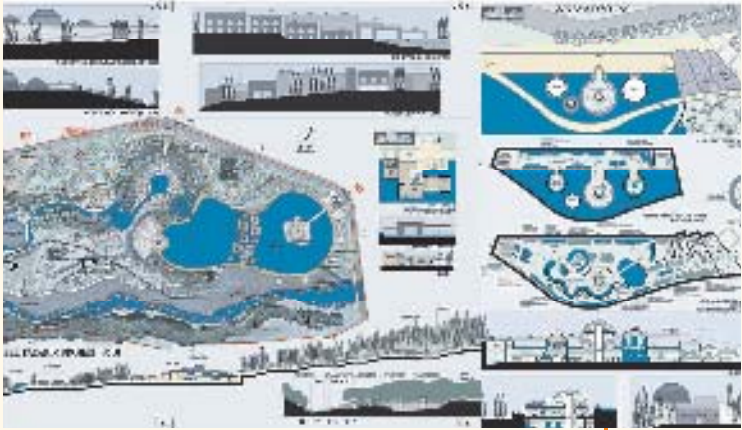
1. Nimet AYDIN	Ekip Başı / Y. Mimar
2. Gizem TURGUT	Mimar
3. Kezban ÜNAL	Peyzaj Mimarı

Yardımcılar

Burcu POYRAZOĞLU, Ali DÜZDAĞ, Mehmet ALTIKULAÇ, Evrim SUNAL, Aslı APAYDIN, Seda AYDIN, Mevlüde GERVAN,

Maket

Celal ŞEKERÇİ, Halil ZENGİN

kentsel bir rekreasyon zonudur. Bu rekreasyon zonu insanın yeme-içme, eğlenme, bilgilenme, doğayı deneyimleme ve yenileme ve yenilenme sürecine hitap etmekte, 312 kotundan kontrollü regülatörle alınan su elemanının 246 kotuna kadar aksın yanından geçerken, yanına aldığı işlevlerle ses ve görüntü olarak zenginlik katmaktadır.

Mimari dil;yalınlık, kolay algılanabilirlik, tek malzemenin kullanımıyla alanda yoğun bir yapılaşma etkisinden kaçınılması üzerine kurulmuştur. Alan için iki yoğun yapı stoğundan konaklama, alanın üst ucunda tasarlanmıştır ve parçalı, monoblok etkiden uzak içine yeşili alan bir dokuya sahiptir.Linear aksın diğer ucunda akvaryum ise, yoğun eğimden faydalanarak 282 kotundaki ön meydana giriş alıp simgesel ve akılda kalıcı biçimiyle 290 kotuna bağlanan dört adet kütreden oluşmuştur.

Alanın tümünde elde edilen alanlar, hiçbir yeşile dokunmamak kaydıyla peyzaj ve yapısal anlamda yeniden tasarlanmıştır. Bu tasarımda alan yaya karakterine tema olarak uyan mimari dil bütünlüğü içerisinde, hafif yeşile açık, açık-kapalı mekan anlayışında dengeli, içmekan-dışmekan sorgulamaları yapılmış, masif olmayan bir yapı önerilmiştir. Bu yapı serüven bahçesi, düşünel oyunlar ve su gibi öğelerle direkt ilişkili olup, sudan geçen bir aile ile yeme-içme-alışveriş alanına bağlanacaktır.

1. A. İrem MOLLAAHMETOĞLU Ekip Başı / Mimar
2. K. Ferhan YÜREKLI Mimar

Yardımcılar
Zeynep AYTEMİR, Hakan SAKARYA,
İpek BAYCAN

Kaplıkaya Parkı'nın biracılığın istilasını altında olduğu üzümlere saptanmıştır. Gerçekten dere kenarında ayak basmayı önleyecek miktarlara ulaşmış şişe kırıklarının, düzenlenmiş yaya yollarını bile kaplayıp, yürütmeyi engeller hale gelmiş olduğu görülmektedir. Yapay karakterli parklar-yeşil alanlar kentlerin nefes alma yerleri olduğu gibi, başlıca suç alanları ve güvenilmez yerler olduğu da bir gerçektir.

Kaplıkaya park alanı ile ilgili ikinci özellik ise, kent içi bir park olmasına karşın vahşi bir dere içerisindedir. Bu durumda sorun, hem vahşi derenin varlığını yaşamak hem

de ıssız bir kent parkı olmamak sorunu olarak değerlendirilebilir. Yani, her noktada kaplanmış veya ekilmiş-dikilmiş, üzerindeki yaşam yönlendirilmiş ve kısıtlanmış, bitmiş bir "uyusal ve yapay" kent parkı amaçlanmamalıdır. Bizim amacımız hem doğanın hem insanların birlikte özgür bırakıldığı, doğal davranabildiği, değişen-gelişen, bir yerde vahşi doğanın kent içinde yaşanabildiği bir doğal oluşum olarak özetlenebilir. Bu amaçla park içinde çok sayıda değişik işlevin yer alması talebi çok olumlu bulunmuştur. Bu işlevlerin belli bir noktada yoğunlaşması yerine parkın içine dağılması yukarıda özetlenen amaçlara uygun bulunmuştur. Yine bu işlevlerin Kaplıkaya Deresi ile yakın ilişki içinde olmasına özen gösterilmiştir, işlevlerin geliştirilen binaların üçüncü boyut derinliğini haiz olmaları ve bu derinliğin büyük ölçüde doğa ile içiçetikle sağlanması önerimizin özelliklerinden biridir. Bu nedenle öneri binalarımız geçişken karakterlidir. Yapılarımız parkın dinamiğine bağlı olarak motoz bırakmadan sökülüp başka bir yer ve konuda yeniden

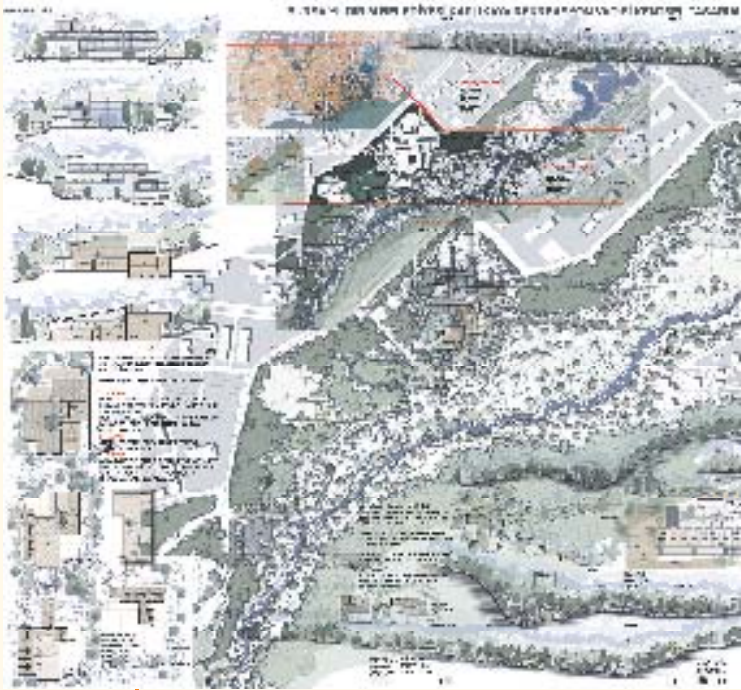

kurulabilir nitelikte düşünülmüşlerdir. Yapıların konumlandırılmasında topografik veriler yanında mikro klima özellikleri de dikkate alınmaya çalışılmıştır.

Çayhane çok amaçlı -gösteri, sergi, enstalasyon- platformlarıyla birlikte düzenlenmiştir. Bu sistem içinde önerilen pano-dolaplar hem sergi ve yerleştirmeler, hem enformasyon-iletişim ortamı, hem servis elemanları hem de hafif çatı unsurlarının taşıyıcısı olarak düşünülmüşlerdir. Mikro klima alanlarının varlığı, Arboretum'un da bir noktada toplanmak yerine dağıtılmasını sağlayabilmiştir. Bu şekilde uygun bitki türleri yan yana zorlanmak yerine uygun mikroklimalarda yetişebilecek ve yaşayabileceklerdir.

Oldukça büyük ve güçlü bir üçüncü boyuta sahip parkın düzenlenmesinde sistem bütünlüğünü sağlamak üzere alt sistemler geliştirilmiş ve önerilmiştir. Lokal tasarımlar bu alt sistemlerin öngörülleri doğrultusunda oluşturulmuşlardır. Bu alt sistemler yumuşak ve sert elemanların üzerinde biriktiği bir üst örtüde içinde organize edilmişlerdir.

Tasarım ilkesi olarak projede insanların, sosyal ve kültürel aktivitelerinde birliklerini sağlayacak bir odak noktası oluşturmak ve kentin ihtiyaç duyduğu bir "Cazibe Merkezinin" yaratılması amaçlanmıştır. Arazi bir bütünlüğü değerlendirildiğinde ise bir mimar olarak bu güzel doğa parçasını elverişince korumak, en az ve en rasyonel biçimde müdahalelerle bir çözüme gitmenin daha sağlıklı olacağı görüşüne varılmıştır. Bu nedenle arsa verileri değerlendirilirken tasarlanan akvaryum yapısının gölge ve boğaza adeta iskele vermiş kitlesi yanında şartnamede istenen diğer yapıların doğa içinde kaybolmalarını sağlamak projenin ana teması olmuştur. Bu düzenlemeler ile arsa, hatta arsa dışında kalan alanların da güçlü bir peyzaj düzenlemesine gidilmesi ise önem kazanmış, her iki yaka zarif köprülerle birleştirilerek planlamada bütünsel bir harmoninin yakalanması arzulanmıştır. Binaların tümünün planlaması yapılırken ilke olarak, yapıların sosyal ve kültürel bir içerik taşıdığı,

Rapordan

1. Murat ERİÇ Ekip Başı / Y. Mimar
2. Arbil ÖTKÜNÇ Y. Mimar
3. Cüneyt DİRİ Y. Mimar
4. Halit Yaşar ERSOY Y. Mimar
5. Savaş EKİNCİ Y. Mimar
6. Ümit ARPACIOĞLU Y. Mimar

Yardımcılar

Barış KÜÇÜK, Engin ALAN, Özlem ALTINKAYA, Tuğba UZUN

ayrıca da insanımızın doğa sevgisini pekiştirecek bir yapılar olması düşüncesinden hareket edilmiştir. Bu nedenle tümüyle tasarımı ilkesi olarak sade, doğa ile bütünleşen ve rasyonel plan tipleri geliştirilmiştir. Burada yaratılmak istenen en yüksek mertebede korunmuş bir doğa parçası içinde mimarinin çözümünü hissedebilmek olmalıdır. Dolayısıyla aranan armoni, parçaları, sade ve rasyonel bir yapılaşma ile "doğanın modernizmi" anlayışı getirilmek istenmiştir. Tüm binaların konstrüksiyonları çelik sistem, diğer malzemeler ise ahşap ve cam olarak seçilmiştir. Çelik, ahşap ve cam üçlüsünün mevcut doğayı bozmayacağı aksine daha da güçlendireceği görüşü önerilen tasarımın ana fikrini oluşturmaktadır. Önerilen peyzaj tasarımında, mevcut bitki örtüsünün korunması ve değerlendirilmesi, yerel bitkilerle ve mevcudun geliştirilmesi ile öngörülen işlev bölgelerinin oluşturulması ve iklim kuşaklarını ve değişken koşulları yansıtan mikro ortamlarda yeni türlerle buluşma ilkelere hareket edilmiştir.

3. PEŞİN ÖZEL BELEDİYESİ KAPLIKIN REKREASYON VE 3 NENTSEL TASARIM VE İKİ

1. M. Murat ULUĞ
2. Eylem PALA ULUĞ

Ekip Başı / Y. Mimar
Mimar

Danışman
Dilek ALBAYRAK,

Alanın büyüleyici mevcut yapısı, sahip olduğu doğal özellikler; topografyası, morfolojik yapısı, tamamlanmış, eşsiz bir atmosfer oluşturmaktadır. Bu nedenle, alana kökten müdahaleler yerine, ona tasarımsal eklemlenmeler benimsenmiştir.

GENEL YERLEŞİM KARARLARI

Alanın bu eşsiz atmosferini güçlendirecek mekansal akışı oluşturmak ve bu doğayı bir izlenim-deneyim haline getirmek için alan üç kademeli olarak ele alınmıştır.

1. yapay oluşum
2. yarı yapay-doğal oluşum
3. doğal oluşum (mevcut olan)

YAPAY OLUŞUM

Alanla ilk karşılaşılın ve alanın özelliklerinin bozulmuş olduğu alt kot bu amaçla ele alınmıştır. Zaten dönüştürülmek zorunda olan bu bölgeye de en yoğun sosyal-kültürel-ticari eylemler yüklenmiştir, (anfi, akvaryum, arboretum, alış-veriş, spor)

YARI YAPAY-DOĞAL OLUŞUM

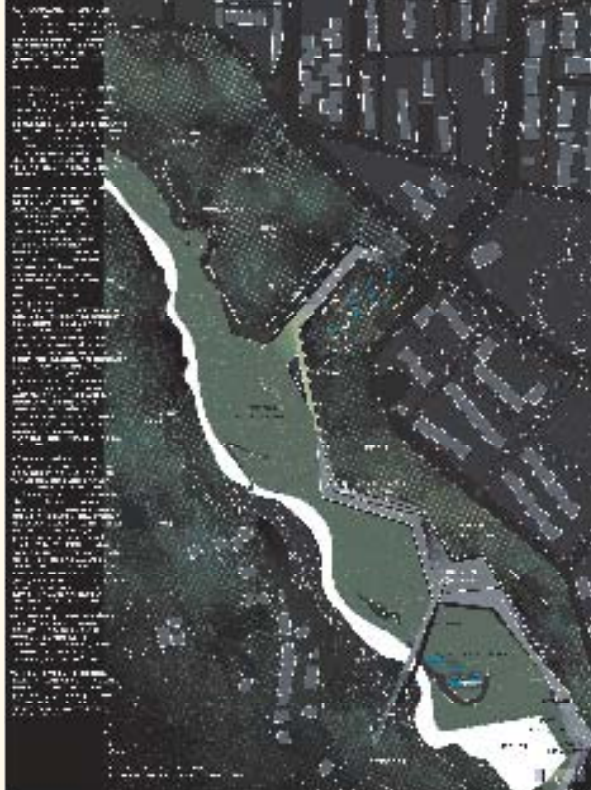
İlk alanın, yoğun ve hareketli atmosferinden sonra, sınırlı otel, nikah salonu, hobi evleri, vadi içerisinde balıkçı lokantalarının oluşturduğu daha az yoğun ve dingin bir atmosfere geçilmektedir.

DOĞAL OLUŞUM

Buradan da sırtlardaki çay bahçeleri dışında (ki onlarda bina olarak değil, topografyanın bir parçası olarak konumlanmaktadır) alanın tüm doğal özelliklerinin doruk noktasına çıktığı bu son bölge ile mekansal akış gerçekleştirilmektedir.

KAPLIKAYA REKREASYON VAZİYETİ KENTSEL TASARIM VE KİMLİK PLANI ÜZERİNE

2011

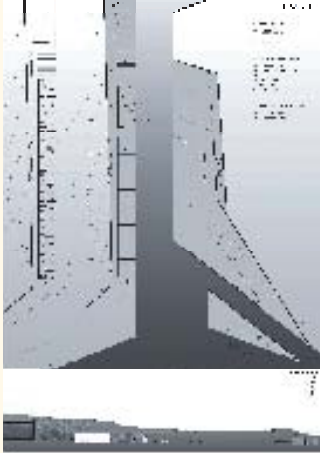

1. Dilek TOPUZ DERMAN Ekip Başı/Mimar
2. Deniz Çiler ERKAN Mimar

Yardımcılar
Cihan Sinan BOSTANCI, Mehmet Zafer ÜNAL,
Didem YAVUZ, Senem AVCI, Onur CANVAROL,

'AÇIKLAMALARLA NEDENLERİN DÜNYASI VAROLUŞUN DÜNYASI DEĞİLDİR. BİR ÇEMBER SAÇMA DEĞİLDİR. BİR DOĞRU PARÇASININ UÇLARININ BİR BİRİNİN ÇEVRESİNDE DÖNMESİYLE PEKALA AÇIKLANABİLİR, AMA BİR ÇEMBER VAR DEĞİLDİR DE.' JEAN- PAUL SARTRE VAR' OLANIN DÜNYASI İÇİNDE DOĞAL BİR GERÇEKLİĞİ DÖNÜŞTÜRME ÇABASI, ORADA HAYAT BULAN DOĞAL ÇEVRENİN GİZLİ VARLIK POTANSİYELİNİ GÖRÜNÜR KILMA ÇABASI OLARAK AÇIKLANABİLİR. AMAÇ DOĞANIN SAHİP OLDUĞU KENDİ ÖZ VARLIĞINI ONU OLUŞTURAN ÖGELERİN GÖSTERDİĞİ ÇEŞİTLİLİK, BENZERLİK, TEKRAR VE BİR MEKANI AÇIKLANABİLİR BİÇİMDE ORTAYA KOYMAKTIR. TAŞARIM, BİR KENT ÇEPERİNDE İNSAN VE DOĞANIN ÖZDEŞLİĞİ İLE BUNLARIN BİRBİRİNE BENZEYEBİLMELERİNİ, YAKLAŞABİLMELERİNİ - AMA KENDİ ÖZGÜNLÜKLERİNİ DE KORUYARAK- BİR DÖNGÜ İÇİNDE SOLUNUM YAPMALARINI ÖNGÖRÜR. VAR OLANIN İÇİNDE VAR OLMAYANIN YENİDEN KURGULANMASI, 'GÖRÜLEN' İÇİNDE 'GÖRÜLMİYEN'YENİ BİR İÇ DÜNYA YARATMA FİKRİ ŞEYLERİN BİRBİRİ İÇİNE FÜZYONUNUN, BİRARADABÜYÜMELERİNİN, GELİŞMELERİNİN, KARİŞMALARININ, YOK OLMALARININ AMA KENDİLERİNİ SONSUZA DEK YENİDEN BULMALARININ DIŞAVURUMUDUR. BU DURUM BİR MEKAN VE BİR ZAMAN -KI BU ZAMAN AYNI TÜRLERİ, AYRI TÜRLERİ, ENDEMİK YAŞANTIYI VE DİĞER TÜM UNSURLARI SONSUZA DEK ORTAYA ÇIKARMAKTADIR- OLARAK AÇIĞA ÇIKAR. DOĞAL ŞEYLERİN BİR TOPOGRAFYA DİLİNDE FARKLI KOTLARDA KATMANLAŞMASI DOĞANIN, BİR COĞRAFYA İÇİNDEKİ TÜM ENDEMİK TÜRLERİN İNSANLA TEMASINA OLANAK SAĞLARKEN İNSAN, DOĞA VE SUYUN AYNI COĞRAFYA İÇİNDE FİLTRELENEREK AKTARILMASINA İZİN VERİR.

GÖRÜNEBİLİRİN BU TEMEL EKLEMLESİNDE İNSAN VE DOĞANIN KARŞILAŞMASI HER TÜRLÜ BELİRSİZLİĞİ ORTADAN KALDIRARAK FARKEDİLEBİLİR DOĞA KATMANI İÇİNDE SOSYAL BİRLİKTELİKLERE OLANAK SAĞLAYAN TOPLANMA ALANLARINA BİR İÇ DÜNYA OLUŞTURUR. İÇ SOKAK BAĞLANTILARI FARKLI KOTLARDA BİR DOLAŞIM ŞEBEKESİ SUNARKEN YENİ TEMAS YÜZEYLERİNE OLANAK SAĞLAR. BEDENSEL VAROLUŞU KENDİ İÇİNDE BAĞLAYAN BU COĞRAFYA PARÇASINDA DOĞA, İNSAN VE SU HER BİR YANDAN ÇAKIŞMAKTADIR. BU DURUM YENİ VİSITA NOKTALARI İLE YENİ İLETİŞİM ALANLARI SUNAR. AMFİTYATR ŞEYLERİN İZİYLE KENDİNE YER BULUR, GÖLET-SUYUN AKIŞ YÖNÜ ÜZERİNDEN ONA YÖN VEREREK DOĞAL ŞEYLERİN ARASINA SUYU YAYMAK, SUYUN KENDİ COĞRAFYASINDA GENİŞLEMEDURUMU, ÖZNEİN SUYA YAKINLAŞMASINI SAĞLAR. TÜM BU İŞTSEL VE GÖRSEL BAĞLANTILAR KENDİ VAROLUŞU İÇİNDE DİĞERLERİYLE DOLAYSIZ ŞEKİLDE İÇİÇE GİRMIŞ OLARAK GÖZÜKMEKTEDİR. VARLIK BİTKİYLE, SUYLA, ŞEYLERLE, BAŞKALARIYLA..

Rapordan

Araştırmamızda ortaya konan, bir bölümü de şartnamede belirtilen yarışma alanına ait değerlendirmeler:

- Arazinin mevcut doğal miras değeri,
- Önemli kentsel seyir mekanlarının potansiyeli,
- Arazi eğiminin potansiyeli,
- Çevredeki bozuk yapılaşma,

Yukarıdaki potansiyelleri değerlendirecek ve olumsuzlukları giderecek yaklaşım seçeneklerimizin neler olabileceği incelendiğinde:

Mevcut binaların benzer mimari dilini kullanarak yeni Mimari yapılaşmanın yapılamayacağı,
Arazinin mevcut doğal miras varlığından yola çıkarak bu doğal mirası geliştiren yeni bir dil üretmenin gerekliliği görülmüştür.

Üst bağlamda çözüm önerimiz olarak:

Alanın yakın çevresine sonradan eklenmiş ve yeşil alan bütünlüğünü bozmaya yönelik tehdit oluşturan yapılarıdan arındırılması,
Arazi eğiminin sunduğu çoklu zemin oluşturma potansiyeli değerlendirilerek önerilen yapıların bu zeminleri ısgal etmeyen, tam tersi bu açık kamusal yeşil alanları 'donatan / besleyen' biçimde kurgulanması, amaçlanmaktadır.

Kültür Merkezi, Aqarium, Konaklama Üniteleri, Alışveriş Birimlerinin mimari yapıları ve ilişkileri kurgulanırken,

Rekreasyon Vadisinin kente aktif ilişki kuran yaya akslarının üzerine farklı kotlarda takılı bir şekilde, birbirlerine bağlı zemiller oluşturuldu. Böylece bu zemiller, vadi manzarasının yararlanırken, vadinin doğal yapısına zarar vermemek için kendilerini arazinin içine geri çeken, genel tutumla yapılaşarak önerilen gölet yüzeyine kadar indirildi.

- Konaklama Üniteleri sağlı sollu vadi manzarasından yararlanan bir şekilde ama yoğun kullanımlardan uzak ve daha sakin olan üst kotlarda geri çekilerek kurgulandı.
- Alışveriş birimleri ise; Kültür Merkezi ile daha yakın ve yoğun ilişki içerisinde, yine sağlı sollu vadi manzarasından faydalanarak daha alt kotlarda kurgulandı.
- İçerisinde çok amaçlı salonun, seminer salonlarının, kafeteryanın ve destek birimlerinin bulunduğu Kültür Merkezi ise vadi manzarasına yönelmiş yoğun doğal ışık alma olanakları

olan fuaye ve devamındaki platform ile gölet yüzeyine kadar uzanan bir kurguda düzenlenmiştir.

Vadi boyunca dolaşarak uzanan ve bütün yaya ilişkilerini vadinin geneline yayan yaya aksının devamında içine girilen Akvaryumun mimari yapısı ve ilişkileri kurgulanırken,

- Arazinin genelinde hakim olan topografik morfolojiden esinlenerek iç mekânı örten kabuklar oluşturuldu.

• iç mekanda; destek birimleri (konferans salonu, kafeteryalar, yönetim birimleri v.s.) ile donatılarak akuaatik canlıları onlara özgü ortamlarında ziyaret ederek sırasıyla alabalık deresinden, bursa yöresindeki balık türlerine, yumuş havuzundan, vatoz balığı havuzuna kadar daha sonra ise, rampa ile merkezdeki akvaryumun içine girilerek, onu farklı kotlardan algılamak olanığı sunan devamında ise üst kottaki arboretuma ulaşan bir gezinti rotası üzerinde kurgulanmıştır.

DOĞA ORGANİK MİMARLIKTA OLDUĞU GİBİ BİR KAMUFLAJ MALZEMESİ OLARAK KULLANILMAZ. TAM AKSİNE "COĞRAFYA" NİN LİNEER ÇIPLAK BETON ÇİZGİLER TARAFINDAN OKUNAKLI KILINMASI ESAS AMAÇTIR. YAPILAN MÜDAHALE COĞRAFYAYI ŞEKİLLENDİRMEKTEN ÖTE YAŞANTININ TARİFLENMESİDİR. İNFORMEL Doğal bitki örtüsünün "iz"lerinin, FORMEL strüktürel aksa dönüşmesi, alanı kent-selleştirebilecek ilk müdahale olmaktadır.

EVLENDİRME DAİRESİ TARAFINDAN AKVARYUM TERASINA DOĞRU BESLENEN SİRKÜLASYON ROTASI HACİVAT DERESİ İLE BERABER TERASLARLA AKINTI YÖNÜNDE BİR HAREKET YAPARKEN, AMFİ-KAMUSAL PARK VE ALTINDA YER ALAN OTOPARKTAN BESLENEREK BİR TERS AKINTI, GERİLİM OLUŞTURUR. BÖYLECE KENTLİDE "BİR YERE GİTME İSTEĞİ" UYANDIRMAK AMAÇLANMIŞTIR. AKVARYUM ARSANIN ÜST VE ALT KOTUNDAN ULAŞILMAK İSTENEN ANA MEKANDIR. AKVARYUM

1. Ayhan ABANOZCU Ekip Başı / Mimar
2. Kemal ÖZKAN Mimar
3. Kazım TÜRKSOZ Mimar

Yardımcılar

Murat CELLAT, Gönül ÖZKAN, İdil TÜRKSOZ,

VE KAMUSAL PARK KARŞILIKLI İKİ DURAK NİTELİĞİNDEDİR. PARK BU İKİ DURAK ARASINDA Yürütme eylemi -uygun bir yer bularak-durmaya hazırdır. ARBÖRETUM BU NOKTADA KENDİNE TANIMLI BİR YER BULUR VE KENTE SIRTINI DÖNEN YAPI İLE HACIVAT DERESİ ARASINDA BİR ARAYÜZ OLUŞTURUR. FORMEL VE PROGRAMATİK YAR "E TANIMLI KILINAN DOĞA, YARIŞMALANININ DOĞU VE BATISINDA YER ALAN NEGATİF KENTSEL ALANI İÇİNE KAPANARAK/DÖNEREK VE DOĞA İLE BÜTÜNLEŞEREK BÜYÜK BİR SESSİZLİKLE POZİTİF ALANA ÇEVİRME İSTEĞİNİ DE İÇİNDE BARINDIRIR. Süregelen hareket ve duraksamalar hattı, formel yapısını metaforik olarak , TERASINDA BULUNDUĞU YAPIDAN ALAN, ARSANIN GÜNEYDOĞUSUNDAKİ SÜS HAVUZLARI ile sonlanır.

DOĞAL TOPOĞRAFYA BOYUNCA KONUMLANAN VE BEŞ DÜZLEMEDEN MEYDANA GELEN TERASLI YAPI, İKİ TOPOĞRAFİK SEVİYE (ŞEV) ARASINDA TASARLANDI. TERASLAR; MEVCUTTA HACIVAT DERESİNE YÖNELİMDE ŞEV İLE KESİLEN YAYA HAREKETİNİ, YÜZEYDEN ALT KOTLARA ALARAK, DAĞILIMI DESTEKLER. TERASLARDA, ZİYARETÇİLERİ DRAMATİK BİR BİÇİMDE ÇATI TERASINA ÇIKARAN YADA TERS AKINTI ŞEKLİNDE SOKAK KOTUNA İNDİREN/YÖNLENDİREN YARIKLAR BULUNUR. ÇATI ÖRTÜSÜNÜN BÜYÜK BÖLÜMÜNE YEŞİLLENDİRME YAPILARAK DOĞA ÖRTÜSÜNÜN GÖRÜNÜMÜ KORUMA ÇABASI İLE TARIFLENİR. Kişi YAPIYA ARAZİNİN HER KOTUNDAN ULAŞABİLİR. SOKAK BOYUNCA YUKARI YADA AŞAĞIYA DOĞRU İLERLEDİKÇE ARBÖRETUMA, AKVARYUMA YADA ÖZELLEŞEN MEKANLARA DAHİL OLABİLİR. AMAÇ; YAMACA GÖMÜLÜ, DOLAYISIYLA ÇEVREYLE BÜTÜNLEŞMİŞ BİR MİMARİ KURGUyla ZİYARETÇİNİN AKS BOYUNCA İLERLERKEN ARBÖRETUMU VE KARŞISINDAKİ DOĞAL SİT ALANINI HİSSETMESİNİ SAĞLAMAKTIR.

1. 2000 yılında yapılan konutlar

2. 1980'lerin sonlarına kadar

3. 2000'lerin ortalarına kadar

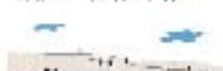
4. 2000'lerin ortalarına kadar

5. 2000'lerin ortalarına kadar

6. 2000'lerin ortalarına kadar

1. Duygu DOĞAN
2. Aşlı ÇALIKOĞLU

Ekip Başı / Mimar
Y. Mimar

Danışmanlar
Deniz ASLAN, Erim GÜRDAL,

Yardımcılar
Esra DOĞAN, Ceren KERPiÇ,
Evren ÖZTÜRK, Ali PAŞAOĞLU,

Tasarımın şekillenmesi ve fonksiyon dağılımının oluşturulmasında arazinin keskin topografyası belirleyici olmuştur. Programın akışı arsanın en yüksek kotundan başlayıp eğilme birlikte hareket ederek biter. Böylece doğal hareket yönü allanla bütünlüğün kullanılması kolaylaştırarak bir veriyi dönüştürülmüştür.

Uludağ'ın etekleri ve yollarla çevrelenmiş dere boyunca uzanan vadiye kurulan ilişki eğilme birlikte hareket etme, eğilme oturma, onu kullanma hallerini içermektedir, önerilen tasarım, topografyanın dayattığı hareket doğrultusunu arazinin bütünlüğüne yayılan fonksiyonları birbirine bağlayan ana aks olarak tanımlar. Bu aksa paralel yerleştirilmiş ikincil akslar benzer bir yaklaşımla çevrelerindeki alanları besleyen ve sürekliliklerini sağlayan koridorlar gibi davranır. Ana aks +347 kotundaki konaklama tesisinden +258 kotundaki akvaryum kompleksine doğru eğilme oturma katlanmış plaklarla kapanıp açılarak akan bir omurga vazifesi görür. bu omurga etrafını saran farklı konseptlerdeki alanlarda gezinen kalabalığı toplayan, hareketini zenginleştiren, alıp götüren, ulaştırın ve sonra tekrar dağıtan kesitir, amaç geçişken, geçişken, mesafeyi kat ederken eğlenceyi ve hizmeti kendi içinde çözen bir sistem kurmaktır.

Arsadaki özelleşmiş araçlar, farklı konseptlerdeki parseller ikincil akslara bağlanarak çoğalır ve birbirine doğru akar. Böylece zengin ve grift bir karolaj, yan kesitlerle beslenen komple bir örgü oluşturulmuş olur. İkincil akslar ve onlara eklenen özelleşmiş parsellerle çeşitlenen arazi yeni durumlara, olasılıklara ve çoğalmaya açıktır, altyapı niteliğindeki bu donatı-kesitler türedikçe karolajın (farklı olay ve fonksiyonların yan yana gelme hali) gücü ve potansiyeli daha da artacaktır.

Hareketi kolaylaştırmak ve hızlandırmak için teleferik önerilmiştir, teleferik istasyonlarının ana aks üzerindeki ve etrafındaki aktivitelerin yoğunlaştığı birer düğüm noktası olması düşünülmüştür. Teleferikten bir platform üzerine inip merdivenle aksa kavuşan kullanıcı istediği mekana veya alana yönlendirilir, istasyon ve bağlantılı aktiviteler tasarımın noktasal fonksiyon semasını oluşturmaktadır. Konaklama tesisinden başlayan ana aks, kullanıcıyı yol boyunca farklı alan ve fonksiyonla karşılaştırarak devam eder, akvaryum kompleksine uzanan bir platforma sonlanın Kompleks Çeşitli sera ve seminer odalarıyla zenginleştirilir. Buradan sevin altında kalan bütün alanı kapsayan dev arboretuma ulaşılır.

Elevlerin birbirine en çok yaklaştığı ve kısmi bir boğaz tanımladığı yerde [mumlandırılan istinat duvarları ile dere sununun debisi düşürülmüş ve yatağı yana doğru genişletilerek büyütülmüştür. Oluşturulan gölet aşında dere yatağının genişlediği küçük bir koy olarak tasarlanmıştır, böylece derenin çizgisini devam ettiren, onunla yarışmayan, aksine ondan beslenen ve arazinin kendi tutarlılığı içerisinde var olmayı başarabilen bir su karakteri oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Kordinasyonu Ve Görevleri Hakkında Kanun

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Kordinasyonu Ve Görevleri Hakkında Kanun 02.02.2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu Kanunun amacı; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile kordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri düzenlemek olarak belirlenmiştir.

Kanunda Bölge Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimini olarak alınmıştır. Ajanslar, bölgeler esas alınarak, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu karar ile kurulacağı, Ajans merkezinin bulunacağı il, kuruluş karamamesinde belirtileceği öngörülmüştür. Ajanslar, tüzel kişiliği haliz ve bu Kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tâbi olduğu hükme bağlanmıştır.

Kanunun 4. maddesine göre Ajansların ulusal düzeyde kordinasyonundan Devlet Planlama Teşkilatı sorumludur.

Kanunun 5. maddesinde "ajansın görev ve yetkileri" belirlenmiştir. Bunlar;

- Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.
- Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirilmeye yönelik olarak, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
- 4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet güçünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşları yaptığı araştırmaları desteklemek.
- Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.

İ) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve kordine etmek.

J) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.

K) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.

İ) Ajansın faaliyetleri, mali yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

Ajansın teşkilât yapısında; a) Kalkınma kurulu, b) Yönetim kurulu, c) Genel sekreterlik, d) Yatırım destek ofisleri yer almaktadır. Ajanslarda iç ve dış denetim yapılmaktadır.

Kanunun Ekinde İstatistikî Bölge Birimleri aşağıdaki şekilde sınıflandırılması yapılmıştır.

- TR1: İstanbul
- TR10: İstanbul
- TR2: Batı Marmara
- TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
- TR22: Balıkesir, Çanakkale
- TR3: Ege
- TR31: İzmir
- TR32: Aydın, Denizli, Muğla
- TR33: Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Şanlıurfa
- TR4: Doğu Marmara
- TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir
- TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
- TR5: Batı Anadolu
- TR51: Ankara
- TR52: Karaman, Konya
- TR6: Akdeniz
- TR61: Antalya, Burdur, Isparta
- TR62: Adana, Mersin
- TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
- TR7: Orta Anadolu
- TR71: Aksaray, Kırkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir
- TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat
- TR8: Batı Karadeniz
- TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak
- TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop
- TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat
- TR9: Doğu Karadeniz
- TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
- TRA: Kuzeydoğu Anadolu
- TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum
- TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
- TRB: Ortadoğu Anadolu
- TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli
- TRB2: Bitlis, Hakkâri, Muş, Van
- TRC: Güneydoğu Anadolu
- TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis
- TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa
- TRC3: Batman, Mardin, Şırnak, Siirt

Plân Yapımını Yüklenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca 7 Ocak 2006 tarihli ve 26046 sayılı Resmî Gazete'de Plân Yapımını Yüklenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik yayımlanarak, yürürlüğe girmiştir. Anılan Yönetmelik ile 2.11.1985 tarihli ve 18916 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan İmar Plânlarının Yapımını Yüklenecek Müellif ve Müellif Kuruluşlarının Yeterlilik Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır.

Yönetmeliğin amaç başlıklı 1. maddesinde; Yönetmeliğin amacının şehir ve kasabaların imar plânları da dâhil olmak üzere, yerleşme plânlarının bütün ilgili taraflarca yapılması gereken, güvenilir ve uygulanabilir nitelikte düzenlenelimesi için plânların yapımı işini üstenecek müelliflerin ehliyet durumları ile ilgili usul ve esasları düzenlemek olduğu belirtilmiştir.

Yönetmeliğin kapsamı da genişletilerek, kapsama 3194 sayılı İmar Kanunu ve diğer kanunlar ile yapılmaya öngörülen her ölçekteki ve türdeki plânların yapımını ve bunları üstlenecek müellifler alınmıştır.

Yürürlükten kaldırılan Yönetmelikte yeterlilik belgesi bazı kamu kurumlarında istihdam edilen plan müelliflerine verilirken, anılan Yönetmelikte 3194 sayılı İmar Kanununda tanımlanan plânların hazırlanması, onaylanması ile uygulanmasında görevli ve yetkili olan Bakanlık, Valilik, İl Özel İdareleri, Büyükşehir Belediyesi, Belediye ve diğer ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının, plânların hazırlanmasına, onaylanmasına, uygulanmasına ve denetlenmesine ilişkin iş ve işlemleri yürüten, plânlama biriminde istihdam edilen müellif yeterlilik belgesi almaya hak kazanmıştır.

Yönetmelikte ilk defa müellif tanımı getirilmiş ve "müellif" Kanun'da tanımlanan her ölçekteki ve türdeki plânların yapımını üstlenebilmek için gerekli olan ilgili yeterlilik grubuna uygun yeterlilik belgesine sahip gerçek kişiye veya ilgili yeterlilik grubuna uygun yeterlilik belgesine sahip tüzel kişiliklerin hissedarları içinde hisseleri ortakların meslek grubuna göre dağılımında eşit veya daha fazla paya sahip gerçek kişiyi ifade eder." şeklinde tanımlanmıştır.

Yönetmeliğin "plânlama alanı grupları" başlığı altındaki 5. maddesinde yerleşme alanları ve onu bütünleyen çevreye ait alanlar için düzenlenen her ölçekteki ve türdeki plânların yapım alanlarının büyüklüğü, plân yapımına konu olan yerleşme veya yerleşmeler bütününe gelecekteki muhtemel nüfuslarına veya nüfus toplamlarına göre plânlama alanı grupları teşkil edilmiş ve alt gruplarda plan alanı ve nüfus projeksiyonu önceki yönetmeliğe göre genişletilmiştir.

Yönetmeliğin "müelliflerin öğrenim niteliği" başlıklı 6. maddesinde; plânlama işlerini üstlenecek müelliflerde, yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Plânlama Bölümlerinden lisans eğitimi tamamlayarak mezun olmak şartı aranacağı ve yurt dışında öğrenim görenlerin bu öğrenimlerinin ve aldıkları derecelerini, yurt içinde görülen öğrenim ve alınan derece ile eş değerde olduğunun yetkili makamlarca onaylanmış olacağı hüküm altına alınmış, daha önce plan müellifi olmaya hak kazanan şehir plâncıları dışında kalan mesleklerin müktesep hakları korunmuştur.

Yönetmeliğin "Plân yapımı işlerini üstenecek müelliflerde aranacak nitelikler" başlıklı 8. maddesinde plan yapımı işlerini üstenecek müelliflerin Müellif Gruplarında sayılan niteliklerden en az birine

uygun olduklarının tespit ve kabul edilmesine bağlı olduğu belirtilmiş, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan müellifler için süre, özel plânlama bürolarında çalışan müelliflerde ise iş bitirme koşulu getirilmiş, kamu kurum ve kuruluşlarında olduğu gibi D ve E Grubu Müelliflik için özel plânlama bürolarında belli sürelerle çalışmış olma koşulu getirilmiştir.

Yönetmeliğin 9. maddesinde iş bitirmiş olma kapsamında yapılan plânlardan bahsedilmiş ve Yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Plânlama Bölümlerinden mezun olup da plânlama yarışmalarında kazanılan birincilik veya iki defa derece veya dört defa mansiyon almış olanlar bulunduğu gruptan bir üst gruba yükseleceği ile kamu kurum ve kuruluşlarından ihale yolu ile yapılan plânlama işlerinde, plânlama işini alan müellifin plânlama ekinde yer alan şehir plâncısının çalışıklarının belgelenmesi hâlinde, kendi buldukları plânlama grubundan ayrı ayrı bir iş bitirmiş olarak değerlendirileceği hükmüne bağlanmıştır.

Yönetmelikte Kamu kurum ve kuruluşunda ve özel plânlama bürolarında çalışmaya esas olacak hususlara yer verilmiş, Yönetmeliğin 11. maddesinde İdarenin, plânlama işlerinin hazırlanması, ihale edilmesi ve onanmasında bu Yönetmelik hükümlerine uyumak zorunda olduğu, İdare tarafından yapılan plânlarda, bu Yönetmelikte belirtilen yeterlilik gruplarına uygun en az bir müellifin, plân yapım sürecinde, plânlama biriminde ve kadrolu olarak istihdam şart olduğu belirtilmiştir.

Yönetmeliğin 12. maddesinde müellif ekiplerinin teşkil, 13. maddesinde plân müelliflerinin görev ve sorumlulukları ile müelliflerin çalışmalarının idarece değerlendirilmesi, sicil tutulması, yeterlilik belgesi ve belge uygulaması ile ilgili hükümlere yer verilmiştir.

Yönetmeliğin geçici maddeleri ile yürürlükten kaldırılan Yönetmeliğe göre daha önce yeterlilik belgesi almış veya almaya hak kazanmış olanların hakları saklı tutulmuş, yürürlükten kaldırılan Yönetmeliğe göre yeterlilik belgesi almaya hak kazanamamış olanların müracaatları durumunda yeterlilik belgesi işlemlerinin yürürlükte olan Yönetmelik hükümleri çerçevesinde değerlendirilmeye alınacağı öngörülmüştür.

Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik

Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik 06.03.2006 tarihli ve 26100 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Yönetmeliğin yürürlük maddesinde Yönetmeliğin yayımı tarihinden bir yıl sonra yürürlüğe gireceği belirtilmiştir. Yönetmeliğin amacı; 15.5.1959 tarihli ve 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun 2 nci maddesine göre tesbit ve ilan olunan deprem bölgelerinde yeniden yapılacak, değiştirilecek, büyüülecek resmi ve özel tüm binaların ve bina türü yapıların tamamının veya bölümlerinin depreme dayanıklı tasarımı ve yapımı ile mevcut binaların deprem öncesi veya sonrasında performanslarının değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi için gerekli kuralları ve minimum koşulları belirlemek olduğu hükmüne bağlanmıştır. Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihte, 2.9.1997 tarihli ve 23098 mükerrer sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik yürürlükten kaldırıldığı öngörülmüştür.

Azıyasa Mahkemesi Kararı (Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu)

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 26.6.2001 günlü, 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nun 4. maddesinin üçüncü fıkrasının üçüncü tımcesinde ile 5. maddesinin beşinci fıkrasının birinci tımcesindein Anayasa'nın 128. ve 46. maddelerine aykırılışı sayılı iptalleri ve yürürlüklerinin durdurulması istemiyle Anayasa Mahkemesine dava açmıştır.

Dava konusu, 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası'nın 4. maddesinin üçüncü fıkrasının üçüncü tımcesinde, "Arazi kullanımı, yapı ve tesislerin projelendirilmesi, inşası ve kullanımıyla ilgili ruhsat ve izinler yönetici şirket tarafından verilir ve denetlenir" hükmü ile 4691 sayılı Yasa'nın 5. maddesinin beşinci fıkrasının birinci tımcesinde, "Yönetici şirket, kamu yararı gerekçesi ile adına kamulaştırma yapar veya yaptırır bir özel hukuk tüzel kişiliğidir" hükmü ile ilgilidir.

Anayasa Mahkemesi öncelikle dava konusunun yürütmenin durdurulması istemini incelemiştir; 26.6.2001 günlü, 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nun 4. maddesinin üçüncü fıkrasının birinci tımcesi, 16.10.2003 günlü, E. 2001/ 383, K. 2003/92 sayılı kararla iptal edildiğinden, bu kuralları uygulamasından doğacak sonradan giderilmesi güç veya olanaksız durum ve zararların önlenmesi ve iptal kararının sonuçsuz kalmaması için kararın Resmî Gazete'de yayımlanacağı güne kadar YÜRÜRLÜKLERİNİN DURDURULMASINA, 16.10.2003 gününde oybirliği ile karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi 16.10.2003 günlü **Esas Sayısı: 2001/383, Karar Sayısı: 2003/92/16.10.2003 sayılı kararı ile;** 26.6.2001 günlü, 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nun; 1- 4. maddesinin üçüncü fıkrasının üçüncü tımcesindein Anayasa'ya aykırılığuna ve İPTALINE, Haşım KILIÇ'ın karşoyu ve OYÇOKLUĞUYLA,

2- 5. maddesinin beşinci fıkrasının birinci tımcesindein Anayasa'ya aykırılığuna ve İPTALINE, Haşım KILIÇ'ın "Tımcenin reddi", Samia AKBULUT'un ise "Tımcenin "... yapan veya ..." sözcükleriyle sınırlı olarak iptal"i gerektığı yolundaki karşoyları ve OYÇOKLUĞUYLA, karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi konuyla ilgili olarak esasatan yaptığı inceleme de aşağıda hususlara yer vermiştir.

"A - 4. Maddenin Üçüncü Fıkrasının Üçüncü Tımcesindein İncelenmesi

4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nun 4. maddesinin üçüncü fıkrasının üçüncü tımcesinde, "Arazi kullanımı, yapı ve tesislerin projelendirilmesi, inşası ve kullanımıyla ilgili ruhsat ve izinler yönetici şirket tarafından verilir ve denetlenir" denilmektedir.

Dava dilekçesinde, yapı ruhsatı ve kullanma izni vermenin ve denetlenmesinin genel idare esaslarına göre yürütülmesi gereken asli ve sürekli kamu hizmeti olduğu, dava konusu tımcede ise, arazi kullanımı, yapı ve tesislerin projelendirilmesi, yapımı ve kullanımıyla ilgili ruhsat ve izinlerin bir özel hukuk tüzel kişisi olan yönetici şirket tarafından verilir denetleneceğinin öngörüldüğü, dava konusu kuralın bu nedenle Anayasa'nın 128. maddesine aykırılığında ileri sürülmüştür.

İptal istenilen tımceye göre yönetici şirket, arazi kullanımını belirleyecek, yapı ve tesisleri projelendirecek, yapı ve tesislerin inşası ve kullanımıyla ilgili ruhsat ve izinleri verecek ve denetleyecektir.

Arazinin maddi altı yapısını oluşturacak olan tüm etkinlikler ve yatırımların yönlendirecek yöresel ve bölgesel planlamalar, arazi kullanımının belirlenmesi anlamına gelmektedir.

Yapı ve tesislerin projelendirilmesi ise; inşasına karar verilen yapılar için ruhsat alınabilmesinin önkoşulu olarak, yapı ile ilgili projelerin, kanuna, plâna, ilgili yönetmelik hükümlerine ve imar durumuna uygun olarak hazırlanmasıdır. Sözü geçen arazi kullanımı ile yapı ve tesislerin projelendirilmesi, ruhsat öncesi, aşamalar olup, yapı sahipleri tarafından hazırlanıp ilgili birimlere sunulması gereken evrelerdir.

Yapı ve tesislerin inşası, kullanımı ile ilgili ruhsat ve izinlerin verilmesi ve denetlenmesi ise, yapı ve tesislere ruhsat verilmesi ve yapım sırası ve sonrasındaki denetim ve sorumlulukları kapsamaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin 11.12.1986 günlü, E. 1985/11, K. 1986/29 sayılı kararında da belirtildiği gibi, ister bağıli yetki ister takdir yetkisi biçiminde kullanılsın "yapı ruhsatı ve yapı kullanma izni verme" ve "denetleme" görev ve yetkisi idarenin kolluk etkinlikleri içinde yer almaktadır, bu konuda yapılacak denetim de asli ve sürekli bir kamu hizmetidir. Başka bir anlamıyla yapı ruhsatı ve buna bağıli olarak yapı kullanma izni vermek, genel idare esaslarına göre yürütülmesi gereken kamu hizmeti olup, idarenin asli ve sürekli görevlerindedir. Anayasa'nın 128. maddesine göre de, belirlenen nitelikteki görevlerin memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle yürütülmesi zorunludur.

4691 sayılı Kanun'un 4. maddesinin üçüncü fıkrasının üçüncü tımcesinde, belirlenen ruhsat ve izinlerin yönetici şirket tarafından verileceği öngörülmüştür.

Aynı Yasa'nın 3. maddesinin (k) bendinde, yönetici şirketin bir anonim şirket, 5. maddesinin beşinci fıkrasında da bu şirketin özel hukuk tüzel kişisi olduğu, 7. maddesinde ise, yönetici şirkette, yürürlükteki iş ve çalışma mevzuatına göre personel çalıştırılacağı belirtilmiştir.

Buna göre iş ve çalışma mevzuatı uyarınca çalıştırılan personel özel hukuk kurallarına tabi olarak hizmet sözleşmesi ile çalıştırılacağından, yönetici şirket personelinin kamu görevlisi olarak nitelenecek hukuken olanaksızdır. Bu bağlamda Yasa'nın 7. maddesinin ikinci fıkrasına göre sözkonusu şirkette, kamu personelinin de çalıştırılabilmesi, bu şirketin özel hukuk tüzel kişisi olma niteliğini etkilemez.

Bu durumda, yapı ruhsatı ve yapı kullanma izni verilmesi ve denetlenmesinin genel idare esaslarına göre yürütülmesi gereken asli ve sürekli bir kamu hizmeti olması nedeniyle memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle gerçekleştirilmesi gerekirken, dava konusu kurala, ruhsat ve izinlerin bir özel hukuk tüzel kişisi olan yönetici şirket tarafından verilir denetleneceğinin öngörülmesi, Anayasa'nın 128. maddesine aykırındır.

Açıklanan nedenlerle, 4691 sayılı Yasa'nın 4. maddesinin üçüncü fıkrasının üçüncü tımcesindein iptali gerekir.

Haşım KILIÇ bu görüşte katılmıştır.

B - 5. Maddenin Beşinci Fıkrasının Birinci Tümcüsünün İncelenmesi

4691 sayılı Kanun'un 5. maddesinin beşinci fıkrasının iptali istenen birinci tümcüsünde "Yönetici şirket, kamu yararı gerekçesi ile adına kamulaştırma veya yapa yaptıran bir özel hukuk tüzel kişisidir." denilmektedir.

Dava dilekçesinde; kamulaştırmanın öz yönünden devlet ve kamu tüzel kişileri yararına tanınmış bir yetki olduğu, ancak genel yararın gerektirdiği durumlarda gerçek kişilerle özel hukuk tüzel kişileri yararına da kamulaştırma yapılabileceği, Anayasa'nın 46. maddesinde kamulaştırma yetkisinin yalnızca Devlet'e ve kamu tüzel kişilerine tanındığı, maddede gerçek ya da özel hukuk tüzel kişileri yararına kamulaştırmadan söz edilmemekle birlikte bu konuda engelleyici ya da yasaklayıcı bir kural da öngörülmediği, gerekli düzenlemeleri yapa yetkisinin yasaya bırakıldığı, öte yandan, 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun 1. maddesinde gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri adına yapılacak kamulaştırmaların da Devlet ya da kamu tüzel kişileriince yapılacağıının öngörüldüğü, buna karşılık dava konusu tümcüyle yönetici şirkete kendi adına kamulaştırma yapa yetkisinin verildiği öne sürülmektedir.

Anayasa'nın "kamulaştırma"yı düzenleyen 46. maddesinin birinci fıkrasında, "Devlet ve kamu tüzel kişileri kamu yararının gerektirdiği hallerde gerçek kişiliklerini peşin ödemek şartıyla özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idari irtifaklar

kurmaya yetkilidir." denilmektedir. Maddenin gerekçesinde de belirtildiği gibi, kamulaştırma, kamu yararının gerektirdiği hallerde Devletin

ve kamu tüzel kişilerinin, malikinin nızası olmaksızın özel mülkiyete son verilebilmesi anlamını taşımaktadır.

Buna göre, kamulaştırmanın konusu salt özel mülkiyette bulunan taşınmaz mallardır. Devlet ve kamu tüzel kişileri, kanunla gösterilen esas ve usullere göre özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını kamulaştırmaya ya da bunların üzerinde idari irtifaklar kurmaya yetkilidir.

İptali istenilen kurala, Anayasa'nın 46. maddesine aykırı olarak özel hukuk tüzel kişisine kamulaştırma yetkisi tanınmaktadır. Kamulaştırma bir kamu gücünün kullanılmasını gerektirdiği için özel kişiler tarafından kullanılacak bir yetki olamaz. Ancak, gerçek ya da özel hukuk tüzel kişilerinin başvuruları üzerine kamu yararı bulunması halinde yürüttükleri hizmet bakımından denetimine bağlı oldukları kamu tüzel kişileri tarafından kamulaştırma yapılabilir. Nitekim 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun 1. maddesinde, özel kanunların dayanılarak gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri adına kamulaştırma yapılabileceği ve bu kamulaştırmalarda da anılan yasa hükümlerinin uygulanacağı kurala bağlanmaktadır.

Belirtilen hukuksal durum karşısında, Yasa'nın 5. maddesinin beşinci fıkrasında yönetici şirketin bir özel hukuk tüzel kişisi olduğu belirtildiği halde, aynı maddenin beşinci fıkrasının dava konusu edilen birinci tümcesi ile bu şirkete kendi adına doğrudan kamulaştırma yapa yetkisi verilmiş olması Anayasa'nın 46. maddesine aykırıdır.

Açıklanan nedenlerle, 5. maddenin birinci fıkrasının birinci tümcüsünün Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline, Haşim KILIÇ'ın "Tümcenin iptali isteminin reddi", Samia AKBULUT'un ise "Tümcenin ... yapa veya ... sözcükleriyle sınırlı olarak iptali" gerektiği yolundaki karşı oyları ve oy çoğunluğuyla karar verildi."

Kitap Tanıtımı

Hazırlayan: A. Cennap YOĞLU, Olgu ÇALIŞKAN

MESTROVIĆ, S.G. (1999) DUYGUÖTESİ TOPLUM, (ÇEV: ABDULLAH YILMAZ), İSTANBUL: AYRINTI YAYINLARI

Rosenau, post-modernizmin olumlayıcı ve kuşkucu iki yüzü olduğunu vurgular. Olumlayıcı post-modern retorik çok-kültürcülük, hoşgörü, cemaatçilik gibi kavramaları içinde barındıran "salata tabağı" modeliyle açıklanır. Ama 1990'larda endüstriyel toplumda farklı bir şeylerin olduğu açıktır. Bu yeni gelişmenin en büyük özelliği duygusal olarak yüklü kavramların kültürel bağlamından koparılarak yeni ve yapay

olarak tasarlanmış bağlamlarda manipüle edilmeleridir.

Post-modern yazın bilişsel temsillerin çevrime sokulduğunu ve dünyanın temelde zihinsel bir metin olduğunu, sahiliğin bir mesele olmaktan çıktığını, farksızlaşma yüzünden artık eski toplumsal, ekonomik ve politik ayrımların geçerli olmadığını varsayar.

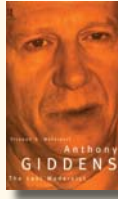
Duyguötesiciliğin önemli bir özelliği geçmişten devşirilen "ölü" duyguların yeniden çevrime sokulması ve/ya çağdaş toplumsal hayat içinde duygusal hayatın mekanikleştirilmesidir.

Genelde 1990'lar mağduriyet edebiyatında göze görülür bir yükselişe tanık oldu. Bu mağduriyet edebiyatı daha önceki çağlarla kıyaslandığında göze görülür bir farklılığa sahiptir. Mağduriyet artık özel değil kamusaldir. Kişi ancak özgün bir gruba ait olursa bir mağdur olarak nitelenir. Mağdur duygularını kameralar önünde göstermeye çok isteklidir. Geleneksel olarak çok özgün olaylar için geçerli olan duygulara, yapay olarak hemen her şey ilişir. Yakın tarihe kadar zanlılar sempati kazanmak için mağdur oyununu oynamıyorlardı çünkü böylesi duygular meşru mağdurlar için ayrılmıştı. Ancak, mağdurlarla ilgili acılı duygular artık rutin bir biçimde yakın tarihe kadar asla mağduriyet olarak yorumlanmamış olaylara ilişirildi.

Kamera şimdi her yerdedir ve bütün duygusal olaylar yapay ve ikinci el şeyler haline gelir. Çoğu insan bu ikinci el şeylerin dikizcileri haline getirilir. 1990'lar "haber yapıcılar" çağıdır. Haber yapıcılarının görüşleri hemen aktarılır ve etkisi hiç beklemeden kamuoyu araştırmalarıyla ölçülür ve yeniden yayımlanır. Böylesi bir toplumsal yapılanma içinde kendiliğinden bir duyguya kapılmak zordur. Bu durumda kişi ortamın önceden tasarlanmış olduğu kuşkusuna kapılır ve şüphe duyar.

Yukarıda girişinden bölümler aktarılan kitapta Mestrovic insan duygularının manipüle edilmesinin içeriği ve sonuçları hakkında detaylı bir analiz sunmaktadır.

MESTROVIĆ, S.G. (1998) ANTHONY GIDDENS: THE LAST MODERNİST, NY: ROUTLEDGE

Modernite düzen sağladığı gibi düzensizlik de yaratır, modernite geleneksellikle bir arada bulunur, modernite yapılabılır kıldığı gibi yapılabillirliği engeller de ve bu anlamda klasik sosyal teorisyenlerin günümüz dünyası için hala geçerliliği vardır.

Bütün kitap boyunca şu iddia edilecektir; Parson'u eleştirmesine rağmen Giddens onun gölgesinde kalmıştır ve daha önemlisi çağdaş sosyoloji de Giddens'in gölgesinde kalmıştır.

Giddens ve onun temsil ettiği diğer çağdaş sosyologlar kendi duruşlarındaki çelişkinin farkında değildirler. En önemli paradoks Giddens'in "human agency"ye olan inancı ve aynı zamanda moderniteyi yıkılmaz bir put olarak görmesidir. Diğer ilişli paradokslar globalleşme ve ulus-devlet arasındaki sert sınırlar, sentetik geleneklerin yaratılmasını kabul edecek olan bilebilen aktör, ve yerel düzeye etkin ancak global düzeye etkisiz olan donanımlı aktördür.

Giddens'teki çelişki yeniden vurgulanacak olursa o bir taraftan "agency"yi, bireysel gücü, ve kurtuluşu vurgularken diğer taraftan demokratikleşme adı altında yapay ve planlanmış geleneklere vurgu yapmaktadır.

Giddens'in yazıları çağdaş sosyal teorideki genel eğilimi yansıtmaktadır ve bu sosyolojiye zarar vermektedir. Şöyle ki:

1. Birçok sosyolog, sosyolojinin kökeni olarak "Durkheimci ve Parsoncu fonksiyonelliliğe yol açan Comte'cu positivism" olarak yanlış resmedilmesini kabul eder.
2. Birçok sosyolog sosyolojinin modern toplumlara ilişli bir çalışma olduğunu kabul ederek sosyolojiyi süreklilik fikrinden koparı.
3. Giddens'a atfedilen genel saygı, sosyolojinin öldüğü iddia edilen bir döneme rastlamaktadır.

Yukarıda girişinden bölümler aktarılan kitapta Mestrovic, Giddens'in toplum ve aktör kurgusundaki çelişikleri tartışmaya çalışmıştır

ÇEVRE ESTETİĞİ

Jale Erzen
ODTÜ Yayınları, Ankara
Ocak 2006
155 sayfa

Varlıkların biçimsel niteliklerini duymusama süreci ile tanımlanan estetik, genel kabul görür biçimi ile, salt güzel olanı ve öznel beğeniyi değil; geniş anlamda insanın doğa ile olan ilişkisindeki algılama biçimi ve sürecini konu aldığında temel sorgu alanı sanat ve sanat eserine yönelik bir beğeni kuramının ötesinde çevre ve çevresel

anlamlandırma eylemi olmaktadır. Bu durumda estetik, klasik anlamda bir çeşit bireysel kltü olmaksızın çok toplumsal süreçlerin biçimlendirdiği bir düşün ve eylem alanı haline gelmektedir. Estetik düşünceyle eylemselleştiren etken çevre kavramının kendisidir. Nitekim çevre kavramı, doğal çevre kadar yapılaşmış çevre olarak kentsel çevrede de doğrudan gönderme yapmaktadır. Kentsel çevre, doğal çevreden özü gereği farklı olarak çevreye biçim verme bilincinin bir sonucu olduğundan kavram, eylemsel bir içerik kazanmaktadır. Bu anlamda, çevresel estetik doğal çevreye yönelik bir beğeni yargısı önermekten çok, dünya üzerinde yüzey alanını hızla genişleten insan yerleşimleri ve ortak uygarlığın ürettiği en büyük sanat eserleri olan kentlere ve kentsel mekana yönelik estetik kavramsallaştırma çerçevesinde alternatif bir perspektif sunmaktadır. Bu perspektif, estetik mekan üretim sürecinde aydınlanmadan beri –teknik ve düşünsel anlamda– insanlığın geldiği en yüksek aşama olan kentsel planlama ve tasarım alanının vaz geçilmez bir eylem kolu olmak durumunda.

Buna yönelik farkındalık, bilinç ve duyarlılık düzeyinin ülkemiz planlama ve mimarlık alanında kuramsal ve pratik anlamda yeterli olmadığı tartışılmaz bir gerçek. Nitekim üretilen kentsel ve mimari planların hemen hiçbirinde çevresel estetik kavramları planı biçimlendiren temel ilke ve ölçütler arasında yer almamaktadır. Bunlara yönelik eleştirel söylemin de bir şekilde estetik bir bakış açısı çerçevesinde kurgulanmadığını vurgulamalıyız. Bu, ulusal anlamda her ölçekteki planlama pratiğimizin kavramsal bakış açısı düzeyinin gelişmeye gereksinimi olduğu gerçeği ile de yakından ilintilidir. Söz konusu gereksinimi karşılayabilecek kuramsal çalışmalarına alan ilgi gün geçtikçe artarken; bu alanda yakın dönemde yapılmış bir çalışma Ocak ayında ODTÜ Yayınları'na yayına sunuldu. Sanat ve estetik kuramı üzerine uzun yıllardır düşünce üreten Jale Erzen'in kaleme aldığı son kitabı 'Çevre Estetiği', konu üzerine bir üst kuramsal çerçeve sunma ve sahip olduğu alt başlıklar dahilinde yeniden üretilmeye güzilçüüne sahip.

Erzen'in kitapta çevresel estetik kuramına koyduğu özgün katkı, temel olarak konuya çevreyi ve çevresel değerleri algı(lama) olgusu çerçevesinde yaklaşmasından kaynaklanmaktadır. Burada çevre, insandan bağımsız bir nesnellik içerisinde olmak yerine, insan ve onun algısal süreci ile anlam kazanan bir geniş bütünlüğe sahip. Böylece insan, çevrenin edipgen bir duymusayıcısı değil; çevreyi algısal süreçleri ile (yeniden) anlamlandırın, yorumlayan ve üreten etken bir özne konumunda. Bu anlamda algı konusuna kitapta çevresel estetik bağlamında önemli bir yer ayrılmakta. Altı ayrı başlıkla irdelenen çevre algısı özne-nesne arasındaki fenomenolojik ilişkiinden beden-çevre arasındaki ilişkiselliklere uzanan bir çerçevede ele alınmakta. Bu çerçeve içerisinde 'insan, çevre içinde bedeni ile yaşayan, ona bağımlı ve dünyayı bedeni ile algılayan bir varlık'. Bu tanım, yazanın

insanı algıladığı dünyada algıladığı biçimle var olmaya yönlendiriyor. Bu noktada doğa-insan ilişkisinde algıyı merkeze koyan yaklaşımın algısal farklılığa biçitli rol ve ona yönelik açıklaması sorgu konusu olmaktadır. Erzen'in sunduğu kuramsal çerçeve söz konusu soruya verilen özgün yanıtı da beraberinde getirmektedir. Yazanın burada sahip olduğu kültürcü bakış açısı önerilen kuramsal çerçevenin de temelini sunuyor. Nitekim, Erzen'e göre, estetik algılamaya kültürel süreçtir. Kültürel değer yargıları, toplumların tarihsel olarak geliştirdikleri kültür kodları ile gelişen ve estetik yargının oluşumunda da altlık oluşturan bir etmendir. Doğa-insan ilişkisini en temel biçimde belirleyen ve diyalektik bir süreç içerisinde ondan etkilenerek dönüşen kültür, çevresel estetik olgusunu toplamlar temelinde farklılaştırın bir dinamik olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda, batı ve doğu toplumlarının kültürel dizgeleri içerisinde özne-nesne, yapay-gerçek gibi ayrımlara yönelik aldıkları temel tarihsel tavr, onların doğaya karşı felsefik duruşlarını, dolayısıyla çevre estetiği açısından sahip oldukları özgün değer yargılarını açıklamada belirgin bir dayanak noktası olarak karşımıza çıkmakta. Şunun önemli vurgulanması gerekir ki, çevresel estetiğe yönelik bu özgün kültürcü bakış açısı yazan, doğu ve batı çevresel estetik kodları açıklamasında asla oryantalist bir duruşa yönelmemekte. Bununla birlikte, batının kartezyen düşün biçimi sonucu sahip olduğu doğaya egemen olma ve onun estetiğini üretme biçimine ciddi bir eleştiri getirilmekte; özellikle doğu estetiğinin ve mekan kurgusunun çevresel/kentsel yorumlarına göndermeler yapılmakta. Bu noktada, küreselleşme süreci de bu eleştirden payını almakta. Yazara göre, küreselleşmenin getirdiği 'kültür ve kimlik standardlaşması', birey ve dünya (çevre) arasında derin ilişkiyi zayıflatmakta, kültürel açıdan farklılaşmış mekansal özgünlükleri ortadan kaldırmakta ve bu durum temelde insanın yoksullaşmasına neden olmaktadır: ekolojik ve estetik yoksulluk.

Ontolojik olarak, bu durum karşısında yazanın okuyucuya önerdiği duruş, şirsel bir bilince dayanmaktadır. Bu bilincin veren bakış, mekanı 'yer' haline getiren ışık, renk, koku gibi temel algısal niteliklerine daha fazla duyarlılık gerektiren bir yaklaşımı gerekli kılmakta. Yani, duymusanan çevreden anlam üretme kılıgı olarak poetika... Bu bakış, özellikle mimaride modernizm eleştirisi ile daha fazla gündeme getirilen 'yer' nosyonuna çevresel estetik bağlamında yeniden vurgu yaparken, çevresel tasarım alanına da yeni bir dil önerisi getirebilmekte.

'Çevre Estetiği'nin estetik düşününü işçelleştirememiş tasarım disiplinimiz açısından somut katkısı, kent estetiği üzerine gelişmiş olduğu yorumda kendini göstermektedir. Erzen bu noktada, günümüze yaşanan kentsel yaşamı estetikleştirme deneyimlerine yönelik getirdiği eleştiride, kentlinin kente ve kentsel mekana yönelik yabancılaşmasını başlıca nedeninin sosyo-ekonomik açıdan derin ayrımları körükleyen ve kenti bir 'sahne dekoru' olarak algılayan egemen estetik bakış olduğu saptamasını yapıyor. Yazara göre kentsel estetik aygıtın 'kendini kapalı kentsel adacıklar' yaratırken, estetiğin sahip olduğu kolektif varlık alanından bağımsız salt bir biçim sorunu olarak algılanmasına neden olmaktadır. Buna alternatif yaklaşım, estetiği insan ve mekan bütünlüğünü sağlayan bir araç olarak ele almakta. Bu nitelikte bir yaklaşımın ise belirli tasarım kurgusu içinde insan ölçeğini temel veri olarak kabul eden ve mekandaki insan hareketini çevre ile uyumlaştıran bir temel tasarım ilkesine sahip olmalıdır. Buna paralel olarak kolektif belleğe gönderme yapacak ve bireyin yeni anlamlar üretmesine de olanak tanıyacak sembolik değer üretimi kentsel estetiğin bir başka eylem alanı olmak durumundadır. Böylece kentsel mekânla kurulan estetik ilişki tinsel anlamda da yeni farkındalıklar yaratırken; eleştiri konusu olan yabancılaşmanın da önüne geçilmiş olur.

Tez Özetleri

Hazırlayan: Özlem ÇELİK

İÇ ANADOLU BÖLGESİNDEKİ BÜYÜK ÖLÇEKLİ YERLEŞMELERDE KONUT ALANLARINDAKİ İKLİMSSEL SORUNLAR “ANKARA ÖRNEĞİ”

DOĞAN, Necla
Gazi Üniversitesi

Yüksek Lisans, Şehir Planlama
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yaşar Bahri
ERGEN
1996

Kentin büyümesi, plancıları varolan kentsel alanlarda yoğunluk arttırmaya, veya kentsel gelişim için yeni alanlar bulmaya zorlamaktadır. Bir kentin her iki biçiminde de büyümesi, kent-doğa ilişkilerinde değişik sorunlar yaratmaktadır. Bu sorunları en aza indirmek için kentsel gelişim biçimleriyle, doğal etmenlerin karşılıklı etkilerinin araştırılması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Kentsel gelişim aşamasında önemle üzerinde durulması gereken bir sınırlama etmen ise iklim (klima)dır. Örneğin, “İklim etmeni - Kent gelişim” üzerinde fazlaca durulmadan yoğunlaştırılan Ankara, dünyanın en çok “Hava kirliliği”ne sahip kentlerinden olmuştur. Bu durum daha pek çok sorunun ortaya çıkmasına ve büyümesine neden olmaktadır ve olacaktır. Bu çalışmada İç Anadolu Bölgesi’ndeki büyük ölçekli yerleşmelerdeki konut alanlarındaki iklimsel sorunlar, Ankara kentindeki bugünkü duruma göre iklimle dengeli bir planlama yapıldığında, kentsel yerleşim yönünden uygunluk gösteren dokuların ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Yapılan araştırmada: Kentin ve çevresindeki alanların doğal yapılarından kaynaklanan mikroklimatik iklim özelliklerinin olumlu ve olumsuz yönleri incelenmiş, iklimsel yönden kentsel yapılaşma ve gelişmeye uygun alanlar saptanmış, kentsel gelişimin ortaya çıkardığı iklimin olumsuz yönlerini düzetelebilecek kaynak alanlar

bulunmuş, ve bir “Yorum HARİTA”da Ankara kenti ve yakın çevresi iklimini oluşturan etmenlere göre değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bakı, Makro, Micro, Leke, Desantrilizasyon, Litolojik, Albit - Diyaboz, Epimetamorfik, Alüvyon, Holosen, Metamorfik. Klimatolojik

TÜRKİYE’DE KIYI PLANLAMASI VE MEVZUATINA ELEŞTİRİSEL BİR BAKİŞ BOZBURUN (Datça) ÖZELİNDE İRDELEME

ALACA, İsmail
Gazi Üniversitesi

Yüksek Lisans, Şehir Planlama
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Feral EKE
1997

“Türkiye’de Kıyı Planlaması ve Mevzuatına Eleştirel Bir Bakış, Bozburun (Datça) Özelinde İrdeleme” adlı bu tez çalışması altı bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümü giriş bölümü oluşturmaktadır. İkinci bölümde, kıyıların oluşumu ve kıyıları cazibe merkezi haline getiren özellikleri, üçüncü bölümde ülkemiz kıyıların durumu ve sorunları incelenirken, dördüncü bölümde ülkemizde kıyı mevzuatının gelişimi, ilgili kurum ve kuruluşların kıyılara ilişkin görevleriyle birlikte incelenmiştir. Beşinci bölümde kıyı mevzuatımızın sorunların çözümüne cevap verme nitelikleri Bozburun yerleşmesi özelindeki sorunlarla birlikte ele alınırken, kıyı alanlarıyla ilgili yönetim modellerinde yabancı ülke deneyimleri de bu bölümde incelenmiştir. Altıncı ve son bölümde ise ortaya çıkan sorunlar tartışılarak, öneriler getirilmiştir. Tez çalışmasının ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümleri geniş bir literatür araştırması sonucu oluşturulurken, beşinci bölümde bir alan araştırmasına yer verilerek,

uygulamacı kuruluşların (bu örnekte Bozburun Belediyesi) karşılaştıkları sorunlar irdelenmiştir. Altıncı bölüm ise, konu üzerinde çalışan akademisyen ve bürokratların görüş ve önerileriyle birlikte kişisel birikimler sonucu oluşturulmuştur. Çalışma genelinde sorunlar ortaya konulup, çözüm önerileri geliştirilmeye çalışırken, mevzuatın gelişiminde sorunun çözümüne yönelik olarak geliştirilen yaklaşımlarla birlikte, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından hazırlanan Kıyı Alanlarının Korunması - Planlanması ve Geliştirilmesi Hakkında Kanun Ön Tasarısı’nda eksiklik ve yeterlilikleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıyı Alanları, Planlama, Koruma, Muğla, Datça Bozburun, Kıyı Mevzuatı

DEPREM ETKİLERİNİN AZALTILMASINDA PLANLAMANIN ROLÜ: ÖRNEK KENT KOCAELİ

KEŞİCİ, Elif

Gazi Üniversitesi
Yüksek Lisans, Şehir Planlama
Tez Danışmanı: Öğr. Gör. Dr. Özlem
DÜNDAR
2002

Deprem, yerleşimlerin oluşumunu ve gelişimini doğrudan etkilemektedir. Temel amaçlar; deprem anında en az hasarla kurtulmak, deprem sonrasında normal yaşama en kısa sürede dönmektir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi, depreme dayanıklı yerleşim ve yapılaşma ile mümkündür. Deprem riski altındaki bölgelerde, depreme dayanıklı ve güvenli yerleşim ve yapılaşma süreci ile bu süreçteki etmenler, bu araştırmanın konusudur. Bu konu, 17 Ağustos 1999 Kocaeli depremi ve sonrasında yürütülen çalışmalar ile ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Deprem Riski, Deprem Zaran, Deprem Öncesi Planlama, Deprem Sonrası Planlama, Depreme Dayanıklı Yerleşim

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E KENTSEL KAMUSAL MEKANIN DÖNÜŞÜMÜ BAYEZİD MEYDANI ÖRNEĞİ

GÖNEN, Mustafa

Gazi Üniversitesi

Yüksek Lisans, Şehir Planlama

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Nevin
GÜLTEKİN

2001

Siyasal yapıdaki dönüşümler, toplumsal yapıyı doğrudan etkilemektedir. Toplumsal yapıdaki bu dönüşümler ortaya çıkan toplumsal talepler ve/veya siyasal baskılar doğrultusunda, mekansal yapıda ve bilhassa kentsel kamusal mekânlarda da bir dönüşüm ortaya çıkmaktadır. Bu dönüşüme ilk tanık olunan yerler, genel olarak icra organının bulunduğu beş kentler ve bu kentlerdeki kamusal mekânlardır. Son ikiyüz yıllık dönemde, ülkemizde benzer bir süreç, belirgin olarak yaşanmıştır. Bu sürecin Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan kısmında, kentsel kamusal mekândaki dönüşüm, bu araştırmanın konusudur. Yukarıdaki savın doğruluğu, dönemin başkenti İstanbul'daki Bayezid Meydanı'nda gerçekleşen dönüşümlerle ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Kamusal Mekan, Kentsel Mekan, Kentsel Kamusal Mekan, Batılılaşma

1980 SONRASI İMAR AFFI UYGULAMALARININ KENTSEL ÖLÇEKTE DEĞERLENDİRİLMESİ ETİMESGUT ÖRNEĞİ

YILMAZ, Mustafa

Gazi Üniversitesi

Yüksek Lisans, Şehir Planlama

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Nevin
GÜLTEKİN

2002

Türkiye'de 1980 sonrası dönemde, ekonomik ve siyasi alandaki kısıtlamaların

karşın, kentsel fiziksel mekanda tavizler verilmiştir. Bu durum 1950'li yıllarla süre gelen gecekonduların ve/veya aykırı yapılaşmanın, popülist yaklaşımlarla desteklenmesi olarak açıklanabilir. Bu yaklaşımın gereği 1980 sonrasında imar affı yasa grubu olarak tanımlanan 5 imar affı yasası çıkarılmıştır. Ancak imar affı uygulamaları ile beklenen dönüşüm, kentin hatta uygulama alanının kendine özgü niteliklerine göre değişkenlik göstermiştir. Dolayısıyla, imar affı uygulama genelme düzeyinde değil, uygulama ölçeğinde değerlendirilebilir. Bu yönlenme ile imar affı uygulamaları örneklem seçilen Etimesgut'ta değerlendirilmiş ve yer'e özgü sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Gecekondu, Kaçak Yapılar, İmar Affı Yasaları, Dönüşüm

YAYA MEKANLARI TASARIMINDA BİR DESTEK SİSTEM OLARAK ASKI- GEÇİT (SKYWAY/ SKYWALK) SİSTEMİNİN İRDELENMESİ

KAYA, Özgür

Gazi Üniversitesi

Yüksek Lisans, Şehir Planlama

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hülagü
KAPLAN

2002

Aski-geçit sistemleri, kent merkezi yaya mekanları tasarımı kapsamında yapılan düzenlemeler içinde, yayalara kesintisiz güzergahlar ve yeni mekanlar sağlayan yeni bir 'destek' sistemidir. Aski-geçitler, yapıları birbirine bağlayarak yayaların kentsel mekanları bu destek düzlemde de kullanmalarını sağlamaktadır. Böylece yayalar, kent merkezi taşıt trafiğinden bağımsız olarak hareket edebilmektedirler. Sistem olarak aski-geçitler, yaya mekanları tasarımında yayaların dolaşımını ve kentsel mekanlara erişimlerini sağlamak, aynı zamanda sadece yayaların kullanabileceği kamu mekanları yaratmak amacıyla yapıldığı görülse de, soğuk iklimlere maruz kentlerde sert kış şartlarından; sıcak ve nemli iklimlerdeki kentlerde de bunaltıcı hava-

dan kurtulabilmek için yapılmış olduğu görülmektedir. Tez çalışmasındaki amaç, yayalaştırma ve yaya mekanları kavramlarından yola çıkarak kentsel tasarım içerisinde aski-geçitlerin, yaya mekanları tasarımı ve düzenlemesi içindeki uygunluğunu ve kullanılabilirliğini tartışmak, mevcut kent yapısı içinde bu uygunluğun tartışılabilirliği bölgeyi seçmek ve elde edilen veriler ışığında belli ilkelere ortaya koyarak aski-geçitlerin seçilen bir kente kentsel merkez, işlev, etkinlik (aktivite) ve kentgörtünüm kapsamında uygunluğunu irdelerek ortaya çıkan sonuçları değerlendirmek.

Anahtar Kelimeler: Aski-geçit, yaya mekânı, yaya mekânı tasarımı, mekansal bütünleştirme, destek mekân

HIZLI SANAYİ GELİŞMELERİNDE YERLEŞME DESENİ SORUNLARI VE BOZÜYÜK (BİLECİK), GEMLİK (BURSA)

ÖRNEKLERİNDE İRDELENMESİ

BİTMEZ, Şakir

Gazi Üniversitesi

Yüksek Lisans, Şehir Planlama

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erdoğan
YAŞLICA

1990

Dünyada özellikle son yıllarda en çok tartışılan konulardan birisi çevre sorunları olmaktadır. Gelişme yolunda gerekli yapsal dönüşümleri gerçekleştirememiş olan Türkiye ve diğer az gelişmiş, ya da gelişmekte olan ülkelerde ise, sanayileşmenin hızlı bir gelişme göstermek zorunluluğu, konunun hassasiyetini arttırmakta ve sorunun oldukça güncel hale gelmesine yol açmaktadır. Bu noktada, ülkesel kaynakların ve yerleşme deseninin akılcı bir kullanımı ve bu doğrultuda düzenlemeler yapılması gereği ortaya çıkmaktadır. İşte bu çalışmada, hızlı sanayi gelişmelerinin yerleşme desenine etkileri irdelenerek, söz konusu sorunlara çeşitli açılardan yaklaşılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda öncelikle yerleşme ve yerleşme deseni ile sanayi ve sanayileşme tanımlanmış ve yapsal gelişmeleri incelenmiştir. Bu bilgiler ışığında sanayinin yer seçimi, tüm veri-

leri ve nitelikleriyle, çeşitli kuramlar doğrultusunda ele alınarak belirlenmeye çalışılmıştır. Bu yapılrken de, yerleşme deseni üzerindekii tüm beşeri etkinliklerin, kullanıcı toplumu ve insanla olan ilişkilerinin ortaya konması gerekmektedir. Bu durumda, sanayinin yerleşme desenine etkileri araştırılarak, Dünya'daki ve Türkiye'deki yansımanın irdelenmesi ve mekan daraltılarak, Gemlik ve Bozüyük ilçelerindeki gelişmelerin yakalanmaya çalışılması takip etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Endüstrileşme, Yerleşme Deseni, Yer Seçimi, Endüstri, Bursa- Gemlik

İMAR PLANLARINDA FİZİKSEL KARARLARIN OLUŞTURULMASINDA KENTSEL TASARIM ENDİŞESİ

ÇETİN, İ. Gökhan

Gazi Üniversitesi

Yüksek Lisans, Şehir Planlama

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erdoğan

YAŞLICA

2002

Kentinin sağlığı ve mutluluğu ile toplum yaşamını kötü yönde etkileyen bozulmuş kentsel mekanların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, bugün uygulanan imar planları, kanun ve yönetmelikleri ile gerçekleştirilememektedir. Bundan dolayı, bu tez çalışmasında öncelikle kentsel mekanların biçimlenmesinde olumsuz etkiler yaratan nedenler incelenmiştir. Bu çalışmanın ışığında, sorun yaratan temel nedenlerin başında, konut toprakların özel mülkiyete geçerek imar planlarında parselasyon sisteminin, uygulamada da, küçük parsel ölçeğinde yapılaşmanın getirilmesi görülmüştür. İmar planlarının nitelikleri, yönetmeliklerin getirdiği olumsuz kısıtlamalar, plan değişikliklerinin sebep olduğu kentsel mekanların yitirilmesi, ulaşım planlamalarının sokak oluşumlarına etkileri de bu çalışmada incelenen diğer etkenler olmuştur. Sonuçta ise sağlıklı ve yeterli kentsel mekanların oluşabilmesi için kentsel toprak mülkiyetinin niteliğinin değişmesi, imar planlarıyla ada ölçeğinde

yapılaşmanın getirilmesi veya ağırlıklı ulaşım planlamasının benimsenmesi, imar mevzuatıyla yapı konumlandırma ve biçimlendirmede aşırı kısıtlamaların kalkması, imar planı değişiklikleri ve yoğunluk artırımları ile kentsel açık alanların yok olmasının önlenmesi ve kentsel mekanların düzenleme görevinin Kentleşme disiplinine bırakılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İmar Planları, Ulaşım Sistemleri, Açık Alanlar, Kentsel Tasarım, Kentsel Mekan

ANADOLU GELENEKSEL TÜRK KENT YERLEŞMESİNDE KONUT- EKOLOJİ- ÇEVRE İLİŞKİSİNİN ARAŞTIRILMASI

GÜÇER, Bilge

Gazi Üniversitesi

Yüksek Lisans, Şehir Planlama

Tez Danışmanı: Yaşar Bahri Ergen

1994

Anadolu geleneksel Türk kentleriyle bu mekanların tanımlanmasında çok önemli paydaşa sahip olan konutlar; kültürel mirasımızın vazgeçilmez parçalarıdır. Kültürel kimliğimizin devamlılığı açısından da büyük önem taşımakla birlikte son yıllarda yasal, yönetsel, kültürel, ekonomik birçok eksiklikle bozulma sürecine giren bu değerlerin korunması, öncelikle özgün niteliği yaratan etmenlerin belirlenerek değişimlerden korunmasını gerektirmektedir. Bu amaçla ekolojik dengelyi bozmadan, doğal çevreyle işlevsel bir bütünlük içerisinde yapılaşmış geleneksel kent ve konut dokuları, konut birimi- grubu- kent dokusu ölçeğli bir yaklaşımla içerisinde incelenerek doğal çevre faktörleriyle etkileşimin kentsel biçimlenmeye yansımasının saptanması, edinilen bilgilerle birim konut veya kent genelinde yapılacak uygulamalarda farklı bakış açısının yaratılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Geleneksel Konut, Geleneksel Türk Evi, Konut Çevreleri, Kentsel Yerleşim

KONUT ALANLARI PLANLAMASI VE POLİTİKALARINDA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜNÜN KENTSEL GELİŞMEYE ETKİSİ

AKIN, Emel

Gazi Üniversitesi

Yüksek Lisans, Şehir Planlama

Tez Danışmanı: Yar. Doç. Dr. Bahri Ergen

1995

Ülkemizde yapılan çalışmalarda konut sorununun varlığından söz edilmektedir. Sorunların çözümlerinde de belediyelerin kentsel toprak üretmeleri ve konut alanlarına yatırım yapmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Ülkemizde gerçekten konut açığının olup olmadığı, belediyelerin önerilen bu görevleri yerine getirip getiremeyecekleri sorularına bu araştırma ile yanıt amaçlanmaktadır. Belediyeler içinde buldukları sosyoekonomik sistemde üstlendikleri sermaye birikimine katkı işlevini kentsel rant yaratarak ve bu rantı paylaşarak yerine getirmektedirler. Konut alanlarındaki faaliyetleri de bu işlev çerçevesinde yer almakta; kamu yaran, şehirçilik ilkeleri gözetilerek yapılan planlar amacına ulaşamamakta; kentleşmesi, planların doğrultusunda değil, baskı gruplarının çıkarları yönünde gelişmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konut Alanları, Konut Planlaması, Konut Politikaları, Yerel Yönetimler, Kentsel Büyüme

KIRSAL GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN TURİZM BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ, CUMALIKIZIK ÖRNEĞİ

GÜNER, Nilüfer

Gazi Üniversitesi

Yüksek Lisans, Şehir Planlama

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zuhâl ÖZCAN

2003

Toplumların geleneksel yaşam biçimlerini ve sahip oldukları kültürel özellikleri yansıtan kırsal alanların korunması

ve gelecek nesillere aktarılması, ulusal mirasın sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Uluslararası düzeyde, başarılı olan uygulamalarda, kırsal alanların korunma süreci incelendiğinde, bu alanların ekonomik olarak ek sektörlerle desteklediği, bu sektörlerin başında da turizm sektörünün geldiği görülmektedir. Alternatif turizm türlerinden olan kırsal turizm, kırsal yapının devamlılığı ve geleneksel yaşam biçimlerinin sürdürülebilirliğinde etkin bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de kırsal alan koruma kavramı oldukça yenidir. Bu sebeple yapılan tez çalışmasında, Türkiye’de kırsal alanların korunmasına yönelik olarak kırsal turizmin etkinliği araştırılmıştır. Çalışma alanı olarak bugüne kadar tarihi ve geleneksel yapısını koruyan Bursa - Cumalıkızık kırsal yerleşimi seçilmiştir. Çalışma literatür tarama, anket ve arazi çalışmaları ve analiz aşamalarını içermektedir. Kırsal turizmin, doğru uygulama araçlarının seçimi, planlı yaklaşım ve eğitimle geleneksel kırsal konut dokusunun korunması, yaşatılması ve geleceğe aktarılmasında etkin bir sektör olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Koruma, sürdürülebilirlik, kırsal alan, kırsal turizm, geleneksel kırsal yerleşimler

KENTSEL YAYA MEKANLARINDAKİ TÜM KULLANICILAR İÇİN KARAR-DESTEKLİ BİR TASARIM MODELİ ÖNERİŞİ; ANKARA KENT MERKEZİ ÖRNEKLEMESİ

POLAT, Erkan
Gazi Üniversitesi

Doktora, Şehir Planlama

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hülagü KAPLAN
2002

Bu çalışmanın esas amacı, mekansal tasarıma girdi olmak üzere, engelli kullanıcıların mekansal erişilebilirliğini sağlanmasını içeren, 'engelsiz mekan' bağlamında boyutsal gereksinimlerin saptanmasına yönelik bir yöntem

geliştirilmesidir. Tüm mekansal kullanıcılarda olduğu gibi "engelli kullanıcı" ile "mekan" arasındaki eylemsel ilişki de, verilen bir mekana erişme, mekanı kullanma ve mekandan ayrılmaya eylemleri ile ifadelendirilmektedir. Bu ifadelendirmede kullanılan önce mekanı tanıma, mekanı kullanma anlamında davranış açıklaması ve kullanım sonrası mekandaki davranışın bilişsel döngüsü esastır. Bununla beraber, özellikle engelli kentlilerin "kullanabildikleri" ya da belki de daha doğru bir ifade ile "kullanamadıkları" bu mekanlarla, mekânın diğer kullanıcılarıyla ve mekandaki aktivitelerle fiziksel ve sosyo-psikolojik etkileşimleri olmaktadır. Bu noktada önemli olan, erişebilir ve yaşanabilir mekânın aynı zamanda kullanılabilir de olmasını sağlanmasınıdır. Engelli kullanıcı ve kentsel yaya mekanı arasındaki bu türden bir ilişkiden otumlu bir sonuç sağlamak için konuya sistemler yaklaşımı ile bakmak gerekli olmaktadır. "Normal" bir diğer ifade ile "standart kullanıcı-kentsel yaya mekanı ilişkisi"nden ve bu ilişkiliyi açıklayan yaklaşımlardan hareket ederek, "engelli kullanıcı-kentsel yaya mekanı ilişkisi"nde bu yaklaşımlara ve bunlara dayanan tasarım çabalarının yetersizliği vurgulanmış, yeterli tanım ve modelleme çabasına girilerek, 'Evrensel Tasarım İlkeleri' ile model ve uygulama yöntemi ilişkilendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engelli(lik), Erişilebilirlik, Evrensel Tasarım, Engelsiz Tasarım

TÜRKİYE'DE BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞTE BİR PLANLAMA MODELİ ÖNERİŞİ; E-DEVLETEN E- PLANLAMAYA GEÇİŞ

EMÜR, Semih Halil
Gazi Üniversitesi

Doktora, Şehir Planlama

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Orhan KUNTAY
2003

Teknolojinin toplumsal yaşayış ve iş hayatındaki işlevi ve önemi artarken, bilginin kullanımına yönelik olarak,

çeşitli alan ve disiplinlerde insan yaşamını şekillendiren gelişmeler sağlanmaktadır. Teknoloji, bilgi akımları (flows) ve bilgi üretimi ile şekillenen ve bilgi toplumu olarak adlandırılan bu gelişim, iş hayatından evdeki yaşama, kültürel alışkanlıklardan mekansal organizasyonlara kadar geniş alanları etkisi altına almaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimine paralel olarak bilgi kaynakları, bilgi şekilleri, bilgi toplama ve dağıtma yöntemlerindeki ilerleme ve açılımlar, bilgi toplumunun temel taşı olan bilginin, toplumu oluşturan bireyle özdeşleşmesini sağlamıştır. Bilgiye bağımlı üretim ve ticari faaliyetlerin gelişimi, bireyin önemi daha da artırmış ve müşteri odaklı ticari faaliyetlerden, vatandaş odaklı devlet faaliyetlerine (e-devlet) geçiş hızlandırmıştır. E-devlet, demokratik ve etkin hizmet anlayışını içeren teknolojik bir platformdur. Geleneksel devletin yapısı değişimini içeren ve internet üzerine temellendirilen elektronik devlet işleri, beraberinde devlet ile vatandaş arasındaki etkileşimi ve hızlı iletişimi, demokratik uygulama platformlarını ve erişime bağlı ifade özgürlüğünü sağlayarak bireyler kadar inen iletişim imkanlarını geliştirmektedir. Bireye erişim ve etkileşim imkanları, iletişimsel açıklığın planlama üzerindeki etkinliğinin artmasını sağlayarak, etkileşimli ve katılımcı planlamanın, e-devlet altyapısının sağladığı erişim ve etkileşim ile işlerliğini arttırmaktadır. E-devlet ile ağ yapısına sahip organize toplum arasındaki etkileşimin üzerine kurgulanan e-planlama, etkileşime bağlı müzakere süreci ile şekillenmektedir. Elektronik "e" eki ile tanımlanan e-planlama, teknoloji kullanımı yardımıyla bilgi paylaşımını esas alan, etkileşimli demokratik uygulamalarla birleşen ve planlama ile katılım beraber tanımlandığı bir süreci ve araçları ifade etmektedir. Bu çalışmada bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ile başlayan sürecin sonunda iletişimsel planlama kuramına bağlı olarak gelişen etkileşimli ve katılımcı planlama süreci ve araçları, Türkiye'deki planlama sürecindeki değişimlerin irdelenmesi yardımıyla tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: E-Avrupa, E-Devlet, Bilgi Toplumu, Planlama, Akıllılık, İletişimsel Akıllılık, İletişim, Etkileşim, E-Planlama

PLANLAMA 2006/2, 2006/3 ve 2006/4

Ödümüz Yayın Kurulu, 2006 yılı için Planlama Dergisi'nin hazırlanacak olan sayılarının dosya konularını belirlemiştir. Dergimizin her sayısında bir dosya konusu ele alınırken, dosya konusu dışında kalan yazılara da yer verilecektir.

2006/2 Kentsel Dönüşüm

Son yıllarda kentler/kentsel mekan, toplumsal güç ilişkilerinin yeniden biçimlenme sürecinin sahnesi olmamış ötesinde önemli bir parçası haline gelmiş durumda. Toplumsal sorunlar/leştizlikleri aynı zamanda mekansal kılan bu süreçte, mekana yönelik her tür düzenleme aynı zamanda mevcut toplumsal ilişkilere belirli yönde müdahale anlamına geliyor. Yakın dönemde sadece kent yöneticilerinin değil inşaat şirketlerinin, yerli/yabancı gayrimenkul yatırımcılarının ve hatta ülke yöneticilerinin gündemini oluşturan kentsel dönüşüm bu durumun somut bir ifadesi niteliğinde. Geçmiş kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı belirli kentsel mekanlar dönüşüm projeleri yoluyla yeniden düzenlenmek ve semaya yatırımları için daha cazip mekanlar şeklinde kurgulanmak istenmekte. Böylelikle, farklı toplumsal sınıfların karşılaştığı/çatıştığı uygunsuz mekanlar olan kent imgesine bırakılmakta... Planlama Dergisinin bu sayısında, kent mekânına yönelik bu düzenleme çabasının toplumsal, yasal, mekansal boyutları ile tartışmaya açıyoruz. Kentsel Dönüşüm nedir, neden bugün gündeme gelmiştir? Hukuksal, ekonomi-politik bağlamda kentsel dönüşüm nasıl değerlendirilebilir? Bugün Kentsel Dönüşüm adı altında neler yapılıyor, gerçekleştirilen, gerçekleştirilmekte olan örnekler nasıl bir kent oluşmasına neden oluyor? Kentsel dönüşüm ile birlikte toplumsal değişim artarken, yerel temsiliyet bağlan güçlenmekte midir? Alternatif bir kentsel dönüşüm nasıl mümkün olabilir? gibi sorularla kentsel dönüşümü tartışmaya açıyoruz.

2006/3 İzmir Özel Sayısı

Planlama Dergisi'nin 2006/3 sayısı, "Planlama, Siyaset ve Siyasalar" temalı 6. Türkiye Şehirlik Kongresinin ev sahibi kenti olan İzmir'in sorunlarının masaya yatırılacağı, istihdam sağlama ve bölgesel potansiyelleri değerlendirme temelli kalkınma söylemlerine, yatırım programlarına konu olan; kent merkezinde kırsal bölgeye, kıyı alanlarından tarımsal havzalara uzanan geniş bir ilgi yelpazesi içinde değerlendirmelerin yapılacağı bir sayı olacak.

1995 yılında Planlama Dergisi'nin 95/1-2 sayısında yer verilen "İzmir ve Ege'de Planlama" dosyasının yayınlanmasından bu yana geçen on yıllık süreçte İzmir ve Ege pek çok gelişmeye sahne oldu. Bu gelişmelerin nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koyacak çalışmaların, bilgi birikimi ve mesleki deneyimlerimize katkı sağlamanın önemini vurguluyoruz.

2006/4 Planlama-Mimarlık, Tasarım-Şehirçilik

Planlama ve mimarlık çevreleri arasında mesleki yetki tartışmalarının yoğun olarak yaşandığı bu dönemde, konuyu planlama ve tasarım ilişkisi bağlamında ele almanın, her iki disiplin açısından da yararlı olacağını düşünüyoruz. Bu tartışmanın "nasıl bir şehirçilik?" sorusuna ilgili farklı disiplinlerden gelecek yanıtlarla yönlendirilmesi, gündemdeki tartışmaya farklı bir boyut sağlanması açısından tercih edilmektedir. Biçim verme sanatı olarak tasarımı ne kadar toplumsal içerdiğinden koparılamaz ise bu biçim vermenin süreç, siyasal ve iktisadi içerikler açısından da tasarımı ne kadar geliştirebilir zorundadır. Tasarım içerdiğinden yoksun bir planlamanın varacağı yer ile planlama süreçlerinden, toplumsal yarar ilkesinden koparılmış bir tasarım sürecinin savrulacağı yerler konusunda tartışmak meslek çevrelerinin gündeminde olmalıdır. Gerek kuram gerekse uygulama açısından her iki alanın birbirleri ile olan ilişkisinin gözden geçirilmesi, somut örnekler üzerinden tartışmanın yönlendirilmesinin yararları bulunmaktadır. "Planlama ile tasarımı arasındaki ilişki birbirlerini tleyen bir ilişki mi, yoksa karşılıklı birbirlerini besleyerek gelişen bir ilişki mi olmalıdır?", "planlama ve tasarımı toplumsal içeriği ve hedefleri ne olmalıdır?", "planlama ve tasarımı süreçlerinin birbirleriyle ilişkilendirilmesi çerçevesinde ilgili meslek alanlarının alacakları rol ne olmalıdır?" gibi sorular Planlama Dergimizin önümüzdeki sayılarında tartışmaya açmak istediğimiz konular olacak.

Bundan sonraki ilk sayımız olan Kentsel Dönüşüm sayısının yazılarının son teslim tarihi 30 Eylül olarak belirlenmiş olup, yazı göndermek isteyenlerin yayinkurulu@spo.org.tr adresine yazılarını ulaştırmaları beklenmektedir.